Hymnen

[illegible]

Anno

1710

[illegible]

DE ARTE RHETORICA LIBRI QUINQUE,

LECTISSIMIS VETERUM
AUCTORUM ÆTATIS AUREÆ
PERPETUISQUE
EXEMPLIS ILLUSTRATI;

AUCTORE
P. DOMINICO
DE COLONIA
SOCIETATIS JESU
PRESBYTERO

VILNÆ.
TYPIS ACADEMICIS
SOC: JESU
M.D.CC.LXX.

AUCTOR
LECTORI.

Præceptis paucis brevibusquè, exemplis verò benè multis constat hæc Ars Rhetorica: Præcepta hausimus ex vetustissimis Græcorum Latinorumquè Rhetorum fontibus; Aristotelem dico, Ciceronem, Quintilianum, Demetrium Phalereum, Hermogenem, atque Longinum. Exempla, quæ lectissima sunt perpetuaquè, summo studio, singulariquè diligentia selegimus ferè ex elegantissimis ætatis aureæ Scriptoribus. Atquè hoc exquisito veterum exemplorum delectu, copiaquè, nostrum hunc qualemcumquè laborem speramus posse commendari, si cætera omnia desunt; illumquè etiam politioribus, & urbanis hominibus nec inutilem, nec injucundum, hoc saltem nomine, fore confidimus.

ELEMENTA RHETORICÆ.

CAPUT PRIMUM.

De Fabula.

Q*Uid eſt Fabula?*
R. eſt Oratio falſa veritatem effingens. Talis eſt apud Horatium elegantiſſima illa Fabella equi, hominis opem adverſus cervum implorantis.

Cervus equum, pugnâ melior, communibus herbis
Pellebat; donec minor in certamine longo
Jmploravit opes hominis, frænúmquè recepit.
Sed poſtquam victor violens diſceſſit ab hoſte,
Non equitem dorſo, non frænum depulit ore.

Vide quam ſolerter Horatius ſub illis Fabulæ involucris, & quaſi integumentis, verum ac rectum nos doceat; & nos repentè à levi illa in ſpeciem narratiun-

cula, ad veritatem traducat, tribus illis, qui ſequuntur verſibus:

Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus, atquè
Serviet æternum, quia parvô neſciet uti.

§. I. De variis Fabularum generibus.

Quot ſunt genera Fabularum?

R Tria numerantur ab Aphthonio, & à Theone Sophiſta, qui Rhetoricas exercitationes, ſeu progymnaſmata (ſic enim appellant) Tyronibus admodum utilia, nobis ſcriptô reliquêre. Tria igitur ſtatuunt genera Fabularum. Aliæ ſunt Rationales, aliæ Morales, aliæ Mixtæ.

§. II. De Fabula rationali, sive Parabola.

Quid eſt Fabula Rationalis, ſeu Parabola?

R. Fabulæ Rationales ſunt illæ, quibus ad mores inſtruendos, fingimus ab homine dictum, vel factum quidpiam, quod tamen reipſa nequè dictum fuit, nequè factum, ſed tamen dici vel fieri omninò potuit. Hujusmodi ſunt Divinæ illæ Pa-

rabolæ de Virginibus decem, de Divite, & Inope, de Filio Prodigo, aliæquè, quibus Christus Dominus Apostolos, & circumfusam plebem ad omnem virtutem erudiebat: *Sine Parabolis non loquebatur eis*, inquit Sacra Pagina; tum ut se ad rudem populi captum accomodaret, tum etiam in primis, ut serviret Palæstinorum moribus, ac consuetudini, apud quos nimirum hujusmodi Parabolæ majorem in modum erant usitatæ, & undè in reliquas Orientis partes dimanârunt.

Rationales id genus Fabulas, seu Parabolas circiter duodecim habes in aureolo Phædri libello. Exemplum esto hæc, quam hic offero.

Esopus, & petulans.

Æsopo quidam petulans lapidem impegerat: Tanto, inquit, melior; assem deinde illi dedit,
Sic prosecutus: plus non habeo mehercule:
Sed undè accipere possis, monstrabo tibi
Venit ecce dives, & potens: huic similiter
Impinge lapidem, & dignum accipies præmium.

Per-

Perſuaſus ille fecit quod monitus fuit,
Sed ſpes fefellit impudentem audaciam;
Comprehenſus neque pœnas perſolvit cruce.

§. III. De Fabula Morali, sive Apologo.

Quid eſt Fabula Moralis, ſeu Apologus?
R. Eſt illa, quæ belluarum mores, & indolem exprimit ad mores hominum informandos. Morales hujusmodi Fabulæ dicuntur *Eſopicæ*; non quod Æſopum auctorem habeant, ut vulgus exiſtimat, cum longiſſimè ante Æſopi tempora ab Homero, & Heſiodo fuerint uſurpatæ, ſed quod valdè fuerint in deliciis Æſopo, qui illas admodum ingeniosè tractavit. Interdum etiam non ſolum feræ, ſed arbores quoquè, & plantæ, mallei, incudes, aliæquè res hujusmodi, loquentes inducuntur. Exquiſitiſſimum Fabulæ Moralis exemplum habes in hoc Phædri Apologo;

Rana rupta, & Bos.

Inops, potentem dum vult imitari, perit.
In prato quodam Rana conſpexit bovem;
Et tacta invidiâ tantæ magnitudinis,
Rugoſam inflavit pellem; tum natos ſuos
Inter-

Interrogavit, an bove eſſet latior?
Illi negârunt: rurſus intendit cutem
Majore niſu; & ſimili quæſivit modo,
Quis major eſſet? illi dixerunt, bovem.
Noviſſimè indignata, dum vult validiùs
Inflare ſeſe, rupto jacuit corpore.

Quantoquè valeat hic Apologus ad noſtros mores emendandos, ſatis liquet ex primo verſiculo:

Inops, potentem dum vult imitari, perit.

Quapropter vir antiquis comparandus Julius Cæſar Scaliger ait in ſua Poëtica, Apologum ſic appellari, quaſi *apo Logu logon*, quaſi ſi aliud palàm, & apertè dicat, aliud clàm innuat, doceatquè, quemadmodum Allegoria.

Quid intereſt inter Apologum, & parabolam?

R. Hoc intereſt, quod Apologus ſit earum rerum, quæ fieri omninò nequeunt; nequè enim belluæ loqui poſſunt; Parabola verò eſt earum rerum, quæ ſi reipſa non ſunt, eſſe certè quidem potuerunt.

§. IV. De Fabula Mixta.

Quia eſt Fabula Mixta?

R. Eſt ea, quæ ex Rationalis, & Moralis admixtione componitur, ſeu in qua homi-

homines cum brutis ſermocinari finguntur. Eximium Fabulæ Mixtæ exemplum reperies apud Juſtinum, Hiſtoriarum libro XLIII. cap. IV. Hanc opportunè adhibuit Regulus quidam ad concitandos veterum Gallorum animos contra Maſſilienſes, qui ex Aſia nuper in Ligurum regionem advecti, lociquè amœnitate capti, condendæ urbis locum ab incolis precariò impetraverant.

Canis, & Paſtor. Fabula Mixta.

Canis aliquando partu gravida locum à Paſtore precariò petiit, in quo pareret: quo obtento, iteratò petiit, ut ſibi educare eodem in loco catulos liceret. Ad extremum adultis catulis, fulta domeſticô præſidiô proprietatem loci ſibi vindicavit. Non aliter Maſſilienſes, qui nunc inquilini videantur, quandoquè dominos regionum futuros.

Quantum porrò valuerit hæc Fabula, continuò ſubjungit Juſtinus: *His*, inquit, *incitatus Rex inſidias Maſſilienſibus ſtruxit.*

§. V. De legibus, & artificio Fabulæ.

Quænam eſt prima, ac præcipua Fabulæ lex?

R. Prima hæc eſt lex, ut Fabula quælibet adjunctam habeat ſuam interpretationem, quâ moralis illius ſenſus breviter explicetur: quam interpretationem quaſi Fabulæ animam auſim appellare. Hæc interpretatio, ſi ponatur poſt Fabulam, vocatur *Apomythion*, ſive *Affabulatio*, ſi verò ponatur initiò, vocatur *Promythion*, quaſi *Præfabulatio*, ſi ita loqui fas eſſet. Cæterum initionè ponas, an fine, non refert maximoperè.

Quænam eſt altera lex Fabulæ?

R. Secunda lex hæc eſt, ut Fabulæ narratio ſit perſpicua, probabilis, brevis, & jucunda. Verùm de illis quatuor narrationis cum Fabuloſæ, tum Hiſtoricæ virtutibus, itémquè de Figuris, quibus utraquè poteſt illuminari, capite ſubſequenti dicturi ſumus.

Quomodo nam probabilis reddi poteſt, veroquè ſimilis Fabula, quæ nimirum ficta ſemper res eſt, & commentitia, ac perſæpè etiam incredibilis, fideique prorſus abſona, quales ſunt Apologi, qui belluis humanum ſermonem affingunt?

R. Fabulæ, quantumvis fictitiæ, quamdam tamen ineſſe probabilitatem, ac veriſimilitudinem, ſi ſua cuilibet animanti ſerve-

ſervetur indoles, ac ſuum ingenium: ſi Vulpem facias verſipellem & ſubdolam; Lupum rapacem, & truculentum; Agnum mitem, & ſimplicem; ac cæteræ demum belluæ germanis propriisque ſuis coloribus depingantur. Hinc ſapientes monet Horatius in arte Poëtica; Poëtæ mendacia ad veritatem accedere omninò debere:

Ficta voluptatis cauſâ ſint proxima veris,

Et alio loco ejusdem Poëticæ:

Atque ita mentitur, ſi veris falſa remiſcet
Primo nè medium, medio nè diſcrepet imum.

§. VI. De utilitate Fabulæ.

Quænam eſt utilitas Fabulæ?

R. Mirabiles quosdam uſus habet Fabula, ſi in loco, ac tempore adhibeatur, ut par eſt. Primò enim mirum in modum valet ad exhilarandos, recreandosque auditorum animos, & ad conciliandam attentionem, quæ delectationi ſolet eſſe conjuncta. Hac arte ſibi paravit olim attentionem ſummus Orator Demoſthenes.

Cum enim, licet de rebus graviſſimis, agens, faſtidiosè tamen, & oſcitanter audire-

diretur ab Athenienſibus, hac eleganti Fabella repentè illorum aures, & animos ad audiendum convertit.

Aſini umbra. Fabula.

Adoleſcens æſtivo tempore Athenis Megaram profecturus, aſinum conduxit; cumque eferveſcente jam meridie, ſolis ardor cæpiſſet eſſe vehementior, vitandi caloris causâ, ſub aſini ventrem ſe conjecit, ut umbram inde captaret. Aſt Agaſo, qui locaverat aſinum, hinc hominem ſeriò proturbare, aſſerens ſe nihil niſi aſinum, non verò aſini umbram locâſſe: alter contra affirmare, ſe cum aſino pariter illius umbram conduxiſſe: Cùm autem vidiſſet Demoſthenes captos hac Fabula Judices riſu corruere, ac penè emori, diſceſſum repentè paravit, vel parare ſe finxit: ſed rogantibus enixè Athenienſibus, ut Fabulæ quod reliquum erat, perficeret, *Itàne verò,* mutata voce inquit, *de aſini umbra audire vultis; de rebus gravibus, & ſeriis non vultis?* & illos hôc artificiô ab oſcitantia, tædioquè ad ſummam quamdam audiendi alacritatem traduxit.

Quænam eſt altera utilitas Fabulæ?

R. Fabula non ſolùm valet ad delectandum

dum, ſed, quod caput eſt, facit etiam in primis ad docendum, ad movendum, & ad corruptos hominum mores commendandos. Hic etenim eſt, quemadmodum Philoſophiæ, ſic etiam Fabulæ laudabilis ſcopus, ut utraquè Mortales ad honeſtatis, ac virtutis ſtudium, à vitiorum fœditate traducat. Sed Philoſophus, & Fabulator diverſis itineribus eodem contendunt. Philoſophus objurgat vitia palàm, & apertè, ſinè ambagibus, & integumentis: unde offenſi perſæpè improborum animi ſalutare monitum aſpernantur ac reſpuunt, *caſtigatìquè remordent*, ùt inquit Juvenalis.

At Poëta vitium impugnat, quaſi aliud agens, ac veluti per cuniculos, & monitorum auſteritatem Fabularum condimentô mitigat: ut nempè captus, ac delinitus innoxiæ voluptatis illecebris animus ſalutarem medicinam libenter admittat, ùt ſapienter monet Lucretius *lib.* 3. *&* 4.

Ac veluti pueris abſinthia terra medentes
Cùm dare conantur, priùs oras pocula circum
Contingunt mellis dulci, flavoquè liquore,

Ut

Ut puerorum ætas improvida ludificetur;
Labrorum tenus; interea perpotet amarum
Abſinthi laticem, deceptaquè non capiatur:
Sed potiùs tali facto recreata valeſcat.

Quid enim aptiùs, v. gr. ad inanium promiſſorum tumorem ſinè cujusquam offenſione caſtigandum, quàm hæc lepidiſſima Phædri de monte parturiente Fabella?

Mons parturiens.

Mons parturibat, gemitus immanes ciens
Erátque in terris maxima expectatio:
At ille murem peperit. Hoc ſcriptum eſt tibi,
Qui magna cùm minaris, extricas nihil.

Quò etiam ingeniosè alludit Horatius in arte Poëtica:

Quid dignum tanto ferat hic promiſſor hiatu?
Parturient montes: naſcetur ridiculus mus.

Ad hanc Fabulæ utilitatem pertinet etiam quod ait idem Horatius in Sat. 1. l. 1

Tantalus à labris ſitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine, de te Fabula narratur.

Quo

Quo veterum exempló probari poteſt, Fabulam ad docendos animos & affectus concitandos utilem eſſe?

R. Exempló Menenii Agrippæ, qui plebem Romanam, quæ graviter offenſa in montem Aventinum aliquando ſeceſſerat, ad Patrum auctoritatem, concordiamquè revocavit narratiuncula Apologi de membris humanis adversùs ſtomachum conſpirantibus; & quod nec legum, nec magiſtratûs auctoritas potuerat, id fictitiæ narrationis blandimentô perfecit. Apologum ſic narrat T. Livius *Lib.* 2.

Venter, & reliqua humani corporis membra. Apologus.

Tempore quo in homine, non ut nunc, omnia in unum conſentiebant, ſed ſingulis membris ſuum cuiquè conſilium, ſuus ſermo fuerat, indignatus reliquas partes ſuâ curâ, ſuo labore, ac miniſterio ventri omnia quæri, ventrem in medio quietum nihil aliud quàm datis voluptatibus frui, conſpiráſſe indè, nè manus ad os cibum ferrent, nec os accipere datum, nec dentes conficerent. Hac ira dum ventrem fame domare vellent, ipſa unà membra, totâmque corpus ad extremam tabem veniſſe; indè apparuiſ-

ſe,

ſe, ventris quoque haud ſegne miniſterium eſſe; nec magis ali, quàm alere eum reddentem in omnes corporis partes hunc, quo vivimus, vigemusque diviſum pariter in venas, maturè confecto cibo, ſangvinem. Comparando hinc: quàm inteſtina Corporis ſeditio ſimilis eſſet iræ plebis in Patres, flexit mentes hominum.

CAPUT II.

De Narratione.

Quid eſt Narratio?

R. Eſt rei geſtæ, vel quaſi geſtæ expoſitio. Dicitur *rei geſtæ, vel quaſi geſtæ*, ut nempe Narrationem tum Hiſtoricam, tum Fabuloſam complectatur hæc noſtra definitio.

§. I. De virtutibus Narrationis.

Quænam ſunt virtutes Narrationis?

R. Quatuor à Tullio recenſentur: perſpicuitas, probabilitas, brevitas, & ſuavitas.

Quomodo perſpicua fiet Narratio?

R. Fiet perſpicua. 1. Si temporum ſervetur ordo, adeò, ut quod primum geſtum eſt, primum etiam referatur.

2.

2. Si verbis propriis, & uſitatis utamur.

3. Si res non interruptè narretur.

4. Deniquè ſi diligenter vitetur omnis verborum ambiguitas, qualis eſſet iſta, v. gr. *Ajunt Regem Pyrrhum Romanos viciſſe.* Quis enim inde victor, qui victus intelligi poſſit.

Quantum porro eniti, ac contendere debeat Orator, ut perſpicuè narret, & apertè, facilè intelligere poteris ex aureo illo Fabii Quintiliani præcepto: *Prima ſit Orationis virtus perſpicuitas.* Quò ſpectat etiam, quod eodem capite inculcat idem Fabius: *Dilucida & negligenter quoquè audientis aperta ſit . . . . . ut in animum, tamquam ſol in oculos, etiamſi non intendatur, incurrat. Quare non ut intelligere poſſit auditor, ſed nè omnino poſſit non intelligere, curandum.*

Quod ſi obſcuritatis vitiò laboret Narratio, jure, ac meritò cadet in illius auctorem, quod de obſcuriſſimo quodam Scriptore jactatum eſt à nobiliſſimo Poëta:

Quid juvat obſcuris involvere ſcripta latebris,
Nè pateant animi ſenſa? tacere potes.

Cedo ex veteribus Exemplum aliquod Narrationis perſpicuæ? R.

R. Inſtar omnium eſſe poteſt laudatiſſimum illud Epigramma Auſonii de Venere armata, & de Pallade.

In Venerem armatam.

Armatam vidit Venerem Lacedæmone Pallas,
Nunc certemus; ait, judice vel Paride
Cui Venus: Armatam cur me, temeraria, temnis,
Quæ, quo te vici tempore, *Inermis eram?*

Quomodo fiet probabilis narratio?

R. 1. Si is, qui narrat, ſit notæ probitatis, & fidei.

2. Si rei geſtæ ſeriem exponat ſinè fuco; qua ſimplicitate nimirùm atquè candore plus multò valebit ad perſuadendum, quàm alii calamiſtris, lenociniis, & hyperbole.

3. Si nihil afferat fidei abſonum, & quod abhorreat à communi hominum ſenſu; quia, ùt rectè admonet Horatius in arte Poetica

Quodcumqué oſtendis mihi ſic, incredulos odi.

Quòd ſi fortè rei veræ, ſed incredibili fidem, facere velis, uſurpare poteris ſapiens illud cujusdam Veteris dictum:

Mul-

Multa eſſe vera, quæ tamen non ſint veriſimilia; & probabile omninò eſſe, quamplurima contra probabilitatem contingere.

4. Deniquè ſi clarè, apertéquè exponas rerum circumſtantias, & adjuncta perſonarum, locorum, ac temporum; undè vel maximè pendet facti probabilitas. Ità Cicero in mirabili illa Narratione Miloniana, probabile reddit à circumſtantiis perſonarum, quod narrat de inſidiis Miloni à Clodio paratis. *Cur igitur,* inquit, *victus eſt?* (Clodius) *Quia non ſemper viator à latrone, nonnunquam etiam latro à viatore occiditur: quià quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.*

Quid facto eſt opus, ut brevis ſit Narratio?

R. Brevis erit, ſi narrandi initium altiùs non repetas, & *ab ovo*, ùt ajunt; quemadmodum ineptus ille, quem ridet Horatius:

Quī gemino bellum Trojānum ōrditur ab ovo.

Sed ſi indè ſumas exordium, undè neceſſè eſt, 2. Si non inutiles, putidáſquè circumſtantias, quæ nihil faciant ad rem, in Narrationem tuam inſarcias. Quid enim opus eſt dicere; v. gr. *In portum veni,*

ni, navem paratam aſpexi, de pretio conveni, ſublatæ ſunt anchoræ, è portu ſolvi? Satìs erat dixiſſe: *è portu ſolvi.*

Vide tamen etiam, atque etiam, nè nimia brevitas obſcuritatem afferat orationi: ut obſervat Fabius. *Vitanda*, inquit, *illa Salluſtiana brevitas, & abruptum orationis genus* Et alio loco: *Narratio*, inquit, *præciſa, non tam Narratio vocari poteſt, quàm confuſio.* Audi rurſus Horatium noſtrum:

——— Brevis eſſe laboro.
Obſcurus fio.

Qua ratione ſuavis reddetur Narratio?

R. Suavis erit. 1. Si utamur verbis leniter, & numerosè ſonantibus. 2. Si ità collocentur verba, ut nec hiulcus, nec aſper ſit illorum concurſus. 3. Si, quæ narramus, ſint magna, nova, & inexpectata. 4. Si adhibeantur certæ quædam narrandi formulæ Tullio perfamiliares; cùm, v. gr. pro tempore præterito præſens uſurpatur; itèm cùm plures infinitivi ſubauditô verbô junguntur, ùt cùm ait: *Rex primò nihil metuere, nihil ſuſpicari, dies unus, & alter intercedere.* Ità etiam Cæſar, lib. 1. de Bello Gallico: *Divitiacus multis cum lacrimis Cæſarem complexus obſecrare cœpit, nè quid gravius*

in

in fratrem, ſtatueret: Scire ſe illa eſſe vera, nec quemquam ex eo plus, quàm ſe doloris capere. Supple, *dixit.* Ità Virgilius in mirificis hiſce verſibus Lib. VI. Æneidos.

At Danaum Proceres, Agamemnoniæquè Phalanges.
Ut videre virum, fulgentiaquè arma per umbras.
Ingenti trepidare metu: pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates: pars tollere vocem
Exiguam: incœptus clamor fruſtratur hiantes.

5. Deniquè ſuavis erit Narratio, ſi diverſis figuris illuminetur, & ſi habeat admirationes, expectationes, ſuſpenſiones, exitus inopinatos, & interpoſitos motus animorum, dolorem, lætitiam, metum, cupiditatem.

Harum omnium rerum admirabile quoddam exemplum habes in jucundiſſima illa Narratione de Dionyſio Syracuſarum Tyranno, & de Damocle quodam illius Paraſito, in quam intueri ſatìs non poterunt Tyrones, ut ſuaviter, & feſtivè narrare diſcant.

Dio-

Dionysius Syracusarum Tyrannus, & Damocles.

Jucundæ Narrationis Exemplum ex Tuscul. lib. 5.

Cum quidam ex ejus assentatoribus Damocles commemoraret in sermone copias ejus, opes, majestatem, dominatus, rerum abundantiam, magnificentiam ædium regiarum, negarétque unquam beatiorem quemquam fuisse. Visnè igitur, inquit, Damocle, quoniam hæc te vita delectat, ipse eamdem degustare, & fortunam experiri meam? Cùm se ille cupere dixisset, collocari jussit hominem in aureo lecto, strato pulcherrimo, textili stragulo, magnificis operibus picto, abacosque complures ornavit argento, auroquè cælato. Tum ad mensam eximia forma pueros delèctos jussit consistere, eosquè nutum ejus intuentes diligenter ministrare. Aderant unguenta, coronæ; incendebantur odores; mensæ conquisitissimis epulis extruebantur, Fortunatus sibi Damocles videbatur. In hoc medio apparatu fulgentem gladium è lacunari, seta equina aptum dimitti jussit, ut impenderet illius beati cervicibus. Itaquè nec pulchros illos ministratores aspiciebat, nec plenum artis argentum, nec manum porrigebat ad mensam: jam ipsæ defluebant coro-

coronæ: deniquè exoravit Tyrannum, ut abire liceret, quòd jam beatus nollet esse. Satìs nè videtur declarâsse Dionysius, nihil ei esse beatum, cui semper aliquis terror impendeat?

Ad hanc suavissimam Narrationem allusit Horatius, cùm ait Odarum lib. 3.

Districtus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem,
Non avium, citharæque cantus
Somnum reducent, &c.

§. II. De Schematis, seu Figuris, quibus illuminari potest Narratio.

Quid est Figura?

R. Figura, seu Schema est ornamentum quoddam orationis, seu loquendi modus illustrior, & à communi consuetudine remotus, cujusmodi sunt hæc Ciceronis verba: *O Dii immortales, ubinam gentium sumus! . . . O scelus, o portentum in ultimas terras amandandum!* Itémquè illa Virgilii verba in Ecloga II.

Ah Corydon, Corydon, quæ te dementia cepit?

Vel cùm idem Virgilius Æneid. VI. Sibyllam ità loquentem inducit:

Bel-

——Bella, horrida bella,
Et multo Tibrim ſpumantem ſanguine cerno.

Quis enim non videt, hæc orationis lumina, & illas dicendi quaſi faces in quotidiano communíquè ſermone adhiberi nequaquam ſolere?

Quibus potiſſimùm Figuris erit illuminanda narratio, ut ſit ſuavis?

R. Præcipuæ Narrationis Figuræ ſunt Hypotypoſis, Suſpenſio, ſive Suſtentatio, Exclamatio, Communicatio, & Sermocinatio, ſive Dialogiſmus.

Quid eſt hypotypoſis?

R. Eſt figura, qua aliquid tam vivis, ſpirantibúsque, ut ità loquar coloribus pingitur, atquè narratur, ut non tam audiri, vel legi, quàm ſpectari, & oculis quaſi ſubjici videatur. Ità Cicero V. in Verrem Gavi cujusdam Civis Romani ſupplicium narrat per Hypotypoſim: *Cædebatur virgis in medio foro Meſſanæ Civis Romanus; cùm interea nullus gemitus, nulla alia vox iſtius miſeri, inter dolorem, crepitùmque plagarum audiebatur, niſì hæc; Civis Romanus ſum.*

Sic etiam Virgilius narrator, & rerum imitator planè mirificus, Didonis, & Æneæ venationem deſcribens, rem quaſi ſub

ſub oculos ponit his verſibus egregiis:

——— Oſtróque inſignis, & auro
Stat ſonipes, ac fræna ferox ſpumantia mandit.

Idémque Poëta libro quinto, Entelli, & Daretis pugnam pænè ſub aſpectum ità ſubjicit:

Hæc fatus duplicem ex humeris ejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacertóſque
Exuit, atque ingens media conſiſtit *Arena.*
Conſtitit extemplo in digitos arrectus uterque,
Brachiáque ad ſuperas interritus extulit auras,
. . . .
Præcipitémque Daren ardens agit æquore toto.
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra
Nec mora, nec requies; quàm multa grandine nimbi
Culminibus crepitant, ſic denſis ictibus Heros
Creber utraque manu pulſat, verſátque Dareta
. . . . . .

Aſt illum fideī æquales genua ægra trahentem,
Jactantémque utroque caput craſsumque cruorem
Ore rejectantem, miſtoſque in ſanguine dentes;
Ducunt ad naves.

Quid eſt Suſpenſio?

R. Suſpenſio, ſeu Suſtentatio, eſt Figura, qua Orator ad ſibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, atque arrigendos auditorum animos, illos tenet aliquandiu ſuſpenſos, & incertos quid dicturus ſit. Ità Tullius contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini judices, quid deinde factum ſit .... Expectate facinus quàm vultis improbum, vincam tamen expectationem veſtram.*

Quid eſt Exclamatio?

R. Eſt vocis elatio, ſive contentio, qua interjectione, vel adhibita, vel ſubaudita, vehementiorem animi motum ſignificamus, & rei magnitudinem exprimimus. Ità Tullius, poſt narratum indigniſſimum illud Gavii, licèt Civis Romani, ſupplicium, de quo paulò ſuprà, in has doloris, & indignationis voces ſubitò erumpit: *O nomen dulce libertatis! O jus eximium noſtræ civitatis! O lex Porcia, legesque Semproniæ* ò gra-

ò graviter desiderata, & aliquando reddita plebi Romanæ Tribunitia potestas! huccine tandem omnia reciderunt, ut civis Romanus in Provincia populi R. in oppido Fœderatorum, ab eo, qui beneficio populi R. fasces, & secures haberet, deligatus in foro virgis cæderetur? Quid cùm ignes, ardentesque laminæ, ceterique cruciatus admovebantur? si te illius acerba imploratio, & vox miserabilis non inhibebat, nè civium quidem Romanorum, qui tum aderant, fletu, & gemitu maximo commovebare? In crucem tu agere ausus es, quemquam, qui se civem Romanum esse diceret?

Eodem planè modo Æneas apud Virgilium lib. 2. equi Trojani fatalem ingressum primo narrat:

Dividimus muros, & mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum
Subjiciunt lapsus, & stupea vincula collo
Intendunt. Scandit fatalis machina muros
Fœta armis: circum pueri, innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa subit, mediæque minans illabitur urbi.

 Dein-

Deinde per ſummum dolorem repentè ſic exclamat:

O patria, o divum domus Ilium, & inclita bello

Mœnia Dardanidum! quater ipſo in limine portæ

Subſtitit, atque utero ſonitum quater arma dedêre.

Inſtamus tamen, immemores, cæcique furore.

Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.

Quid eſt Communicatio?

R. Eſt figura, qua Orator cauſæ ſuæ confidens deliberat cum iis ipſis, apud quos, vel contrà quos dicturus eſt, illos nimirum conſulens, quid acturus ſit, vel etiam quid ipſimet in ſimili cauſa eſſent acturi. Ità Cicero per ſummam fiduciam videtur conſilia ſua communicare cum adverſario ſuo Verre, illumque quaſi conſulere in hunc modum; *Si tu apud Perſas, aut in extrema India deprehenſus Verres, ad ſupplicium ducerére, quid aliud clamitares, niſi te civem eſſe Romanum? & ſi tibi ignoto apud ignotos, apud Barbaros, apud homines in extremis, atque ultimis gentibus poſitos, nobile, & illuſtre apud omnes nomen tuæ civitatis profuiſſet; ille, quiſquis erat, quem* tu

tu in crucem rapiebas, qui tibi eſſet ignotus, cùm Civem ſe Romanum eſſe diceret, apud te Prætorem, ſi non effugium, nè moram quidem mortis mentione, atque uſurpatione civitatis aſſequi potuit?

Quid denique eſt Sermocinatio, ſeu Dialogiſmus?

R. Eſt Figura, quâ duo, vel plures homines inducuntur loquentes, aut ſecum ipſi, aut cum aliis. Lepidum illius exemplum habes in hac pereleganti Narratione Ciceroniana libri primi Tuſculanarum quæſtionum.

Diogenes, & amici, Narratio per Dialogiſmum.

Cùm ab amicis rogaretur Diogenes, ubi vellet inhumari, Projicite me, inquit, inhumatum. Tum amici: Volucribusne, & feris? Minimè verò, inquit ſed bacillum prope me, quo abigam, ponitote. Qui poteris? illi; *non enim ſenties. Quid igitur mihi ferarum laniatus oberit nihil ſentienti?*

Nec minus feſtivum videbitur, quod hic ſubjicio, aliud exemplum ex eodem Tull. l. 2. de Orat.

Scipio Naſica, & Ennius Poëta.

Scipio Naſica cùm ad Poëtam Ennium

veniſſet, eique ab oſtio quærenti Ennium, ancilla dixiſſet domi non eſſe, Naſica ſenſit illam domini juſſu dixiſſe, & illum intus eſſe. Paucis poſt diebus cùm ad Naſicam veniſſet Ennius, & eum à janua quæreret, exclamat Naſica ſe domi non eſſe. Tum Ennius, Quid? ego non cognoſco vocem, inquit, tuam? Hic Naſica: Homo es impudens: ego cùm te quærerem, ancillæ tuæ credidi te domi non eſſe: tu mihi non credis ipſi?

§. III. Varia Narrationum genera, & selecta illarum exempla.

Quotuplex eſt Narrationis genus?

R. Triplex, alia eſt enim Narratio Poëtica, alia Hiſtorica, alia Civilis, & Oratoria. Narratio Poëtica rem fictam exponit; Hiſtorica rem geſtam; Civilis, & Oratoria rem exponit, quæ in controverſiam adducitur.

Quid differt inter hæc tria Narrationum genera?

R. Hoc potiſſimùm intereſt, quòd Hiſtoricus, & Orator ordinem temporis & rei geſtæ ſeriem in narrando ſequantur, & ſervent; contra quam facit Poëta, qui etiam à fine, aut à medio, rem ſolet ordiri, quomodo Virgilius ab anno ſeptimo excidii Trojani ſuam Æneidem auſpicatur;

ùt

ut liquet ex hiſce Didonis verbis ad Æneam, ad calcem libri primi:

——— Nam te jam ſeptima portat
Omnibus errantem terris, & fluctibus æſtas.

2. Hoc intereſt, quòd Hiſtoricus veritatem conſectetur, Orator veriſimilitudinem; Poëta verò commentitiis etiam fabulis veritatem aſpergat.

3. Denique hoc intereſt, quòd Hiſtorica Narratio ſit fermè ſimplex, brevis, ac nuda: Oratoria ſit ornatior, & fuſior; Poëtica verò ornamentis abundet, & omnibus artis coloribus picta ſit, atque polita.

Affer ex veteribus illuſtre quodpiam exemplum Narrationis Poëticæ?

R. Inſtar omnium eſto Ovidiana illa Narratio de Dædalo, & de infelici Icaro, in qua omnes, quas diximus, virtutes, dotesque optimo jure miraberis.

Dædalus, & Icarus. Narratio Poëtica.

Metamorph. l. 8.

Dædalus interea Creten, longúmque perosus
Exilium, tactúsque loci natalis amore,
Clauſus erat pelago. Terras licèt, inquit, & undas
Obſtruat, at cælum certè patet; ibimus illac.

Omnia poſſideat, non poſſidet aëra Minos.
Dixit, & ignotas animum dimittit in artes,
Naturamque novat: nam ponit in ordine
pennas,
A minima cœptas, longam breviore ſe-
quente,
Ut clivo creviſſe putes: ſic ruſtica quon-
dam.
Fiſtula diſparibus paulatim ſurgit avenis.
Tum lino medias, & ceris alligat imas,
Atque ità compoſitas parvo curvamine
flectit,
Ut veras imitetur aves Puer Icarus unà
Stabat, & ignarum ſua ſe tractare pericla,
Ore renidenti, modò quas vaga moverat
aura,
Captabat plumas, flavam modò pollice ce-
ram
Mollibat, luſûque ſuo mirabile patris
Impediebat opus. Poſtquam manus ulti-
ma cæpto
Impoſita eſt, geminas opifex libravit in
alas
Ipſe ſuum corpus, motáque pependit in
aura,
Inſtruit & natum; Medióque ut limite cur-
ras,
Icare ait moneo: nè, ſi demiſſior ibis,
Unda gravet pennas; ſi celſior, ignis adu-
rat. In-

Inter utrumque vola: nec te ſpectare Bo-
otem
Aut Helicem jubeo, ſtrictumque
Orionis enſem.
Me duce carpe viam pariter præcepta vo-
landi (las.
Tradit, & ignotas humeris accommodat a-
Inter opus monitúſque genæ maduêre ſe-
niles,
Et patriæ tremuêre manus, dedit oſcula
nato
Non iterum repetenda ſuo; pennîſque le-
vatus
Antevolat, comitique timet (velut ales,
ab alto
Quæ teneram prolem produxit in aëra
nido)
Hortatúrque ſequi; damnoſasque erudit
artes;
Et movet ipſe ſuas, & nati reſpicit alas.

: . , . . .

Cùm puer audaci cæpit gaudere volatu,
Deſeruitque Ducem, Cœlique cupidine
tactus
Altiùs egit iter. Rapidi vicinia ſolis
Mollit odoratas pennarum vincula ceras.
Tabuerant ceræ; nudos quatit ille lacer-
tos,
Remigioque carens non ullas percipit
auras;

Oráque cærulea patrium clamantia nomen
Excipiuntur aquâ, quæ nomen traxit ab illo.
At pater infelix, nec jam pater, Icare, dixit,
Icare, dixit, ubi es? qua te regione requiram?
Icare, dicebat, pennas aſpexit in undis;
Devovitque ſuas artes, corpusque ſepulchrô
Condidit; & tellus à nomine dicta ſepulti eſt.

Cedo vetus quoddam exemplum Narrationis Hiſtoricæ?

℞. Habes in veteribus Hiſtoriæ Romanæ ſcriptoribus Narrationes bene multas tam ſingulari operâ, artificioque elaboratas, ut nihil ſupra; in T. Livio 1. Sabinarum raptum; 2. Horatiorum, & Curiatiorum pugnam; 3. Lucretiæ mortem, exactos à Bruto Tarquinios, interemptosque à patre proprios filios; 4. Audax Mucii Scævolæ facinus adversùs Regem Porſenam; 4. Varios Coriolani eventus; 6. Pugnam Cannenſem; 7. Hannibalis cum Scipione congreſſum Epheſi apud Antiochum Regem; 8. Supra cætera verò omnia, mirificum illud ejusdem Hannibalis iter in Italiam, per Hiſpaniam, per Pyrenæos, per Gallias, per Alpes, & Appenninum; quod ex-

exquiſitiſſimum quoddam artis opus exiſtimo.

Habes prætereà in Saluſtio pugnam adverſùs Catilinam; in Q. Curtio Tyrì obſidionem, ſingularem Abdolanymi eventum, Alexandri Magni mortem, conſternationem, & Reginæ Siſygambis dolorem, ac interitum, &c.

Verùm ſat eſto ex omnibus illis Narrationibus unam, aut alteram hoc loco commemorare. Tu ex duabus illis diſce omnes.

Horatiorum pugna cum Curiatiis

Narratio Hiſtorica. Ex Livii Hiſt. Lib. I.

Datur ſignum, infeſtisque armis, velut acies, terni juvenes Magnorum exercituum animos gerentes concurrunt. Nec his, nec illis periculum ſuum, ſed publicum imperium, ſervitiumque obverſatur animo; futuraque ea deinde patriæ fortuna, quam ipſi feciſſent. Ut primò ſtatim concurſu increpuêre arma, micantesque fulsêre gladii, horror ingens ſpectantes perſtringit, & neutro inclinata ſpe, torpebat vox, ſpiritusque.

Conſertis deinde manibus, cùm jam non motus tantùm corporum, agitatioque anceps telorum, armorumque, ſed vulnera quoque, & ſanguis ſpectaculo eſſet, duo Romani ſuper alium alius, vulneratis tribus Albanis,

nis, expirantes corruerunt. Ad quorum casum cùm clamâsset præ gaudio Albanus exercitus, Romanas legiones jam spes tota, nondum tamen cura deseruerat, exanimes vices unius quem tres Curiatii circumsteterant. Fortè is integer fuit, ut universis solus nequaquam par, sic adversùs singulos ferox. Ergo ut segregaret pugnam eorum, capessit fugam, ità ratus sequuturos, ut quemque affectum vulnere corpus sineret. Jam aliquantum spatii ex eo loco, ubi pugnatum est, aufugerat; cùm respiciens videt magnis intervallis sequentes; unum haud procul ab sese abesse, in eum magno impetu redit; & dum Albanus exercitus inclamat Curiatiis, ut opem ferant fratri, jam Horatius cæso hoste, victor secundam pugnam petebat. Tunc clamore (qualis ex insperato faventium solet) Romani adjuvant militem suum, & ille defungi prælio festinat. Priùs itàque quam alter, qui nec procul aberat, consequi posset, & alterum Curiatium conficit.

Jamque æquato marte singuli supererant sed nec spe, nec viribus pares: Alterum intactum ferro corpus, & geminata victoria ferocem in certamen tertium dabant: Alter fessum vulnere fessum cursu trahens corpus victusque fratrum ante se strage, victori objitur hosti: nec illud prælium fuit. Romanus

exul-

exultans, Duos, inquit fratrum Manibus dedi; tertium causam belli hujusce, ut Romanus Albano imperet, dabo. Malè sustinenti arma gladium superne jugulo defigit, jacentem spoliat. Romani ovantes, ac gratulantes Horatium accipiunt, eò majore cum gaudio, quò propiùs metus rei fuerat.

Abdalonymus ex Olitore rex Sidoniorum factus ab Alexandro Magno.

Ex Lib. IV. Q. Curtii.

Erant Hephæstioni hospites clari inter suos juvenes, qui facta ipsis potestate regnandi, negaverunt quemquam patrio more in id fastigium recipi, nisi regia stirpe ortum. Admiratus Hephæstion magnitudinem animi spernentis quod alii per ferrum, ignesque peterent, Vos quidem macti virtute, *inquit,* estote, qui primi intellexistis quantò majus esset regnum fastidire, quàm accipere. Certum date aliquem regiæ stirpis, qui meminerit à vobis acceptum habere se regnum. *At illi cùm multos imminere tantæ spei cernerent, singulis amicos Alexandri, ob nimiam regni cupiditatem, adulantibus, statuunt neminem esse potiorem, quàm Abdalonimum quemdam, longa quidem cognatione stirpi regiæ annexum, sed ob inopiam suburbanum hortum exigua colentem stipe.*

Cau-

Cauſa ei paupertatis, ſicut pleriſque, probitas erat. Intentusque operi diurno, ſtrepitum armorum, qui totam Aſiam concuſſerat, non exaudiebat.

Subitò deinde, de quibus ante dictum eſt, cum regiæ veſtis inſignibus hortum intrant: quem fortè ſteriles herbas eligens Abdalonymus repurgabat. Tunc rege eo ſalutato, alter ex his, Habitus, inquit, is, quem cernis in meis manibus, cum iſto ſquallore permutandus tibi eſt. Ablue corpus, illuvie, æternisque ſordibus ſquallidum: Cape regis animum, & in eam fortunam, quâ dignus es, iſtam continentiam profer. Et cùm in regali ſolio reſidebis, vitæ, necisque omnium civium dominus, cave obliviſcaris hujus ſtatûs, in quo accipis regnum; imò Hercule propter quem.

Somnio ſimilis res Abdalonymo videbatur. Interdum ſatisne ſani eſſent, qui tam protervè ſibi illuderent, percontabatur? Sed ut cunctanti ſquallor ablutus eſt, & injecta veſtis purpurea, auroque diſtincta, & fides à jurantibus facta; ſeriò jam rex, iisdem comitantibus in regiam pervenit. Fama, ut ſolet, ſtrenuè tota urbe diſcurrit. Aliorum ſtudium, aliorum indignatio eminebat. Ditiſſimus quisq; humilitatem, inopiâmque ejus apud amicos Alexandri criminabatur. Admit-

mitti eum rex protinus juſſit; diùque contemplatus. Corporis, *inquit*, habitus famæ generis non repugnat: ſed libet ſcire, inopiam qua patientia tuleris. *Tum ille*, Utinam, *inquit*, eodem animo regnum pati poſſim. Hæ manus ſuffecerunt deſiderio meo: nihil habenti nihil defuit. *Magnæ indolis ſpeciem ex hoc ſermone Abdalonymi cœpit.*

Cedo denique Exemplum Narrationis Oratoriæ?

℞. Laudatur ab omnibus; & in primis à Quintiliano celebris illa Miloniana Narratio, qua Cicero ſuſpicionem inſidiarum à Milone in Clodium tam callidè, támque ingeniosè detorquet. Sic autem rem aggreditur.

Narratio Miloniana.

Milo autem, cùm in Senatu fuiſſet eo die quoad Senatus dimiſſus eſt, domum venit, calceos, & veſtimenta mutavit, pauliſper, dum ſe uxor (ùt fit) comparat, commoratus eſt. Deinde profectus eſt id temporis, cùm jam Clodius, ſiquidèm eo die Romam venturus erat, redire potuiſſet. Obviam fit ei Clodius expeditus in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ùt ſolebat; ſinè uxore, quod numquam ferè:

cùm

cùm hic inſidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparâſſet, cum uxore veheretur in rheda, penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum puerorumque comitatu.

Fit obviàm Clodio ante fundum ejus, hora ferè undecima, aut non multò ſecus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiori impetum: adverſi rhedarium occidunt. Cùm autem hic de rheda, rejectâ penulâ, deſiluiſſet, ſeque acri animô defenderet; illì qui erant cùm Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ùt à tergo Milonem adorirentur; partim, quòd hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus ſervos, qui pòſt erant, ex quibus qui animô fideli in dominum erant, & præſentes fuerunt, partim occiſi ſunt, partim, cùm ad rhedam pugnari viderent, & domino ſuccurrere prohiberentur, Milonemque occiſum etiam ex ipſo Clodio audirent, & ità eſſe putarent, fecerunt id ſervi Milonis (dicam enim non derivandi criminis cauſa, ſed ùt factum eſt) neque imperante, neque ſciente, neque præſente domino, quod ſuos quisque ſervos in tali re facere voluiſſet.

Hæc, ſicut expoſui, ità geſta ſunt, judices: inſidiator ſuperatus; vi victa vis, vel potiùs oppreſſa virtute audacia eſt.

Mi-

Miloniana illa Narratione nihilo inferiorem existimo hanc alteram Narrationem lepidissimam, qua Tullius ostendit in libr. 3. de Officiis, quàm sint perfidi, improbique, qui aliud agunt, aliud simulant.

Malus Pythii cujusdam dolus.
Narratio oratoria.

C. Canius, eques Romanus nec infacetus, & satis litteratus, cùm se Syracusas otiandi, ùt ipse dicere solebat, non negotiandi causâ contulisset, dictitabat se hortulos aliquos velle emere, quò invitare amicos, & ubi se oblectare sinè interpellatoribus posset. Quod cùm percrebuisset, Pythius ei quidam, qui argentariam faceret Syracusis, venales se quidem hortos non habere, sed licere uti Canio, si vellet uti suis, & simul ad cœnam hominem invitavit in hortos in posterum diem. Cùm ille promisisset, tum Pythius, qui esset, ùt argentarius, apud omnes ordines gratiosus, piscatores ad se convocavit, & ab his, petivit, ut ante suos hortulos postridie piscarentur, dixitque quid eos facere vellet.

Ad cœnam tempore venit Canius, opiparè à Pythio apparatum convivium, cymbarum ante oculos multitudo: pro se quisque quod ceperat, afferabat: ante pedes Pythii pisces abjiciebantur.

Dum

Dum Canius, Quæso, inquit, quod est hoc, Pythi? tantumne piscium? tantumne cymbarum? & ille, Quid mirum? inquit, hoc loco est, Syracusis quidquid est piscium Hic aquatio: hac villa isti carere non possunt.

Incensus Canius cupiditate contendit à Pythio ùt venderet. Gravatè ille primò: quid multa? impetrat, emit homo cupidus, & locuples tanti quanti Pythius voluit, & emit instructos: nomina facit; negotium conficit.

Invitat Canius postridie familiares suos. Venit ipse maturè, scalmum nullum videt; quærit ex proximo vicino, num feriæ quædam piscatorum essent, quòd eos nullos videret. Nullæ (quòd sciam) inquit ille; sed hìc piscari nulli solent. Itaque herì mirabar quid accidisset. Stomachari Canius. Sed quid faceret? Nondum enim Aquilius Collega, & familiaris meus protulerat de dolo malo formulas ... Ergo & Pythius, & omnes aliud agentes, aliud simulantes, improbi, & malitiosi sunt.

CAPUT III.

§. I. De Chria.

Quid est Chria?

℟. Est brevis commemoratio facti, vel dicti cujuspiam utilis, & memoriâ digni: unde

unde etiam *Chria* ſuum nomen invenit à Græco vocabulo *Chria* quod uſum, utilitatem, commodum ſignificat.

Quotuplex eſt Chriarum genus?

℟. Triplex. Aliæ verſantur in verbis, aliæ in actione; aliæ in utroque conſiſtunt. Seu, ùt vulgus Rhetorum loqui ſolet, aliæ ſunt *Verbales*, aliæ *Activæ*, aliæ *Mixtæ.*

Quid eſt Chria Verbalis?

℟. Ea eſt, quæ explicat verba graviter ab aliquo, & ſententiosè prolata: qualis eſt v. gr. Virgilii verſus:

Diſcite juſtitiam moniti, & non temnere Divos.

Vel hoc effatum Senecæ: *Nulla eſt honeſta avaritia, nisì temporis;* itémque hi Horatii verſus:

Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas.
Regúmque turres

Aut denique ſapientiſſima illa Juvenalis ſententia.

Orandum eſt, ut ſit mens ſana in corpore ſano.

Quid eſt Chria activa?

℟. Ea eſt, quæ memorabile aliquod factum exponit, & verbis exornat, ùt: *Sapiens Pythagoras interrogatus aliquando quàm longa eſſet hominum vita, ſeſe pauliſ-*

per

per conſpiciendum exhibuit; tum ſubitò ex ſpectantium oculis evolavit; ut nimirum celeri illa fuga, caducæ, & fugacis mortalium vitæ brevitatem deſignaret.

Si etiam Cotys Traciæ Rex, cùm quidam pardalim, ſeu pantheram, ferociſſimum animal, illi dono miſiſſet; ipſe viciſſim leonem miſit, nè verbum quidem addens: ſed malam beſtiam ſic malè penſando, re ipſa hominem prudenter admonuit par pari, ùt eſt veteri proverbio, eſſe omninò referendum.

Memorabile quoque in primis, & omnibus notum, quòd referunt Livius, & Florus de duobus Tarquiniis patre, & filio. Cùm enim Sextus Tarquinius Tarquinii Superbi regis ultimi Romanorum filius, acceptam à patre contumeliam, & injuriam ſimulans, ad Gabios transfugiſſet, brevique ad ſummam apud illos, regiæque pœnè parem poteſtatem perveniſſet, miſit clanculùm Romam unum è ſuis, ſciſcitatum à patre, quidnam demum ſe facere vellet. Rex ad hæc nihil voce reſpondit, ſed veluti deliberandus in hortum ædium tranſiit, ſequente filii nuntio. Ibi inambulans tacitus eminentia papaverum capita baculô decuſſit, & per haſce ambages filium admonuit, primores civitatis eſſe interficien-

ciendos. Quòd cùm à filio non ità multò post variis artibus factum esset, brevi, & consiliô, & præsidiô orbata civitas fuit in Tarquinii potestatem nullo labore redacta.

Rem sic narrat Ovidius nativo quodam, ùt solet, simplicíque candore, libro secundo de Fastis.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna, vir injustus; fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias; alias everterat urbes,
Et Gabios turpi fecerat arte suos.
Námque trium minimus proles manifesta superbi
In medios hostes nocte silente venit.
Nudarunt gladios: occidite, dixit, inermem
Hoc cupiunt fratres, Tarquiniusque pater,
Qui mea crudeli laceravit verbere terga.
(Dicere ùt hoc posset, verbera passus erat)
Luna fuit, spectant juvenem, gladiosque recondunt,
Tergaqué deducta veste notata vident.
Flent quoque, & ùt secum tueatur bella precantur;
Calidus ignaris annuit ille viris
Jámqué potens misso genitorem appellat amicò,
Perdendi Gabios quod sibi monstret iter.

Hor-

Hortus odoratis ſuberat cultiſſimus herbis,
Septus humum rivo lene ſonantis aquæ;
Illic Tarquinius mandata latentia nati
Accipit; & virgâ lilia ſumma metit.
Nuntius ùt rediit, decuſsàque lilia dixit,
Filius, agnoſco juſſa parentis, ait.
Nec mora, principibus cæſis ex urbe Gabina,
Traduntur ducibus mœnia nuda ſuis.

Quid eſt Chria mixta?

℞. Eſt ea, quæ Factum aliquod ſermoni conjunctum exponit. Exempla ſi quæris, aliquot ſelecta hic damus.

Exempla Chriæ mixtæ I.

Marmoream ſtatuam cùm aliquando vidiſſet in foro Diogenes Philoſophus, ad illam ſupplex acceſſit, & manum illi quaſi ad ſtipem diu multumque porrexit. Mirantibus valde amicis, & interrogantibus quid porrò faceret, reſpondit, Ad repulſam me experior.

II. Exemplum.

Idem Diogenes cum aliquando confertiſſimam populi turbam ſeſe è theatro effundentem vidiſſet, adversùs illam ſolus ingredi totis viribus cæpit, & objurgantibus reſpondit: Hoc in omni vita facere ſtudeo. *III.*

III. Exemplum.

Miles Spartanus intempeſta nocte tumulum prætereiens cùm horribile quoddam ſpectrum vidiſſet, ſtricta lancea, in illud audacter irruit, ità verbis compellans: Quò me fugis anima bis moritura? *Hoc ſingulari facto docemur, Faunorum terriculamenta, & inania larvarum, ac lemurum ludibria à cordatis, fortibusque omninò rideri.*

Quot ſunt Chriæ partes, ſeu Capita?

℞. Chria ſive Verbalis ſive Activa, ſive Mixta, continetur partibus octo, inquit Aphthonius in *Progymnasmatis.* Sunt autem partes illæ, *Encomium, Paraphraſis, Cauſa, Contrarium, Simile, Exemplum, Teſtimonium veterum, & Epilogus.*

Sive ùt trita illa, uſitataque formula potius utamur: Chria tractanda eſt.

1. A. Laudativo.
2. A. Paraphraſtico.
3. A. Cauſa.
4. A. Contrario.
5. A. Simili.
6. Ab exemplo.
7. A. Teſtimonio veterum.
8. A. brevi Epilogo.

Quæ ſingula Capita ſigillatim enucleare neceſſe eſt.

Quid

Quid ſibi vult à Laudativo?

℟. Significat, in ipſo Chriæ initio laudandum eſſe dicti, vel facti auctorem; ut ſcilicet ex auctoris laudatione major illius ſeu dictis, ſeu factis auctoritas, ac veluti pondus accedat.

Quid hoc ſibi vult à Paraphraſtico?

℟. Idem prorſus ac ſi diceres, *Ab expoſitione dicti, vel facti, de quo agitur.* Paraphraſis enim, ùt vox Græca ſatis indicat; eſt liberior, ac copioſior rei explanatio.

Quid illud eſt à Cauſa?

℟. Indicat, diligenter inveſtigandam eſſe, & aſſerendam cauſam illius ſeu dicti, ſeu facti; quod pertractandum, & amplificandum ſuſcepimus: v. gr. Chriæ verbalis argumentum eſto hæc ſapiens ſententia: *Ferenda ſunt amicorum vitia:* erit in promptu hæc cauſa juſtiſſima, quod ſcilicet *vitiis ſinè nemo naſcitur: optimus ille eſt qui minimis urgetur,* ùt ait; Horatius.

Quid eſt à Contrario?

℟. Admonet, ſententiam noſtram ex contrariarum rerum conflictione eſſe confirmandam, v. gr. poſtquam probaveris *dulce, ac decorum eſſe pro patria mori*, dices è contrario rem eſſe turpiſſimam, ac propudioſam, ſi miles pro patria pugnans inhoneſta mortis formidine, terga fugæ

con-

convertat. Itèm poſtquam oſtenderis, otium, & deſidiam omnium vitiorum fontem, ac fomitem eſſe, dices è contrario laborem, & vigilias eſſe firmiſſimum murum integritatis, innocentiæque præſidium.

Quid à ſimili?

℟. Monet, propoſitam ſententiam apta quapiam ſimilitudine exornandam, ac illuſtrandam eſſe. Ità ſi laborem, & diligentiam commendare velis, dices cum Tullio: *Ut ad curſum equus, ad arandum bos, ad indagandum canis; ſic homo ad intelligendum, & agendum natus eſt.*

Quid vocas ab Exemplo?

℟. Hujuſce vocis ſenſus eſt, rem, quam pertractamus, illuſtris cujuſpiam exempli appoſitione confirmandam eſſe. Sit tibi v. gr. amplificandum illud: *Dulce, & decorum eſt pro patria mori*, efferes exemplum Codri Athenienſium regis, de quo cecinit Horatius ode 14. lib. 3. *Codrus pro patria non timidus mori:* vel afferre poteris exemplum Decii Conſulis Romani, qui ſe velato capite, certíſque verbis pro patriæ ſalute ultrò devovit.

Quid à teſtimonio veterum?

℟. Oſtendit: noſtram ſententiam veterum auctorum verbis, ac teſtimonio com-

probandam esse. Sit hoc argumentum v. gr. *Injurias esse condonandas potiùs, quàm ulciscendas:* usurpabis aureum illud Taciti verbum: *Multa contemptu curantur*; vel hanc ejusdem sententiam homine Christiano dignissimam: *Convicia spreta exolescunt.*

Quid demum sibi vult à Brevi Epilogo?

℞. Indicat, apta quadam, & rotunda verborum conclusione comprehendenda esse quæcumque fusiùs dicta sunt. Est enim Epilogus brevis, & artificiosa clausula, qua colligimus in pauca, quæ fusiùs commemorata fuêre.

Sed quoniam, ùt initiò diximus, per præcepta longum est iter, per exempla verò expeditum, & facile, idcircò operæ pretium est aliquod Chriæ exemplum hoc loco subjicere.

§ II. Chria verbalis in hanc Virgilii sententiam. Æneid. 10.

—Breve, & irreparabile tempus
Omnibus est vitæ, ...

A Laudativo.

Cum optimo cuique Poëta propositum illud fuerit semper, ut misceat utile dulci, hoc est, ut delectando doceas, & docendo delectes; neminem tamen adhuc legi Poëtam

tam hac in re Poëtarum principi Virgilio comparandum. Ille enim non ſolùm cæteros omnes ante ſe, & poſt ſe Græcos, Latinosque Poëtas facilè vincit elegantiâ, ſuavitate, judiciô, ſplendore, numerô, delectuque verborum; non ſolûm hoc habet, ùt illius verſibus perfectis ingeniô, elaboratis induſtriâ nihil addi poſſit, nihil detrahi, nihil mutari, veriſſiméque de illo dictum olim fuerit, Muſas, & Apollinem non aliter in ſuo choro loqui, Jovemque ipſum, ſi ſit Poëta, non alio modo loquuturum; verûm etiam, quod caput eſt, ſententiarum gravitate, & frugiferorum, quibus abundat, præceptorum ſapientiâ, hoc aſſequutus eſt, ùt optimus vitæ, virtutiſque magiſter jure merito poſſit à nobis appellari.

Inter cætera verò documenta, ad vitam inſtituendam, & ad mores informandos idonea, quibus aſperſum eſt paſſim divinum illius Poëma, ſaluberrimum in primis eſt, atque laudabile quod ait Æneidos libro decimo de brevitate temporis, fluxaque, & caduca mortalium vita.

—Breve, & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ.

A Paraphraſtico.

Itá eſt profectò: tam exiguum, támque arctum vivendi curriculum nobis à natura circumſcriptum eſt, ùt vix benè lucem ingreſſis ſit de hujus mortalis mundi ſtatione decedendum, & vita cum morte commutanda. Nihíl nisí temporis punctum quoddam eſt caduca hæc, quam tantopore deperimus, vita, minimúmque eſt ac pænè nullum intervallum illud, quod ortum inter, & occaſum noſtrum interjacet. Fugit retrò levis hora, truditur dies die, præcipiti caſu fugaces anni ſeſe mutuò pellunt, & adoleſcentiæ ſenectus, ſenectuti mors obrepit improviſa ſemper, & inopinata: quòdque gravius eſt, cum ſemel effluxit breviſſimum hoc vitæ tempus tam irreparabilis eſt illius lapſus, ut nulla deinde poſſit ratione revocari.

A Cauſa.

Neque verò eſt cur adeò parvam temporis uſuram nobis ad vivendum conceſſam jure merito conqueramur. Præterquam quod enim vita, ſi ſcias uti, ſatis longa eſt, præterea ea certa, ſtabilique lege natos nos eſſe ſcimus, ut denique moriamur. Quis enim tam vecors eſſe poteſt, qui

qui nefciat hanc effe triftiffimam peccati mercedem, pœnamque juftiffimam: hanc effe mortalium conditionem, ac fortem: humana omnia caduca effe, & fluxa atque mobilia: nihil, quòd ortum fit, fempiternum effe poffe: definitum effe cuilibet certum quoddam, breveque temporis fpatium ad felicem in cœlo vitam promerendam? Cùmque olim amplioribus terminis circumfcripta effet noftra hæc mortalis vita; & in fæcula benè multa propagaretur, eam noftris flagitiis, fceleribusque breviorem effecimus; *Remotique priùs tarda neceffitas lethi corripuit gradum.*

A Contrario.

Contra verò cum femel poft miferæ hujusce vitæ decurfum terreni corporis contagione folutus erit nofter animus; cùm demum inter felices fpiritus ævô fempiternô perfruemur in cœlo, nulla jam ampliùs pertimefcenda nobis neque viciffitudo rerum, neque converfio temporum, nec ætatum commutatio: nullus jam erit neque horarum lapfus, nec fluxus dierum, nec annorum fibimet mutuò fuccedentium curfus. Sed eodem femper hærentes, & felicitatis, & temporis veftigio, ftabili, certaque beatitate, æternis fæculorum æ-

tatibus cum DEO ipſo potiemur.

A Simili.

O nos igitur male cautos! O numquam ſatis deplorandam ſortem noſtram! ſi æterna hæc, ſolidaque obliti, nihil nisi umbras, imaginesque conſectemur. Si enim ex veritate magis, quàm ex opinione res velimus æſtimare, quid demum aliud eſt fragilis hæc, fugaxque vita, nisi levis quidam fumus, qui puncto temporis evaneſcit? nisi præceps torrens, qui cùm vano ſtrepitu celeriter effluit? nisi floſculus brevì marceſcens, qui manè oritur, veſpere floret, & nocte cadit? nisi umbra quædam, & larva inanis, quæ noſtras effugit manus.

Par levibus ventis, volucrique ſimillima ſomno?

Ab Exemplo.

Teſtes hoc loco poſſem appellare ab omni memoria Chriſtianos illos Heroes, virosque ſapientiſſimos, qui mirificam fugacis vitæ brevitatem tot laboribus, tot vigiliis, tot indefeſſis curis redemptam compenſarunt. Teſtes appellare poſſem tot virgines, tot viros principes, tot nobiles adoleſcentes, qui fragilem hanc rerum humanarum mobilitatem, atque incon-

ſtan-

ſtantiam pertæſi, quæcumque apud cæcos mortales prima putantur, pro nihilo duxêre, & voluptatum illecebras, ac perniciosa rerum caducarum blandimenta generoſa quadam alacritate conculcârunt.

A Teſtimonio veterum.

Hoc inculcare Corinthiis voluit Divus Paulus, cùm dixit: *Tempus breve eſt.* Hoc ipſum nos remonet ſummus ille vir Jobus, dum afflatus divino Spiritu ſic loquitur: *Breves dies hominis ſunt:* Hæc eadem erat mens vel ipſi quoque Horatio, profano licèt homini, cùm amicum ſapienter ſic admonet:

Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum.

Et alio loco: *Quid brevi fortes jaculamur ævo multa;*

Hoc denique ſentiebat Phædrus, cùm in elegantibus ſuis fabulis hanc veriſſimam protulit vocem:

Abiturus illuc, quò priores abierunt,
Quid mente cæca miſerum torques ſpiritum?

A Brevi Epilogo.

Cùm igitur adeò breve tempus ſit, adeoque irreparabile, relinquitur id unum, ut cogitemus etiam atque etiam nihil eſſe

loci ſocordiæ, neque ſegnitiæ; nobis inter tantas anguſtias nequaquam licere eſſe otioſos; miſeros eſſe, qui ſe, per ſummam incuriam, re una omnium pretioſiſſima defraudari patiuntur. Reſtat denique id unum, ut cum celeritate temporis utendi celeritate certemus, & tamquam ex Torrente quodam, qui rapidè dilabitur, celeriter hauriamus.

§. III. Argumenta Chriarum verbalium ex Horatio.

1. Omnes eodem cogimur. 2. Vivitur parvo benè: 3. Levius ſit patientia quidquid corrigere eſt nefas. 4. Magnas inter opes inops. *De avaro.* 5. Ira furor brevis eſt. 6. Multa ſemen circumveniunt incommoda. 7. Fortes creantur fortibus. 8. Omnem crede diem tibi diluxiſſe ſupremum. 9. Quantò quisque ſibi plura negaverit, à Diis plura feret.

Ex Virgilio.

10. Quid non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?
11. Facilis deſcenſus Averni.
12. Labor omnia vincit.

Ex ovidio.

13. Principiis obſta: ſerò medicina paratur.

14.

14. Otia ſi tollas, periêre cupidinis arcus,
15. —— Dicique beatus.
Ante obitum nemo, ſupremaque funera debet.
16. —— Paupertatemque ferendo
Effecere levem.
17. Livor, iners vitium, mores non exit in altos.

Ex Juvenali.

18. Fronti nulla fides: 19. Creſcit amor nummi quantum ipſa pecunia creſcit. 20. Nemo repentè fit turpiſſimus. 21. Res eſt ſacra miſer. 22. Nobilitas ſola eſt, atque unica virtus.

Ex Seneca.

23. Totâ vitâ diſcendum eſt mori. 24. Etiam ſinè magiſtro vitia diſcuntur. 25. Qui genus jactat ſuum, aliena laudat. 26. Sequitur ſuperbos ultor à tergo DEUS.

Ex Perſio.

27. O curas hominum, O quantum eſt in rebus inane! 28. Virtutem videant, intabeſcantque relicta. *De ſceleratis.*

Ex Martiali.

29. Extra fortunam eſt quidquid donatur egenis.

Quas dederis ſolas ſemper habebis opes:
30. Non eſt, crede mihi, ſapientis, dicere, vivam:
Sera nimis vita eſt craſtina: vive hodie

Ex Terentio.

31. Creſcit in adverſis virtus.

Hæc igitur, aut alia id genus argumenta pertractare ſi velis, facies ſedulò quod ſuprà dictum eſt.

1. Laudabis breviter auctorem Sententiæ. 2. Planiùs, & copioſiùs explicabis ſententiam, illamque variis verborum coloribus pictam bono, ùt ajunt, lumine collocabis. 3. Afferes cauſam aliquam quamobrem res ità ſe habeat. 4. Ex contrariorum conflictione, & quaſi concurſu illam confirmabis. 5. Illuſtrabis eam ſimilitudine, quæ in rem aptiſſimè quadret. 6. Probabis illam ſingulari quodam exemplo. 7. Veteris auctoris teſtimoniô, & auctoritate illam confirmabis. 8. Denique ex omnibus hiſce capitibus rem ità ſe habere concludes.

Quomodo tractanda eſt Chria activa?

℟. Eadem prorſus ratione, qua Chria verbalis. Eadem enim eſt utriusque ars, eædemque planè regulæ. Itaque actum ageremus, ſi de Chria activa ſeparatim, ac ſeor-

seorsim tractaremus.
Idem planè dicito de Chria mixta.

CAPUT IV.
De Amplificatione.

Quid est Amplificatio?
℞. Ineptè prorsùs, ac ridicule facere mihi videntur, qui perperam interpretantes Isocratis verba, Amplificationem cum vulgo ità definiunt: Amplificatio, inquiunt, est oratio, quæ ex parvis magna facit; seu quæ res exiguas verbis exaggerat, & in majus attollit. Puerilis, inquam, & præstigiatore, ac Sophista potiùs, quàm Oratore digna mihi semper visa fuit hæc vulgaris definitio, quæ res mendacio, fallacibusq; pigmentis suprà meritum velit augeri. Ut enim facetè ajebat Spartanorum Rex Agesilaus: Ego pessimum eum sutorem arbitrabor semper, qui magnos calceos pedibus parvis inducat.

Nos igitur cum Tullio sic Amplificationem commodiùs longè definimus: *Amplificatio est gravior quædam affirmatio, quæ motu animarum conciliat in dicendo fidem.* Quia verò subobscura cuipiam fortè videri posset hæc definitio: & quia vis, & fa-

cultas Oratoris potiſſimùm in amplificando conſiſtit; idcircò definitionem illam & totam amplificandi artem planiùs, & apertiùs explicare operæ pretium exiſtimamus.

Quid igitur ſibi volunt hæc verba; Gravior quædam affirmatio?

℞. Graviſſima illa affirmatio, de qua hic agitur, nihil aliud eſt, quàm vehementius quoddam, copioſiusque dicendi genus, quo rei vel dignitatem, & amplitudinem, vel indignitatem, & atrocitatem pondere verborum, & enumeratione circumſtantiarum ità demonſtramus, ut non animos, auresque prætervolet, ùt ferme fit cùm res leviter, ac ſtrictim attinguntur, ſed ut feriat animos, permoveat, & audientium memoriæ penitus inſideat.

Cedo illuſtre quodpiam exemplum Amplificationis hujusmodi?

℞. Habes luculentiſſimum in atrociſſima illa Didonis adverſus Æneam abeuntem querela: Poterat Dido ſimpliciter, & nudè Æneam appellare *durum, inhumanum, ferreum*, ſed querimoniam illam ſic amplificat mirificè Virgilius Æneidos Lib. IV.

Talia dicentem jamdudum averſa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat,

Lumi-

Luminibus tacitis, & ſic accenſa profatur:
Nec tibi Diva Parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus, Hyrcanæque admôrunt ubera tigres.

Sic etiam Libro 2. poterat Æneas exiliter, & jejunè dicere ſe amiſſam conjugem Creuſam clamoribus maximis per noctis tenebras appellaſſe: verùm rem ità verbis exaggerat:

Auſus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias, mœſtusq; Creuſam
Nequidquam ingeminans iterumque iterumque vocavi.

Quotuplex eſt Amplificatio?

℟. Duplex: Alia eſt verborum, alia rerum; ſeu quod idem eſt, alia fit rebus, ac ſententiis, alia verbis tantùm. De utroque genere ſeorſim agendum nobis eſt.

§. I. De Amplificatione rerum.

Quod modis fit amplificatio rerum?

℟. Octo præcipuis. 1. Fuit per congeriem definitionum, ſeu per definitiones conglobatas. 2. Per congeriem adjunctorum. 3. Per congeriem, ſeu per enumerationem par-

partium. 4. Per congeriem caufarum, & effectum. 5. Per congeriem confequentium. 6. Per congeriem fimilium, comparationum, & exemplorum. 7. Per contrariorum, diffimilium, & inter fe pugnantium conflictionem. 8. Denique per incrementum. Singula hæc capita figillatim perfequamur.

§. II. De Amplificatione per congeriem Definitionum.

Quid eft Definitio?

℞. Eft brevis, & circumfcripta rei explicatio: feu, ùt ajunt Philofophi, eft oratio, quæ rei naturam breviter explicat.

Quid eft Amplificatio per congeriem definitionum, five à definitionibus conglobatis?

℞. Eft ea, in qua variæ ejusdem rei definitiones congeruntur, & quafi coacervantur, ùt cùm aït Cicero: *Hiftoria eft teftis temporum, lux veritatis, vita memoriæ, magiftra vitæ, nuntia vetúftatis.* Ex iisdem definitionibus conglobatis, Curiæ, ac Senâtus Romani majeftatem fic amplificat idem Orator in oratione pro Milone: *Curia templum fanctitatis, amplitudinis, mentis: confilii publici, caput urbis, ara fociorum, portus omnium gentium, fedes ab universo populo R. conceffa uni Ordini.*

Po-

Poteris tu viciſſim, ad illarum definitionum conglobatarum imitationem, dicere, quid ſit eloquentia, quid Poëſis, quid amicitia, quid vita hominis, quid Deus ipſe.

§. III. De Amplificatione per congeriem adjunctorum.

Quid eſt Amplificatio per congeriem adjunctorum?

℟. Eſt ea, quæ ducitur ab omnibus ſeu rerum, ſeu perſonarum adjunctis, ac circumſtantiis ſimul coacervatis. Cicero 2. Agraria. *Ego qualem Kalendis Januariis acceperim Remp. Quirites, intelligo plenam ſollicitudinis, plenam timoris, qua nihil erat mali, nihil adverſi, quod non boni metuerent, improbi expectarent: omnia turbulenta conſilia contra hunc Reip: ſtatum, & contra veſtrum otium partim iniri, partim, nobis Conſulibus deſignatis, inita eſſe dicebantur: ſublata erat de foro fides, non ictum aliquo novæ calamitatis, ſed ſuſpicione, ac perturbatione judiciorum, infirmatione rerum judicatarum novæ dominationes, extraordinaria non imperia; ſed regna quæri putabantur.*

Virgilius ſub finem libri primi Georgicorum de Julii Cæſaris interitu lugubriter admodum, & tragicè lamentatur, coacer-

vando funeſtiſſima prodigia, monſtraque, quæ vel anteceſſere, vel mox ſubſecuta ſunt:

Ille etiam extincto miſeratus Cæſare Romam.
Cùm caput obſcura nitidum ferugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem,
. . . . . .
Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentes
Ingens: & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis, pecudesque locutæ:
Infandum; ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt,
Et mœſtum illacrymat templis ebur, æraque ſudant.

Totum hunc locum, ùt eximium amplificationis exemplar, & ad excitandam com miſerationem in primis idoneum, tu conſulito, ſi me audis.

§. IV. De Amplificatione per congeriem, seu enumerationem partium.

Quid eſt Amplificatio ab enumeratione partium?

R.

℞. Eſt illa, quæ fit, dum totum aliquod in ſuas partes diſtribuitur; ſeu dum rei alicujus partes vel omnes, vel præcipuæ certè quidem, ſigillatim enumerantur. Ità Cicero funeſtum Piſonis Conſulatum deſcribit: *Omnes memoriam conſulatûs tui, facta, mores, faciem denique, ac nomen à Rep. deteſtantur. Legati, qui unà fuére, alienati: Tribuni militum, inimici: Centuriones, & ſi qui ex tanto exercitu reliqui milites exiſtunt, non dimiſſi abs te, ſed diſſipati, te oderunt, tibi peſtem exoptant, te exſecrantur. Achaja exhauſta, Theſſalia vexata, laceratæ Athenæ; Apollonia exinanita; Ambracia direpta; Bullienſes illuſi; Epirus exciſa; Locri exuſti: Athamanum gens vendita; Macedonia condonata barbaris; Ætholia amiſſa; Dolopes, finitimique montani oppidis, atque agris exterminati; Cives Rom. qui in iis locis negotiantur, te unum ſolùm ſuum depeculatorem, vexatorem, prædonem, hoſtem veniſſe ſenſerunt.* Ovidius lib. II. Metamorph. dilatat ſententiam hanc:

Rex Midas omnia quæcumque tangit,
in aurum convertit.

Lætus abit, gaudetque malo Berecinthius heros.

Pol-

Pollicitique fidem tangendo ſingula tentat
Vixque ſibi credens, non alta fronde virentem
Illice detraxit virgam, virga aurea facta eſt:
Tollit humô ſaxum; ſaxum quoq; palluit aurô:
Contigit, & glebam; contactu gleba potenti
Maſſa fit: arentes Cereris decerpſit ariſtas.
Aurea meſſis erat. Demptum tenet arbore pomum;
Heſperidas donâſſe putes: ſi poſtibus altis
Admovit digitos, poſtes radiare videntur:
Ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
Unda fluens palmis Danaen eludere poſſit.

Sic etiam Maffejus Latinæ linguæ elegantiâ munditiaque nulli inferior, urbis Venetiarum pulchritudinem, præſtantiamq; per partium enumerationem deſcribit in vita S. Ignatii, omnibus picta, & polita artis coloribus.

Venetiarum deſcriptio per enumerationem partium.

Venetiarum urbis, in receſſu intimo ſinûs Adriatici, ea regio, ac ſitus, eſt, ut leniter ſtagnantes ex alto aquæ, illam omni ex parte circumluant. Ea inclytæ urbi, & ad merces,

ces, copiasque invehendas opportuna receptacula, & contra hostiles, incursus munimenta firmissima sunt. Ex iis porrò æstuariis majores, minoresque Euripi totam urbem inter cursantes, variis mœandris, ac flexibus ità distinguunt, ut quot in partes pedibus, in totidem ferè mari aditus sit, egregiô sanè vel artis, vel naturæ miraculô. Indè vicorum, insularum, & pontium ingens numerus; ut qui diutiùs ibi versati non sunt, viarum, locorumque modò varietate, modò similitudine sæpè fallantur. Sed contra ejusmodi ambages certum, paratumque remedium est maxima multitudo cymbarum, quæ usquequaque dispersæ, nominatim ad omnia & publica, & privata loca quemlibet haud ità magna mercede, trajiciant.

§. V. De Amplificatione per congeriem causarum, et effectuum.

Quid est Amplificatio per congeriem causarum, & effectuum?

℟. Est ea, in qua multæ simul unius rei causæ, & effectus multi conglobantur; ut si diceres cum celebri artis magistro. *Queveris multis modis vexatam esse provinciam, sed ad causas calamitatis attende. Vigebat in ea ambitus, luxuria dominabatur; segnes erant magistratus, populus ipse molli, otiosa-*

ſaque ſegnitie diffluebat. Expecto igitur damna longè graviora Exhaurientur pecuniæ, jacebit ſpreta Religio, fures impunè graſſabuntur, &c. Ex hoc eodem loco immaniſſimam Mezentii crudelitatem amplificat rex Evander apud Virgilium Æneid. 8.

Quid memorem infandas cædes, quid facta Tyranni
Effera? Dj capiti ipſius, generique reſervent.
Mortua quin etiam jungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus, atque oribus ora,
(Tormenti genus,) & ſanie, taboque fluentes,
Complexu in miſero, longa ſic morte necabat.

§. VI. De Amplificatione per congeriem consequentium.

Quid eſt Amplificatio per congeriem conſequentium?

R. Eſt ea, in qua plura ponuntur acervatim ex eadem re conſequentia. Ex hoc loco Virgilius noctem egregiè deſcribit Æneidos 4. amplificando res varias, quæ noctem fermè conſequuntur.

Nox erat, & placidum carpebant feſſa ſoporem Cor-

Corpora per terras, ſilvæque, & ſæva quiêrant
Æquora: cùm medio volvuntur ſidera lapſu,
Cùm tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus latè liquidos, quæque aſpera dumis
Rura tenet; ſomno poſitæ, ſub nocte ſilenti,
Lenibant curas, & corda oblita laborum.

§. VII. De Amplificatione per comparationes, similitudines, et exempla.

Quid eſt Amplificatio per comparationes, ſimilitudines, & exempla?

℞. Eſt ea, quæ fit per unam, vel per multas comparationes, ac ſimilitudines, & per unum exemplum, vel per plura. Fiet Amplificatio per plures comparationes, ſi dicas, v. gr. cum Tullio in Piſonem: *Ego non te vecordem, non furioſum, non mente captum, non tragico illo Oreſte, aut Athamante dementiorem putem?* Vel ſi dicas cum Martiali, in improbum quemdam Gaurum, qui ſua lutulenta vitia magnorum virorum exemplô ſolebat excuſare,

In Gaurum.

Quod nimiô gaudes noctem producere vinô,
Ignoſco; vitium, Gaure, Catonis habes.
Carmina quôd ſcribis Muſis, & Apolline nullo,
Laudari debes: hoc Ciceronis habes.
Quod vomis, Antoni; quòd luxuriaris, Apici:
Quòd fures; vitium, dic mihi, cujus habes?

Fit Amplificatio per unam tantùm ſimilitudinem in hoc Virgilii loco, ubi fortiſſimam Amazonem Camillam de imbelli hoſte nullo labore triumphantem ſic exprimit Æneid. 11.

Quàm facilè accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam,
Comprensamq; tenet, pedibusq; eviſcerat uncis.
Tum cruor, & vulſæ labuntur ab æthere plumæ;

Itémq; in Libro ſeptimo, ubi Reginæ Amatæ furorem, ac circumcurſationes depingit lepidiſſima turbinis verbere à pueris agitati ſimilitudine.

Ceu

Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo
Quem pueri magno in gyro, vacua atria circum,
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curvatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia turba,
Impubesq; manus mirata volubile buxum.
Dant animos plagæ. Non curſu ſegnior illo,
Per medias urbes agitur, populosq; feroces

Addite denique pulcherrimam iſtam juvenis Pallantis à Turno occiſi cùm floſculo decerpto comparationem, quàm Scaliger quovis nectare dulciorem non veretur appellare.

Hic juvenem agreſti ſublimem in ſtramine ponunt,
Qualem virgineo demeſſum pollice florem
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi.
Cui neque fulgor adhuc, necdum ſua forma receſſit.

§. VIII. De Amplificatione per conflictionem contrariorum.

Quid eſt Amplificatio per conflictionem contrariorum, & inter ſe pugnantium?

℟. Eſt ea, qua plura contraria per antitheſes opponuntur, ut illa Ciceronis in Ca-

Catilinam: *Hoc verò quis ferre poſſit, inertes homines fortiſſimis inſidiari, ſtultiſſimos prudentiſſimis; ebrioſos ſobriis, dormientes vigilantibus?* In idem eſt illud ejusdem Ciceronis in Piſonem, & Gabinium Conſules: *Qui latrones igitur, ſiquidem vos Conſules? qui prædones? qui hoſtes? qui proditores? qui Tyranni nominabuntur? Magnum nomen eſt, magna ſpecies, magna majeſtas Conſulis. Non capiunt anguſtiæ pectoris tui: non recipit levitas iſta, non egeſtas, non infirmitas ingenii ſuſtinet, non inſolentiæ rerum ſecundarum tantam perſonam, tam gravem, tam ſeveram.*

Sic etiam Seneca in Thyeſte;

Quem dies vidit veniens ſuperbum,
Hunc dies vidit fugiens jacentem.

Tale eſt etiam incerti auctoris, ſed tamen antiqui in Alexandri magni tumulum.

Sufficit huic tumulus, cui non ſuffecerat orbis:
Res brevis huic ampla eſt, cui fuit ampla brevis.

Ex hoc eodem loco magni nominis Poëta Santolius Victorinus admirabiles Sanctorum virtutes amplificat per congeſtas antitheſes.

Illis ſumma fuit gloria deſpici,
Illis divitiæ pauperiem pati,

Illis ſumma voluptas
Longo ſupplicio mori.

§. IX. De Amplificatione per incrementum.

Quid eſt Amplificatio per incrementum.

℟. Eſt ea, qua oratio velut per gradus videtur augeri, & aſcendere, donec ad ſummum pervenerit. Ità Tullius Verris crudelitatem eò per incrementum deducit, ut verba explanando crimini non ultrà ſuppeditent: *Facinus eſt*, inquit, *vincire civem Romanum; prope parricidium necare: quid dicam, in crucem tollere? Nihil addi jam videtur ad hanc amentiam, improbitatem, crudelitatemque poſſe.*

Vide etiam quomodo per gradus, & per incrementum aſſurgat oratio in hac ſapientiſſima Senecæ ſententia in Epiſtola ad Lucilium: *Magnæ vitæ pars elabitur malè agentibus: maxima nihil agentibus: tota aliud agentibus.*

De Amplificatione verborum.

De hoc toto Capite tametſi ſumus propediem accuratiſſimè dicturi; poſtulat tamen inſtituti noſtri ratio, ut curſim illud in anteceſſum delibemus.

Quomodo fit Amplificatio verborum?

℞. Fit ſex præcipuè modis, 1, Per verba translata, ſeu metaphorica. 2. Per verba ſuperlata. 3. Per verba ſynonyma. 4. Per verba gravia, & illuſtriora. 5. Per periphraſim, ſeu circumlocutionem. 6. Per repetitionem.

§. X.

Fit igitur primùm Amplificatio verborum per verba metaphorica, quæ nempè mirum in modum valent ad excitandos animos, & ad orationem grandiorem efficiendam.

Quid eſt Metaphora, ſeu translatio?

℞. Eſt quoddam loquendi genus, quo vox aliqua à propria ſua ſignificatione transfertur ad aliam, v. gr. ſi dicas: *Prata ridere, parietes geſtire gaudiô, aliquem eſſe irâ incenſum inflammatum cupiditate, errore lapſum*: voces illæ omnes ſunt metaphoricæ, quia tribuunt pratis, & parietibus riſum, & gaudium, quæ propria ſunt hominis ſolius. Idem planè dicito de ceteris locutionibus, quæ tribuunt homini flammam, & incendium ignis proprium, &c. Fiet igitur Amplificatio per Metaphoram, ſi cum Virgilio dicas de Ænea irato:

—Irarumque omnes effundit habenas.

Vel

Vel ſi dicas de Didone.

— Magnoque iratum fluctuat æſtu.

Quia habenas, & æſtum, quæ propriè conveniunt equis, ac fluctibus, tribuis Æneæ, & Didoni. Itèm ſi de homine impavido, & imperterrito dicas cum Horatio in Odis:

Illi robur, & æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commiſit pelago ratem
Primus.

§. XI.

2. Fit Amplificatio per verba ſuperlata, hoc eſt, quæ veritatem ſuperant, & plùs dicunt, quàm reipſa eſſe poſſit. Ut cùm ait Tullius de Julio Cæſare, in oratione pro Marcello. *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes.* Itémque cùm dicit de Pompejo in oratione pro lege Manilia: *Qui ſæpiùs cum hoſte conflixit, quàm quisquam cum inimico concertavit: plura bella geſſit, quàm alii legerunt; plures Provincias confecit, quàm alii concupiverunt: cujus adoleſcentia ad ſcientiam rei militaris non alienis præceptis, ſed ſuis imperiis: non offenſionibus belli, ſed victoriis; non ſtipendiis, ſed triumphis eſt erudita.*

Hanc amplificandi artem adhibuit Virgilius Æneidos librô 12. cùm de Turni equis dixit per Hyperbolem:

Qui candore nives anteirent, curſibus auras.

Itèm cùm de equo Trojano dixit:

Inſtar montis equum divina Palladis arte Ædificant.

Sed nusquam magis indulſiſſe videtur huic ſchemati quàm cùm Amazonem Camillam laudans librô ſeptimô dixit per veriſſimam hyperbolem:

Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas:
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas

§. XII.

Quomodo fit Amplificatio per verba ſynonyma?

℞. Fit per congeriem verborum, & ſententiarum idem pænè ſignificantium: ùt cùm ait Cicero pro Ligario: *Quid enim, Tubero, tuus ille diſtrictus in acie pharſalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat?*

bat? qui ſenſus erat armorum tuorum, quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas, quid optabas? Vide quàm multa ſint hic verba idem pænè ſignificantia: *gladius, mucro, arma, ſenſus, mens, animus, cupiebas, optabas*. Quæ ſanè Synonymorum coacervatio acrem in primis, & illuſtrem reddit orationem, ùt liquet ex hoc alio ejusdem Ciceronis exemplo in Catilinam: *Non feram, non patiar, non ſinam*; & ex duobus hiſce Virgilii verſibus Æneidos Librô primô, ubi Ilioneus Æneæ fortis adhuc ignarus, ſic de illo ad Didonem:

Quem ſi fata virum ſervant; ſi veſcitur aurâ
Ætheriâ; nec adhuc crudelibus occubat umbris.

§. XIII.

Quomodo fit Amplificatio per verba graviora, & illuſtriora?

℞. Fit cùm adhibentur verba ſplendida, quæ rem ſignificantiùs exprimant, & in quibus plenum quiddam, numeroſum, & ſonans eſſe videatur: cujusmodi ſunt iſta: *Polluerat ſtuprô ſanctiſſimas religiones; Senatûs graviſſima decreta perfregerat*. Itémque illa in Verrem: *Non enim furem, ſed ereptorem; non adulterum, ſed expugnato-*

rem pudicitiæ; non ſacrilegum, ſed hoſtem ſacrorum, religionumque; non ſicarium, ſed crudeliſſimum carnificem civium, ſociorumque in veſtrum judicium adducimus.

Ejusdem etiam generis ſunt magnifica illa Virgilii verba de Didone moritura.

At trepida, & cœpit immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculisque trementes
Interfuſa genas, & pallida morte futura,
Interiora domûs irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, ensemque recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in uſus:

§. XIV.

Quomodo fit Amplificatio per periphaſim ſeu circumlocutionem?

℟. Fit, cùm longiori verborum ambitu circuituque dicimus, quod breviùs, ac ſimpliciùs dici poterat. Ità Cicero pro Milone, cùm gravius videretur dicere Clodium à Milone fuiſſe occiſum; maluit illud hac verborum circuitione mollire: *In quos incenſos irâ, vitamque domini deſperantes cùm incidiſſet, hæſit in iis pœnis, quas ab eo ſervi fideles pro domini vita expetierunt.*

Cir-

Circumlocutione Virgilius utitur Æn. 12. cùm pro hac una voce *Moritur*, ſic ait:

Olli dura quies oculos, & ferreus urget
Somnus: in æternam clauduntur lumina noctem.

Et in ecloga prima, ubi pro hac una voce *Jam adveſperaſcit*, longiori hac, tritaque utitur periphraſi:

Et jam ſumma procul villarum culmina fumant,
Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

Nota Periphraſim apud Poëtas eſſe frequentiorem, quàm apud Oratores. Quòd ſi non idonea ſit, vel ſi nimis redundet, jam non appellabitur *Periphraſis*, ſed *Periſſologia*.

§. XV. De Amplificatione per repetitionem.

Quomodo fit Amplificatio per repetitionem?

℟. Fit cùm verbum idem, ſive ornatûs cauſâ, ſive ad motus excitandos iteratur, duplicaturque vel in principio, in fine, vel in medio dictionis. Ut cùm ait Tullius: *vidi enim, vidi, penituſque perſpexi.* Sed utitur in primis hoc Amplificationis genere in exordio Orationis pro Roſcio Amerino, cùm ait: *Accuſant ii, qui in fortunas*

 ejus

ejus invaſerunt: Cauſam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. Accuſant ii, quibus occidi patrem Sexti Roſcii bono fuit. Cauſam dicit is, cui non modò luctum mors patris attulit, verùm etiam egeſtatem. Accuſant ii, qui hunc ipſum jugulare ſummè cupierunt: Cauſam dicit is, qui etiam ad hoc ipſum judicium cum præſidio venit, nè hic ibidem ante oculos veſtros trucidetur. Denique accuſant ii, quos populus poſcit; Cauſam dicit is, qui unus relictus ex illorum nefaria cæde reſtat.

Quantoperè verò valeat Repetitio ad addendam vim, pondusque orationi, & ad affectus ciendos, diſcere poteris ex ſequentibus exemplis, priora tria ſunt ex heroicis *Ovidii* Epiſtolis, in quibus, ſi quid judico, præ cæteris omnibus illius operibus, elegantiæ, ingenii, & eloquentiæ lumen quoddam elucet: in primo ſororem Annam ſic compellat infelix Dido:

Anna ſoror, ſoror Anna, meæ malè conſcia culpæ.

In altero Demophoontem ità compellat Phyllis:

Credidimus blandis, quorum tibi copia, verbis:
Credidimus generi, numinibusque tuis.
Credidimus lacrymis: an & hæ ſimulare docendo.

Hæ

(Hæ quoque habent artes, quaque jubentur, eunt.

In tertio conjux Herculis Dejanira, cùm illi per imprudentiam mortem intulisset, in has justi doloris voces erumpit identidem;

Impia quid dubitas Dejanira mori?
Hei mihi quid feci? quò me furor egit amantem?
Impia quid dubitas Dejanira mori?
Illita Nessejo misi tibi texta veneno,
Impia quid dubitas Dejanira mori?

Quibusnam potissimùm figuris varianda erit, & distinguenda Amplificatio?

℞. Præcipua, quæ Amplificationem ornant, Schemata sunt Hypotyposis, & Exclamatio, de quibus suprà dictum à nobis est. Quibus addito tria alia, nempè Prosopopœjam, Apostrophem, interrogationem, ceterasque id genus vehementiores figuras, de quibus agendum nobis erit in Libro de Elocutione.

§. XVI. Quid sit in Amplificatione vitandum.

Duo sunt in primis vitia, ac veluti scopuli quidam duo, in quos incurrere solent Tyrones, dum orationem amplificant. Primus scopulus est illorum, qui minutissima quæque singulatim, exiliter, & perexiguè

confectantur; quod certè eſt in Oratore vitium vel maximum. Ut enim rectè monet Cicero, in Amplificationibus nihil eſt nimis tenuiter enucleandum, quia hic locus grandia potiùs, quàm exilia, minutaque requirit.

Alter ſcopulus eſt illorum, qui ad explendum orationis numerum, nihil niſi vacuas voces, & inanem verborum ſonitum in illam infarciunt. Hoc vulgare vitium fugies, ſi nihil prorsùs dicas quòd vim, & pondus non addat orationi, & ſenſum non augeat. *Quid eſt enim tam furioſum,* (inquit Tullius Libro 1. de Oratore) *quàm verborum vel optimorum ſonitus inanis, nulla ſubjecta ſententia?* Et ut ſapientiſſimè præcipit Horatius in Arte Poëtica, ſi ſint tibi proviſæ, paratæque, & ad manum, ùt ità dicam, ſententiæ; voces ipſæ ultro ſeſe offerent, & ad exprimenda animi ſenſa nullo labore ſuccurrent:

Verbaque proviſam rem non proviſa ſequentur.

Quamquam, ut dicam id, quod res eſt, ſi Tyroni peccandum ſit in alterutram partem, malim certè, ùt, inſtar Ovidii, peccet potiùs ubertate quadam, copiaque verborum; quàm eorumdem jejunitate, atque inopia: quia, ùt optimè notat Tullius, ni-

mia

mia hæc, & redundans verborum ubertas, & quasi luxuries stylô, atque exercitatione brevi depascetur.

APPARATUS, SEU PROOEMIUM RHETORICÆ.

Rhetoricæ Procemium, sive Apparatum appellamus ea omnia, quæ pertinent universim ad Artem Rhetoricam. Quinque autem sunt, quæ de Rhetorica generatim, & universè, prolusionis more, quæri possunt.

1. Quæ sit natura, & finis Rhetoricæ,
2. Quæ sit illius materia.
3. Quæ sint illius partes.
4. Quæ sit dignitas, vis, & utilitas Rhetoricæ.
5. Quibus rebus, ac subsidiis possit facilè comparari.

§. I. DE NATURA, ET FINE RHETORICÆ.

Quid est Rhetorica?

℞. Est ars, seu disciplina benè dicendi; hoc est ornatè, graviter, & copiosè loquendi, *Ità Quintilianus, lib. 2.*

Unde nomen ſuum traxit Rhetorica?

℟. A voce græca *Rheo, dico, loquor*, unde *Rhetor* Orator, & *Rhetorike, ars Oratoria.*

Quare vocatur ars?

℟. Quia certis quibusdam, & nunquam fallentibus præceptis continetur.

Quare dicitur ars benè dicendi?

℟. Quia docet quomodo optimis ſententiis verbisque lectiſſimis dici poſſit.

Undenam orta eſt ars illa benè dicendi?

℟. Notatio naturæ, & animadverſio peperit artem. Cùm enim aliqui nativa quadam facultate, ſinè ullo artis ſubſidio, benè dixiſſent, alii contra inſulsè omnino, & malè; extitit aliquis, qui diſcrimen illud obſervaret attentiùs; qui cauſas illius indagaret ſedulò: atque ità rem ſenſim ad artem, ac præcepta revocaret, & quaſi viam traderet, quæ ad eloquentiam tutò ferret. Unde liquet, non eſſe eloquentiam natam ex artificio; ſed potiùs artificium ex eloquentia natum, atque profectum.

Quid differunt inter ſe Rhetor, & Orator?

℟. Hoc differunt, quòd Rhetor ſit, qui benè dicendi præcepta tradit, Orator verò ſit is, qui accommodate ad perſuadendum dicere poteſt: tametſi erretur perſæpè in nomine, & aliud pro alio indiſcriminatim accipiatur. *Quis-*

Quisnam est finis ultimus Artis Oratoriæ?

℟. Est persuadere dictione: hoc est, diserta oratione quempiam impellere ad aliquid vel credendum, vel agendum, vel omittendum.

Quodnam est Officium Oratoris?

℟. Est dicere apposité ad persuadendum; quòd fiet docendo, delectando, & movendo. Docemus argumentis, & argumentatione: delectamus ornato, illustri, & apto dicendi genere; flectimus amplificatione & affectibus. Docere necessitatis est, delectare suavitatis; movere verò seu flectere victoriæ: atque hic demum est verissimus eloquentiæ triumphus.

Unde erit ille summus, & perfectus Orator, cùm apposité dixerit ad persuadendum, hoc est, ad docendum, delectandum, & movendum; re ipsa tamen, sive auditoris vitiô, sive quacumque demum alia de causa, non persuaserit.

§. II. De Materia Rhetoricæ.

Quænam est materia cujusque artis in genere?

℟. Ea est, circa quam versatur Ars; ut Medicinæ materiæ sunt morbi, quia in iis curandis Medicina versatur.

Quænam est speciatim materia Rhetoricæ? R.

℞. Nihil omninò eſt in rerum natura de quo ornatè, eleganter, & copiosè diſputare non poſſit Oraror. Ut enim obſervat Cic. 2. de Orat *Benè dicendi Ars non habet definitam aliquam regionem, cujus terminis ſepta teneatur.* Undè ajo cum Ariſtotele, Rhetoricæ materiam eſſe quamlibet quæſtionem ad dicendum propoſitam.

Quotuplex eſt quæſtio, quæ Oratori ad dicendum proponi poteſt?

℞. Duplex alia eſt infinita, ſeu univerſalis; alia finita, ſeu ſingularis. Quæſtio infinita, quæ vocatur etiam *Theſis*, ea eſt, quæ nullis alligatur temporis, loci, & perſonæ circumſtantiis: ùt, ſi quæratur generatim atque univerſè. *Sitne bellum gerendum, vel pax facienda?*

Quæſtio finita, quæ etiam vocatur *Hypotheſis, & cauſa*, ſive *controverſia*; ea eſt, quæ univerſalem quæſtionem reſtringit, ac revocat ad certas quaſdam perſonæ, temporis, loci, reique circumſtantias: ùt, ſi quæratur, *Sitne hoc anno nobis pax facienda, iis, quæ ab hoſtibus feruntur, legibus ac conditionibus?*

Quæſtio autem, ſive finita ſit, ſive infinita, dividitur quadrifariam; primò in quæſtionem cognitionis, & actionis. Quæſtio cognitionis ea eſt, quæ inſtituitur ſolius ſcien-

fcientiæ gratiâ: ùt, *Quæ fit caufa defectus folis, ... fitne terra major quàm luna?* Quæftio actionis eft, cujus finis eft aliquid efficere; ùt, *An liceat vim vi repellere . . an fit inimicis ignofcendum?*

Præthereà quæftio vel eft principalis, vel incidens. Principalis ea dicitur, quæ præcipuè venit in controverfiam: Incidens vocatur, quæ tractatur propter aliud.

Quot funt univerfim genera quæftionum, five caufarum, in quibus verfari poteft Orator?

℞. Tria, Genus judiciale, genus deliberativum, & genus exornativum, feu demonftrativum, quòd à Græcis vocatur Epidicticum.

Quid fpectatur in genere Judiciali?

℞. Accufatio, & defenfio.

Quid fpectatur in genere deliberativo?

℞. Suafio, & diffuafio.

Quid in exornativo?

℞. Laus, & vituperium. Unde generis judicialis finis eft *æquitas*; Deliberativi *utilitas*; Demonftrativi *honeftas*. Judiciale genus verfatur circa tempus præteritum; Deliberativum circa tempus futurum: Demonftrativum verò circa præteritum fimul, & præfens.

§. III

§. III. De Partibus Rhetoricæ.

Quæ, & quot sunt primariæ partes Rhetoricæ?

℟. Quatuor: Inventio, Dispositio, Elocutio, & Pronunciatio, quemadmodum sunt præcipuæ quatuor Oratoris partes: 1. Argumenta invenire: 2. Inventa disponere: 3. Disposita verbis exornare: 4. Exornata pronuntiare. Sunt qui pro quinta parte memoriam statuant; sed nos cum Aristotele illam ad pronunciationem revocamus.

Quid est inventio?

℟. Est excogitatio rerum verarum, aut verisimilium, quæ valeant tum ad faciendam fidem, tum ad motus excitandos.

Quid est dispositio?

℟. Est rerum inventarum in ordinem distributio.

Quid est elocutio?

℟. Est idoneorum verborum, & sententiarum ad res inventas accommodatio.

Quid est Pronunciatio?

℟. Est vocis, ac corporis ea moderatio, quam res inventæ, ac verba requirunt.

§. I. De dignitate, et utilitate Rhetoricæ,

Quænam est Rhetoricæ dignitas, vis, & utilitas? R.

℟. Nihil addi poteſt ad hæc illuſtria Tullii verba, libro I. de Oratore: *Quid eſt*, inquit, *aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine exiſtere unum, qui id quod omnibus naturâ ſit datum, vel ſolus, vel cum paucis facere poſſit? aut tam jucundum cognitu, atque auditu, quàm ſapientibus ſententiis, gravibusque verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, tamque magnificum, quàm populi motus, judicum religiones, Senatus gravitatem unius oratione converti?*

Quid majus, quid ſplendidius dicere poſſet eloquentia, ſi pro ſe ipſa loqueretur.

De ſubſidiis Rhetoricæ.

Quibus potiſſimùm ſubſidiis omnes illæ, quas diximus, Rhetoricæ partes comparari poterunt?

℟. Quatuor: natura, arte, exercitatione, & imitatione.

Quid natura confert ad eloquentiam?

℟. Ex parte animi confert celeres motus, ad excogitandum acutos, ad ornandum uberes, ad memoriam firmos, ac diuturnos. Ex parte verò corporis confert latera firma, canoram vocem, ſolutam linguam, aptamque oris, & totius corporis conformationem.

Quid

Quid facit ars ad eloquentiam?

℞. Excolit quæ dedit natura; ſupplet quæ illi deſunt: quæ verò redundant, luxuriantque caſtigat, atque coërcet. Uno verbo: certiſſimam, veluti digitô, monſtrat viam, qua ad eloquentiam tutò perveniatur.

Quid affert exercitatio?

℞. Conſervat, & auget, quæ ars expolivit, aut emendavit in natura. Multi enim naturæ vitium exercitatione ſuſtulere, ùt olim Demoſthenes, aliique ſexcenti.

Quid eſt exercitatio?

℞. Eſt aſſiduus uſus, & conſuetudo dicendi, vel ſcribendi; quod quidem valdè facit ad eloquentiæ laudem adipiſcendam. Ut enim ait Cicero: *Stylus eſt optimus dicendi effector, & magiſter.* Triplex eſt autem exercitationis genus, nempè *Scriptionis, actionis, & memoriæ.*

DE IMITATIOTE.

Quænam eſt Imitationis utilitas?

℞. Facit imitatio, ut optimo cuique auctori ſimiles in dicendo evadamus, & quæ ſunt in eo ſumma, diligenter perſequamur. Et quoniam imitatio, ſi rectè fiat, multum affert ad eloquentiam, & pauci admodum imitari ſciunt, ùt par eſt; ideò de imitandi ratione fuſiùs aliquid, & uberiùs diſputandum nobis eſſe exiſtimavimus. *Quæ-*

Quænam igitur eſt vera, rectaque imitandi via, & ratio?

℞. Multiplex.

1. Cave vulgare quoddam ac mediocre tibi proponas exemplar, *Mox daturus progeniem vitioſiorem*, ſed deligatur imitandus ſummus aliquis, & excellens auctor, in quem tota mente intuearis. Is autem erit, in Poëtis fermè Virgilius, qui cæteros omnes Poëtas longè poſt ſe reliquit, & ùt ipſe loquitur de Turno, *toto vertice ſupra eſt*. In oratoria verò arte deligatur unus Cicero, de quo, quàm tritum, ac pervulgatum, tam verum eſt illud Quintiliani dictum: *Ille ſciat ſe profeciſſe, cui Cicero valdè placere cœperit*; & in quem belliſſimè cadit magnifica illa Senecæ de illo vox: *Ingenium ſolum populus R. par imperio ſuo habuit*, & ùt non minùs ſplendidè de eodem Tullio dictum fuit à Vellejo Paterculo: *Vir ingenio maximus, qui effecit, nè, quorum arma viceramus, eorum ingeniis vinceremur.*

2. Non optimos ſolùm auctores imitaberis, verùm etiam quæ in illis optima ſunt, ac præſtantiſſima: Si, v. gr. ſcribenda tibi ſit oratio latina, habebis præ oculis loca illa eximia, in quibus ſe plurimùm amavit Cicero, & in quibus ſe ſe ipſe videtur

tur quodammodo viciſſe, cujusmodi ſunt illius pleræque perorationes. Illas inter ſcribendum lectitabis identidem, ùt illarum aſſidua lectio Tulliani ſtyli germanum tibi ſaporem, & guſtum aſpergat.

Ut verò ſemper habeas in promptu ſelectiſſima, quæ ſubinde poſſis imitari, luculentiſſimorum auctorum loca; copioſum ſummaque curâ elaboratum illorum indicem tibi ad noſtræ Rhetoricæ amplioris calcem exhibemus.

3. Illuſtria hæc, quæ dixi, loca neque pueriliter imitaberis, neque ſerviliter, putidéque, ùt ſolent homines illi quos jure optimo ridet Horatius, dum ait: *O imitatores, ſervum pecus* ; & ùt à benè multis fieri video, qui cùm picarum, aut pſittacorum more easdem omnino voces reddiderint, tùm demum magnos ſe veterum imitatores arbitrantur. Tu verò quæcumque imitaberis, ſic facies tua, ut eruditis, & emunctæ naris hominibus appareat imitatio; ſed tamen res omninò alia, tibique propria facta jam eſſe videatur.

Tua autem facies hæc veterum ſcriptorum loca, tibique illa quaſi jure tuo poteris vindicare.

Primò, ſi vim, ac pondus ſententiæ retineas: verba verò vel omnia, vel magna

ex

ex parte ſaltem immutes. Dixerat olim Tullius: *Virtus eſt una altis defixæ radicibus, quæ nulla unquam vi labefactari poteſt.* Hanc egregiam Tullii ſententiam vide quàm ſcienter, mutatis omnino verbis, exprimat Horatius, cùm dicit de homine probo, & in colenda virtute conſtanti.

Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.

Sic etiam cùm dixiſſent idem Cicero Philippica nona: *Vellem, Dii immortales feciſſent, ut vivo potiùs Servo Sulpitio gratias ageremus, quàm mortuo honores quæreremus.* Hanc eandem ſententiam, mutatis omninò verbis, ingenioſè admodum expreſſit Ovidius Lib. 13. Metamorphoſeon, ubi Ulyſſem de Achillis mortui armis certantem cum Ajace, & pro ſe ità loquentem inducit:

Si mea cum veſtris valuiſſent vota Pelasgi,
Non foret ambiguus tanti certaminis hæres:
Tuque tuis armis, nos te potiremur, Achille.

Secundò, ſi eadem fermè ſervando verba, transferas illa ad alium ſenſum, vel ſimilem, vel contrarium: v. gr. dixit Tullius in Antonium: *O audaciam immanem! Tu in-*

ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium Diis Penatibus os importunissimum ostendere? Poteris verba hæc paululùm immutata in Judam, hortos ad Christum prodendum subeuntem, opportunè transferre.

Sic etiam Catilinariæ primæ exordium ad aliud argumentum nullo labore ità convertent vel ipsi mehercule tyrunculi: Quousque tandem, homo nequam atque improbe, intemperanter abutêre divina patientia? Quamdiu illam eludet vita ista tua omni scelerum genere cooperta? Quem ad finem se inveterata tua jactabit impietas? Nihil ne te impendentis mortis pericula, nihil inferorum pœnæ; nihil in te Divinæ justitiæ gladius, nihil terror conscientiæ, nihil severissimi judicis tribunal, nihil illius os, vultusque movebunt? Patere tua flagitia non sentis, &c.

Tertiò, rectè imitaberis, si figuras, si periodos, si transitiones, si commissuras, incisaque, & totum orationis ductum, ac filum potiùs imiteris, quàm verba ipsa, vel ipsas sententias. Dixit. v. gr. Cicero Philippica II. *Non placet Antonio consulatus meus; at placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis consularibus, qui primus mortuus est: Placuit Quinto Lucatio*

Ca-

Catulo, cujus ſemper in hac Republica vivet auctoritas: Placuit duobus Lucullis, M. Craſſo, Q. Hortenſio, C. Curioni. Maximè verò Conſulatum meum Cn. Pompejus probavit. Hanc figuram transferre poteris eleganter in eos, quibus non placent humaniores Litteræ, quas omnium ordinum, ac ætatum viri ſapientiſſimi in deliciis habuerunt.

Quartò, laudem habebit imitatio, ſi propoſitum exemplar vel in pauca contrahas, vel amplificando fuſiùs, uberiusque dilates. Ita cùm Virgilius dixiſſet I. Georgicorum:

Prima Ceres ferrô mortales vertere terram. Inſtituit.

Hunc eumdem locum imitando, fuſiùs, more ſuo, amplificavit Ovidius V. Metamorph.

Prima Ceres uncô glebam dimovit aratro:

Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris:

Prima dedit leges; Cereris ſunt omnia munus.

Contra verò cùm à Tullio fuſiùs, ac uberiùs dictum fuiſſet de Cæſare, in oratione pro Marcello.

Bellicas laudes ſolent quidam extenuare ver-

verbis, easq; detrahere ducibus, communicare cum militibꝰ; nè propria ſint Imperatorum. Et certè in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia ſociorum, claſſes, commeatus multùm juvant. Maximam verò partem quaſi jure ſuo fortuna ſibi vindicat, & quidquid eſt proſperè geſtum, id planè omne ducit ſuum. At verò hujus gloriæ, C. Cæſar, quam es paulò ante adeptus, ſocium habes neminem. Totum hoc, quantumcunque eſt, quod certè eſt maximum, totum eſt, inquam, tuum. Nihil ſibi ex iſta laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipſa rerum domina Fortuna in iſtius ſe gloriæ ſocietatem non offert: tibi cedit; tuam eſſe totam, ac propriam fatetur. Totam hanc ornatiſſimam laudationem in duos verſiculos ità collegit Poëta egregius:

Gloria vincendi juncta eſt cum milite, Cæſar:
Cæſar, parcendi gloria tota tua eſt.

Quintò, laudabitur imitatio, ſi quæ ab Oratoribus ſcripta fuêre, ſolerter transferas in orationem adſtrictam. Ità facilè crediderim cum M. Antonino Mureto, perfectiſſimo talium rerum æſtimatore, Virgilianum illum verſum,

Quamquam animus meminiſſe horret, luctuque refugit:

Ci-

Ciceronem imitatum fuiſſe. Ità enim Ille Philippicâ XIV. ſcripſerat in Antonium: *Refugit animus P. C. eaque dicere reformidat, quæ Lucius Antonius in Parmenſium liberis, & conjugibus geſſerit.*

Sextò, bonus imitator eris, ſi vel ex Græcis Latina facias, vel ex Latinis, aut etiam Græcis vernacula. Ità Tullius tam multa ſingulari quodam artificio expreſſit ex Demoſthene, quem mirabatur, & quo nè Athenas quidem ipſas magis Atticas fuiſſe, urbano quodam, & liberali joco dictitabat. Sic etiam Virgilius, acer, & diligens Græcorum imitator, in Æneide Homerum eſtimitatus, & in Bucolicis Theocritum. Sic Terentius ex Menandro, & ex Ariſtophane tam multa invexit in Latium. Ità Horatius Pindari Callimachique veſtigia perſecutus eſt in ſuis Odis, & nominatim in tertia quarti libri.

Quem tu Melpomene ſemel
Naſcentem placido lumine videris, &c.

Quam quidem tantis laudibus ornavit summus ille vir Julius Cæſar Scaliger, ùt mallet à te ſimilem ſcriptam fuiſſe, *Quàm eſſe totius Tarraconenſis Rex.* Sic enim (per ludum opinor) dictitare conſveverat.

Atq; ut hiſce elementis tandem aliquando finem imponamus, laudem maximam

 ha-

habitura eſt imitatio, ſi, quos imitaris, eos non dicam adæquare, ſed vincere etiam omni ope coneris; ùt ait Quintilianus Lib. 10. *Conandum eſt aliquid ſupra eos, quos imitaris;* & ut etiam ádmonet vetus proverbium: Invenire, rem admodum difficilem eſſe: perfacilem verò, inventis addere.

Itá Virgilius, cùm exiliter admodum ac jejune de Hectore dictum fuiſſet à veteri Poëta Ennio;

O lux Trojæ, germane Hector.
Quid itá cum tuo lacerato corpore miſer?

Verſus eoſdem, vel potiùs eamdem ſententiam ex plumbea fecit auream Æneid. Libro ſecundo.

O lux Dardaniæ ſpes! o fidiſſima Teucrûm
Quæ tantæ tenuêre moræ? Quibus, Hector, ab oris,
Expectate venis? ùt te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque, urbisque labores
Defeſſi aſpicimus? quæ cauſa indigna ſerenos
Fœdavit vultus? Aut cur hæc vulnera cerno?

Hunc eumdem Ennii, Virgiliique de Hecto-

ctore locum apertissimè imitari conatus est Seneca in Troade, ubi viduam illius Andromachen ità loquentem inducit:

Cùm subitò nostros Hector ante oculos
stetit:
Non qualis ultro bella in Argivos ferens,
Grajas petebat facibus Idæis rates:
Nec cæde vasta quali in Danaos furens,
Vera ex Achille spolia simulata tulit.
Non ille vultus, flammeum incedens ju-
bar;
Sed fessus, ac dejectus, & fletu gravis,
Similisq; nostro, squalidâ obtectus comâ.

Quæ imitatio, quamquam non infelix, tu vide tamen quantum à Virgiliana distet. Verùm quantò inferior Virgiliô videtur in hoc loco Seneca, tantô sanè jure videbitur Ennio superior in hac altera ejusdem imitatione in eadem Troade:

Columen patriæ, mora fatorum,
Tu præsidium Phrygibus fessis.
Tu murus eras, humerisque tuis
Stetit illa decem fulta per annos:
Tecum cecidit, summusque dies
Hectoris idem patriaque fuit.

Hanc Ennianam imitationem aliquando mirantibꝰ amicis festivè admodum respondit Virgilius, *se ex Ennii stercore gemmas, aurumque colligere.* Cùm verò assidua hæc

diligensque veterum imitatio vitio illi verteretur, ùt ab invidis, & obtrectatoribus cumque illi malevolentiæ livore suffusi palam jactarent in vulgus, illum pleraque ab Homero sumpsisse, hoc uno responso calumniatoribus os obstruere, illosque penitus elingues reddere consueverat Virgilius: *Cur non ipsi quoque eadem furta tentarent? Verùm intellecturos, facilius esse Herculi clavam detrahere, quàm Homero vel unum eripere versum, illumque ad rem suam accomodare.*

Ratio tamen quædam est tyronibus præsertim adhibenda, nè dum propositum sibi exemplar conantur vincere, & dum ab illo paululùm, sed in meliùs aberrare satagunt, prava quadam imitatione ab illo prorsus deficiant, & in pejus aberrent, quod Lucano præsertim contigisse videmus.

Cùm enim mirificè, sed sobriè tempestatem ità descripsisset Virgilius Æneidos primó:

Incubuere mari, totumque à sedibus imis
Una Eurusque, Notusque ruunt, creberque procellis
Africus, & vastos volvunt ad littora fluctus
Eripiunt subitò nubes, cœlumque, diemque
Teucrorum ex oculis, ponto nox incubat atra.

In-

Intonuere poli, & crebris micat ignibus
 æther,
Præsentemq; viris intentant omnia mor-
 tem.

Hunc Virgilii locum cùm ſibi vel imitandum, vel ſuperandum propoſuiſſet Lucanus immodico quodam calore raptus, ſuoque nimium velificatus ingenio, & laxatis illi velut habenis, ſic aberravit in pejus:

Ah, quoties fruſtra pulſatos æquore mon-
 tes
Obruit illa dies! quàm celſa cacumina
 peſſum
Tellus victa dedit! non ullo litore ſurgunt
Tam validi fluctus, alioq; ex orbe voluti,
A magno venêre mari; mundumque coër-
 cens
Monſtriferos agit unda ſinus.

ARTIS
RHETORICÆ.
LIBER PRIMUS.

De Elocutione.

Quid eſt Elocutio?

℟. Elocutio, inquit Tullius; eſt idoneorum

verborum, & ſententiarum ad res inventas accommodatio,

Cur tandem, & quorſum ab Elocutione, contra quam fieri ſolet, exordimur?

℞. Tametſi ex quatuor Rhetoricæ partibus, ordine naturæ, prima ſit Inventio; quia tamen pluſculum difficultatis habet, idcircò eam Elocutioni poſtponendam eſſe cum erudito Voſſio, aliisque artis Rhetoricæ magiſtris benè multis, judicavimus.

Cùm enim verborum delectus origo ſit eloquentiæ, ùt ait Julius Cæsar in ſuo de analogia, seu de ratione Latinè loquendi Libro, quem Ciceroni nominatim nuncupavit; & cùm verborum cura, quæ ad Elocutionem pertinet, ſit longè facilior, quàm cura rerum, quæ ſpectat ad Inventionem: liquet profectò nos Tyronum commodis, utilitatique ſervire, dum Ariſtotelis ordine nonnihil immutato, ab Elocutione ducimus initium, & in primo artis oratoriæ quaſi limine, veſtibuloque pauliſper hæremus priusquàm in intima illius penetralia pedem auſimus inferre.

Ut huic eidem Tyronum utilitati conſulatur, noſtrum hunc de Elocutione librum, trifariam dividimus. Agendum nobis eſt primò de Figuris, in quibus nullo fermè negotio ſe ſolent exercere vel ipſi ty-

Tyrunculi. Secundò dicetur de Periodo, in qua videtur pluſculum eſſe negotii. Tertiò tractabimus de Stylo; à facilioribus, ùt par eſt, ad difficiliora ſenſim progrediendo.

CAPUT I.

De Figuris, seu Schematibus.

Figura, ùt diximus in Elementis, eſt ornamentum quoddam Orationis, ſeu loquendi modus illuſtrior; & à communi conſuetudine remotus; cujusmodi ſunt hæc Ciceronis verba in Catilinam: *Vivis, & vivis non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam.* Itémque illa Didonis morientis verba.

——— Moriemur inultæ?
Sed moriamur, ait. Sic, ſic juvat ire ſub umbras.

Aut hæc ejusdem Didonis:

Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis pugnent, ipſique nepotes.

Quot ſunt genera Figurarum?

℞. Duo. Aliæ enim verſantur in ſententiis, & ſenſu ipſo; aliæ in verbis tantùm. Quia verò res priùs animô, menteque con-

cipiendæ ſunt, quàm verbis exprimantur; ideò de Figuris ſententiarum, quæ ad mentem pertinent, antè dicendum nobis eſt, quàm de figuris verborum.

§. I. De Figuris Sententiarum.

Inter Figuras Sententiarum aliæ videntur aptiores ad movendum, aliæ ad docendum, aliæ ad delectandum. Initium faciamus ab his; quæ ad movendum, ſeu ad animos flectendos præcipuè valent.

§. II. De Figuris ad movendum idoneis.

De Exclamatione.

Cur ex omnibus figuris Exclamationem primam ordine collocamus?

℞. Primam collocamus, quòd vehementiores animi motus exclamando ſoleamus exprimere.

Quid eſt exclamatio?

℞. Eſt vocis elatio, ſeu contentio, qua, interjectione vel adhibita, vel ſubaudita, vehementiorem animi affectum ſignificamus, reique magnitudinem exprimimus. Ità Tullius oratione 1. in Catilinam: per ſummam indignationem ſic exclamat: *O tempora! o mores! Senatus hæc intelligit, Conſul*

sul videt: hic tamen vivit. Vivit? Imò verò etiam in Senatum venit. Et oratione 2. in Antonium: *O miserum me! consumptis enim lacrymis, infixus tamen animo hæret dolor.*

Exclamatio adjunctam fermè habet aliquam ex hisce interjectionibus, o! *heu! vah! proh Superi! proh Superûm, atque hominum fidem!* Persæpè tamen subauditur interjectio, ùt si dicas, *Miserum me!* vel *Hoccine Sæculum!* Veteres pro interjectione, o, sæpe adhibebant voces istas *Ædepol! Hercle! Mehercule! Jupiter! Me castor! Medius fidius!* Catullus.

Chartis
Doctis, Jupiter! & laboriosis.

Heu, & *Eheu* triste aliquid, & molestum indicant. Ità Cicero: *O domus antiqua, eheu quàm dispari domino dominaris!* Virgilius verò Æneidos 4.

—Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Extruis; heu regni, rerumque oblite tuarum!

Proh adhibetur sæpè ad obtestandum. Ità Terentius! *Proh Deûm! atque hominum fidem, quid est si non hæc contumelia est.*

Mirum in modum facit exclamatio ad

ſignificandam indignationem, doloremque ex re atroci conceptum, ùt Tullius pro Cœlio: *Proh Dii immortales! cur interdum in hominum ſceleribus maximis aut connivetis, aut præſnetis fraudis pœnam in diem reſervatis?*

Servit etiam miſericordiæ. Ità pro Sylla: *O miſerum, & infelicem diem illum, quo Conſul omnibus centuriis P. Sylla renunciatus eſt! O fallacem, ò volucrem fortunam! O cæcam cupiditatem! præpoſteram gratulationem! quàm citò illa omnia ex lætitia, & voluptate ad luctum, & lacrymam redierunt!* Et pro Milone: *O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit; hanc ingratam, ſi ejecerit; miſeram ſi amiſerit!* Sic etiam perfidus ille Sinon Trojanorum miſericordiam exclamando captat:

Heu, quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora poſſunt

Accipere? aut quid jam miſero mihi denique reſtat.

Aliquando etiam lætitiam, animique hilaritatem exprimit Exclamatio, v. gr. Cicero ad Atticum: *O ſvaves epiſtolas tuas, uno tempore mihi datas duas? quibus evangelia quæ reddam, neſcio; deberi quidem planè fateor.* Evangelia verò (ſi quæris) erant merces allati jucundi nuntii; vel etiam

am ſacrificia, & ſupplicationes, quæ pro læto nuntio decerni olim à Romanis conſueverant. Unde non immeritò Chriſtianis *Evangelium* appellatum eſt ſalutiferum illud nuntium à CHRISTO veraciſſimo Patris Nuntio nobis allatum.

Denique Exclamatio ſervit interdum Ironiæ; ità Tullius: *O præclarum cuſtodem ovium, ùt ajunt, lupum!* & in Piſonem: *O ſtultos Camillos, Curios, Fabricios, Scipiones, Marcellos, Maximos! O amentem Paulum: ruſticum Marium: nullius conſilii patres iſtorum amborum Conſulum qui triumphârunt!*

Quibus potiſſimùm in locis utendum eſt Exclamatione?

℟. Adhibenda eſt præſertim in Amplificatione, in Perorationibus, & ubi res magnas auditori perſuaſeris. Exclamare enim in rebus minutis frigidum eſſet, ac puerile.

§. III. DE DUBITATIONE.

Quid eſt Dubitatio?

℟. Dubitatio eſt Schema, quo Orator fluctuans, animique pendens dubitat aliquamdiu quid ſibi agendum, dicendumvè ſit. Ità Scipio apud Livium milites alloquitur quaſi dubitans: *Apud vos quemadmo-*

dum loquar, nec consilium, nec oratio suppeditat, quos nè quo nomine quidem appellare debeam, scio, Cives? qui à patria vestra desciviſtis. An milites? qui imperium, auspiciumque abnuiſtis, Sacramenti religiònem rupiſtis. Hoſtes? corpora, ora, veſtitum, habitum civium agnoſco; facta, dicta, conſilia, animos hoſtium video.

Illuſtre omninò Dubitationis exemplum ſuppeditat nobis Virgilius, cùm Didonem itá dubitantem inducit:

En quid agam? rurſusne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia ſupplex,
Quos ego ſum toties jam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſes, atq; ultima Teucrûm
Juſſa ſequar. . . .
An Tyriis, omniq; manu ſtipata meorum
Inſequar? Et quos Sidonia vix urbe revelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela jubebo?

Deinde ſequitur electio, quæ fit nimirum, cùm is, qui dubitat, ſubitò conſilium capit, quaſi oborta ſibi nova quadam luce:

Quin morere, ùt merita es, ferroque averte dolorem.

Eſt

Est itèm apud Ciceronem egregium aliud ejusdem Schematis exemplum in Oratore: *Utrùm difficilius, aut majus esset negare tibi sæpiùs idem roganti, an efficere id quod rogares, diu, multumque, Brute, dubitavi. Nam & negare ei quem unicè diligere, cuique me charissimum esse sentirem: præsertim, & justa petenti, & præclara cupienti, durum admodùm mihi videbatur, & suscipere tantam rem, quantam non modò facultate consequi difficile esset, sed etiam cogitatione complecti, vix arbitrabar esse ejus, qui vereretur, reprehensionem doctorum, atque prudentium*

Habes etiam breve, sed luculentum Dubitationis exemplum in illis Tiberii verbis apud Tacitum in Annalibus: *Quid scribam, P. C. aut quomodo scribam, aut quid omnino non scribam hoc tempore? Dii me, Deæque pejus perdant, quàm perire quotidie sentio, si scio.*

§. IV. De Obsecratione.

Quid est obsecratio?

℞. Obsecratio, ut nomen ipsum per se satis indicat, fit cùm alicujus sive Dei, sive hominis opem imploramus. Hoc Schemate mirum in modum utitur Tullius pro Rege Dejotaro: *Quamobrem hoc nos primùm me-*

metu, C. Cæſar, per fidem, & conſtantiam, & clementiam tuam libera, nè reſiderere in te ullam partem iracundiæ ſuſpicemur. Per dexteram te iſtam, oro, quam Regi Dejotaro hoſpes hoſpiti porrexiſti: iſtam, inquam dexteram, non tam in bellis, & in prœliis, quàm in promiſſis, & fide firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hoſpitium renovare voluiſti: te ejus Dii penates acceperunt: te amicum, & placatum Dejotari regis aræ, focique viderunt.

Vehemens eſt etiam, atque flexanima Palinuri ad Æneam obteſtatio apud Virgilium Æneid. 6.

Quod te per cæli jucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Juli,
Eripe me his, invicte, malis. Aut tu mihi terram.
Injice, namque potes, portuſque require Velinos:
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi Diva creatrix
Oſtendit (neque enim credo ſinè numine divûm
Flumina tanta paras, ſtygiamque innare paludem)
Da dextram miſero; & tecum me tolle per undas.

Hæc

Hæc figura, præ ceteris, vehemens eſt, & in perorationibus potiſſimum ſolet adhiberi.

§. V. De Imprecatione.

Quid eſt Imprecatio?

R. Eſt execratio quædam, quâ malum imprecamur alicui, vel etiam nobismetipſis. Tale eſt illud Ciceronis pro Dejotaro: *Dii te perdant, fugitive. Ità non modo nequam, & improbus, ſed etiam fatuus, & amens es.* Et in Antonium: *Quin tu abi in malam rem, malumque cruciatum.* Tale eſt etiam illud Didonis:

Sed mihi vel tellus optem priùs ima dehiſcat,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemq; profundam,
Ante pudor, quàm te violem, aut tua jura reſolvam.

§. VI. De Interrogatione, et Subjectione.

Quid eſt Interrogatio?

R. Fit cùm interrogamus aliquem, non tam ad rem dubiam quærendam, quàm ad urgendum, inſtandumque, & ad vehementio-

tiorem affectum exprimendum. Ità Cicero Catilinam urget hisce verbis: *Patere tua consilia non sentis? Constrictam jam horum omnium conscientiâ teneri conjurationem tuam non vides? Quid proxima, quid superiore nocte egeris, ubi fueris, quos convocaveris, quid consilii ceperis, quem nostrum ignorare arbitraris?*

Quibus sanè interrogationibus Catilinam multò acriùs pungit Cicero, quàm si frigidè diceret: Patent, Catilina, tua consilia, coujuratio tua omnium conscientiâ constricta tenetur; quid egeris, nemo ignorat. Similiter poterit dicere Virgilius:

Ipse ego te vidi Damonis, pessime, Caprum
Excipere insidiis, mùltum latrante Lycisca.

Sed plus spiritûs, nervorumque habet hæc interrogatio:

Non ego, te vidi, Damonis, pessime, Caprum
Excipere insidiis.

Quòd si interrogationi subjiciatur responsio, Subjectio vocabitur. Sic Tullius pro lege Manilia: *Quid tam novum, quàm adolescentulum privatum, exercitum difficili Reipublicæ tempore conficere? Confecit, huic præesse? Præfuit, rem optimè ductu suo gerere? Gessit. Quid tam præter consue-*

tu-

tudinem, quàm homini adolescenti, cujus à Senatorio gradu ætas longè abesset, imperium, atque exercitum dari, Siciliam permitti, atque Africam, bellumque in ea administrandum? Fuit in iis Provinciis singulari innocentia, æquitate, virtute: bellum in Africa maximum confecit, victorem exercitum deportavit.

§. VII. De Præteritione, et Reticentia.

Quid est Præteritio?

℟. Præteritio, quæ Ciceroni videtur in amore, & in deliciis fuisse, fit cùm simulamus nos vel nescire, vel nolle dicere id, quod vel maximè dicimus. Ità Tullius suum Pompejum magnificè laudat per præteritionem:

Itaque non sum prœdicaturus, Quirites, quantas ille res domi, militiæque, terrâ, marique, quantaque felicitate gesserit; ut ejus semper voluntatibus non modò cives assenserint, socii obtemperârint, hostes obedierint sed etiam venti, tempestatesque obsecundarint; hoc brevissimè dicam. . .

Habes etiam luculentam ejusdem Tullii præteritionem in Vatinium: *Atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. Licet impunè per me, pa-*

rie-

rietes in adolescentiæ perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris. Habet hoc præmium tua indignitas, ut adolescentiæ turpitudo obscuritate, & sordibus tuis tegatur.

Præteritioni vicina est, & affinis Reticentia, aposiopesis Græcè dicta, quæ fit cum orationem abrumpimus subitò, & reticemus aliquid, ut majora auditoribus cogitanda relinquamus, quia nimirum quæ latent, graviora putantur. Tale est illud Juvenalis:

Majorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, illud quod dicere nolo.

Illustre omnino hujusce Schematis exemplum nobis suppeditat Virgilius Æneid. 1. ubi Neptunus ventos tumultuantes sic increpitat:

Jam cœlum, terramque meo sine numine venti
Miscere, & tantas audetis tollere moles?
Quos ego . . . . sed motos præstat componere fluctus,
Post mihi non simili pœna commissa luetis.

Aposiopesi utimur ob pudorem, ut Virgilius in ecloga 3.

Novimus, & qui te. . .

§. VIII.

§. VIII. De Expolitione.

Quid est Expolitio?

℟. Expolitio, sive Commoratio, & Exornatio (nam tria hæc vocabula unum, atque idem sonant) est figura ad motus excitandos valdè insignis.

Fit autem, cùm eamdem sententiam variis modis versamus, ut altiùs in auditorum animis defigatur. Ità Cicero pro Sextio: *An mihi ipsi, ùt quidam putant, fuit mors æquò animò oppetenda? quid? tum mortemne fugiebam? an erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? tam eram rudis? tam ignarus rerum, tam expers consilii, aut ingenii? nihil audieram, nihil videram, nihil ipse legendo, quærendoque cognoveram? nesciebam vitæ brevem esse cursum, gloriæ sempiternum? quum esset omnibus definita mors, optandum esse, ut vita, quæ necessitati deberetur, patriæ potiùs donata, quàm reservata naturæ videretur? Nesciebam, inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse, ut alii dicerent, animos hominum, sensusque morte restingui, alii autem tum maximè mentes sapientum, ac fortium virorum, quum è corpore excessissent, sentire, ac vigere? quorum alterum fugiendum non esse, carere sensu; alterum etiam optandum, meliore esse sensu.*

§. IX.

§. IX. De Epiphonemate.

Quid est Epiphonema?

℞. Est exclamatio ſententioſa, quæ fieri ſolet poſt rem aliquam inſignem vel narratam, vel probatam. Ut cùm Virgilius, poſt narratos claſſis Trojanæ labores, ſic exclamat ſententiosè:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Sic etiam Lucretius lib. 1. poſt commemoratum exemplum Agamemnonis, filiam ſuam Iphigeniam immolantis, hac gravi ſententia claudit narrationem:

Tantum Religio potuit ſuadere malorum.

Simile eſt illud Ciceronis in libro de Senectute: *Senectutem ut adipiſcantur, omnes optant; eamdem accuſant adeptam: tanta eſt inconſtantia, ſtultitia, atque perverſitas.* Sic etiam Virgilius, poſtquam apum, in melle conficiendo, induſtriam, laboresque deſcripſit, hoc addit Epiphonema:

Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.

Itémque hoc 2. Georgicorum.

—— Adeò à teneris conſueſcere multum eſt.

Et alio in loco, de crudeli, atque impio Polymneſtore loquens,

Fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat, & aurô
Vi potitur. QUID non mortalia pectora cogis
Auri ſacra fames?

CAPUT II.

DE FIGURIS AD DELECTANDUM MAGIS IDONEIS.

§. I. DE APOSTROPHE.

Quid eſt Apoſtrophe?

℞. Eſt Schema, quo ſermonem ad aliam perſonam, vel quaſi perſonam convertimus, quàm inſtituta oratio requirat. Ità Cicero pro Milone: *Vos, vos appello, fortiſſimi viri, qui multum pro Republica ſanguinem effudiſtis; vos in viri, & civis invicti appello periculo, Centuriones, vosque milites; vobis non modò inſpectantibus, ſed etiam armatis, & huic judicio præſidentibus hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur.*

Apoſtrophe fit aliquando ad Superos ad invocandum. Ità Tullius 1. in Catilinam: *Tum tu, Jupiter, qui iisdem, quibus hæc urbs, auſpiciis à Romulo es conſtitutus, quem ſtatorem hujus urbis, atque Imperii verè nominamus? hunc, & hujus ſocios ſuis aris,* cæ-

cæterisque templis, à tectis urbis, à mœnibus à vita, fortunisque omnium civium arcebis; & omnes inimicos bonorum, hoſtes patriæ, latrones Italiæ, ſcelerum fœdere inter ſe, ac nefaria ſocietate conjunctos, æternis ſuppliciis vivos, mortuosque mactabis.

Nec tantùm ad perſonas fit Apoſtrophe; ſed etiam ad res inanimes, ſensuque carentes, aut aliquando etiam ad belluas. Ejusmodi eſt apud Virgilium notiſſima illa Mezentii Apoſtrophe ad equum ſuum, nomine Rhœbum:

Rhœbe, diu (res ſi qua diu mortalibus ulla eſt)
Viximus. . . .

Ità Cicero pro Milone: *Vos enim jam Albani tumuli, atque luci, vos, inquam, imploro, atque obteſtor, vosque Albanorum obrutæ arcæ, ſacrorum Populi Romani ſociæ, & æquales.* Poëtis porrò nihil familiarius, eſt quàm illa ad res ſenſu carentes Apoſtrophe. Ità Dido moriens Æneid. 4.

Dulces exuviæ, dum fata, deusque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis.

Quænam ſunt Apoſtrophes regulæ?

℟. Tres. 1. Rarò eſt uſurpanda. Si enim crebriùs adhibeatur, inepta erit, & frigiduscula.

2.

2. Tametsi multis videatur; Apostrophen in ipso dicendi principio nequaquam adhiberi posse, interdum tamen Orationem inchoat egregiè, ùt docet initium primæ Catilinariæ: *Quousque tandem abutére, Catilina, patientiâ nostrâ?*

3. Fas est Poëtis, solius metri causâ, Apostrophen adhibere. Ità Ovidius lib. 3. Tristium:

Nunc ego jactandas optarem sumere pennas,
Sive tuas, Perseu; Dedale, sive tuas.

§. II. De Hypotyposi.

Quid est Hypotyposis?

℞. Est figura, qua res ità graphicè describitur, ut non tam audiri, vel legi, quàm ante oculos versari videatur. Splendidum in primis, ac illustre illius exemplum habes in septima Verrina, ubi Tullius Verris inhumanitatem oculis ità subjicit. *Ipse inflammatus scelere, & furore in forum venit. Ardebant oculi; toto ex ore crudelitas eminebat. Expectabant omnes: quò tandem progressurus, aut quidnam acturus esset; cùm repentè Hominem corripi, atque in foro medio nudari, ac deligari, & virgas expediri jubet. Clamat ille miser se civem esse Romanum.*

Ni-

Nihilo inferior eſt Virgiliana illa de Mezentii equo Hypotypoſis, quam meritò mirantur omnes:

Tollit ſe arrectum quadrupes, & calcibus auras
Verberat, effuſumque equitem ſuper ipſe ſecutus
Implicat, ejectoq;incumbit cernuus armo.

Hypotypoſim creberrimè ſolent uſurpare Poëtæ, ac præſertim Virgilius, qui res adeò vivis, & ſpirantibus, ut itâ dicam, coloribus deſcribit, ut pænè ſub oculos cadant. Itâ Cyclopes depingit Æneid 8.

Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro
Brontesque, Steropesq; & nudus membra Pyracmon.
. . . . . .
—Alii ventoſis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu, gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe, multa vi, brachia tollunt.
In numerum, verſantq;tenaci forcipe maſſam.

§. III. De Prosopopoeja.

Quid eſt Proſopopœja?

R.

℟. Prosopopœja est fictio personæ, seu Schema, quo personæ mortuæ, vel absenti, aut etiam rei sensu carenti sermonem tribuimus: per quamdam licentiam oratoriam; v. g. cùm inducimus loquentem Urbem, Provinciam, Angelum, Beatum, parietem, aliaque id genus. Talis est apud Lucanum celebris illa Prosopopœja patriæ, quæ Julio Cæsari juxta fluvium Rubiconem apparens, illum à civili bello dehortatur.

Jam gelidas Cæsar cursu superaverat Alpes,
Ingentesque animo motus, bellumque futurum
Ceperat. Ut ventum est parvi Rubiconis ad undas,
Ingens visa Duci Patriæ trepidantis imago
Clara, per obscuram, vultu mœstissima, noctem,
Turrigero canos effundens vertice crines,
Cæsarie lacera, nudisque adstare lacertis,
Et gemitu permissa loqui: Quò tenditis ultra?
Quo fertis mea signa viri? Si jure venitis,
Si cives, huc usque licet.

Sic etiam Tullius in prima Catilinaria ità loquentem patriam inducit: *Quæ* (patria) *tecum, Catilina, sic ait, & quodammo-*

dò tacita loquitur: Nullum jam tot annos facinus extitit, nisi per te: nullum flagitium sinè te. Tibi uni multorum neces, tibi vexatio, direptioque sociorum impunita fuit, ac libera. Tu non solùm ad negligendas leges, & quæstiones, verùm etiam ad evertendas, perfringendasque valuisti. Superiora illa, quamquam ferenda non fuerunt, tamen ut potui, tuli: Nunc verò me totam esse in metu, propter te unum quidquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhorreat, non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: Si verus, nè opprimar; sin falsus, ut tandem aliquando timere desinam. Hæc si tecum, ùt dixi, patria loquatur, &c.

Venustissimum est, & Aurea Augusti ætate dignissimum Epitaphium hoc, in quo viventem maritum per Prosopopæjam sic alloquitur uxor mortua:

Immatura perii; sed tu felicior annos
Vive tuos, conjux optime vive meos.

§. IV. De Ethopoeja.

Quid est Ethopœja?

℟. Ethopœja est expressio morum, seu Schema, quo alicujus studia, mores, indolem, ingenium verbis exprimimus. Ità Sal-

lu-

lustius Catilinam omnibus artis coloribus egregiè pingit in illa Ethopœja, tantoperè omnium consensione laudata.

Ethopœja Catilinæ.

Lucius Catilina nobili genere natus, fuit magna vi, & animi, & corporis, sed ingeniô malô pravoque. Huic ab adolescentia, bella intestina, cædes, rapinæ, discordia civilis grata fuére; ibique juventutem suam exercuit. Corpus patiens inediæ, algoris, vigiliæ, supra quàm cuique credibile est; Animus audax, subdolus, varius, cujuslibet rei simulator, ac dissimulator, alieni appetens, sui profusus. Ardens in cupiditatibus: satis eloquentiæ, sapientiæ parùm. Vastus animus immoderata, incredibilia, nimis alta semper cupiebat.

Sic etiam Plautus senis avari, sordidique mores mirabiliter exprimit, dum illum inducit hæc servo suo mandata dantem:

Senex Avarus.

Cave quemque alienum in ædem intromiseris.
Si quispiam ignem quærat, extingui volo,
Né causæ quid sit, quòd te quisque quæritet.

Tum aquam effugiſſe dicito: ſi quis pet
Cultrum, ſecurim, piſtillum, mortarium
Quæ utenda vaſa ſemper vicini rogitan
Fures veniſſe, atque abſtuliſſe dicito.

Mulierum mores graphicè pingit Te-rentius, dum ait: *Novi ingenium mulierum Nolunt, ubi velis: ubi nolis, cupiunt ultro* Et alio loco *in Heau.* 2. 2. 11. *Noſti mores mulierum; dum moliuntur, dum comuntur annus eſt.*

Ethopæja dividitur in Proſopographiam & in Ethopœjam propriè dictam, de qu jam egimus.

Quid eſt Proſopographia?

℟. Eſt expreſſio vultûs, ac corporis t tius, ſeu Schema, quo alicujus vultum os, lineamenta, inceſſum, cultum, habitum que omnem exprimimus. Ità Martialis d formem Zoilum lepidè pingit:

Crine ruber; niger ore, brevis pede, l mine læſus,
Rem magnam præſtas, Zoile, ſi bonus

Sic etiam Franciſcus Vavaſſor in ſuo i lo eximio *de ludrica dictione* libro Socr tis habitum, os, figuramque depingit.

Socrates Æſopo non abſimilis deformi tate corporis fuit: ut pote ſimis naribus, e tantibus & prominentibus oculis, recalv fronte, piloſis humeris, obeſo ventre, repa

di

cruribus, quem propterea rectè Alcibiades cum Sileno, & Satyris etiam formà, & specie contulit. Ac licuit semper animadvertere, luscos, gibbosos, ventriosos, claudos, similesque eorum eò ferè dicaciores esse hominibus ceteris, quò sunt vitiis corporis insignitiores; materiamque præbent ad jocandum majorem: sive quòd sæpiùs lacessiti propter suam fœditatem, asuescant vicissim adversarios repungere, atque ità exercitatiores in eo joco genere fiant: sive quòd priores occupent ne feriantur, aut ut feriantur leviùs.

Feliciter admodum miscentur Prosopographia, & Ethopœja propriè dicta, & ex hac mixtura Schema gratissimum efflorescit, ùt liquet in exemplo sequenti, ubi M. Calphurnium sic pingit Tullius: *Consul ipse parvó animó, & pravó: tantùm cavillator genere illo moroso, quod etiam sinè dicacitate ridetur, facie magis quàm facetiis ridiculus: à quo nihil speres boni Reipublicæ, quia non vult; nihil metuas mali, quia non audet.*

CAPUT III.

De Figuris ad docendum idoneis.

§. I. De Antithesi.

Quid est Antithesis.

3. Antithesis, sive oppositio est Schema, quo verba verbis, sententiæ sententiis opponuntur; cujus rei splendidum in primis, & illustre exemplum habes in 2. Catilinaria: *Ex hac parte pudor pugnat, illinc petulantia; hinc pudicitia, illinc stuprum; hinc fides, illinc fraudatio; hinc pietas, illinc scelus; hinc honestas, illinc turpitudo; hinc continentia, illinc libido. Denique æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, virtutes omnes certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignavia, cum temeritate, cum vitiis omnibus; postremò copia cum egestate, bona ratio cum perdita; mens sana cum amentia: bona denique spes cum omnium rerum desperatione confligit.*

Sic Martialis in amicum quemdam morosum, sibique imparem facilè ludit per Antitheses,

Difficilis, facilis, jucundus, acerbus es idem:
Nec tecum possum vivere, nec sinè te.

Ità Ovidius:

Frigida pugnabant calidis, humentia siccis
Mollia cum duris, sinè pondere habentia
pondus:

Sic etiam Justinus Agathoclem, Syracusis obsessis, bellum nihilominus in Africam transferentem, laudat per Antitheses: *Mira prorsus audacia, ut quibus in solo urbis*

bis suæ par non erat, eorum urbi bellum inferret; & qui sua tueri non poterat, impugnaret aliena, victusque victoribus insultaret. Ejusdem etiam generis est memorabile illud dictum Augusti, jam ætate valdè provecti, ad nobiles quosdam juvenes, qui fortè tumultuabantur: *Audite, juvenes senem, quem juvenem senes audivêre.*

Hoc etiam modo Horatius in Odis: *Privatus illi census erat brevis, commune magnum;* & post illum Seneca:

Curæ leves loquuntur, ingentes stupent.

§. II. De Sustentatione.

Quid est Sustentatio?

℟. Est figura, qua Orator, ad sibi conciliandam attentionem, & ad excitandos, arrigendosque auditorum animos, illos tenet aliquandiu suspensos, incertosque quid dicturus sit; ùt cùm Tullius agit contra Verrem: *Etiamnum mihi expectare videmini, judices, quid deinde factum sit. ... expectate facinus, quàm vultis improbum? vincam tamen expectationem omnium.*

Habes falsum, & facetum Sustentationis exemplum in Martialis Libro 6.

In Lupercum.

Quod convivaris sinè me tam sæpè, Luperce,

 In-

Inveni, noceam qua ratione tibi.
Irafcar, licèt usque voces, mittasq; rogesq;
Quid facies? inquis, quid faciam? veniam.

§. III. De Communicatione.

Quid eſt Communicatio?

℞. Eſt figura, qua Orator, cauſæ ſuæ confidens, deliberat cum iis ipſis, apud quos, vel contra quos dicturus eſt, illos nimirum conſulens, quid acturus ſit. Egregium hujusmodi exemplum habes in Verrina 2. ubi Cicero ſummam cauſæ ſuæ fiduciam ità demonſtrat: *Nunc ego vos conſulo, quid mihi faciendum putetis. Id enim conſilii profectò taciti dabitits, quod ego mihi neceſſariò capiendum intelligo.* Et pro Cæcina: *Quœro, ſi te hodie domum tuam redeuntem homines armati, non modò limine, tectoque œdium tuarum, ſed primo aditu, veſtibuloq; prohiberent, quid acturus ſis?*

§. I. De Correctione.

Quid eſt Correctio?

℞. Correctio, ſeu Retractatio, eſt Schema, quo Orator ſententiam, aut vocem à ſe prolatam retractat, ac veluti corrigit. Ità Cicero pro Cœlio: *O ſtultitia! Stultitiamne dicam, an impudentiam ſingularem?*

Et

Et prima Catilinaria: *Quamquam quid loquor? Te ut ulla res frangat? Tu ut unquam te corrigas? Tu ut ullam fugam meditere? Tu ut ullum exilium cogites? Utinam tibi istam mentem Dii immortales donarent!*

Sic etiam Terrentius in comœdia, quæ inscribitur *Heautontimorumenos*, miserum senem Menedemum sic loquentem inducit.

Filium unicum adolescentulum
Habeo Ah! quid dixi habere me? Imò habui, Chreme:
Nunc habeam, necne, incertum est.

CAPUT V.

De Figuris verborum

Figuræ verborum aliæ sunt tropi, aliæ non sunt tropi. Figuræ quæ sunt tropi, fiunt tantùm in verbis translatis, hoc est à sensu sibi proprio in alienum sensum traducti, út cúm dicimus: *Lætas segetes. Prata rident. Geminos duo fulmina belli Scipiadas, &c.* Figuræ veró, quæ non sunt tropi, fiunt etiam in verbis propriis, út cúm ait Tullius: *O Tempora! O mores!* Et alio loco, *Abiit, excessit, evasit, erupit.*

§. I. De Tropis.

Quid eſt Tropus?

R. Tropus eſt verbi, vel Orationis è propria ſignificatione in alienam immutatio, cum virtute, ac dignitate; ùt cúm dicitur: *Mulus* pro *Stupido*; vel *Laterem lavare*, pro *Fruſtrà laborem ſuſcipere*, inſtar laterem lavantis. Iſta porró immutatio, ſive converſio fit cum virtute, ac dignitate, hoc eſt ad addendum orationi pondus, majoremque illi venuſtatem, dignitatem conciliandam. Porró Tropus ſic appellatur á voce Græca *trepo verto*; ut ad verbum *Inverſionem* ſonet.

Hæc autem Inverſio fit multiplici, variàque ratione, ſed quatuor potiſſimum modis; unde exiſtunt primarii quatuor, nobiliſſimique Tropi, nempe Metaphora, Metonymia, Synecdoche, & Ironia, de quibus ſigillatim tractandum eſt.

§. II. De Metaphora.

Quid eſt Metaphora?

R. Metaphora, ſeu Translatio eſt tropus, quo vox aliqua á propria ſignificatione ad alienam transfertur, ob ſimilitudinem: Ut cúm ait Tullius ad Cæſarem: *Parietes hujus curiæ tibi gratias agere geſtiunt.* Vox illa, *Geſtire*, quæ eſt hominis propria, transfertur ad parietem; cuius non eſt propria;

ſed

fed cum quo tamen habet hoc loco quamdam similitudinem & affinitatem.

Hunc porró usum, ac modum verba transferendi necessitas genuit, cúm scilicet verba propria deessent; postéa veró delectatio jucunditasque celebravit. Quemadmodum enim vestis depellendi frigoris causâ primúm reperta, posteá etiam adhiberi cœpta est ad ornatum corporis, & dignitatem; sic verbi translatio, solius inopiæ causâ primúm instituta, deinde etiam fuit ad delectationem, & ad ornatum orationis frequentata.

Undenam potissimum ducuntur Metaphoræ?

R. Ex omnibus omninó rebus duci possunt, á divinis, á Cœlestibus, ab elementis, meteoris, lapidibus, metallis, plantis, bestiis, hominibus, eorúmque operibus: adeó ut non minús laté pateat Metaphora, quám similitudo, quæ á re qualibet duci potest.

Metaphora ducitur: 1. á Divinis, út apud Ciceronem, *Deus ille noster Plato.* Itémq; apud Martialem magnificentissima illa Romæ laudatio.

Terrarum Dea, gentiumque Roma,
Cui par est nihil, & nihil secundum.

2. Sumitur ab Elementis, út cúm dicitur

á Tullio, *Nullius tantum eſt flumen ingenii, nulla ſcribendi, aut dicendi tantâ vis, tantàque copia, quæ non dicam exornare, ſed enarrare, Cæſar, res tuas geſtas, poſſit.*

3. Metaphora ſumitur é ſtipibus, plantis, & arboribus. Ita Cicero; *Virtus eſt una altiſſimis defixa radicibus, quæ nullâ umquam vi labefactari poteſt.*

4. Sumitur á rebus arte, manuque factis. Ita Appion ille, contra quem Joſephus ſcripſit, vocabatur. *Cymbalum mundi.* Longinus veró Rhetor eximius, appellabatur *Viva Bibliotheca,* & *Muſeum ambulans;* quod etiam de Origene dictum accepimus. Imperator autem Helvius Pertinax *Fortunæ Pila* fuit vulgó nuncupatus, quòd nempé variis fortunæ caſibus fuiſſet exercitus. Deniqne Auguſtus homines illos, qui ſolerti, promptóque erant ingenió ad res ex tempore conficiendas, lepidé ajebat, *Argentum habere in numerato,* Metaphora á pecuniis ducta.

5. Metaphora ducitur ab homine; ùt cùm ait apud Virgilium Palinurus:

Méne ſalis placidi vultum, fluctusque quietos
Ignorare jubes?

Reliquos Metaphorarum fontes, qui innumerabiles ſunt, & cuilibet obvii, perſe-

qui

qui sigillatim, hominis esset otiô intemperanter abutentis. Quatuor tamen præcipua capita Quintilianus enumerat, ad quæ omnes Metaphoræ commodè possunt revocari.

Primò fit Metaphora, cùm à re quapiam animata ad rem aliam animatam verbum transferimus: ùt cùm ait Titus Livius: *Scipionem à Catone solitum allatrari*; quæ vox, *Allatrare*; cúm propria sit solius canis, tribuitur tamen homini non inconcinné. Sic etiam Christus ipse Herodem, ob mores vulpinos, hoc est ob calliditatem, atque versutiam, vulpem appellavit, Lucæ cap: 13. *Ite, & dicite vulpi illi.*

Secundò fit Metaphora, cúm inanima pro aliis inanimis ponuntur; ut *Habena* pro *Gubernaculo*; *Fœnum* pro *Lege*; *Vinculum* pro *Communitate*; vel si dicas cum Tullio: *Hic orationis vela contrahamus.*

Tertiò, cum inanima transferuntur ad animata; ut cùm ipsa civitatis lumina extincta dicuntur in morte præstantium virorum; & cùm ait Catullus!

O qui flos es juvenculorum.

Quartó, denique præcipuam quamdam venustatem habet, cùm rebus inanimis, sensùque carentibus sensum quemdam, ani-

nimosque, ac veluti vitam damus; ùt cùm ait Virgilius:

——— Pontem indignatus Araxes.

Sic etiam Cicero pro Ligario. *Quid enim Tubero, tuus ille districtus in acie Pharsalica gladius agebat? cujus latus mucro ille petebat? qui sensus erat armorum tuorum?*

§. III. Quid vitandum in Metaphora.

Quænam Metaphoræ dicuntur vitiosæ?

℟. Vitiosæ dicuntur Metaphoræ illæ, quæ humiliores sunt, sordidæque, & ab re quapiam abiecta, deformique desumptæ. Talis est ista, quam damnant Tullius, & Quintilianus: *Stercus curiæ Glaucia*: itèmque ista: *Saxa mundi verrucæ*, id est *rupes*. Horatius quoque ob eamdem causam notavit versum illum cujusdam M. Furii Bibaculi:

Jupiter hibernas cana nive conspuit Alpes.

Quid enim sordidius, ac turpius, quàm Metaphoram à sputo mutuari? Hoc eodem humilitatis, & ut ità dicam, ignobilitatis vitio laborare videtur celebris illa Tertulliani Metaphora, qua diluvium appellat *Naturæ generale lixivium.*

2. Vitiosæ dicuntur Metaphoræ, quæ du-

duriores sunt, vel longiùs accersitæ, vel quæ rem nimis amplificant; ùt si dicas: *Syrtim Patrimonii, Charybdim bonorum*; quod profectó duriusculum est, & à Tullio jure damnatum. Quòd si verearis, nè durior pauló, & audacior videatur Metaphora, poteris illam mollire, ac mitigare illis, aut similibus vocabulis: *Ut ità dicam* ... *quasi* .... *pœnè* .... *Si ità loqui fas est*, & ùt si dicas, *Mortuo M. Catone pupillum relictum esse Senatum*, poterit audacior videri hæc translatio: si veró dixeris cum Tullio, *Pupillum, ut ità dicam, relictum esse Senatum*, duriuscula Metaphora, hoc velut apposito condimento, mitescet. Nam; ùt sapienter admodùm monet idem Tullius, *Verecunda debet esse translatio*, ut deducta esse in alienum locum, non irruisse, atq; ut precariò, non vi venisse videatur.

3. Vitium est in Metaphora, si nimis poëtica sit; v. gr: si Orator dicat cum Virgilio *Volucres pennis remigare*; aut si cum Horatio dicat de Euro:

Per Siculas equitavit undas.

Neque enim quæcumque Poëtis licent, ea omnia Oratoribus licere existimandum est.

4. Metaphorarum vitium est immoderata

ta quædam illarum coacervatio. Etſi enim nullus eſt florentior tropus, & qui plus luminis afferat orationi, non tamen frequentari nimiùm debet: nam ùt modicus illius uſus maximopere delectat, itá immodicus non parùm affert ſatietatis, atque faſtidii, & in ænigma tranſit, aut in allegoriam.

5. Denique vitioſa eſt Metaphora, quæ ſibi non conſtat, res nimirum omnino diſſimiles inter ſe conjungendo. Quippe, ùt docet Fabius: *Id in primis eſt cuſtodiendum, ut quo ex genere cœperis translationis, hoc deſinas. Multi enim cùm initium à tempeſtate ſumpſerint; incendio, aut ruina finiunt, quæ eſt in conſequentia rerum fœdiſſima.* Quamquam, ut loquar ingenuè, huic de perpetua, ſibique conſentanea translatione Rhetorum præcepto non adeò ſeverè à ſummis viris obtemperari video. Scimus enim diverſas omninò Metaphoras eleganter ſæpè fuiſſe conjunctas à Virgilio, ab Horatio, à Catullo, &c. ſic triplex eſt Metaphora in duobus hiſce verſibus Horatii:

Nemo adeò ferus eſt, ut non miteſcere poſſit,
Si modò culteræ patientem commodet aurem.

Pri-

Prima eſt de feris, quæ propriè manſueſcunt, & cicurantur. Altera eſt de fructibus, qui acerbi ſunt, & propriè miteſcunt. Tertia eſt ab agris, quorum propria eſt cultura.

§. IV. De Allegoria.

Quid eſt Allegoria?

℞. Allegoria eſt Metaphorarum continuatio, ſeu figura, quâ aliud verbis dicitur, aliud re ipſa intelligitur, unde non abſurdè vocatur *Diverſiloquium*; quod nimirùm aliud dicatur, aliud ſentiatur.

Huiusmodi eſt inſignis illa Ciceronis in Piſonem Allegoria: *Neque tam fui timidus, ut qui in maximis turbinibus, ac fluctibus, Reipublicæ navem gubernaſſem, ſalvàmque in portu collocâſſem, frontis tuæ nubeculam, aut collegæ tui contaminatum ſpiritum perhorreſcerem. Alios ego vidi ventos; alias proſpexi animo procellas; aliis impendentibus tempeſtatibus non ceſſi; ſed unum me pro omnium ſalute obtuli.*

Illuſtris eſt, & omnibus nota illa Horatii Ode Allegorica de bello civili, Lib: 1.

O navis, referent in mare te novi
Fluctus. O quid agis? fortiter occupa
 Portum. Nonne vides ùt
 Nudum remigiô latus?

Et

Et malus celeri ſaucius Africo,
Antennæque gemant? ac ſinè funibus
Vix durare Carinæ
Poſſint imperioſius
Æquor? Non tibi ſunt integra lintea, &c.

In hac eximia Allegoria navim pro Republica; fluctus pro civili bello; portum pro pace, concordiaque; remigium pro Militibus; nautas pro Magiſtratibus; malum pro præcipuis Ducibus uſurpat Horatius; & ab initio ad finem egregiè ſibi conſtat, quod in Allegoria præcipuum eſt.

§. V. De Metonymia.

Quid eſt Metonymia?

℞. Metonymia, quæ etiam vocatur Hypallage, ſeu Transnominatio, eſt troporum omnium vaſtiſſimus, atque uſitatiſſimus. Fit autem quatuor potiſſimùm modis. 1. cùm cauſa, vel quaſi cauſa ponitur pro effectu, & cum rerum inventor, & auctor uſurpatur pro rebus ipſis, quas invenit; ùt Mars pro bello; Ceres pro frugibus; Vulcanus pro igne, Cicero, aut Virgilius pro ſcriptis illorum; dux exercitûs pro exercitu ipſo. Sic dicimus, vario Marte pugnatum eſt, hoc eſt vario belli eventu; & Virgilius, *Onerantque caniſtris dona*

la-

laboratæ cereris; id est *panis.* Et Georgicorum librô 2.

Bacchus amat colles; Aquilonem, & frigora taxi.

Sic etiam dicimus, ab Hannibale apud Cannas cæsa fuisse sexaginta Romanorum millia; hoc est ab Hannibalis exercitu. Fit itèm hoc primo modo Metonymia, cùm possessor usurpatur pro re possessa, ùt cûm ait Virgilius Æneid: 2.

Jam proximus ardet
Ucalegon.

Hoc est domus Ucalegontis.

2. Fit Metonymia cùm sumuntur effecta pro causis, aut scelus pro scelerato ipso: Ità Comicus: *Ubi est scelus ille, qui me perdidit?* Ità Virgilius 2. Æneid.

Accipe nunc Danaum insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.

Ubi *Crimen* ponitur pro perfido Sinone criminis auctore, & hic est germanus illius loci sensus: ex uno Sinone disce Græcos omnes esse perfidos. Ità Cicero 1. in Verr. *Quas res luxuries in flagitiis, crudelitas in suppliciis, avaritia in rapinis, superbia*

bia in contumeliis efficere potuiſſet, eas omnes ſeſe hoc uno Prætore per triennium pertuliſſe. Fit etiam, cùm id, quod proprium eſt effectui, tribuitur cauſæ, & hoc Poëtis valdè familiare eſt: ita timor dicitur fugax; mors dicitur pallida; morbi dicuntur pallentes, quia fuga eſt effectus timoris, & pallor eſt effectus morborum, & mortis. Sic Horatius; *Pallida mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, Regumque Turres.* Sic Virgilius:

Pallentes habitant morbi, triſtisque ſenectus.

3. Fit Metonymia, cùm res, quæ continet, uſurpatur pro re contenta, ùt Roma pro Romanis, cœlum pro cœleſtibꝰ, terra pro terræ incolis. Huc pertinet illud Ciceronis pro lege Manilia. *Teſtis eſt Italia, quam ille ipſe victor Sylla huius virtute, & conſiliò confeſſus eſt fuiſſe liberatam. Teſtis eſt Sicilia, quam multis undique cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate conſilii explicavit. Teſtis eſt Africa, quæ magnis oppreſſa hoſtium copiis, eorum impiorum ſanguine redundavit. Teſtis eſt Gallia, per quam legionibus noſtris in Hiſpaniam iter, Gallorum internecione, patefactum eſt.* Ubi *Italiam* pro *Italis*, *Siciliam* pro *Siculis*, &c. uſurpavit.

4. Cùm ſignum uſurpatur pro re ſignificata, ùt toga pro pace, faſces pro magiſtratu. Ità Cicero in Piſonem:

Cedant arma togæ, concedat laurea linguæ.

Huc refer, cùm hæc vox *nomen* ponitur pro re ipſa: ità Livius lib: 1. *Ad ſingula oppida circumferendo arma nomen omne Latinum domuit.*

§. VI. De Synecdoche.

Quid eſt Synecdoche?

℞. Synecdoche eſt tropus apud Oratores æquè ac Poëtas valde uſitatꝰ, & tritus. Fit autem modis quatuor.

1. Cùm pars ponitur pro toto, v. gr. mucro pro enſe; tectum pro domo; puppis, vel carina pro navi integra: ità virgilius Æneid. 2,

Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Eſt autem *carina* ima pars navis. Sic etiam hominis anima ſæpè uſurpatur pro homine ipſo. Ità Tullius: *Vos meæ chariſſimæ animæ, ſæpiſſimè ad me ſcribite.* Eodem refert vulgares illas locutiones, quibus *Unus* accipitur pro *Pluribus*, ùt cùm dicit Virgilius: *Hoſtis habet muros.*

2. Fit Synecdoche; cùm totum uſurpatur

tur pro parte: ut in hoc decantato Virgilii versu.

Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim.

Et rursum Æneid. 12.

———Fontemque, ignemq; ferebant.

Ubi fons accipitur pro parte fontis. Huc pertinet etiam, cùm *Plures* usurpantur pro *Uno*; ùt, cùm ait Tullius: *Nos populo imposuimus, & Oratores visi sumus*; licèt de se tantum loquatur.

3. Synecdoche fit, cùm materia, ex qua facta res est, accipitur pro re ipsa, v. gr. ferrum pro gladio, pinus pro navi, argentum pro pecunia, quæ fit ex argento.

4. Denique fit Synecdoche, cùm vel species sumitur pro genere, vel genus pro specie, ut Eurus, vel Aquilo, pro quolibet vento, Sabellicus sus, pro quolibet sue, Myrtoum, vel Carpathium mare, pro mari quocunque. Sic Maro:

Dentesque Sabellicus exacuit sus.

Ità Juvenalis pro quolibet homine frugi, Curium appellat;

Qui Curios simulant & Bacchanalia vivunt.

Contra verò genus usurpabitur, pro specie, si dicatur cum Virgilio *Ales* pro *Aquila*

——Prædamque ex unguibus ales

Pro-

Projecit fluvio.

§. VII. De Ironia.

Quid est Ironia?

℞. Ironia, quæ Socrati adeò fuit in deliciis; est figura, qua aliud planè dicimus, quàm verba ipsa significare videntur. Quando v. gr. quempiam simulata laudatione falsè, ac ingeniosè perstringimus; nimirum aliud apertè dicendo aliud verò innuendo: unde recte vocatur à Quintiliano, *Diversiloquium, dissimulatio, & illusio,* ut sonat Græca ipsa Ironiæ vox,

Intelligatur autem Ironia: vel ex ipsa re, quæ dicitur, vel ipsa pronunciatione certè quidem; ùt si dicas: *O Præclarum ovium custodem lupum!* Ità Juvenalis impiam æquè ac stolidam Ægyptiorum superstitionem, qui non quadrupedes solùm colebant, uti canem, simiam, felem, bovemque: sed plantas etiam ipsas, uti porrum, & cepe, divinis prosequebantur honoribus, falsè cavillatur hac faceta, & eleganti ironia Satyræ 14.

Oppida tota canem venerantur; nemo Dianam;

Porrum, & cepe, nefas violare, aut frangere morsu.

O sanctas gentes, quibus hæc nascuntur in hortis

Nu-

Numina!"

Eximia est Ciceronis Ironia in Miloniana: *Sed stulti sumus*, inquit, *qui Drusum, qui Africanum, Pompejum, nosmetipsos cum Publio Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: Clodii mortem æquó animó ferre nemo-potest; luget Senatus: mœret Equester ordo; tota civitas confecta senió est; squalent municipia; afflictantur Coloniæ; agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant.*

Ironiæ exemplum exquisitius apud veteres nullum habemus, quod sciam, quàm lepidam illam Apocolocyntosim, in qua Seneca Claudium Imperatorem, qui vulgò bardus, & imbellis habebatur, facetissimè ludit. Est autem Apocolocyntosis Satyra quædam Menippæa, qua fatuum Claudii caput multó urbanitatis sale defricatur. Apocolocyntosis porrò vocatur, quasi si dicas Metamorphosim in cucurbitam: ad significandam hominis insulsitatem; est enim Colocynte Græcè *cucurbita*. In hac igitur eleganti Ironia Poëtas in funere Claudii ità jocosè cantantes inducit Seneca Philosophus

Fundite fletus, Edite planctus,
Fundite luctus; Resonet tristi
Clamore forum: Cecidit pulchre

Cor-

Cordatus homo,
Fuit in toto

Quo non alius
Dicere caufas,
Parte audita,
Quis nunc judex
Audiet anno?
Sed relicta,
Jura filenti,
Oppida centum.
Pectora palmis,
Venale genus,
Lugete novi;
Qui concufso
Lucra fritillo.

Quo non alius
Fortior orbe...
Deflete virum,
Potuit citiùs
Una tantùm
Sæpè, & neutra.
Toto lites
Tibi jam cedet,
Qui dat populo
Cretea tenens
Cædite mœftis
O Caufidici,
Vosque Poëtæ
Vosque in primis
Magna parâftis

De Regulis Ironiæ.

Quænam funt Ironiæ Regulæ.

℞. Duæ. 1. Enim, quæ ambigua voce continentur Ironiæ, eæ præcipuum quemdam leporem, ac venuftatem habent. Acuta quippe, jocosaque videri folent, quæ dicuntur ex ambiguo. Ità Neronem Matricidam, qui fefe ab Ænea oriundum gloriabatur, non infacetê lufit Poëta Romanus, tefte Svetonio.

Quis neget Æneæ magna de ftirpe Neronem?

Suſtulit hic matrem: ſuſtulit ille patrem.

Ità Plagiarium ridet Martialis librô ſecundô:

Carmina Paulus emit, recitat ſua Carmina Paulus:
Nam quod emas, poſſis dicere jure tuum.

Sic etiam in virum, & uxorem eidem patibulo ſuſpenſos eximiè luſit Poëta recens

Ecce jugo nexi pendet vir, & uxor eodem:
Hòc meritò poſſis dicere conjugium.

2. Ironia fieri ſolet adhibendo voces illas, *Scilicet, nimirum, ſi Superis placet, nempè*; illas inquam adhibendo cum amara quadam, & falſa vocis inflexione. Ità Terentius: *Id populus curat ſcilicet*, & apud Virgilium Dido Æn: 4.

Scilicet is Superis labor eſt; ea cura quietos
Solicitat.

§. VIII. De Sarcasmo,

Quid eſt Sarcaſmus, ſeu Subſannatio?

℞. Sarcaſmus, qui ad Ironiam pertinet, eſt amarulenta quædam irriſio, & truculentum genus Ironiæ, quæ fit cum magna qua-

quadam acerbitate, & contumelia, qua quispiam hoſti crudeliter inſultat: ùt apud Virgilium Trojano à ſe interfecto per Sarcaſmum inſultat victor Turnus.

Ens agros, & quam bello, Trojane, petìſti,

Heſperiam metire jacens. Hæc præmia, qui me

Ferrò auſi tentare, ferunt: ſic mœnia condunt.

Potèſtne Ironia inter Sententiarum figuras numerari, ùt quibusdam placet?

℞. Nequaquam, Liquet enim perſpicuò Ironiam ſemper eſſe Tropum, cùm ſemper voces à propria ſignificatione traducat ad alienam.

Falſamne, & *mendacem orationem efficit Ironia?*

℞. Nequaquam; quia neque fallendi eſt animus Oratori, dum utitur Ironia; neq; eſt juſta cauſa, cur fallatur auditor, ſi paulùm modò intelligat, quod dicitur, quemadmodum falli non ſolet, cùm homo callidus, & verſipellis per Metaphoram *Vulpes* appellatur

Suntne alii Tropi, præter iſtos, de quibus egimus?

℞. Sunt aliqui alii, ſed qui ad ſuperiores hoſce quatuor omnino revocantur:

ut Metalepſis ad Metonymiam; Antonomaſia, & Syllepſis ad Synecdochen.

CAPUT V.

De Figuris verborum proprie dictis, seu quæ non sunt Tropi.

Quid ſunt Figuræ verborum propriè dictæ?

℞. Eæ ſunt, quæ ſic in verbis continentur, ut, mutatis illis, figura tollatur v. gr: hæc ſententia *Amantes ſunt amentes*, eſt figura verborum, quia perierit figura, ſi pro *Amentes* dicas *Stulti*, aut aliud ſimile. Sed eſt figura ſententiæ, ſi quis patriam inducat loquentem, aut ſi utaris ſimilitudine, quia quæcumque demum hic uſurpes verba, aut quocumque ea colloces ordine, manet Schema.

Quot modis fiunt figuræ verborum?

℞. Fiunt tribus potiſſimùm modis: 1. Per adjectionem: 2. Per detractionem, 3. Per ſimilitudinem.

§. I. Figuræ per Adjectionem.

Quænam verborum Figuræ fiunt per Adjectionem?

℞. Octo præcipuæ; nimirum Repetitio, Con-

Converſio, Complexio, Conduplicatio, Gradatio, Synonymia, Traductio, Polyſyntheton.

Quid eſt repetitio?

℟. Eſt figura, in qua ab eodem vocabulo ſæpiùs inchoatur oratio, ùt 1. Catilinaria: *Nihil ne te nocturnum præſidium palatii, nihil urbis vigiliæ, nihil timor populi, nihil conſenſus bonorum omnium, nihil hic munitiſſimus habendi Senatûs locus, nihil horum ora, vultûsque moverunt?*

Quid in repetitione cavendum eſt?

℟. Valet mirum in modum in exaggerandis virtutibus, ac vitiis, eſtque Schema planè venuſtum. Sed quia ſtatim incurrit in oculos, propterea non eſt diutiùs continuandum; ſed ſatius eſt, ut aliorum Schematum admixtione temperetur.

Quid eſt Converſio?

℟. Eſt Figura Repetitioni prorſus contraria, in qua ſæpiùs eodem vocabulo clauditur oratio, ùt in Antonium Cicero: *Doletis tres exercitus P. C. interfectos? interfecit Antonius. Deſideratis clariſſimos cives? Eos quoque vobis eripuit Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta eſt? Afflixit Antonius.*

Quid eſt Complexio?

℟. Eſt figura, quæ Repetitionem ſimul,

& Converſionem complectitur, cùm nimirum ab eodem verbo, vel ab iisdem verbis incipiat, atque claudatur. Ità Tullius: *Quis legem tulit? Rullus. Quis majorem partem populi ſuffragiis privavit. Rullus. Quis comitiis præfuit? Rullus.* Sic etiam Martialis invidum quemdam per complexionem inſectatur, Lib: 9.

Rumpitur invidiâ quidam, chariſſime Juli,
Quod me Roma legit; rumpitur invidiâ,
Rumpitur invidiâ, quòd turba ſemper in omni
Monſtramur digitô; rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ, tribuit quòd Cæſar uterque
Jus mihi natorum: rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidiâ quòd rus mihi dulce ſub urbe eſt,
Parvâq; in urbe domus, rumpitur invidiâ,
Rumpitur invidiâ, quòd ſum jucundus amicis,
Quòd conviva frequens, rumpitur invidiâ.
Rumpitur invidia, quòd amamur, quòdque probamur.
Rumpatur, quisquis rumpitur invidiâ.

Verùm figura hæc, quia maxime ferit oculos

culos, utì præcedentes; id circò parcè admodum, & in loco eſt adhibenda.

Quid eſt Conduplicatio?

℞. Eſt ejusdem vocabuli, vel plurium iteratio, ſive initio orationis, ſive in fine, ſive alibi, Ut cùm ait Maro:

Nunc, nunc inſurgite remis
Hectorei ſocii:

Et Libró Nonó, cùm ait Niſus:

Me me; adſum qui feci, in me convertite ferrum
O Rutuli. Mea fraus omnis.

Quid eſt gradatio?

℞. Gradatio ſive Klimax eſt figura, qua per quosdam gradus vel aſcenditur ad ſummum, vel deſcenditur ad infimum. Quale eſt illud Ciceronis in Catilinam: *Nihil agis, nihil moliris, nihil cogitas, quod ego non modò non audiam, ſed etiam non videam, planeque ſentiam.* Magnum eſt enim, quidquid agat Catilina, ſcire Ciceronem: maius, quidquid moliatur: longè maximum, quidquid etiam cogitet. Lepidum eſt illud ejusdem Ciceronis ad Atticum; *Si dormis expergiſcere; ſi ſtas, ingredere! ſi ingrederis, curre; ſi curris, advola.* Ejusmodi eſt etiam ille Virgilii locus in eclogis:

Torva leæna lupum ſequitur: lupus ipſe capellam

Flo-

Florentem cithyſum ſequitur laſciva capella,

Quid eſt Synonymia?

℞. Eſt verborum idem fermè ſignificantium coacervatio, ad rei magnitudinem demonſtrandam, ùt in Miloniana: *An verò vos ſoli ignoratis; vos hoſpites in hac urbe verſamini? veſtræ peregrinantur aures? neque in hoc pervagato civitatis ſermone verſantur?* Hoc Schema Poëtæ eſt valde uſitatum. Ità Plautus:

Quicumque ubique ſunt, qui fuêre, quìque futuri ſunt

Stulti, ſtolidi, fatui; fungi, blenni, buccones,

Solus ego omnes longé anteeo ſtultitiâ, & moribus indoctis:

Quid eſt traductio?

℞. Traductio, ſeu Polyptoton, ùt ajunt Græci, eſt variata caſibus, aut generibus, aut modis. aut temporibus, ejusdem vocabuli repetitio; ùt cùm ait Tullius pro Archia: *Pleni ſunt omnes libri, plenæ ſapientium voces, plena exemplorum vetuſtas.* Vel cùm ait Ovidius,

Spectatum ornatæ veniunt, ſpectentur ut ipſæ.

Quid eſt Polyſyntheton?

℞. Polyſyntheton, ſeu, ùt alii malunt, Polyſyndeton. eſt Schema conjunctionibus

bus abundans, ùt *& justitiâ, & liberalitate, & fortitudine cæteros omnes Imperatores superavit.* Itèmque apud Virgilium:

Afcaniumque, patremque meum; juxtàque Creufam,
Alterum in alterius mactatum fangvine cernam.

§. II. De Figuris per Detractionem.

Quot funt Figuræ, quæ fiunt per Detractionem?

℞. Tres: Reticentia, Adiunctio, & Disjunctio.

Quid eft Reticentia?

℞. Eft figura, quæ fit, quando verbum aliquod fubauditur, ut cùm ait Tullius in Verrinis: *Hunccine hominem? hanccine impudentiam? hanccine audaciam?* Supple *feremus.* Et apud Virgilium:

At verò Rutulis impar ea pugna videri
Jamdudum, & varia mifceri pectora motu. Ubi profectò vides intelligi *cœpit, & cœperunt.* Itèmque librò ꝑ. *Sed vos qui tandem?* fubauditur *eftis.* Eodem pertinet illud Maffei: *Ex eo tempore tyro vanis agitari terroribus, dies noctèsque fletibus jungere, nullam capere partem quietis;* fupple *cœpit.*

Quomodo fit Adjunctio?

℟. Fit adjunctio, quando uni verbo plurima nomina ſubſtantiva reſpondent. Ità Cic: *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* Sic etiam Virgilius Æneid. 3.

Trojugena interpres Divûm, qui numina Phœbi,
Qui tripodas Clarii lauros, qui ſidera ſentis
Et volucrum linguas, & præpetis omina pennæ.

Quomodo fit disjunctio?

℟. Disjunctio, ſeu diſſolutio fit, quando conjunctiones, & particulæ tolluntur, ut incitatior feretur oratio ità Tullius: *Hæc ſtudia literarum adoleſcentiam alunt, ſenectutem oblectant. ſecundas res ornant, adverſis perfugium, ac ſolatium præbent, delectant domi, non impediunt foris, pernoctant nobiſcum,| peregrinantur, ruſticantur.*

§. III. De Figuris per similitudinem.

Quod ſunt Figuræ per ſimilitudinem?

℟. Tres in primis numerantur, nempe Paronomaſia, ſimiliter cadens, & ſimiliter deſinens.

Quid eſt Paronomaſia?

℟. Paronomaſia, ſeu annominatio, eſt Figura, qua voces pænè ſimiles, ac colludentes uſurpantur in ſenſu diſſimili. Ut cum

cùm ait Tullius ad Atticum: *Conſul ipſe parvó animó, & pravó; facie magis quàm facetiis ridiculus.* Et alibi: *Ex oratore factus orator.* Ità Martialis qui in hoc genere frequens eſt:

Litigat, & podagrà Diodorus, Flacce, laborat:
Sed nil patrono porrigit; hæc chiragra eſt.

Sic etiam ludit Auſonius in illo celebri Epigrammate de Venere

Orta ſalo, ſuſcepta ſolo, patre edita cœlo,
Æneadum genitrix hìc habito alma Venus.

Græcis quoq; admodum uſitata eſt Paronomaſia, ùt apud Herodotum Lib: I. Pathemata Mathemata *Quæ nocent, docent.* Ejusdemq; generis erat illud quod Apollodorus pictor præclarus inſcripſerat operi ſuo.

Facilius erit ridere, quàm imitari.

Delectat in primis, & ferit hoc Schema, ſi parcè, ac in loco adhibeatur, & ſententiarum gravitate ſuſtentetur. Si verò frigidas alluſiones, ùt non raró fit venetur orator, ineptus nimiùm erit, & putidus.

Quid eſt ſimiliter cadens?

℞. Eſt vocabulorum per eoſdem caſus, & per eadem tempora expreſſorum con-

ſenſus quidam, & quaſi concentus: ùt, cùm ait Cicero: *Quid tam commune, quàm ſpiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus ejectis?* Ubi vides quatuor nomina in dativo plurali poſita.

Ejusdem generis ſunt illi triti Imperatoris Hadriani verſiculi, quos moriens fecit:

Animula vagula, blandula
Hoſpes, comesque corporis;
Quæ nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ùt ſoles, dabis jocos.

Quid eſt ſimiliter deſinens?

℟. Fit, cùm orationis vel membra, vel articuli eodem modo terminantur; ùt apud Quìntilianum: *Ejusdem non eſt, & facere fortiter, & vivere turpiter.* Ità Cicero Pompejum laudans *Bellum extrema hyeme apparavit, ineunte vere ſuſcepit, media æſtate confecit.*

§. IV. Appendix de Transitione.

Quid eſt Tranſitio?

℟. Tranſitio, quam alii Figuram eſſe volunt, alii cum Fabio negant, eſt orationis quidam nexus, quo fit ut aptè copulata inter ſe illius membra concinnè cohæreant, & unum quaſi corpus efficiant.

Quot ſunt Tranſitionis genera?

℟.

℟. Duo. Tranſitio enim vel eſt perfecta, vel imperfecta. Tranſitio perfecta eſt, quâ breviter monemur quid dictum ſit, & quid dicendum reſtet: cujusmodi eſt iſta pro lege Manilia: *Quoniam de genere belli dixi, nunc de magnitudine pauca dicam.*

Tranſitio imperfecta ea eſt, qua alterum tantum eorum exprimitur; ût in hoc Ciceronis pro Roſcio: *Age, nunc illa videamus, judices, quæ conſecuta ſunt.* Utriusque indiſcriminatim generis ſelecta ex Tullio præſertim afferemus exempla. Quoniam videmus in inveniendis hujusmodi Tranſitionibus ſolere Tyrones non mediocriter laborare.

Tranſitionum Ciceronianarum exempla ſelecta.

1. *Satis mihi multa verba feciſſe videor, quare hoc bellum eſſet genere ipſo neceſſarium, magnitudine periculoſum. Reſtat ut de Imperatore ad id Bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum eſſe videatur.* 2. *Satis multa de turpitudine: dicam deinceps, quod propoſui, de periculo.* 3. *Uni epiſtolæ reſpondi: venio ad alteram. . . .* 4. *Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus. . .* 5. *Verùm ubi rerum teſtimonia adſunt, nihil opus eſt verbis.* 6. *Sed hæc vetera: illud recens, Cæſarem meô conſiliô*

in-

interfectum. 7. Sed nè fortè ex multis rebus gestis M. Antonii, rem unam pulcherrimam transiliat oratio, ad Lupercalia veniamus. Non dissimulat, Patres conscripti, apparet esse commotum, sudat, pallet. 8. Sed arrogantiam hominis, insolentiamque cognoscite. 9. At etiam ausus es (Quid autem est, quod tu non audeas?) 10. Sed jam satis multa de causa: extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat, nisi ut orem, obtesterque vos Judices, ut misericordiam tribuatis fortissimo viro? 11. Quæstura illius demonstrata, reliqua attendite. 12. Atque ut indè oratio mea proficiscatur, unde hæc omnis causa ducitur. 13. Atque ut faciliùs intelligere possitis Judices, quæ facta sunt, indigniora esse quam hæc sunt, quæ diximus; initio res quemadmodum gesta sit, vobis exponam. 14. Sed hæc robustioris improbitatis scelera omittamus, loquamur potiùs de iniquissimo genere levitatis. 15. Id quò faciliùs facere possitis, dabo operam, ut à principio res quemadmodum gesta sit, cognoscatis. 16. Sed finis sit: neque enim præ lacrymis jam loqui possum; & hic se lacrymis defendi negat. 17. Sed quoniam emersisse jam è vadis, & scopulos prætervecta videtur oratio mea, perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur. 18. Accipite nunc aliud ejus facinus nobile, & multis locis sæpè commemo-

moratum, & ejusmodi, ut in uno omnia maleficia inesse videantur. Invenietis id facinus natum à cupiditatate, auctum per stuprum, crudelitate perfectum, & conclusum. 19. *Plura de illo Archipirata dixi quàm volui, & tamen ea, quæ certissima sunt hujus criminis argumenta prætermisi.* 20. *Age verò, nè semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditemur.* 21. *Ad ejus Tribunatum, qui ad sese jamdudum vocat, & quodammodo absorbet orationem meam, contentó studió, cursuque veniamus.* 22. *Atque hæc oblectationis, illa necessitatis.* 23. *Hæc mihi ferè in mentem veniebant, quæ dicenda putarem de natura Deorum.* 24. *Quibus rebus expositis, satis docuisse videor, homines naturâ quantò omnes anteirent animantes.* 25. *Longa est oratio, multæque rationes, quibus doceri potest.* 26. *Sed quid ego longiqua commemoro?* 27. *Intelligo quàm scopulosó, difficilique loco verser.* 28. *Sed quid ego his argumentis utor. quas ires dubia, aut obscura sit?* 29. *Magna sunt hæc, vel potiùs maxima. Jam verò quantò majus videbitur?* 30. *Multa hujusmodi proferre possem: sed genus ipsum videtis.* 31. *Nolo in hac re multus videri.* 32. *Sed quid ego hæc aut tam levia, aut tam minima recordor?* 33. *Itaque fateamur necesse est, nihil difficilius esse.* 34. *Quid loquar, quanta*

ra-

ratio in beſtiis appareat? 35. *Jam verò iſta etiam notiora, quanto ſe opere cuſtodiant beſtiæ.* 36. *Multa prætereunda ſunt, & tamen multa dicuntur.* 37. *Vereor ut hoc quod dicam; perinde intelligi auditu poſſit, atque ego ipſe cogitans ſentio.* 38. *Sinite me illa minora, ac quotidiana prætermittere.* 39. *Illud tamen, quamquam ad exitum feſtinet oratio, prætermittere nullo modo poſſum.* 40. *Verùm hæc miſſa facio; illud quæro.* 41. *De exordio ſatis dictum eſt: deinceps ad narrationem tranſeamus.* 42. *Quod ad definitiones, hactenus; reliqua videamus.* 43. *Nunc reliquorum Oratorum ætates perſequamur.* 44. *Tempus eſt ad cæteras partes orationis proficiſci. Deinceps igitur de diſpoſitione dicemus.* 45. *De ſtatutis diebus dixi: nunc de Annalibus dicam.* 46. *Hæc de hæro: quod ſequitur de pecore.* 47. *De multitudine quondam quod ſatis eſt, admonui, de obſcuritate pauca dicam.* 48. *Sed ut omiſsô principiô, rem ipſam aggrediamur.* 49. *Hactenus de principe: quod ſequitur de monſtro.* 50. *Jam quantum illud eſt, quod in occupationibus ſummis, nunquam intermittis ſtudia doctrinæ?* 51. *Utinam verò mihi ſatìs eſſet ad dicendum vel facultatis, vel temporis.* 52. *Hìc hìc, Auditores, animos ad inſignis facti memoriam ſempiternam erigite.* 53. *Sed hæc utcumq;*

ſe-

ferenda; hoc verò quis ferat. 54, *Audîstis gravissima: audite nunc graviora.* 55. *Sed hæc privatim: nunc quæ publicè gesta sunt, videamus.* 56. *Verùm hæc missa facio: illud quàm ...* 57. *Nihil jam dico de isto scelere.* 58. *Postularet hic locus, ut dicerem de ...*

Variis hisce, quas attuli, Transitionibus addito breviores hasce formulas particulasque connectentes.

His adde accedit his; huc accedit quod; Huc pertinet; Eodem pertinet; Jam verò quid dicam? Age verò explicemus nunc; His simillimum est; Postularet hic locus, ut dicerem; Restat, ut dicam Nunc verò superest; Ex quo debet intelligi; Quid quòd ausus est etiam? Omitto domesticas tuas sordes; Nam illud quid attinet commemorare? Ita est quemadmodum dixi.

CAPUT VI.

De Periodo.

Quid est Periodus?

℞. Periodus est sententia brevis, & absoluta, quæ certis partibus, sive membris, à se invicem pendentibus, & quodam veluti vinculo connexis numerosè comprehenditur. Nomen traxit à voce Græca, Periodos quæ significat ambitum, atque circuitum.

Quid

Quid ſibi vult celebris illa Ariſtotelis definitio lib; 3. Rhetoricæ, ubi ait. Periodum eſſe orationem, quæ habeat principium, & finem, & magnitudinem, quæ uno quaſi aſpectu perluſtrari facilè poſſit?

℞. Definitionem in noſtram perbelle quadrare. Principium enim illud, de quo loquitur Ariſtoteles, nihil aliud eſt niſi primum Periodi membrum, quod ità ſuſpenſum ferri debet, ut aliud quidpiam ſubſequi omninò debeat; unde etiam vocatur principium. Medium verò, ac finis ſunt reliqua periodi membra, quæ brevi quodam, contractòque verborum ambitu debent illa circumſcribere. Unde verè dicitur, illam uno conſpectu facilè cerni debere, unòque ſpiritu pronuntiari.

§. I. De partibus Periodi.

Quænam ſunt Periodi partes?

℞. Periodus conſtat certis quibusdam partibus, quarum majores appellantur *Membra* Græcè *Cola*: minores verò appellantur *Incisa* Græcè *Commata*.

Quid eſt membrum Periodi?

℞. Membrum, ſive Colon eſt pars Periodi continens ſenſum aliquem ſed ſuſpenſum, ac imperfectum; v. gr: *Antequam de republica Patres conſcripti, dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror:* ecce tibi Perio-

riodi membrum: neque enim hìc ſenſus orationis conquieſcit: Habebis Periodum abſolutam, ſi ad primum illud membrum accedat hoc alterum: *Exponam vobis breviter conſilium, & profectionis, & reverſionis meæ.*

Quid eſt inciſum?

℞. Inciſum, ſive Comma eſt pars membri: quemadmodum enim in Periodo membrum, ſic in membro continetur inciſum; v. gr: *Nihil eſt, mihi crede, virtute formoſius, nihil pulchrius, nihil amabilius;* ex tribus hiſce inciſis membrum unum efficitur Itaque dicere inciſim eſt crebris id genus inciſis, & articulis ſuam orationem diſtingvere.

Quandonam potiſſimùm uſurpanda ſunt crebra illa inciſa?

℞. Inciſa mirum in modum valere, cùm adverſario vehementiùs, & acriùs inſtat orator. Ità Cicero per inciſa Piſonem increpat, illùmque cæſim, ac punctim, ut ità loquar objurgat, & ferit: Non *enim nos color iſte ſervilis, non piloſæ genæ, non dentes putridi deceperunt, oculi, ſupercilia, frons, vultus denique totus, qui ſermo quidam tacitus mentis, eſt, hic in fraudem homines impulit: hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, in fraudem induxit. Pauci tua iſta lutulenta vitia noveramus: pauci tarditatem in-*

ge-

genii stuporem, debilitatemque [*linguæ.*

§. II. DE VARIIS PERIODORUM GENERIBUS.

Quod sunt genera Periodorum?

℞. Tria. Alia est periodus bimembris; sive dicolos, alia trimembirs, five tricolos; alia quadrimembris, five tetracolos. Plura enim, vel pauciora membra. aut vix, aut nollo modo patitur germana, sinceràque Periodus. Singula porro hæc membra, si vel paria sint, vel non valdè disparia, multò gratior, & venustior erit oratio.

Periodus bimembris.

Ergo, & mihi meæ pristinæ vitæ consvetudinem C. Cæsar, interclusam aperuisti, & his omnibus ad benè de republica sperandum, quasi signum aliquod sustulisti.

Trimembris exemplum eximium esse potest illa Ciceronis Periodus, numeris, ùt mihi videtur, omnibus absoluta: in exordio Manilianæ:

Nam cùm antea per ætatem hujus auctoritatem loci contingere non auderem: Statuerèmq; nihil huc nisi perfectum ingeniô, elaboratum industriâ afferri oportere: Omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putavi.

Periodi quadrimembris. quæ, & quadrata dici solet, absolutissimum exemplum habes in orat. pro A. Cæcinna: [*Si quantum*

tum in agro, locìsque desertis audacia potest, * *tantum in foro; atque judiciis impudentia valeret,* * *non minùs in causa cederet A. Cæcinna Sex Æbutii impudentiæ* * *quàm tum in vi facinda cessit audacia.*

§. III. De legibus, ac regulis Periodi.

Quænam sunt Periodi leges?

℞. Tres præcipuæ. Prima est, ut illius membra nexibus quibusdam inter se quàm aptissimè cohæreant: alioqui enim jam non esset Periodus, sed oratio dissipata, dissolutàque, & ùt ajunt, *Arena sinè calce.* 2. Regula hæc est, ut sensus non sit nisi in omnium membrorum fine perfectus. 3. Ut pleniore verborum ambitu, & circulo Periodus concludatur

Possetne fieri Periodus, quæ contineret membra vel minùs quàm duo, vel plura quàm quatuor?

℞. Posse fieri Periodum huius membri: atque hæc est illa, quæ vocatur ab Aristotele Periodus * *simplex*, sive *monocolos*: Posset etiam omnino usque ad quinque, aut sex, vel plura etiam membra produci. Verùm perfecta, de qua hìc tantùm sermo est, Periodus, nec ultra quatuor membra procurrit, nec infra duo contrahitur. Atque hæc est unanimis sententia Demetrii Phalerei, Hermogenis, ac Terentiani quoque Mauri, cùm ait: Qua-

Quatuor è membris plenum formare videbis
Rhetora circuitum, ſive ambitus ille vocetur.

Atque inprimis nobiſcum ità ſentit ipſe Tullius, cùm ait in Oratore: *Conſtat ille ambitus, & plena comprehenſio è quatuor ferè partibus, quæ membra dicuntur, ut & aures impleat, & nè brevior ſit, quàm ſatìs ſit, nec longior.*

Quòd ſi, ùt aliquando contigit, ultra quatuor procedatur, ac nihilo tamen minùs orbe quodam, circuitùque concluſa feratur oratio, vocabitur *Ambitus*, ſive *Oratio periodica.* Ità Cicero pro Archia Poëta:

Si quid eſt in me ingenii, judices, quod ſentio quàm ſit exiguum; aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum; aut ſi hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium ſtudiis, & diſciplina profecta, à qua ego confiteor nullum ætatis meæ tempus abhorruiſſe: earum rerum omnium vel in primis hic A Licinius fructum à me repetere propè ſuo jure debet.

§. IV. De artificio Periodi amplificandæ.

Quænam eſt prima ratio amplificandæ Periodi?

℞.

℟. Tyrones nullo negotio Periodos fundent; si habeant ad manum, & in promptu particulas, vel locutiones quasdam conficiendis Periodis mirum in modum idoneas: cujusmodi sunt voces illæ omnes, quæ necessariam quamdam habent cum aliis subsequentibus affinitatem, v.gr: *Etsi, quamvis, quamquam quemadmodum, sicut, cùm, quoties, quantùm, qualis, quò, non minùs:* quibus respondent, *tamen, verumtamen, nihilominus, ità tum, toties, tantum, talis, eo, quàm.*

In quavis enim Periodo partes, duæ sunt, Protasis nimirum, & Apodosis. Est autem Protasis prima Periodi pars, ex qua secunda pendet, & in qua oratio crescit quodammodo, & attolitur.

Apodosis verò est altera periodi pars, in qua oratio perfecta conquiescit Illæ porrò, de quibus loquimur, particulæ suspensæque locutiones mirum in modum idoneæ sunt ad Protasim cum Apodosi connectendam, ùt videre est in allatis exemplis, illo præsertim Pro Cæcinna suprà §. II.

Quænam est secunda, & tertia ratio amplificandæ Periodi?

℟. Periodus pulcherrimè dilatatur, cùm brevis quædam sententia in suas quasi partes distribuitur. Ità Tullius paucula hæc ver-

verba (*Omnes lugent Clodium*) amplificat per enumerationem partium, cùm ait ironicé nimirum Clodium defleri à Senatu, ab Equeſtri ordine, à Municipiis, à Coloniis, ab Agris denique ipſis.

3. Facilè dilatatur Periodus per definitiones, quas vocant conglobatas, per circumlocutionem, & per interpretationem, quæ fit, cùm res eadem aliis, atque aliis elegantioribus verbis exprimitur. Vide quæ ſuprà in Elementis diximus de Amplificatione.

§. V. De numero, et ceteris virtutibus Periodi.

Quid eſt numerus Periodicus?

℞. Numerus Periodi, de quo hìc agitur, non eſt numerus arithmeticus; ſed eſt numerus ille in harmonia, & concentu poſitus de quo Virgilius in Ecloga 4.

——— Numerus memini, ſi verba tenerem.

Et rurſum in Ecloga 6.

Tum verò in numerum Faunòsque, ferâsque videres
Ludere. . . . .

Numerus autem Oratorius eſt harmonia quædam non exquiſita, neque canora; qualis eſt in poëmatibus, & canticis;

cis; ſeditâ diſſimulata, latensque, ut tamen ſentiatur, & aures mirifica quadam voluptate permulceat.

Atque ut exemplo res illuſtretur, ſvavis admodum eſt, auribusque pergratus verborum numerus in hac Tullii ſententia pro Marcello: *Nulla eſt tanta vis, tantaque copia, quæ non ferrô, ac viribus debilitari, frangique poſſit.* Peribit funditus omnis veuſtas, ſi inverſô numerô dicas: *Nulla eſt vis tanta, & copia tanta, quæ non poſſit debilitari, frangique viribus, ac ferrô.* Quid item ſvavius hac altera Ciceronis ſententia in Philippica 2. *Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorreſcere?* Quæ quidem verba tam aptè mihi videntur conſtructa, ut præclari cujusdam numeri abſolutiſſimum exemplar eſſe poſſint. Abibit verò decor omnis, ſi ſublato tam eleganti numero, dixeris: *Te miror, Antoni, non perhorreſcere exitus eorum, quorum imiteris facta.* Tanti nimirum eſt certa quadam moderatione numerorum explere ſententias: ideòque ùt optimè notat Quintilianus *Neque Demoſthenes fulmina vibraſſe diceretur, niſi numeris vibrata fuiſſent.*

§. VI. Regulæ sex, quibus reddi potest numerosa Periodus.

Quæ de varia collocatione pedum ac menſurarum, & de optima ratione miſcendi inter ſeſe Dactylos, Spondeos, Anapæſtos, Jambos, Creticos, Moloſſos, Choreos, & Dichoreos tradunt Ariſtoteles, Tullius, Quintilianus, cæterique artis magiſtri: ſunt egregia illa quidem, & Oratori perfecto numquam ſatis commendanda; verumtamen, ut apertè, & ingenuè loquar, animadverti jam dudum difficilioribus hiſce, & ſalebroſis, ut ità dicam, præceptionibus valdé defatigari tyronum animos, & illorum induſtriam retardari ſolere potiùs, quàm adjuvari.

Quapropter, ut animorum ſatietati, faſtidiòque occuratur, operæ pretium me facturum exiſtimavi, ſi ex laborioſis illis præceptionibus quemdam quaſi ſuccum exprimerem, & faciliores aliquot, brevesque regulas ad omnium captum, & quotidianum uſum accomodatas hoc loco proponerem.

Quænam eſt Prima regula Periodi numeroſæ reddendæ?

℞. Numeroſa fiet Periodus, ſi ſyllabæ breves ac longæ ſic temperentur, alternenturque quodammodo, ut neque copia brevium incitatior, ac celerior feratur oratio, neque longarum multitudine retardata langueſcat. Concinnam hanc brevi-

um,

um, & longarum ſyllabarum temperationem vides in illis Tullii verbis ad Cæſarem *Domuiſti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes, &c,*

Aliquando tamen, ex arte, & induſtria ſyllabæ breves, vel longæ, ſinè illa, quam dixi, mixtura coacervantur, ad rei, de qua agitur, vel celeritatem, vel tarditatem exprimendam, & oculis quodammodo ſubjiciendam. Ità Virgilius Æneid. 5. remigantium naturarum impetum, naviumque velocitatem, Dactylorum crebritate depingit.

Indè ubi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes
Haud mora proſiluere ſuis, ferit æthera clamor
Nauticus. . . . .

Itemque celeritatem equorum in hoc verſu, etiam pueris noto:

——It clamor, & agmine facto:
Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum.

Tarditatem contra egregiè imitatur hic verſus lib. 1.

Luctantes ventos, tempeſtatesq; ſonoras.

Quænam eſt ſecunda regula numeroſam efficiendi periodum?

℞. Voces unius, duarum, aut plurium

ſyllabarum ſi commiſceantur, naſcetur indè oratio valde numeroſa; v. gr. *Vivis, & vivis, non ad deponendam, ſed ad confirmandam audaciam.* Contrà verò crebriore monoſyllabarum iteratione quaſi exilit, atque ſubſultat oratio, v. gr. *Hæc in re nos hic non ferret.*

Quænam eſt tertia regula?

℞. Cadet numerosè Periodus, ſi magnificis, & bene ſonantibus verbis terminetur; ùt in hiſce exemplis ex Cicerone deſumptis: *Quos amiſimus cives, eos non Martis vis perculit, ſed ira victoriæ. Nam qui locus quietis, ac tranquillitatis pleniſſimus fore videbatur, in eo maximæ moles moleſtiarum, & turbulentiſſimæ tempeſtates extiterunt.*

Quænam eſt quarta regula?

℞. Nulla res magis facit ad numerum oratorium, quàm verborum ſplendor, non ſolùm in periodi clauſula, ſed etiam in toto illius quaſi contextu. Ità Tullius in Piſonem: *Obrepſiſti ad honores errore hominum, commendatione fumoſarum imaginum, quarum ſimile habes nihil præter colorem.* Et in eloquentiſſima illa peroratione pro Fontejo: *Nolite pati, judices, aras Deorum immortalium, Veſtæq; Matris, quotidianis Virginis lamentationibus, de veſtro judicio commoveri.* Et in 4. Catil. *Id eſt*

est initum consilium, ut interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem populi R. nomen, & ad lamentandam tanti imperii calamitatem relinquatur.

Cedo quintam regulam?

℞. Ut leniter, æquabiliterque fluat periodus, fugiendus est asperior literarum, & vocabulorum concursus, quod est in oratione vitium vel maximum. Incurritur autem in illud vitium multis modis.

1, Cùm duriùs, ac crebriùs concurrunt inter se consonantes, quæ stridorem efficiunt, ut *Ars studiorum.... Rex Xerxes.*

2. Cùm verbi prioris ultimæ syllabæ fiunt primæ sequentis, ùt vel ipsi Ciceroni aliquando excidit, cùm ait; *Res mihi invisæ visæ sunt.* Itemque cùm dixit in Carmine:

O fortunatam natam me Consule Romam!

3. Cùm eadem litera, vel etiam, quod pejus est, eadem syllaba crebriùs iteratur; quale est ilud Ennii Poëtæ:

Africa terribili tremit horrida terra tumultu.

Itemque illud adeò tritum.

O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti.

4. Cùm similiter cadentibus, ac desinentibus frequenter utimur, ut *Amatrices, ad-*

jutrices, præstigiatrices fuerunt.

Tria tamen sunt, quæ Tyrones etiam atque etiam cavere debent: Primum ne, dum numerorosè loqui volunt, inferciant ùt persæpè fit, inania quædam complementa, & ramenta numerorum, quasi si rimas explere vellent. Alterum est, nè, dum oratorium numerum quærunt, incidant in metricum, & periodi finis sit finis alicujus versus, præsertim Heroici, vel elegiaci: quod non semel Ciceroni ipsi excidisse Hieronymus Lagomarsinus è Soc: JEsu in opusculo, quod sic inscribitur: *Rispofta ei Golmario Pepugies Marsiglia-no*: allatis locis ipsis præclarè docet n. 19. p. 45.

Tertium est, nè, dum numero serviunt diligentiùs, & aurium voluptati morigerantur, omnis intereà retardetur impetus, visque orationis, & animus ab iis, quæ potiora sunt, penitùs avertatur. Quapropter hæc, aliaque hujusmodi in numero vitia, non ùt ingens crimen expavescenda sunt; ac nescio hac in re negligentiane, an nimia solicitudo sit pejor.

Quænam est ultima numerosæ periodi regula?

℞. Caput illud est, non in periodo solùm, sed etiam in omni oratione, ut Latina constructio quàm maximè distet à vernacula; hoc

hoc eſt; ut verba per inverſam, quam vocant, conſtructionem ità trajiciantur; ut quod reipſa prius eſt, fiat artificioſa quadam verborum collocatione poſterius.

Et quoniam trajecta illa conſtructio ità eſt propria Latinæ Linguæ, ut omnis illius vis, atque elegantia, ac quaſi natura, & indoles in eo potiſſimùm ſita eſſe videatur; viſum eſt aliquot illuſtria illius exempla hoc loco ad imitandum proponere.

Exempla ſelecta conſtructionis trajectæ,

1. *Quos amiſimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ.* Cic.

2. *Habet magnum dolorem, unde cum honore diſceſſeris, eodem cum ignominia reverti.* Cic.

3. *Frater tuus quanti me faciat, ſemperque fecerit, eſſe hominem, qui ignoret, arbitror neminem.* Cic.

4. *Quod cuique temporis datum eſt ad vivendum, eo benè utatur.*

5. *Mea lenitas ſi cui ſolutior viſa eſt; hoc expectabat, ut id, quod latebat, erumperet.* Cic.

6. *Quam quisque novit artem, in hac ſe exerceat.*

7. *Fac, quæſo, qui ego ſum, eſſe te*

8. *Quæ res in civitate duæ plurimum poſſunt, hæ contra nos, ambæ faciunt in hoc*

 tem-

tempore, ſumma gratia, & eloquentia. Cic.

9. *Ferè quem quisque locum pugnaudo ceperat, eum, amiſſâ animâ, corpore tegebat.* Saluſt.

10. *Id ſibi negotii credidit ſolùm dari, populo ut placerent, quas feciſſet fabulas.* Terent.

11. *Quas credis eſſe has, non ſunt veræ nuptiæ.* Terent.

12. *Quam rem vitio dent, quæſo, animum advertite.*

§. VII. Quomodo parari possit facultas numerose dicendi.

Quæ de Periodis, numeriſque, poſt Ariſtotelem, Ciceronem, & Fabium accuratè præcepimus hactenus, non eo dicta ſunt à nobis, quo tyro in dinumerandis pedibus, ſyllabiſque dimetiendis conſeneſcat; quod ſanè nec magni, nec felicis foret ingenii. Verum hæc aptè, numeroséque dicendi facultas non eſt profectò tanti laboris, quanti prima fronte videtur eſſe. Nihil eſt enim tam flexibile, & quod tam facilè ſequatur quocumque ducas, quàm oratio; atque ùt molliſſimam ceram ad noſtrum arbitrium formamus, ac fingimus, ſic planè dictionis genus ad omnem rationem, & ad aurium voluptatem, motumque animorum facilè mutatur, ac vertitur.

Qua

Qua ratione, viaque numerosè ſcribendi facultas parabitur?

℞. Duplici potiſſimùm, Si Tyro numeroſas aliquot, & volubiles Tullii ſententias non legere modò, ſed elata etiam voce pronunciare aſſueſcat: cujusmodi ſunt illæ, quas ſuprè attulimus, vel illæ, quas affert Quintilianus: *Omnes prope civitates virtute, gloriâ, dignitate ſuperabat.* Itemque iſta: *Patris dictum ſapiens temeritas filii comprobavit:* qui numerus ità placuit populo, inquit idem Tullius, ut hac audita periodi clauſula, clamorem ingentem ſuſtulerit.

2. Parabitur numerosè dicendi facultas, ſi numerum illum, & quaſi concentum imitatione, ac ſtylô coneris exprimere; quod quidem exercitatione, atque uſu, qui eſt optimus dicendi magiſter, non ità difficulter conſequetur. *Ut enim qui in ſole ambulat, ſenſim coloratur*, inquit Tullius: *ità cùm iſtos libros lego, ſentio orationem meam illorum quaſi cantu colorari.* Sed de Periodo ſatis hactenus dictum. Nunc ad majora veniamus.

CAPUT VII.

De Stylo oratorio.

Omnem hanc de Stylo doctrinam hau-

ſimus in primis ex aureolo illo libello Demetrii, cui vulgò Phalerei cognomen tribuitur, & ex egregia Longini commentatione de Stylo magnifico: Quod utrumque opuſculum Tyrones, ſi me audiant, nocturna, ut cum Horatio loquar, diurnaque manu verſabunt. Verùm quæ illi præcepta, quamvis egregia, confusè tamen, ac permixte tradunt, ea nos faciliori, ac commodiori ordine digeſta ſic diſpoſuimus, ut ad omnium captum, & communem intelligentiam ſint accommodata.

Quid eſt Stylus?

℞. Stylus ſi primam vocis vim, & originem ſpectes, eſt acus, ſeu inſtrumentum, quo in ceratis tabulis ſcribebatur antiquitus. Hinc factum eſt, ut Stylus pro ipſa ſcriptione, ſeu dictione, & ſermonis conformatione uſurparetur.

Quot ſunt Stylorum genera?

℞. Stylus, ſeu orationis Character triplex eſt, 1. Magnificus, ſive ſublimis. 2. Humilis ſive tenuis, qui etiam infimus dicitur; 3. Mediocris, ſive æquabilis.

§. I. De stylo sublimi.

Quid eſt Stylus ſublimis?

℞. Stylus ſublimis ille eſt, qui conſtat verbis ſplendidis, magnificìſque ſententiis, quique ſua nobilitate rapit quoadmodo ex-

extra se audientium animos, & admirationem extorquet etiam ab invitis: quale est illud morientis Didonis:

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios, ferròq; sequare colonos.

Id genus sunt etiam verba illa ejusdem Didonis in Æneam

Nec tibi Diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide: sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæque admòrunt ubera tigres.

Vel, ùt ait Ovidius in eamdem sententiam:

Te Lapis, & montes, innatàque rupibus altis
Robora; te sævæ progenuere feræ.

Laudatur plurimùm in hoc genere celebris illa Alexandri magni responsio, cùm suam illi filiam, cum decem talentorum millibus, & Asiæ media parte, Persarum Rex Darius obtulisset. *Ego verò*, inquit Parmenio, *acciperem si Alexander essem: Et ego.* inquit Alexander, *si Parmenio essem.*

Tale illud ejusdem Alexandri ad Darii legatos: *Nunciate Dario, gratiarum actionem apud hostem supervacaneam esse: me, quæ fecerim clementer, & liberaliter, non a-*

micitiæ ejus tribuisse, sed naturæ meæ. Bellum cum captivis, & fœminis gerere non soleo. Armatus sit oportet, quem oderim

Eodem pertinent egregia illa ejusdem Alexandri verba ad suos milites: *Nondum Fœminam æquavimus gloriâ; & jam nos laudis satietas tenet.*

Magnificæ locutionis exempla passim apud Tullium reperies: ùt cùm ait: *Fasces lictorios januæ Possidonii submisit Pompejus, cui se Oriens, Occidensque submiserat.* Habes etiam in paucis hisce Ovidii verbis, aliisque similibus non paucis:

Jam seges est, ubi Troja fuit. , . .

§. II. De Arte comparandi Styli sublimis.

Quonam pacto conciliari poterit?

℞. Duobus potissimum modis. 1. Si nobilissima quæque rei, de qua loqueris, adjuncta, seu circumstantias consideres, illamque inspicias, qua parte illustrior est atque speciosior; cætera verò sileas, atque dissimules: ùt olim Apelles, teste Plinio, imaginem amici sui Antigoni latere tantum altero ostendit, ut amissi oculi deformitas lateret Sic etiam Homerus tempestatem admodum magnificè pingit, illustrissima illius adjuncta mira quadam arte seligendo. Eadem arte Neptunum curru in-

invectum, perambulantem maria, soloque nutu fluctus iratos pacantem, describit Virgilius Æneid. 1.

Sic ait, & dictô citiùs tumida æquora placat;
Collectasque fugat nubes, solemque reducit:
. . . . . .
Atque rotis summas levibus perlabitur undas.

2. Metaphoræ, præsertim ex rebus illustribus desumptæ, mirum in modum faciunt ad styli granditatem, atque magnificentiam; ùt cùm Virgilius ait de Augusto Cæsare.

—— Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratem bello.

Et cùm ait Cicero pro Marcello: *Nullius est tantum flumen ingenii, nulla dicendi, aut scribendi tanta vis, tantaque copia, quæ, non dicam exornare, sed enarrare, Cæsar, res tuas gestas possit.* Aut cùm ait Horatius: *Curas laqueata circum tecta volantes.*

3. Styli magnificentiam facilè consequêris, si legas assiduè auctores eos, qui grandiloqui, ut ità dicam, fuere, cum ampla sententiarum gravitate, & majestate verborum; cujusmodi sunt Cicero Catilinaria secunda, secunda Philippica, in Verrem, in Pisonem, pro Milone, præcipue

sub

ſub finem: Virgilius, præſertim Æneid. lib. 2. 4. & 6. Lucanus, Cornelius in Gallicis Tragœdiis: &c.

§. III. De Stylo simplici.

Quid eſt Stylus ſimplex?

℞. Stylus ſimplex, qui etiam nuncupatur tenuis & infimus, ille eſt, qui in rebus tenuioribus, & exilibus; cujusmodi ſunt epiſtolæ, dialogi, præceptiones, & ſermo familiaris; ſolet uſurpari.

Quænam ſunt dotes Styli ſimplicis?

℞. Præcipuæ illius dotes ſunt perſpicuitas, nitor, atque munditia. Verecundus, ac parcus in illo debet eſſe troporum, ac Schematum uſus: vehementiores verò figuras, cujusmodi ſunt Apoſtrophe, Proſopopœja, aliæque id genus, omnino repudiat. Selectiſſima Styli ſimplicis exempla paſſim invenies in Phædri fabellis, & in Virgilii Bucolicis: ùt cùm ait Ecloga 1.

Urbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpè ſolemus.
Paſtores ovium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos ſimiles, ſic matribus hædos
Nôram, ſic parvis componere magna ſolebam.

§. IV.

§. IV. De Stylo mediocri.

Quid eſt Stylus mediocris?

℟. Hic eſt, qui medium quemdam locum obtinet ſublimem inter, & infimum. Hoc dicendi genus neque majeſtatem verborum habet, aut gravitatem illam ſententiarum, quæ in ſublimi eſt; neque eſt ſubtili, ac preſſa oratione limatum, quemadmodum genus infimum, ac ſimplex: ſed ùt ait Tullius: *Eſt ſtylus quidam interjectus, intermedius, & quaſi temperatus, nec acumine inferioris, nec fulmine utens ſuperioris, vicinus amborum; in neutro excellens, utriusque particeps.*

Vocatur autem ab eodem Tullio, *Stylus floridus, atque politus*, quòd nimirum in hunc præcipuè mediocrem Stylum omnis verborum venuſtas, omnes ſermonis deliciæ ſoleant illigari. Abſolutum hujuſce Styli mediocris exemplum habes in Virgilii Georgicis: v. gr. cùm ait Lib. 1.

Sæpè etiam ſteriles incendere profuit agros,
Atque levem ſtipulam crepitantibus urere flammis;
Sive indè occultas vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt, ſive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exudat inutilis humor,

Seu

Seu plures calor ille vias, & cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat quà ſuccus in herbas;
Seu durat magis, & venas adſtringit hiantes
Nè tenues pluviæ, rapidive potentia ſolis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.

§. V. De usu triplicis Styli, seu Characteris.

Quandonam utendum Stylo ſimplici, aut mediocri, aut ſublimi?

℞. Cùm tria ſint Oratoris Officia, docere, delectare, & movere; Stylo ſimplici utetur ad docendum, mediocri ad delectandum, magnifico verò ad movendum, & ad effectus concitandos.

Præterea Stylus ſimplex, ſeu infimus convenit comœdiis; magnificus aptus eſt tragœdiis; mediocris verò in hiſtoria eſt adhibendus: quamquam Cæſar ſimplicem potiùs, quàm mediocrem Stylum uſurpavit; quòd nempe Commentarios potiùs ſcripſerit quàm Hiſtoriam, ùt notat Tullius in Libro de Claris Oratoribus.

Itèm Bucolicis, & Eclogis accommodatus eſt Stylus ſimplex; Georgicis convenit Stylus mediocris; Epico verò poëmati, cujusmodi eſt Maronis Æneis, aptus

eſt

eſt Stylus magnificus: quod triplex diſcrimen in Virgilio licet animadvertere. Quamquam hæc omnia genera non rarò miſcet in ipſa Æneide, & ſimplicem Stylum adhibet in libro quinto, ubi de ludis agit, & mediocrem in libro primo. Idem planè dicito de Comœdiis, quæ altiùs aſſurgunt aliquando, ùt monet Horatius in arte Poëtica:

Interdum tamen, & vocem comœdia tollit,
Iratusq; Chremes tumido delitigat ore.

Quinam Stylus ceteris duobus eſt anteponendus?

℞. Stylum illum eſſe ceteris anteponendum, non qui ſublimis ſit, aut cujuslibet alterius generis; ſed qui ad rem, de qua agitur, maximè ſit aptus: ità, ut, quemadmodum loquitur Tullius, *magna graviter, mediocria temperatè, humilia ſublimiter efferat.*

§. VI. De Stylo vitioso.

Quænam ſunt præcipua vitia in Stylo vitanda?

℞. Vitioſum eſſe Stylum: 1. Tumidum, & inflatum: 2. Puerilem, ac frigidum: 3. Fluctuantem, & diſſolutum: 4. Denique ſiccum, & exanguem.

Quid eſt Stylus tumidus, & inflatus?

R.

℞. Ille eſt, qui verbis, ac ſententiis ſuprà modum intumeſcit. Id genus ſunt illi Imperatoris Neronis inepti verſiculi, quorum tumorem jure ridet Perſius Satyrâ 1.

Torva Mimalloneis implêrunt cornua bombis,
Et raptum vitulo caput ablatura ſuperbo
Baſſaris, & lyncem Mænas flexura corymbis
Evion ingeminat: reparabilis adſonat echo.

Quid eſt Stylus frigidus?

℞. Stylus frigidus, ac puerilis (ſunt enim valdè affinia hæc duo vitia) ille eſt, qui puerilia quædam ornamenta, frigidos lepores, ineptas alluſiones, affectatas, ac luxuriantes deſcriptiones, frivolaque hujusmodi crepundia putidiùs aucupatur; cujusmodi ſunt iſtæ ſententiæ, quæ meritò repudiantur à magiſtris artis: *Centaurus ſe ipſum equitans. . . . Aurô magis aurea, &c.*

Poteſt autem vitium illud eſſe vel in verbis, vel in ſententiis, Erit in verbis, ſi ſint vel molliora, quale eſt illud Mœcenatis: *Fœmina cirro criſpat, & labris columbatur, incipitque ſuſpirans, ut cervice laxa feratur:* vel ſi ſint indecorè tranſlata, qualia ſunt iſta, quæ damnat Cornificius: *Montes belli*

li fabricatus est, Campos sustulit pacis: vel si juncta fuerint more dithyramborum, ut in illo Publii Syri de ciconia.

Pietatis cultrix, gracilipes, crotalistria,
Avis exul hiemis.

Erit vitium in sententiis, si nimis tumidæ sint, & hyperbolicæ, qualis est ista lippis, ac tonsoribus nota, quam referunt Plutarchus, & Cassius: *Minimè mirandum est, si Dianæ Ephesiæ templum conflagraverit, qua nocte natus est Alexander. Quippe Dea in ipso Olympiæ matris Alexandri partu, obstetricandi laboribus, & curis districta, ignem non valuit restinguere.*

Sic etiam nimis frigidè, ac pueriliter dictum fuit à Plauto, de sene avaro, in Aularia:

Suam rem periisse, seque eradicarier.
Quin Divûm, atque hominum clamat continuò fidem,
De suo tigillo fumus si quà exit foras.

Quid est Stylus fluctuans, ac dissolutus?

℟. Ille est, qui sinè articulis, sinè numero, sinè arte fluctuat huc illuc, neque sibi ullo pacto cohæret; quod sane vitium Tyronibus est valdè familiare Hujusmodi autem affert Cornificius: *Socii nostri cùm belligerare nobiscum vellent, profectò ratiocinati essent etiam atque etiam quod possent facere, siquidem sua sponte facerent, & non ha-*

haberent hinc adjutores multos, & malos homines, & audaces. Solent enim diu cogitare omnes, qui magna negotia volunt gerere.

Quid eſt Stylus ſiccus, & exanguis ſive aridus?

℞. Ille eſt, qui nihil fermè habet neque ornamenti, ne fuci. Hoc ſtyli genus vulgò Frontoni tribuitur.

§. VII. De Stylo Laconico, et Asiatico.

Quid eſt Stylus Laconicus?

℞. Eſt Stylus argutus, perbrevis, & acutus, quo multa paucis dicuntur. Nomen porrò traxit à Laconibus, qui etiam Spartani dicebantur ac Lacedæmonii, quibus Stylus ille erat in deliciis, & quibus prolixa loquacitate nihil erat odioſius.

Profer ſelecta aliquot exempla Styli Laconici?

℞. 1. Hoſti aliquando per atroces, ac longiores litteras ferrum, flammamque minitanti, hac una ſyllaba Græca reſponderunt Spartani, *ai ſi*; hoc eſt, *Si poteſt, ſi per nos tibi licet.*

2. Philippo Regi Macedonum injuſtum neſcio quid flagitanti reſponderunt hac unica littera: *me non.*

3. Ejusdem generis eſt reſponſum Cleome-

omenis Spartanorum ducis ad Samios: *Eorum quæ dixiſtis, prima non memini; media non intelligo, ultima non probo.*

His adde Laconicam illam epiſtolam Archidami ad Eleos bellum parantes: *Archidamus Eleis: Bonum eſt quieſcere.*

Itemque illam Philoſtrati literam ad amicum: *Mitto ad te ficus hibernas. Mirare in illis vel quòd jam ſunt, vel quòd adhuc ſunt.*

Laconicam illam breviloquentiam mirificè expreſſit Cæſar in laureatis ſuis ad Senatum literis, victo Pharnace Ponti rege, Mitridatis filio: VENI, VIDI, VICI.

Porrò brevitas illa loquendi imperioſum quiddam habet, ideoque aptiſſima eſt minantibus, mirificeque prodeſt ad animos perterrefaciendos. Nam ùt in tenebris magis timentur omnia, quàm in luce; ſic illæ orationis quaſi tenebræ terribiliora reddunt ea, quæ proponuntur, inquit Muretus in variis lectionibus. Idque, ùt opinor, ſecuti ſunt Lacedæmonii, cùm ad Philippum, interpoſita neſcio qua offenſione, bellum minaciter intentantem ità ſcripſerunt: *Lacedemonii Philippo: Dionyſius Corinthi.* Multò enim fortior, &, ut Lucretii verbô utar, penetralior illa brevitas fuit, quàm ſi ità dixiſſent: Memento Dionyſium Tyrannum, tui prorſus ſimilem re-

regnô fuiſſe pulſum ob ambitionem, ac turbulentum ingenium, & nunc privatam vitam agere Corinthi. Videto nè tibi quoque contingat idem, dum aliorum libertatem ſtudes opprimere.

Neque diſſimile illud Demetrii ad Locrenſes: *Faxo, cicadœ apud vos humi canant;* cùm ſignificare vellet totam illorum regionem à ſe devaſtatum iri.

Quid eſt Stylus Aſiaticus?

℞. Ille eſt, qui fuſiori quodam orationis ambitu circumſcribitur, multisque verbis pauca dicit. Aſiatici nomen traxit ab Aſiæ populis, qui diffuſiorem illum Stylum habebant in deliciis. Illius exemplum quotidie vides in verboſis illis hominibus, qui tam multis pauca dicunt. Hunc porrò ſtylum Aſiaticum tu fugies, ſi ſapis. Quid enim tam inſulſum, eſt quàm verborum vel optimorum ſonitus inanis, nullâ ſubjectâ ſententiâ?

De ratione Styli comparandi.

Stylus, qui aliud nihil eſt, quám certa quædam ſcribendi ratio cujusque propria, ex duabus maximè rebus coaleſcit: 1. Ex ſententia: 2. Ex ſententiæ conformatione, ſeu quod idem eſt, ex verbis, quibus ornatur, & quodammodo veſtitur ſententia.

De ſententia id generatim, & universè di-

dici poteſt, in ea ſpectandum eſſe primùm, ut ſit vera; deinde ut ſit perſpicua; poſtremò ut ſit argumento idónea, & ad rem, de qua agitur, accommodata. In conformatione verò ſententiæ, qua una maximè Stylus continetur, quatuor ſunt obſervanda; 1. Verborum proprietas: 2. Eorumdem elegantia: 3. Nexus: 4. Collocatio.

Quomodo cognoſci, & comparari poterit verborum proprietas, & elegantia?

Ad verborum proprietatem, & elegantiam penitùs cognoſcendam, adjumenti multùm afferent, 1 Aureus Hadriani Cardinalis Liber, *de ſermone Latino, & modis latinè loquendi.* 2. Libellus à Scoto editus de verbis Ciceronianis. 3. Alius à Manutio ſcriptus, quem *Elegantiæ latinæ locutionis* appellat. 4. Liber à Laurentio Valla elaboratus, *De latini ſermonis elegantia.* 5. *Delectus Latinitatis* Mureti, & *Flos Latinitatis* Pomey. 6. Non omittendus Liber ab Henrico Stephano editus, *De latinitate falsò ſuſpecta:* nec opus poſthumum Vavaſſoris, *de vi, & uſu quorumdam verborum.*

Præcipuè verò, & ſuprà cætera omnia adhibendus erit laudatiſſimus Nizolii Apparatus in Ciceronem, cum Franciſci Sylvii Progymnaſmatis ad illius calcem editis.

Sunt

Sunt autem Sylvii Progymnaſmata tercentæ obſervationes eximiæ, de incorrupta Latini ſermonis integritate, quas ego Tyronibus perneceſſarias ſemper exiſtimavi,

Quo pacto intelligi poterit, & ediſci verborum nexus, & apta eorumdem collocatio?

℞. Verborum nexus, & Ciceroniana collocatio continetur particulis quibusdam, ſeu commiſſuris, quæ vim habent hujusmodi, ut nihil ſit abruptum in Stylo, nihil hians, & abſonum, nihil diſſolutum, & fluctuans, hoc eſt, quod ſinè nervis, articulisque fluctuet huc illuc: ſed ut omnes ſententiæ, ſingulæque earum partes certo inter ſe modo, numeroque cohæreant.

Valde profuerit in eam rem legere aureum Horatii Turſellini libellum. *De Particulis Latinæ locutionis.* Habebit etiam utilitatem aliquam *Flos latinitatis* in tertia parte, quæ eſt *de Particulis*; ſed Turſellino longè, multumque inferior.

Denique ad verborum collocationem Ciceronianam faciliùs noſcendam, conſulenda erunt Sylvii Progymnaſmata, de quibus ſuprà dictum. Vide etiam quæ paulò ante diximus de regulis, quibus reddi poterit numeroſa periodus.

Quibus rebus comparari facile poterit Stylus optimus? R.

R. Duabus maximè rebus: primò, diligenti bonorum librorum lectione. 2. assidua eorumdem imitatione. Diximus in Elementis de Jmitatione; nunc verò superest, ut de Lectione, & de Librorum delectu videamus.

De Scriptorum Latinorum Delectu.

Quæcumque diximus hactenus, & post hac dicturi sumus, vel nullam, vel perexiguam habebunt utilitatem, nisi exquisitissimum quemdam delectum in Latinis auctoribꝰ legendis, & imitandis adhibeamꝰ.

Sunt autem Scriptorum Latinorum ætates quatuor, nempe uti hominum apud Pòëtas. Sed Pòëtis, ut verbis ipsorum utar,

Aurea prima Sata est ætas.....
——Subiitque argentea proles,
Aurô deterior, fulvo pretiosior ære.
Tertia post illam successit ahenea proles.
——De duro est ultima ferro.

Latinæ verò linguæ ætates ordine contrario procedunt. Nam à ferrèâ, deinde ab æneâ ad argenteam, & mox ad auream ventum est.

Quænam nuncupanda est ferrea Linguæ Latinæ ætas?

R. Ad ferream ætatem refer Leges duodecim tabularum, & Columnam rostra-

tam C. Duilli, quæ hodieq; visitur Romæ; itémque Saliares hymnos NumæPompilii, vix tandem à sacerdotib9 suis intellectos, cujusmodi est v. gr: rancidulum illud fragmentum, quod à Varrone citatur: *Omnia dapatilia comisse Jani cusiones... Duong Cerufes Deivos Janos venet.* Porrò *dapatilia comisse* significat, si quæris, opipara comedisse; *Jani* verò *Cusiones sunt* curiones, seu sacerdotes Jani; *Duonus Cerufes* est bonus creator: *Deivos* adhibetur pro Divos, ùt nemo non videt, & *Venet* pro venit.

Eodem refer vetustissimum illum versum de Saliorum exultationibus.

Præsul ùt amptruat, & volgu' redamptruat olli.

Hoc est, cùm Saliorum antistes, & magister saltans, atque tripudians motum aliquem edidit, eumdem omnino motum de compacto referat Saliorum chor9 omnis. Et volgu'redamptruat olli.

Amptruare enim erat olim motum aliquem saltando edere. Porrò ferream illam Latinæ Linguæ ætatem jure poteris illius quasi pueritiam appellare.

Quænam est ænea Linguæ Latinæ ætas?

R, Ænea ætas incipit à Livio Andronico, qui omnium primus Latinos versus scri-

scripsit. Ad eamdem ætatem pertinet.
Ennius ingeniô maximus, arte rudis:
Ut de illo scribit Naso; itemqne Cælius:
Malus Latinitatis auctor, inquit Tullius.
Totum porrô tempus illud, quo floruêre
Andronicus, Ennius, Nævius, Cæcilius,
Pacuvius, &c. quasi crescentem Latinæ
Linguæ ætatem poteris nuncupare.

Quænam est ætas argentea?

R. Ad ætatem argenteam pertinent Plautus in suis Comœdiis, & Cato de re rustica. Terrentium verò ad auream ætatem omnino referendum esse judicamꝯ: quamquam nonnullis, ob illius *Archaismos* secùs visum fuerit; sed immeritò. Hanc verò argenteam ætatem quasi adolescentiam Latinæ Linguæ possumus appellare.

Quænam demum est aurea Latinæ Linguæ ætas?

R. Auream ætatem appello tempꝯ illud annorum fermè centum, quod vulgo Augusti ætas dicitur, estque magni Ciceronis ortum inter, & ejusdem Jmperatoris Augusti mortem interjectum. Hac aurea ætate floruerunt inter Oratores, ac Rhetores, Cicero. & Cornificius, auctor, ut verisimillimum est, quatuor librorum ad Herennium, qui vulgò adscribuntur Cice-

roni; inter Hiſtoricos Julius Cæſar; A Hirtius, qui ſcripſit Commentarios de bello Alexandrino, de bello Africano, & de bello Hispanienſi; Saluſtius, Vellejus vulgò dictus Paterculus, Cornelius Nepos, & Quintus Curtius. Inter Poëtas Virgilius, Horatius, Catullus, Tibullus, Propertius, Phædrus, Ovidius, Lucretius, & Publius Syrus, quorum poſtremi duo ceteros ætatis aureæ Poëtas aliquantum ætate anteceſſere. Inter Medicos, Philoſophos, reique ruſticæ, aut Architectonicæ Scriptores, Varro, Columella, Cornelius Celſus, & Vitruvius. Aureum verò illud tempus quaſi virilem Latinæ linguæ ætatem vocare jure poterimus.

Eos igitur maximè legere, & imitari oportet, qui hac aurea ætate vixerunt, ac ante omnes Tullium, *Cœleſtem in dicendo virum*, ùt eum Fabius appellat, *quippe*, ùt ait idem Fabius, *apud poſteros id conſecutus eſt, ùt Cicero jam non hominis nomen, ſed eloquentiæ habeatur. Hunc igitur ſpectemus; hoc propoſitum ſit exemplum. Ille ſe profeciſſe ſciat, cui Cicero valdè placuerit.*

Quantâ verò curâ, ac religione ſermonis proprietatem obſervaverit Cicero, ſatis magno argumento erit, quod dicam. Fuit cum exiſtimaret *inhibere remos* idem eſſe ac retinere; & ùt auriga equos inhibet

bet, ut curſum ſiſtant, ſic etiam remos inhiberi, dum ſuſtinentur. Poſteà verò ex nautis didicit inhiberi remos, cùm remiges alio navigantes modo, navim ad puppim convertunt. Quod edoctus, minimè ceſſandum putavit, donec Atticus, & Varro monerentur, ut in primo de Oratore libro, quem jam transmiſerat, locus ille emendaretur. Quod ita eſſe indicant hæc Tullii verba ad Atticum: *Inhibere illud tuum, quod mihi arriſerat, vehementer diſplicet: eſt enim verbum totum nauticum: quamquam id quidem ſciebam; ſed arbitrabar ſuſtineri remos, cùm inhibere eſſent remiges juſſi. Id non eſſe ejusmodi didici hèri, cùm ad villam noſtram navis appelleretur: non enim ſuſtinent, ſed alio modo remigant. Id ab* Epoxys *remotiſſimum eſt. Quare facies, ùt ità ſit in libro, quemadmodum fuit. Dices idem Varroni, niſi fortè mutavit.*

Quòd ſi de vocula una ità laboravit Tullius, nihil mirum ſi viro, ùt omnium eloquentiſſimo, ità etiam proprietatis adeò amanti, omnium doctiſſimus Varro mitteret libros ſuos de Lingua Latina, ſi itèm omnium fortiſſimo Julius Cæſar, nec vel eloquentiâ, vel doctrinâ illi minor futurus, ſi totum his ſe ſtudiis tradidiſſet, eidem dicaret libros ſuos de Analogia. Qua de re ſic Tullius in Bruto: *In maxi-*

ximis occupationibus ad me ipſum de ratione Latinè loquendi accuratiſſimè ſcripſit Cæſar.

Quisnam Ciceroni proximus eſt incorrupta Latini ſermonis integritate, & elegantiâ?

R. Primum poſt Ciceronem damus locum Cæſari, atque Terentio. Sanè quàm præclare de utroque ſenſerit Tullius, liquet ex his, quæ de utroque ſcripſit. Ac de Terentio quidem ſic loquitur ad Atticum: *Secutus ſum, non dico Cœcilium (malus enim auctor Latinitatis eſt,) ſed Terentium, cujus fabellæ propter elegantiam putabantur à C. Lælio ſcribi.*

De Cæſare verò ſic idem in Bruto: *Etiam Commentarios quosdam ſcripſit rerum ſuarum valdè quidem probandos: nudi enim ſunt, recti, & venuſti, omni ornatu orationis, tamquam veſte detracta: ſed dum voluit alios habere parata unde ſumerent, qui vellent ſcribere hiſtoriam; ineptis gratum fortaſſe fecit, qui volunt illa calamiſtris inurere, ſanos quidem homines à ſcribendo deterruit.*

Quinam Latinitatis Auctores, poſt tres hos, legendi ſunt?

R. Cum Fabio, *ut quisque erit Ciceroni ſi-*

ſimillimus; Quales ſunt Phædrus, Cornelius Nepos, Livius, Curtius, & alii, quos recenſuimus, qui vel Ciceronis ævô vixêre, vèl non ità magnô diſtant intervallô.

Deguſtari etiam poterunt, ſed parce, & ſerò, recentiores nonnulli, qui Ciceronem diligenter ſunt imitati; & quomodò ſit imitandus, ipſi exemplo eſſe poterunt. Quales ſunt Muretus, Manutius in epiſtolis illis, quas ante ſenium ſcripſit, nam cæteræ frigidam ſapiunt ætatem, Sadoletus, Bembus, Maffeus pictus, atque politus, Bunelius, Turſellinus, Longolius, Perpinianus, Vavaſſor, Petavius.

Poſt obitum Auguſti, incorrupta illa, quam dixi, Latini ſermonis integritas ſenſim adulterari cæpta eſt, & quaſi ex auro in argentum iterum commutari, ùt ex Senecæ, Fabiique, & aliorum querimoniis liquet. Jn decreſcente illa ætate ſunt inter Oratores, ac Rhetores, Fabius Quintilianus, Plinius junior, &c. Jnter Hiſtoricos Suetonius, Tacitus, Juſtinus, &c. Jnter Pòëtas, Lucanus, Perſius, Silius, Juvenalis, Statius, Martialis, Seneca; Jnter Philoſophos verò Seneca, Plinius Veronenſis: inter Grammaticos denique Asconius, Agellius &c.

Denique à temporibus Severi auſpicari licet æneam ætatem, quæ tandem, in

ſer-

ferream desiit, postquam variarum gentium irruptione ipsi Romani facti sunt barbari, & in hac ætate decrepita sunt Symmachus, Capella, Sidonius Apollinaris; quos omnes tu vitabis summoperè, si sapis.

Finis Libri Primi.

ARTIS
RHETORICÆ.
LIBER SECUNDUS.

DE INVENTIONE.

Egimus hactenus de Figuris, ac Tropis, de Periodo & de Stylo. Postulat nunc instituti nostri ratio, ut agamq de Inventione, sinè qua, teste Tullio, frivola erit, & puerilis omnis locutio.

Quid est Inventio.

R. Est excogitatio argumentorum, quæ valeant tum ad fidem faciendam, tum ad motus excitandos. Primùm igitur agendum nobis erit de argumentis, deinde de motibus, seu affectibus excitandis.

De Argumentis, & locis Oratoriis.

Quid est Argumentum?

R. Est probabile inventum ad faciendam fidem; ùt, si probare velis expetendam esse Rhetoricam, invenies, quòd sit ars benè dicendi.

Undenam ſumuntur Argumenta, ſive rationes ad aliquid probandum?

R. Sumuntur ex locis oratoriis, quos Tullius appellat *Argumentorum ſedes, in quibus latent, & ex quibus ſunt depromenda.* Quapropter, ſi vis Orator eſſe, in promptu tibi eſſe debent loci illi, & ut ità loquar, ad manum; ut in illis uberrimam Argumentorum ſegetem facilè poſſis invenire.

Quot ſunt genera locorum?

R. Duo. Alii enim petuntur ab ipſa rē, & idcirco vocantur *Intrinſeci:* ſeu *Inſiti:* alii ſunt extra ipſam rem, de qua quæſtio eſt; unde etiam vocantur *Extrinſeci* ſeu *Remoti.* De utroque illo genere, ac de primo præſertim, quod majus quoddam momentum habet ad eloquentiam, accuratiſſimè nobis eſt hoc loco tractandum.

CAPUT I.

De Locis Intrinsecis.

Quot ſunt loci Oratorii Intrinſeci?

R. Sexdecim: Definitio, Enumeratio partium, Notatio, Conjugata, Genus, Forma, Similitudo, Diſſimilitudo, Compa-

paratio, Repugnantia, Adjuncta, Antecedentia, Consequentia, Causæ, Effecta, Comparatio.

§. I. Definitio.

Quid est Definitio?

R. Est brevis, & circumscripta rei explicatio, inquit Tullius; vel ùt Philosophi malunt, Definitio est oratio, quæ rei naturam explicat.

Quomodo sit recta definitio?

R. 1. Accipito aliquid rei, quæ definitur, commune cum aliis: deinde addito aliquid illi unicè proprium, ac peculiare, & tum demum habebis optimam definitionem: v. gr. *Rhetorica est ars bene dicendi;* quòd sit ars, hoc illi commune est cum aliis artibus: quòd verò sit ars benè dicendi, hoc est illi omnino proprium. Quòd si manca sit, & mutila tua definitio, jure, ac meritò poterit tibi contingere, quod olim Platoni contigit. Definierat aliquando Plato hominem, *Animal bipes, & implume.* Diogenes Cinicus, homo dicax, & Academicorum irrisor, gallum implumem, ac nudum in mediam Platonis scholam projiciens, *En,* inquit, *hominem Platonis.*

Est-

Estne eadem definiendi ratio Logicis, & oratoribus?

R. Longè diversa. Logici enim jejunè, breviter, ac siccè rem definiunt per genꝰ, & differentiam: v. gr. *Homo est animal rationale*: Orator verò liberiùs, & ornatiùs hominem ità definiet per locos Rhetoricos: *Homo est eximium opus à Deo efformatum, rationis particeps, ad Dei imaginem conditum, atque ad immortalitatem natum.* Hoc autem Oratorium definiendi genus, si rectè appellare velimus; *Descriptio* potiùs appellari debet, quàm *accurata Definitio.*

Quot modis fieri solet Descriptio, seu oratoria Definitio?

R. Sex potissimùm modis fieri solet. 1. Per partes, ex quibus res ipsa constat; ùt si dicas; *Ars oratoria est ars, quæ constat inventione, dispositione, elocutione, & pronuntiatione.*

2. Fit per effectus, ùt cùm dicitur: *Peccatum est pestis animæ, conscientiæ labes, vitæ pernities, naturæ dedecus, orbis ruina, odium Dei, &c.*

3. Definitio fit per negationem, & affirmationem; cùm nempe primùm dicimꝰ, quid non sit res, ut deinde melius intelligatur quid sit: & hæc definiendi ratio Ciceroni perfamiliaris fuit. Ita Pisonem probat

bat, non fuiſſe Conſulem. Tu *in licoribꝰ, in toga, & prætexta eſſe conſulatum putas? Quæ ornamenta etiam in Sex. Clodio, te conſule, eſſe voluiſti. Hujus tu Clodiani canis inſignibus conſulatum declarari putas? Animò conſulem eſſe oportet, conſiliò, fide, gravitate, vigilantiâ, toto denique munere conſulatus.* Et pro domo ſua: *An tu Populum Rom. eſſe illum putas, conſtat qui ex iis, qui mercede conducuntur, qui compelluntur, ut vim afferant magiſtratibus? obſideant ſenatum? optent quotidie cædem, incendia, rapinas? . . . . . O ſpeciem dignitatemque populi Rom, quam nationes exteræ, quam gentes ultimæ pertimeſcant! Multitudinem hominum ex ſervis conductis, ex facinoroſis, ex egentibus congregatam. Illa fuit pulchritudo Populi Rom. illa forma, quam in campo vidiſti, tum cùm etiam tibi contra Senatûs, totiusque Italiæ auctoritatem, & ſtudium, dicendi poteſtas fuit.*

4. Definitio fit ab adjunctis. Jtà Chymicam artem non minùs verè, quàm lepidè definies: *Chimia eſt ars ſinè arte, cujus principium eſt mentiri; medium laborare; finis mendicare.* Jta Virgilius famam deſcribit ab adjunctis.

Fama malum, quo non aliud velocius ullum;
Mobilitate viget, viréſque acquirit eundo

Par-

Parva metu primo, mox ſe ſe tollit in auras,
Jngrediturque ſolo, & caput inter nubila condit
. . . .
Monſtrum horrendum, ingens, cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter (mirabile dictu)
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit aures,
. . . .
Tam ficti, praviquе tenax, quàm nuntia veri.

5. Definitio fit venuſtè per ſimilitudinem atque Metaphoras, ùt ſi dicas cum Petrarcha, *Pulchritudinem eſſe blandum hoſtem, dulcem raptorem, tortorem fraudulentum, laqueum pedibus, oculis velum, &c.* Obſerva tamen, Metaphoricis id genus definitionibus caute admodum utendum eſſe, & cum mica ſalis, ùt ait Catullus.

§. II. Enumeratio Partium.

Quid eſt enumeratio partium?

R. Eſt oratio, qua totum in ſuas partes diſtribuitur; unde locus ille vocatur etiam *Diſtributio*: ùt ſi diſtribuas, ac dividas vitam humanam in pueritiam, adoleſcenti-

tiam, virilem ætatem, & senectutem.

Quæ sunt Regulæ, ac leges Enumerationis partium?

R. Tres præcipuæ. 1. Regula hæc est: affirmatis omnibus partibus, affirmatur totum, Jtà Tullius probat Pompejum esse summum Jmperatorem, omnes, & singulas optimi Jmperatoris virtutes sic enumerando: *Ego enim existimo, in summo Jmperatore quatuor has res inesse oportere; scientiam rei militaris, virtutem, auctoritatem, felicitatem.* Pergit deinde, & quatuor hæc in suo Pompejo summa esse sic probat: *Quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit, aut esse debuit, qui è ludo, atque pueritiæ disciplina, bello maximo, atque acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atque in militiæ disciplinam profectus est?* Deinde de ejus justitia: *Cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modò manus tanti exercitùs, sed nè vestigium quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur.* Et de temperantia sic loquitur: *Non avaritia ab instituto cursu ad prædam revocavit, non libido ad voluptatem, non amœnitas ad delectationem, non nobilitas urbis ad cognitionem, non denique labor ipse ad quietem, &c.*

Jtà etiam Lactantius Dominicæ mortis acerbitatem, singularum partium cruciatu, piè æquè, ac eleganter probat:

Com-

Compreſſos ſpeculare oculos, & luce carentes,
Afflictasque genas, arentem ſuſpice linguam
Felle venenatam, & pallentes funere vultus;
Cerne manus clavis fixas, tractósque lacertos
Atque ingens lateri vulnus: Cerne indè cruorem
Purpureum, foſſosque pedes, artusque cruentos,
Flecte genu, lignumque Crucis venerabile adora.

Sic Juvenalis Sat. 3. per Partium enumerationem ridet quemdam, qui ſe omnia ſcire profitebatur:

Grammaticus, Rhetor, Geometres, Pictor, Aliptes,
Augur, Schœnobates, Medicus, Magus; omnia novit
Græculus eſuriens: in cœlum, juſſeris, ibit.

Quænam eſt ſecunda regula?

R. 2. Regula hæc eſt ut negatis omnibus, & ſingulis partibus, negetur totum. Sic probat Tullius Antonium non eſſe Conſulem: *Negat hoc D. Brutus Imperator: negat Gallia; negat cuncta Italia, negat Senatus, negatis vos. Qui igitur il-*

lum

lum consulem, nisi latrones, putant?

Cedo ultimam regulam enumerationis partium?

R. Ut negatis partibus rectè negetur totum, nulla tibi erit prætermittenda pars, quoad ejus fieri poterit. Jtà Martialis vetulam quamdam probat esse edentulam:

Si memini, fuerant tibi quatuor, Ælia, dentes,
Expuit una duos tussis, & una duos.
Jam secura potes totis tussire diebus:
Nil istic, quod agat, tertia tussis habet.

§. III. Notatio nominis, & Conjugata.

Ad unum, & idem caput duos hosce locos propter affinitatem revocamus. Quamvis porrò uterque ille locus propter levitatem, non adeò valere videatur ad persuadendum; quia tamen non parùm valet ad delectandum, & ad orationem lepore aliquo, ac sale condiendam, idcirco ab oratoribus interdum summis adhibetur.

Quid est Notatio?

R. Notatio, seu Etymologia, est locus, qui verborum originem, & significationem inquirit, ùt *Senatus* nomen traxit,

à

à *Senibus*: *Conſul* vocatur is, qui *conſulit patriæ*: ergo Piſo nihil minùs quàm conſul eſt: & Ovidius in Faſtis *Victimam* ſic appellari dicit *à vincendo*, & *hoſtiam ab hoſte*.

Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur.
Hoſtibus à domitis hoſtia nomen habet.

Quandonam potiſſimùm utendum eſt Notatione nominis?

R. Quando in nomine aliquo laudem, vel dedecus, aut locum aliquem, ñ ſcurrilem, ac mimicum, ſed liberalem, & urbanum invenit Orator. Sic in nomine *Verris* jocosè luſit Cicero, quaſi ità dictꝰ fuiſſet, quòd omnia *verreret*; hoc eſt omnia raperet homo furaciſſimus: *Quam tu*, inquit, *domum, quod fanum adiſti, quod non everſum, atque exterſum reliqueris?* Sic etiam Chryſogonum in avaritiæ ſuſpicionem vocavit ab ipſius nomine, quod *aureum* ſignificat, aut quaſi *auro genitum*.

Ad notationem nominis pertinent Anagrammata, cujusmodi ſunt iſta: *Amor*, Roma, Maro: *Logica*, Caligo: *Urſula*, Laurus; *Prudentia*, tardè puni. *Maria Virgo*, mira Virago: *Divus Alexius*, diu exul à ſuis: *Quid eſt veritas*, eſt vir qui adeſt: *Maria Magdalena*, grandia mala mea: *Sacra-*

cramentum Eucharistiæ, Chara Ceres mutata in Jesum &c.

Quamquam, ut ingenuè dicam, quod sentio, perpusilli ingenii est, frivolis hujusmodi nugis immorari, quæ scilicet laborantis magis sunt, quàm elegantis ingenii partus. Et, si me audis, vana hæc crepundia relinques Judæis, qui multi sunt in observandis exilibus literulis, & apud quos nata opinor Anagrammata, & ab illis ad nos usque, infelici contagione, derivata.

Quid sunt conjugata?

R. Sunt ea, quæ ab uno orta vocabulo variè conjuguntur, seu commutantur, ùt *Sapiens, sapientia, sapienter; Imperium, imperator, imperare.* Ex hoc Conjugatorum loco Cæsarem ingeniosè admodum ità laudat Tullius: *Cæteros quidem omnes victores bellorum civilium, jam ante æquitate, & misericordiâ viceras: hodierno verò die te ipsum vicisti .... Nam cùm ipsius victoriæ conditione jure omnes victi occidissemus, clementiæ tuæ judiciô conservati sumus. Rectè igitur unus invictus es, à quo ipsius etiam victoriæ conditio, visque devicta est*

Ex hac verborum Conjugatione sic etiam argumentatur Ovidius;

Au-

Aurea nunc verè ſunt ſæcula. Plurimus aurô
Venit honos: aurò conciliatur amor.

Jn hoc idem genus facetè luſit Martialis Epig. lib. 2.

Hoſtem cùm fugeret, ſe Fannius ipse peremit
Hic (rogo) non furor eſt, nè moriare, mori?

Ad eumdem locum pertinet illud in Piſonem; *Cùm enim eſſet omnis cauſa illa mea conſularis, & ſenatoria, auxiliô mihi opus erat, & Conſulis, & Senatûs.*

Eſt illud Terrentianum elegans in primis in hoc eodem genere: *Homo ſum; humani nihil à me alienum puto*

Eodem quoque pertinet venuſtiſſimum illud Epigramma inscriptum Ludovici M. Statuæ in hortulo Simplicium Collegii Pariſienſis S. J.

Vitales inter ſuccos, herbasque *ſalubres*
Quam benè ſtat populi *vita, ſalusque* ſui.

§. IV. Genus, & Species, seu Forma.

Quid eſt Genus?

R. Genus apud Rhetores dicitur illud, quod

uod eſt commune multis; & quod multa ub ſe complectitur, ùt virtus ſub ſe continet juſtitiam, temperantiam, fortitudinem, prudentiam.

Facito, ſodes, argumentum a genere?

R. Præſto eſt: *Temperantia eſt virtus, ergo eſt amanda*

Qua potiſſimùm ratione tractatur ille locus?

R. Tractatur in primis, cùm à ſpecie fit tranſitus ad genus, ſeu, ùt vulgò loquuntur, cùm hypotheſis revocatur ad theſim. Hujusce loci luculentum habes exemplum in Oratione pro Archia Pòéta, ubi Cicero cùm laudandum Archiam Magiſtrum ſuſcepiſſet (quod eſt hypotheſis) rem ad theſim revocavit, hoc eſt, Pòéſim, & ſtudia humanitatis generatim, & universè laudavit, ut latiorem orationi ſuæ campum aperiret. Adverte igitur quo artificio ab hypotheſi tranſit ad theſim.

Laus Archiæ Pòetæ à Genere.

Si igitur ſanctum apud vos humaniſſimos homines hoc Pòëtæ nomen, quod nulla unquam barbaries violavit, Saxa, & ſolitudines voci reſpondent; beſtiæ ſæpè immanes cantu flectuntur, atque conſiſtunt: nos inſtituti rebus optimis non Pòëtarum voce move-

veamur? Homerum Colophonii civem esse dicunt suum, Chii suum vendicant, Salaminii repetunt, Smyrnæi verò suum esse confirmant. Itaque etiam delubrum ejus in oppido dedicaverunt. Permulti alii præterea pugnant inter se, atque contendunt. Ergo illi alienum, quia Poëta fuit, post mortem etiam expetunt, Nos hunc vivum, qui & voluntate, & legibus noster est, repudiabimus?

Quod vitium in genere tractando vitandum est?

R. Hoc loco solent intemperantiùs abuti Tyrones, dum thesim longiùs trahunt, quòd nempe res sit communior, faciliorque, & multorum trita vestigiis; v. gr. si de Justitia, vel de Charitate sermo sit, illi, se se in virtutis laudes universè, ac generatim effundent, & miseram crambem, ùt ajunt, tædium affectis auribus, ac fastidium usque ad satietatem ingerent. Tu igitur, si sapis, hoc vulgare vitium fugies:

Nec circa vilem, patulumque morabe-
ris orbem.

Nè in te jure cedat lepidum illud Martialis dictum:

Jam dic, Posthume, de tribus capellis.

Ubi-

Ubinam præcipuè locum habet argumentum à genere?

R. Locum habet præcipuum in orationis exordio, ubi præmitti ſolet aliquod univerſale principium, à quo ad hypotheſim, hoc eſt ad ſingularem propoſitionem deſcenditur.

Quid eſt ſpecies, ſeu forma?

R. Ex his, quæ dicta ſunt de genere, facilè intelliges ſpeciem eſſe id, quod minùs late patet; ſeu eſſe rem particularem, quæ ſub univerſali continetur. Vocatur autem apud Rhetores *Hypotheſis*; v. gr. *Virtus eſt amanda*, eſt Genus, ſive Theſis: *Temperantia hic, & nunc eſt in convivio ſervanda*: en Species, ſive Hypotheſis.

§. V. Similitudo, & Dissimilitudo.

Quid eſt Similitudo?

R. Similitudo eſt rerum cæteroqui disparium collatio atque convenientia in aliqua re; v. gr. eſt ſimilitudo inter avarum, & hydropem; quia licèt avarus, & hydrops ſint duæ res longè diverſiſſimæ, in eo tamen conveniunt, quòd neuter ſatiari poſſit. Jtèm homo iratus dicitur eſſe ſimilis Leoni rugienti; quia homo iratus, & Leo rugiens ſunt duæ res valdè inter ſe di-

dispares, quæ tamen in aliqua re conveniunt, nempe in furore. Sic etiam umbra, & gloria sunt res diversissimæ: in hoc tamen conveniunt, quòd umbra corpus, gloria virtutem comitetur, Unde ait Cicero; *Gloria est umbra virtutis.*

Quomodo fit argumentum à similitudine.

R. Facies in hunc ferè modum cum Tullio: *Quidam morbô, aut sensûs stupore, cibi suavitatem non sentiunt; sic libidinosi, avari, facinorosi, veræ laudis gustum non habent.* Sic etiam argumentari poteris à simili cum Ovidio:

Scilicet ùt fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.

Quid est discriminis inter similitudinem, & comparationem?

R. Similitudinem propriè pertinere ad id, quod *qualitatem* vocant; comparationem verò pertinere ad *quantitatem.* Fit enim comparatio vel â pari, vel à majori ad minus, vel à minori ad majus, ùt dicetur postea: in similitudine verò nulla sit mentio neque paris, neque majoris, neque minoris.

Quomodo facilè poterit inveniri argumentum à simili?

R.

R. Quæres ſtatim, quænam res ſit ſimilis cujusdam naturæ cum ea, quam explicandam ſumis. Jtà ſi agatur de conſtantia: quæres quid vel maximè reſiſtat, & occurret tibi *rupes*, *adamas*, dicesque cum Virgilio de rege Latino.

Jlle, velut pelagi rupes immota, reſiſtit.

Vel ùt idem Virgilius de Didone lib. 6.

Jlla ſolo fixos oculos averſa tenebat.
Nec magis incœpto vultꝰ ſermone movetur,
Quàm ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes.

Quid eſt diſſimilitudo?

R. Eſt oratio, quæ ex re diſſimili diſſimile colligit; ùt cùm ait Tullius: *Si barbarorum eſt in diem vivere, noſtra conſilia ſempiternum tempus ſpectare debent.* Et lib. 2. de Oratore: *Artes reliquæ ab eloquentia differunt, quòd hæc non habeat definitam aliquam regionem, cujus terminis septa teneatur: cæteræ verò artes ſuis ſe certis quibusdam finibus contineant.* Hunc locum à Diſſimili lepidiſſimè tractat Catullus, cùm ait Carmine 5.

Soles occidere, & redire poſſunt:
Nobis, cùm ſemel occidit brevis lux,
Nox eſt perpetua una dormienda.

Ad hunc eumdem locum pertinet hæc Horatiana ſententia:

Damna tamen celeres reparant cœleſtia lunæ:
Nos ubi decidimus,
Quò pius Æneas, quò Tullus dives, & Ancus.
Pulvis, & umbra ſumus.

§. VI. Contraria & Repugnantia.

Quid ſunt contraria, ſeu oppoſita?

R. Sunt ea, quæ in eodem ſubjecto eſſe non poſſunt; vel ſi fuerint in eodem, neceſſariò inter ſe pugnant.

Quot ſunt contrariorum genera?

R. Quatuor omnino numerantur, nimirum Adverſa, Relata, Privantia, & Contradicentia.

Quid ſunt Adverſa?

R. Sunt ea, quæ in eodem plurimùm inter ſe differunt, ùt *virtus, & vitium; bellum, & pax; ſapientia, & ſtultitia* Cicero Philip 2. *Attende paulisper, cogitationemque ſobrii hominis punctum temporis ſuſcipe.... Nego quidquam eſſe medium. Confiteor, eos, niſi liberatores Populi Rom. conſervatoresque Reip ſint, plus quàm ſicarios, plus quàm homicidas, plus etiam quam parricidas eſſe: ſiquidem eſt atrociùs Patriæ paren*

ventem, quàm suum occidere. Tu, homo sapiens, & considerate quid dicis? Si parricidæ, cur honoris causa à te sunt, & in hoc ordine, & apud populum Rom: semper appellati? cur M. Brutus, te referente, legibus est solutus, si ab urbe plus quàm decem dies abfuisset? cur provinciæ Cassio, & Bruto datæ &c. Non igitur homicidæ. Sequitur, ut liberatores tuô judiciô sint.

Quid sunt Relata?

R. Sunt ea, quæ se invicem ità respectant, ut alterum sinè altero esse non possit, ut *Pater & Filius; dux & miles; magister & discipulus; dominus & servus; qui dat, & qui accipit.* Jtà Martialis lib. 1. ex hoc Relatorum loco facetè jocatur in Sosibianum quemdam, qui suum Patrem *Dominum* ineptè omnino vocitabat:

E servo scis te genitum, blandéque fateris,
Dum dicis dominum Sosibiane, patrem.

Ex hoc eodem loco Cæsarem ità laudat Cicero, in orationé pro Marcello: *Ex quo profectò intelligi debet, quanta in dato beneficio sit laus, cùm in accepto tanta sit gloria.* Huc denique pertinent hæc verba Veneris, arma pro filio suo Ænea poscentis à Vulcano:

Arma rogo genitrix nato.

Quid sunt privantia?

R. Sunt habitus, & ejus privatio: ùt *vità, & mors; lux, & tenebræ, scientia, & inscitia; pauperies, & divitiæ.* Ex privantibus ingeniosè argumentatur Martialis in quemdam:

Ebrius es: nec enim faceres id sobrius umquam.

Hinc etiam ingeniosum illud ejusdem Pòëtæ lib. 5.

Semper eris pauper, si pauper es, Æmiliane,
Dantur opes nullis nunc, nisi divitibus.

Quid sunt contradicentia?

R. Sunt ea, quorum alterum negat, alterum affirmat idem de eodem: Ut, *Milo insidiatus est Clodio, Milo non est insidiatus Clodio.*

§. VII. Adjuncta.

Quid sunt Adjuncta?

R. Sunt ea, quæ cum re, de qua agitur, non necessariò, sed probabiliter conjuncta sunt.

Quot sunt adjunctorum genera?

R. Tria vulgo numerantur: 1. Adjuncta rei, ùt *locus, tempus*, *&c.* 2. Adjuncta animi, ùt *vitia, virtutes;* 3. Adjuncta cor-

po-

poris; ùt *pulchritudo, deformitas, robur, vestis, habitus*: Uno verbo omnia, quæ rem quoquo modo circumstant, sive præcedant, sive comitentur, sive consequantur, appellantur Adjuncta, seu res circumstantes. Unde liquet quam longè, lateque pateat locus ille, & quam uberem dicendi segetem Oratori suppeditet.

Quomodo sumi potest argumentum ab Adjunctis?

R. Cùm ex loco, tempore, facultate, aliisque id genus, quæ rem circumstant, persuadendi occasionem idoneam captat Orator. Sic Hannibal Italiam ingressus, militibus suis eloquenter admodum facit animos ex loco, unde fugere non liceat.

Oratio Hannibalis Milites Suos Ad Pugnam Adhortantis.

Liv: lib. 21.

Dextra, lævaque duo maria claudunt. Nullam nè ad effugium quidem navem habemus. Circa Padus amnis major, ac violentior Rhodano: à tergo Alpes urgent, vix integris vobis, ac viventibus transitæ. Hic vobis vincendum, aut moriendum, Milites, est..... Nihil usquam nobis relictum est, nisi quod armis vindicaverimus. Illis timidis, & ignavis licet esse, qui receptum habent, quos ager

ger suus,) quos sua terra, per tuta, ac pacata itinera fugientes, accipient. Vobis necesse est fortibus viris esse, & omnibus inter victoriam, mortemque certa desperatione abruptis, aut vincere, aut si fortuna dubitabit, in prælio potiùs, quàm in fuga mortem oppetere. Si hoc benè fixum omnibus, destinatumque in animo est, iterum dicam, vicistis. Nullum incitamentum ad vincendum homini à Diis immortalibus acrius datum est.

Cicero autem ab adjunctis Antonii levitatem, ac turpitudinem exagitat: *Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus; loquamur potiùs de iniquissimo genere levitatis. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiæ nuptiis exhauseras, ut tibi necesse est in populi Rom. conspectu vomere postridie. O rem non modò visu fœdam, sed etiam auditu! Si inter cœnam, in tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe diceret? In cœtu verò populi Rom. negotium publicum gerens, Magister equitum, cui ructare turpe esset: is vomens frustis esculentis vinum redolentibus gremium suum, & totum tribunal implevit.*

Porrò memoriæ juvandæ causâ præcipua

pua octo Adjunctorum genera hoc vulgari versiculo fuêre comprehensa:

Quis, quid, ubi, per quos, quoties, cur, quomodo, quando.

Quis significat personam, & quæ ad illam pertinent, cujusmodi sunt genus, educatio, indoles, ætas, sexus, patria, cognatio, fama, virtus, ingenium, &c.

Quid negotium designat, sive rem, de qua agitur: *Ubi* locum demonstrat: *Per quos* indicat adjutores, & socios, quorum operâ facta res est. *Quoties* docet, quàm sæpè res facta fuerit. *Cur* causam, & finem designat. *Quomodo* modum, ac seriem ostendit rei gestæ. Denique *Quando* denotat tempus, quo gesta res est.

§. VIII. Antecedentia, & Consequentia.

Quid sunt Antecedentia?

R. Sunt ea, quibus positis, necesse est alia consequi; ùt Ortus est sol; ergo dies est. Tu natus es homo, ergo dubio procul morieris. Ille gravissimi sceleris reus est; ergo gravissimè plectetur à justo judice.

Quid sunt consequentia?

R. Sunt ea, quæ rem necessariò consequuntur. Sic autem argumentum duces

à con-

à consequentibus: *Est copia fructuum; ergo, & florum fuit. Cicatricem gerit; ergo plagam accepit.* Cicatrix enim & fructus plagam & flores consequuntur. Quia verò locus ab Antecedentibus, & Consequentibus non maximoperè differt ab Adjunctis, ideo diutiùs in illo immorari non est operæ pretium.

§. IX. Causæ.

Quid est Causa?

R. Est id, unde aliquid est, vel id, vi cujus aliquid fit; ùt vulnus est causa mortis, cruditas est causa morbi, &c.

Quotuplex est Causa?

R. Quadruplex numeratur à Philosophis, efficiens, materialis, formalis, & finalis.

Quid est Causa materialis?

R. Ea est, ex qua aliquid fit, aut componitur; ùt marmor est materia, seu causa materialis statuæ, lapides sunt materia domûs, corpus est hominis quasi materia.

Quid est Causa formalis?

R. Est ratio rei ac nota, per quam res est *id*, quod est, & à rebus aliis distinguitur; unde anima est forma hominis, quia per animam fit rationalis, & à cæteris animantibus distinguitur.

Quid

Quid est Causa finalis?

R. Est id, cujus gratià aliquid fit; ùt finis belli est victoria, & pax; cùm propter victoriam, & pacem bellum suscipiatur. Beata in Cœlo vita est causa finalis hominis, quandoquidem homo agit omnia, vel agere debet certè quidem, ut beatam in Cœlo vitam tandem aliquando consequatur.

Quomodo argumentari debemus à Causa efficienti?

R. Sic argumentaberis cum Tullio; *Intemperantia effœtum corp9 tradit senectuti; ergo diligentèr vitanda est.* Ab hoc loco senectutem contra vituperatores ità defendit idem Tullius: *Caret epulìs; ajunt, extructisque mensis, & frequentibus poculis: caret ergo vinolentiâ, crudelitate, & insomniis.* Jta Ovidius Ægysthi adulterium culpat à causa efficiente, nempe ab otio:

Quæritur Ægysthus quare sit factus adulter?
Jn promptu causa est, desidiosus erat.

Sic etiam & felicem inter mortales vitam eleganter commendat Martialis libr. 10. à causis præcipuis, quæ illam efficiunt.

Vitam quæ faciunt beatiorem,

Jucundiſſime Martialis, hæc ſunt:
Res non parta labore, ſed relicta;
Non ingratus ager; focus perennis;
Lis numquam; toga rara; mens quieta;
Vires ingenuæ: ſalubre corpus;
Prudens ſimplicitas; pares amici;
Convictus facilis; ſinè arte menſa;
Nox non ebria, ſed ſoluta curis,
Non triſtis thorus; attamen pudicꝰ:
Somnus qui faciat breves tenebras:
Quod ſis, eſſe velis, nihilque malis;
Summum nec metuas diem, nec optes.

Quomodo argumentamur à materia?

R. Jtà ferme dices: corpus hominis eſt mortale; ergo æquum eſt, ut illi dominetur animus immortalis. Jtà Ovidius Solis regiam commendat à materia, Metamorph lib. 2.

Regia ſolis erat ſublimibus alta columnis,
Clara micante aurô, flammasque imitante Pyropo:
Cujus ebur nitidum faſtigia ſumma tegebat:
Argenti bifores radiabant lumine valvæ.
Materiam ſuperabat opus.

Quo-

Quomodo ſumitur argumentum à cauſa formali?

R. Sic dices: animꝰ hominis eſt immortalis; ergo mors non eſt timenda. Excellens eſt animi natura; ergo voluptatibus ſervire non debet. Jtà Cicero: *Si conſiderare volumus, quæ ſit in hominis natura excellentia, & dignitas, intelligemus, quàm ſit turpe diffluere luxuriâ, & delicatè, ac molliter vivere; quamque honeſtum parcè, continenter, ſeverè, ſobriè.*

Quomodo denique argumentandum eſt à cauſa finali?

R. Jtà probabis cum Tullio, inſidias Miloni ſtruxiſſe Clodium, quod nempe multas ex illius interitu ſibi polliceretur utilitates: *Quonam igitur pacto probari poteſt, inſidias Miloni feciſſe Clodium? Satis eſt quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere magnam ei cauſam, magnam ſpem in Milonis morte propoſitam, magnas utilitates fuiſſe. Jtaque illud Caſſianum:* Cui bono fuerit, *in his perſonis valeat: & ſi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi ſæpe parvô, Atqui Milone interfecto Clodius hoc aſſequebatur, non modò ut Prætor eſſet, non eo Conſule, quo ſceleris nihil facere poſſet; ſed etiam ut his Conſulibus prætor eſſet, quibus, ſi non adjuvantibus,*

ut

at conniventibꝰ certè, ſperâſſet ſe poſſe rempublicam eludere in illis ſuis cogitatis furoribus, &c.

Denique ex quatuor illis cauſis ſimul junctis commendare poteris celeberrimum Templum Jeroſolymitanum: Cauſa efficiens erit Salomon, Sapientiſſimꝰ idem, atque ditiſſimus, & alii peritiſſimi artifices, qui in illo elaborârunt. Cauſa materialis erunt Pretioſi lapides, ligna cedrina, aureæ laminæ, &c. Causa formalis erit ipſa ſtructura, & pulchritudo Templi. Finalis erit ſummi Dei cultus, in cujus honorem fuit extructum.

§. X. Effecta.

Quid ſunt Effecta.

R. Effecta, ſeu effectus ſunt ea, quæ oriuntur ex cauſis. Hunc locum mirificè tractat Tullius librô de Senectute, ubi funeſtos voluptatis effectus ità deſcribit:

Voluptatis Jncommoda ab Effectis.

Accipite optimi adoleſcentes veterem orationem Architæ Tarentini, magni in primis, & præclari virì, quæ mihi tradita eſt, cùm eſſem adoleſcens Tarenti cum Quinto Maximo.

mo. Nullam capitaliorem peſtem, quàm voluptatem corporis hominibus dicebat à natura datam: cujus voluptatis avidæ libidines temerè, & effrænate ad potiundum incitarentur.

Hinc patriæ proditiones, hinc rerum publicarum everſiones, hinc cum hoſtibus clandeſtina colloquia naſci dicebat, nullum denique ſcelus, nullum magnum facinus eſſe, ad quam ſuſcipiendam non libido voluptatis impelleret. Stupra verò, & adulteria, & omne latè flagitium, nullis aliis illecebris excitari, niſi voluptate. Cumque homini ſive natura, ſive quis Deus, nihil mente præſtabilius dediſſet; huic divino muneri, ac dono nihil tam eſſe inimicum, quàm voluptatem. Nec enim libidine dominante, temperantiæ locum eſſe omnino, nec in voluptatis regno virtutem poſſe conſiſtere .... Quocirca nihil eſſe tam deteſtabile, tamque peſtiferum, quàm voluptatem.

§. XI. Comparatio.

Quid eſt Comparatio?

R. Eſt oratio, qua duo, vel plura in tertio aliquo conferuntur, quod illis commune eſt; ut *Catoni licuit ſequi bellum civile; igitur, & Ciceroni licebit.* Commune eſt enim ambobus ſequi bellum civile.

Quot

Quot sunt Comparationum genera?

R. Tria. Primùm est à majori ad minus. Secundum est à minori ad majus. Tertium est à pari.

Quomodo argumentamur à Comparatione majoris ad minus?

R. Cùm contendimus, ut id, quod valet in majori, valeat etiam in minori; ùt cùm ait Cicero in Antonium: *Quid faceres domi tuæ, cùm alienæ tam sis insolens?* Sic etiam Terentius: *Quem ferret, si parentem non fert suum?*

Ex hoc eodem loco probat Ovidius leniri posse
Augustum, quòd vel ipsi Dii leniantur.
Cur ergo posse negem leniri Cæsaris iras,
Cùm videam mites hostibus esse Deos?

Quomodo fit argumentum à Comparatione minoris ad majus?

R. Quando contendimus, ut quod valet in minori, valeat etiam in majori; ùt Cicero pro lege Manilia: *Majores nostri sæpè, mercatoribus, ac naviculatoribus injuriosiùs tractatis, bella gesserunt: vos tot Civium Romanorum millibus uno nuntio, atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis?* Huc pertinet etiam Horatianum illud epist. 2.

Ut

Ut jugulent homines, ſurgunt de nocte latrones:
Ut te ipſum ſerves; non expergisceris?

Quomodo fit argumentum à Comparatione parium?

R. Fit, cùm contendimus, id, quod valet in una re, valere etiam debere in alia pari: ùt lex eſt, qui occiderit patrem, inſutus in culeum dejiciatur in profluentem: ergo, & qui matrem occiderit, eodem ſupplicio dignꝰ eſt. Jtà Cicero licere ſibi Syllam defendere, qui fuerat ante ab Hortenſio defenſus, probat orat pro L. Syll: *Si conjuratio patefacta per me eſt, tam patet Hortenſio, quàm mihi. Quem quum videas honore hoc, auctoritate, virtute, conſilió præditum, non dubitâſſe, quin innocentem Syllam defenderet: quæro, cur, qui aditus ad cauſam Hortenſio patuerit, mihi interclusus eſſe debuerit? Quæro illud etiam, ſi me, qui defendo, reprehendendum putas eſſe, quid tandem exiſtimes de his ſummis viris, & clariſſimis civibus, quorum ſtudió, & dignitate celebrari hoc judicium, & ornari, cauſamque defendi hujus innocentis vides.*

CA-

CAPUT II.

De Locis Extrinsecis, seu Remotis.

Quinam ſunt loci extrinſeci?

R. Loci extrinſeci, qui etiam vocantur *remoti*, & *aſſumpti*; ſunt ii, qui nullo modo pendent ab arte, ingenioque Oratoris, ut excogitentur, quique extra rem ipſam poſiti ſunt, quapropter ab Ariſtotele rectè vocantur *Argumenta inartificialia*, *ſeu arte carentia*, non quòd artis omnis ſint expertia; cùm potiùs illorum tractatio ſummum requirat artificium, ſed quòd non eruantur ex rebꝰ ipſis, & ex cauſæ visceribus; quippe quæ foris eruuntur, & auctoritate ſola nituntur, itaque ſunt inartificioſa, quod attinet ad Inventionem; non verò quod ſpectat ad uſum, atque tractationem.

Quot ſunt Loci extrinſeci?

R. Sex aſſignantur à Quintiliano: Leges, ſeu Præjudicia, Fama, Tabulæ, Jusjurandum, Tormenta, Teſtes.

Quomodo argumentandum eſt à legibus, ac Præjudiciis?

R. 1. Dices, præjudicia, ac leges eſſe vincula reipublicæ, regnorum fundamen-

ta, justitiæ nervos, omnis æquitatis fontem, libertatis asylum, sapientiorum virorum oracula. 2. Commendabis eos, à quibus latæ sunt leges. 3. Recensebis damna, quæ consequentur, si leges impunè violentur; juvabit interdum afferre ipsa legis verba, conceptámque, ac solemnem formulam; v. gr. *Si quis hominem, doló malô, morti duit, (pro det) parricida estô.*

Si lex tibi adversetur, illam ità refutabis, & infringes: Dices 1. Vel antiquatam fuisse legem, & ampliùs non valere. Jtà Cicero pro Rabirio; *Tunc mihi etiam legis Porciæ mentionem facies?* 2. Vel legem legi oppones. 3. Vel dices standum esse non legis litteræ, quæ nimirum occidit, sed ipsius legislatoris menti. 4. Dices majoris cujuspiam utilitatis gratiâ, licere interdum à legib9 discedere. Sic olim cùm Virgilius moriens, testamentô jussisset suum pòéma comburi, supremæ huic illius voluntati (quamquàm id leges jubent) noluit tamen obtemperari Jmperator Augustus, ùt ipsemet testatur hisce versiculis:

Frangatur potiùs legum veneranda potestas,
Quàm tot congestos noctésque, diésque labores

Hau-

Hauſerit una dies.

Quid eſt Fama, ſeu Rumor?

R. Fama, ùt hic accipitur eſt ſermo vulgi, ſinè ullo auctore, ac capite disperſo; ſeu, ùt ait Quintilianus, eſt *Sermo multitudinis, qui habet auctoritatem, niſi irrepſerit malitia, vel nimia quædam, ùt fit, credulitas.*

Quomodo tractandus eſt locus à Fama?

R. Si tibi, cauſæque tuæ faveat fama, dices magnam eſſe vim, atque auctoritatem Famæ, cui optimus quisque tam impensè ſtudet. Dices populi vocem eſſe quoddam quaſi oraculum, quod vix unquam fallere poſſit. Uſurpabis in primis aureum illud Plinii dictum ad Trajanum: *Singuli decipere, ac decipi poſſunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.*

Contra verò, ſi tibi, cauſæque tuæ rumor adverſetur, erit amplificanda verbis Famæ levitas, atque inconſtantia, quæ ſæpè viris integerrimis maculas amet aspergere. Dices, ex opinione magis, quàm ex veritate res æſtimari ſolere. Uſurpabis auream Senecæ, opinor, ſententiam: *Peſſimi argumentum turba eſt.* Dices cum Juvenali Sat: 1.

Dat veniam corvis, vexat cenſura columbas.

Ad-

Addere denique poteris de fama cum Virgilio Æneid. 4. & cum Tertuliano etiam, in Apologetico, quòd nimirum sit:

Tam ficti, pravique tenax, quàm nuntia veri.

Jtà Tullius pro Plancio judices obsecrat, nè dissеminatis rumorusculis fidem habeant: *Illud unum vos magnopere oro, atque obsecro, cum hujus, quem defendo, cum communis periculi causa, ne fictis auditionibus, ne dissеminato, dispersoque sermoni fortunas innocentium subjiciendas putetis.. .... Nihihil est tam volucre, quàm maledictum; nihil faciliùs emittitur; nihil citiùs excipitur; nihil latiùs dissipatur.*

Quid sunt Tabulæ?

R. Nomine Tabularum intelliguntur omnia testimonia scriptó exarata, quibus pacta conventa, contractus, codicilli, stipulationes, testamenta, & alia id genus continentur.

Quid est Jusjurandum?

R. Est affirmatio, vel negatio rei alicujus, ritu religioso facta, & Deo Optimo Maximo in testem appellato. Sic olim Scipio apud Livium, lib. 23. *Si sciens fallo, tu me Jupiter Opt. Max. domum, familiam,*

am, remque meam pessimò locó afficias. Quôd si forte juramenti fidem velis infirmare, dices cum eloquentissimo illo Massiliæ Sacerdote Salviano; *Plures invenias, qui sæpius pejerent, quam qui omnino non jurent,* Et rursus idem Salvianus librô 4. *Si pejeret Francus, quid novi facit? Qui perjurium ipsum sermonis genus putat esse, non criminis.*

Quid sunt Tormenta, sive quæstio?

R. Sunt cruciatus, vi quorum veritas extorquetur a Reis. Valet autèm plurimùm locus ille ad faciendam fidem, si post quæstionem reus in facti confessione perseveret. Facit itèm maximopere ad probandam ejus, qui accusatur, innocentiam, si tormentis adduci non potuit, ut crimen fateretur.

Quomodo infirmari poterit locus ille?

R. Dices periculosam esse, fallacemque confessionem, quæ tormentorum vi exprimitur; quandoquidem compertum est, benè multos innocentes vi tormentorum ac metu doloris, ad falsa dicenda persæpe fuisse adactos; poterisque hoc loco usurpare sapientissimam illam viri clarissimi Hugonis Grotii sententiam: MENTIETUR, *qui ferre poterit;* MENTIETUR, *qui ferre non poterit.* Jtà etiam Cicero pro Sylla:

Quæ-

Quœstiones, inquit, *servorum*, *ac tormenta nobis accusator minitatur*, *in quibus quamquam nihil periculi suspicamur*, *tamen illa tormenta gubernat dolor*, *moderatur natura cujusque cùm animi tum corporis*, *regit quœsitor*, *flectit libido*, *corrumpit spes*, *infirmat metus*, *ut in tantis rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur*.

Quid sunt Testes?

R. Sunt, qui de re, quæ vocatur in controversiam; voce, vel scriptô testimonium ferunt. Accedit huic testificationi majus pondus, atque auctoritas: 1. Si testes sint oculati: 2. Si sint jurati: 3. Si sint viri probi, atque integerrimi; 4. Si sint viri illustres, ac primarii: 5. Si nulla nec spe, nec cupiditate impulsi testimonium dicant.

Porrò Testimonium potest esse vel humanum, vel divinum. Humanum est illud, de quo supradictum est. Ad divinum referebantur olim Oracula, seu voces Dei ipsius; Auspicia, seu Auguria, quæ erant testimonia ex avium volatu, cantu, pastuque duci solita; Vaticinationes, quæ erant responsa Vatum; responsa denique Sacerdotum, & Haruspicum, qui vel interpretabantur somnia, vel ex extorum inspectione, futura conjiciebant; unde

vo-

vocabantur *Conjectores*. Ad divinum, humanumque Teſtimonium ſpectat vulgaris illa, ſed egregia Lucani ſententia de Cæſare, ac Pompejo.

... Quis juſtiùs induit arma,
Scire nefas. Magno ſe judice quisque tuetur.
Victrix cauſa Diis placuit; ſed victa Catoni.

Quomodo infirmatur locus a Teſtibus?

R. Jnfirmabitur locus ille, ſi dicas, Teſtes eſſe homines vel infames, vel leves, ac futiles, vel ſervos, domeſticos, amicos, aut quomodocumque ſuſpectos. 2. Si oſtendas illos non ſecum ipſis cohærere, ſed pugnantia loqui. 3. Si graviores Teſtes illis opponas. 4. Si conjecturis, & argumentis, illorum teſtimonii futilitatem demonſtres. 5. Denique ſi dicas, Teſtes illos eſſe homines infimæ ſortis, atque egentiſſimos, qui facile ſubornari potuerint.

CAPUT III.
De Secunda Jnventionis Parte, Seu De Motibus Excitandis.

Oratoris munus, ac partes ſunt, primùm ut

ut persuadeat, doceatque audientium animos: deinde ut eosdem moveat, inflammet, ac flectat. Diximus in prima hujusce libri parte de argumentis ad docendum, & ad fidem faciendam idoneis. Postulat nunc instituti nostri ratio, ut motum, sivè affectuum concitandorum fontes aperiamus; dicamusque qua ratione faces, ac stimuli sint auditorum animis subjiciendi, quod est in Oratore præcipuum. Siquidem homines affectu magis, quàm ratione ducuntur, & quod approbant bonum, non semper amplectuntur, exempló Medeæ illius Ovidianæ:

. . . Video meliora, proboque:
Deteriora sequor . . .

Sed antequam affectus omnes sigillatim persequamur, pauca quædam, ùt fit, de illorum natura, numeroque præmittamus.

Quid est Affectus?

R. *Est animi sentientis, ex opinione boni, vel mali nata, commotio.* Vel ut clarius dicam, *est quidam animi impetus, quo impellimur vehementiùs ad aliquid vel appetendum, vel aversandum.*

Quot sunt Affectus?

Sunt qui cum Stoicis, quatuor tantùm statuunt affectꝰ: duos circa bonum, nempe *spem & gaudium:* & duos circa malum, sci-

ſcilicet *triſtitiam, & metum.* Quatuor hosce motus eleganter expreſſit Virgilius Æneid, 6. cùm ait: *Hinc metuunt, cupiuntque dolent, gaudentque.* Eosdem Bòëthius hisce quatuor verſiculis eſt complexus:

Gaudia pelle,
Pelle timorem:
Spemque fugato:
Nec dolor adſit.

Philoſophi verò longè plures ſtatuunt affectus, de quibus ità dicemus, ut primò illorum definitionem afferàmus, deinde, quomodo ſint excitandi, quàm accuratiſſime præcipiamus.

§. I. De Amore, & Odio.

Quid eſt Amor?

R. Eſt affectus, quo alicui benè volumus, eique benefacimus, non noſtrâ, ſed illius causâ. Ubi vides tres omnino eſſe germani amoris conditiones, ac dotes. 1. Eſt, ut ei, quem amamus, optemus bona, vel ſaltèm quæ bona eſſe arbitramur. 2. Conditio eſt, ut quæ bona judicamus, non optemus illi duntaxat, ſed etiam pro virili parte procuremus. Ut enim ait Julius Scaliger:

Tu ſi ex animo fortè velis cui benefactum,

Ad-

Addas operam: ſola cadaver eſt voluntas.

3. Conditio eſt, ut ita ſimus animati ñ propter propriam utilitatem, ſed illius causâ, quem diligimus. *Nam*, ùt ait Cicero, *ſi ad fructum noſtrum referemus, non ad illius commoda, quem diligimꝰ; non erit iſta amicitia, ſed mercatura quædam utilitatum ſuarum.*

Quid differt Amor ab Amicitia?

R. Differt, quòd ſit verus amor, etſi qui amat non redametur; in amicitia verò requiritur amor mutuus. Unde Ariſtoteles rogatus quid eſſet amicus, pulchrè respondit: *Anima una in duobus habitans corporibus:*

Quo pacto conciliandus eſt Amor?

R. Amoris conciliandi cauſæ, ac viæ præcipuæ ſunt. 1. Excellens quædam, & rara virtus. Jtà Jlioneus Trojanorum Orator præclaram Æneæ virtutem collaudando, Didonem illi conciliare conatur, Æneid. 1.

Rex erat Æneas nobis, quo juſtior alter
Nec pietate fuit, nec bellò major, & armis,

2. Utilitas, & collata beneficia. Jta Cicero Miloni benevolos mirificè facit judices ab ejus in patriam beneficentia: *Hic-*

cine vir patriæ natus, usquam nisi in patria morietur? &c. Sic etiam ventorum rex Æolus, commemoratis Junonis erga se beneficiis, suum erga illam gratum, ac memorem animum testatur;

Tu mihi quodcunque hoc regni, tu sceptra Jovemque
Concilias, tu das epulis accumbere Divum,
Nimborumque facis, tempestatumque potentem.

2. Nulla re magis comparatur amor, quàm amore mutuo, ùt monet pervulgata illa Senecæ vox: *Si vis amari, ama.* 4. Denique conciliatur amor, oris, ac corporis dignitate, si sit cum virtute conjuncta; unde rex Evander apud Virg. lib. 8.

...Sed cunctis altior ibat.
Anchises. Mihi mens juvenili ardebat amore
Compellare virum, & dextræ conjungere dextram.

Quid est Odium?

R. Est affectus animi aversantis id, quod malum esse putatur.

Quanam arte concitandum erit Odium?

R. Ex iis, quæ de amore diximus, facilè cuivis patebunt Odii fontes, quod erit à contrariis capitibus excitandum, nimirum ab insignibus vitiis, ab improbitate, su-

ſuperbiaque, ab illatis injuriis. Cujus rei mirificum habes exemplum apud Cornelium Tacitum in Agricolæ vita, ubi magnanimus ille Galgacꝯ ſuorum Brittannorum animos adversùs Romanos hac eximia oratione irritare conatur.

Galgaci oratio contra Romanos apud Tacitum.

Raptores orbis, poſtquam cuncta vaſtantibus defuere terræ, & mare ſcrutantur. Si locuples hoſtis eſt, avari: ſi pauper, ambitioſi, quos non Oriens, non Occidens ſatiaverit. Soli omnium opus, atque inopiam pari affectu concupiſcunt. Auferre, trucidare, rapere falſis nominibus, Imperium: atque ubi ſolitudinem faciunt, Pacem appellant. Liberos cuique, ac propinquos ſuos natura chariſſimos eſſe voluit; Hi per delectum alibi ſervituri auferuntur. Conjuges, ſororesque, etſi hoſtilem libidinem effugiant, nomine amicorum, atque hoſpitum polluntur. Bona, fortunasque in tributum egerunt, in annonam frumentum: Corpora ipſa, ac manus ſilvis, ac paludibus emuniendis, verbera inter, ac contumelias conterunt. Nata ſervituti mancipia ſemel veneunt, atque ultrò à dominis aluntur. Britannia ſervitutem ſuam quotidie emit, quotidie paſcit, &c.

§. II. De Metu, Spe, & Audacia.

Quid est Metus, sive Timor?

R. Est perturbatio nata ex opinione mali impendentis.

Quænam sunt artes, & industriæ concitandi metus?

R. Tres sunt potissimùm. Prima est, si denuncietur malum aliquod magnum, ac grave, ùt bellum, pestilentia, pauperies, infamia, infelix æternitas. 2. Si ostendatur mali vicinitas, imminensque periculum: neque enim solent homines metuere vel ipsam mortem, si longè remotam arbitrentur; at illius horrore concutiuntur, ubi urget morbus; pestilentia; vel naufragium:

Præsentemque viris intentant omnia mortem:

Hac arte mirabiliter, suo more, utitur Tullius in 2. Catilin: ubi funesta Catilinæ consilia, & impendentes urbi calamitates ità describit: *Videor mihi hanc urbem videre, lucem orbis terrarum, atque arcem omnium gentium, subitò uno incendio concidentem. Cerno animô sepultam patriam, miseros, atque insepultos acervos civium. Versatur mihi ante oculos aspectus Cethegi in vestra cæde bacchantis. Quapropter de summa*

ma salute vestra, Populique R. de vestris conjugibus ac liberis, de fanis, ac templis, de libertate, ac salute Italiæ, deque universa republica decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter.

Eadem arte Æneas Anchisem patrem humeris gestans, apud Virgilium lib. 2. timorem suum sic exponit ab imminentis calamitatis magnitudine:

Succedoque oneri; dextræ se parvus Julus.
Implicuit, sequiturque patrem non passibus æquis;
Ponè subit conjux. Ferimur per opaca locorum,
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neq; adverso glomerati ex agmine Graji.
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis
Suspensum; & pariter comitique, onerique timentem.

3. Concitandi metus industria, & ars hæc est, si proponatur malum, non publicum duntaxat, & commune, sed privatum, & proprium. Solent enim nos privata multò magis tangere, & acriori doloris sensu ferire quàm publica; etsi homines vul-

vulgò videri malint publico potius dolore moveri, quàm ſuo.

Hoc probè intellexerat olim nobilis ille Græcus hiſtrio, nomine Polus, qui Athenis acturus fabulam Sophoclis, cùm repræſentandus eſſet dolor Electræ geſtantis cineres Oreſtis, clanculùm eruit è ſepulchro cineres, oſſaque filii, quem amaverat unicè, urnàmque detulit in ſcenam, & cùm lugere videretur aliena mala, deflebat ſua. Jta A. Gellius lib. 7.

Quid eſt Spes?

R. Eſt gaudium ex opinione imminentis boni.

Quænam ſunt incitamenta, animum ad Spem erigentia?

R. Hæc duo numerantur: 1. Honeſtas, & magnitudo boni: 2. Præſidia certa ad illud comparandum, qualia ſunt opes, vires, induſtria, prudentia, amici adverſariorum imbecillitas, & favór divinꝰ. Hinc Tullius Romanos ad certam victoriæ ſpem excitat ſane luculenter, 2. Catilin. *Jnſtruite nunc, Quirites, contra has tam præclaras Catilinæ copias, veſtra præſidia, veſtrosque exercitus; & primùm gladiatori illi confecto, & ſaucio, Conſules, Jmperatoresque veſtros opponite, deinde contra illam naufragorum electam, ac debilitatam manum*

num, florem totius Italiæ, & robur educite. Hinc etiam Æneas ſuorum animos mirum in modum erigit, & bene ſperare jubet, Æneid. 1.

O paſſi graviora, dabit Deus his quoque finem,
Vos, & Scyllæam rabiem, penitusque ſonantes
Accêſtis ſcopulos, vos & Cyclopea ſaxa
Experti; revocate animos, mœſtumq; timorem
Mittite; forſan, & hæc olim meminiſſe juvabit.
Per varios caſus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium; ſedes ubi fata quietas
Oſtendunt; illic fas regna reſurgere Trojæ.
Durate, & vosmet rebus ſervate ſecundis.

Ad ſpem pertinet audacia, ſeu confidentia, quæ eſt affectus quidam animi adverſus futurum malum, quamvis arduum, ac difficile, quod tamen vinci poſſit, conſurgentis.

Quomodo concitatur audacia?

R. Jisdem ferme artibus, quibus Spes. Ita magnanimus Hannibal, trajectó Rhoda-

danò, Jtaliam recta petens, ſuos milites hortatur, apud Livium Decade 3. ut obſtructarum nivibꝰ Alpium difficultates ſuperent, Romanorumq; vires contemnant: *Quid aliud Alpes eſſe creditis quàm montium altitudines? Fingite altiores Pirenæis: An terras aliquas cœlum contingere, & inexpugnabiles humano generi eſſe creditis?* & alio loco: *Cum eo nimirum hoſte res eſt nobis, qui nec bonam, nec malam ferre fortunam poteſt; ſeu vicit, ferociter inſtat victis; ſeu victus eſt, inſtaurat cum victis certamen.*

Hac eadem ratione audax Turnus ſuorum Latinorum animos ad pugnam accendit. Æneid. 10.

Jn manibus Mars ipſe, viri; nunc conjugis eſto
Quiſque ſuæ, tectique memor: nunc magna referto
Facta patrum, laudeſque: ultrò occurramus, ad undam,
Dum trepidi egreſſiſque labant veſtigia prima.
AUDENTES fortuna juvat.

Multum etiam addit fiduciæ perſuaſio de favore divino. Hinc illa Tolumnii Auguris audacia, Æneid. 12.

Tum verò augurium Rutuli clamore ſalutant,

Ex-

Expediuntque manus; primusque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod sæpè petivi.
Accipio, agnoscoq; Deos: me, me duce ferrum
Corripite, ô Rutuli ......

§. III. De Misericordia.

Quid eſt Miſericordia?

R. Eſt dolor animi, & ægritudo quædam ex malo alterius, præſertim immeritò laborantis. Jn hoc excitando commiſerationis affectu triumphare ſolet magni Oratoris induſtria. Siquidem, ùt vulgò dicitur, *Lacrymæ auditorum ſunt laus Oratoris, vel maxima.*

Quænam ſunt artes ad miſericordiam concitandam idoneæ?

R. Variæ, ac multiplices ſunt artes. Prima eſt, ſi qui malum patitur, eo plane indignus eſſe dicatur. Unde ad ciendam miſericordiam valet hoc Virgilii.

Nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis inſula texit.

2. Eſt, ſi de patria, vel de nobis privatim bene meritus fuiſſe oſtendatur. Hoc artificio mirè uſus eſt ſenior Horatius apud

pud Livium, ut filium, ob interfectam ſororem, parricidii reum, ab imminenti morte liberaret.

Oratio P. Horatii ad populum pro Filio parricidii reo.
Livius lib. 1.

Hunccine, quem modò decoratum, ovantemque victoria, incedentem vidiſtis, Quirites, eum ſub furca vinctum, inter verbera, & cruciatus videre poteſtis? Quod vix Albanorum oculi tam deforme ſpectaculum ferre poſſent. I, lictor, colliga manus, quæ paulò ante armatæ Imperium populo Romano pepererunt. I. caput obnube liberatoris hujus urbis: Arbore infelici ſuſpende: Verbera, vel intra Pomœrium, modò inter illa pila, & ſpolia hoſtium: vel extra Pomœrium, modò inter ſepulchra Curiatiorum. Quò enim ducere hunc juvenem poteſtis, ubi non ſua decora eum à tanta fœditate ſupplicii vindicent?

3. Ars eſt, ſi calamitatis magnitudo, vel diuturnitas, ceteræq; hujusmodi circumſtantiæ luculenter exponantur.

4. Ars hæc eſt, ſi triſtia quædam recentis miſeriæ ſigna, monimentaque ob oculos auditorum ponantur, ùt cruentæ veſtes, vel ipſum mortui cadaver, aut imago.

go. Nam ùt monet Horatius ad Pisones:
Segnius irritant animos demissa per aures,
Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus.....
Sic M. Antonius, qui postea Triumvir fuit, prolata Julii Cæsaris veste pugionibus, ac gladiis perforata, sanguineque cruentata, Romanam plebem ita accendit, ùt ad conjuratorum ædes inflammandas è vestigio provolaverit. Sic Clotildis Clodovæi filia durè, & inclementer habita à marito Almarico Visigothorum rege, cùm sudarium suo imbutum sanguine ad fratres suos Francorum reges misisset, immane illud bellum excitavit, quo res Visigothorum penitus attritæ, deletæque fuerunt. Sic olim summus ille orator Antonius, cùm defenderet Aquilium, in caussa peroranda, tunicam ejus diloricavit, ac discidit è pectore, & adversas senis cicatrices judicibus ostendit.
Sic etiam Æneam flectere Dido conatur apud Ovidium in Heroide, hac lamentabili sui imagine, ac pictura.

Aspicias utinam, quæ sit scribentis imago!
Scribimus, & gremio Troicus ensis adest.
Perque genas lacrymæ strictum labuntur in ensem,
Qui

Qui jam, pro lacrymis, ſanguine tinctꝰ
erit.

§. IV. De Jra, & Jndignatione.

Quid eſt Jra?

R. Dicere poſſem cum Horatio: *Jra brevis furor eſt.* Sed malo cum Ariſtotele ſic illam definire: *Jra eſt ſui, propter contemptum, ulciſcendi cupiditas, cum dolore conjuncta.* Unde non maximopere differt ab odio, quod eſt *Jra quædam inveterata.*

Quomodo excitatur, & incenditur Jra?

R. Accenditur commemoratione illatæ injuriæ, ſi præſertim injuria ſit cum contemptu conjuncta. Hinc nimirum apud Virgilium Æneidos 1. tantopere efferveſcit Junonis ira contra Trojanos, ob ſpretam à Paride Trojano formam ſuam, & Hebem filiam Ganymedi Trojano poſtpoſitam:

—Manet alta mente repoſtum
Judicium Paridis, ſpretæque injuria formæ,
Et genus inviſum, & rapti Ganymedis honores.

Et rurſum in eodem libro ſuam iram ſic exſuſcitat eadem Juno:

Aſt ego, quæ Divûm incedo Regina, Jovisque
Et ſoror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero. Et quisquam numen Junonis adoret
Præterea? aut ſupplex aris imponat honorem?

Quo quis verò eſt gloriæ appetentior, vel dignitate illuſtrior, hoc ob ſui contemptum vehementius ſolet irasci. Cujꝰ rei memorabile in primis eſt exemplum Narſetis Eunuchi, rei militaris gloriâ præſtantiſſimi. Js enim poſt res fortiter geſtas adversùs Totilam Gothorum regem, cùm, invidiâ quorumdam, à Juſtino Jmperatore Jtaliæ præfecturâ fuiſſet exutus, atque etiam ab Jmperatrice Sophia, impotentis animi fœmina, virulentô hujusmodi fuiſſet impetitus convitiô: *Narſetem eunuchum ad penſa, lanasque cum fœminis eſſe relegandum*; illud adeo acerbe tulit, *ut ſe telam brevi orſurum dixerit, quam Imperator, & Conjux, dum viverent, nulla vi, induſtriaque retexere poſſent.* Ac paulo poſt, evocatis in Jtaliam Longobardis, Jmperatori magnam Jtaliæ partem ademit.

Quid eſt Indignatio?

R. Eſt dolor perceptꝰ ob ſecundas res, bo-

bonaque alterius; qui hac felicitate judicatur indignus; ùt apud Maronem Eclog. 1.

Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes?

Ejusmodi etiam illud Eclogæ 8.

Mopso Nisa datur: quid non speremus amantes?
Jungentur jam gryphes equis, ævoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.

Quomodo ab invidia differt indignatio?

R. Hoc differt, quòd indignatio sit tantùm in indignos, eo quod fruuntur bono, ut vel ex ipso nomine liquet. Unde indignatio præsertim suscipitur ab his, qui sunt viri probi, & honoris cupidi; quia boni ferunt indigne malos florere: & honoris studiosi indignantur, immerentes anteferri sibi. Invidia verò est erga bonos, & sua felicitate dignos.

Quomodo concitatur indignatio?

R. Excitatur duplici modo. 1. Si vitæ prioris sordes, & vilitas cum præsentis temporis opibus, potentiâ, & arrogantiâ præsertim conferantur. 2. Si hominis, in quem indignamur, vitia cum viri, cui antefertur, virtutibus comparentur. Ex primo

mo capite Tullius indignationem ità movet in Vatinium: *Atque illud tenebricosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ patior latere*.... Deinde commemorat, ut homo vilis, & obscurus paulatim ad honores accesserit; tandemque illa subjungit: *Te cognati respuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines erubescunt, strumæ denique ab ore improbo demigrârunt, & aliis jam se locis collocârunt.* Quasi nempe adeò sit impurus, ut vel ipsæ strumæ fœdum hominem aversentur.

Similiter Horatius indignationem concitat adversùs Menam Pompeji magni libertum in hac Oda cedro linenda:

Licet superbus ambules pecuniâ,
  Fortuna non mutat genus.
Videsne, sacram metiente te viam
  Cum bis ter ulnarum toga,
Ut ora vertat huc, & huc euntium
  Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumvir libus,
  Præconis ad fastidium,
Arat falerni mille fundi jugera,
  Et Appiam mannis terit:
Sedilibusque magnus in primis eques,
  Othone contempto, sedet.

Ex secundo capite vehementer indignatur Ajax apud Ovidium, quòd Ulysses secum ausit de Achillis armis contendere.

...Agi-

....Agimus, proh Jupiter, inquit,
Ante rates caufam, & mecum confertur
Ulyffes!
Præmia magna peti fateor: fed demit
honorem,
Æmulus Ajaci. Non eft tenuiffe fuper-
bum,
(Sit licet hoc ingens) quidquid fperavit
Ulyffes.

§. V. De Mansuetudine.

Quid eft Manfuetudo?

R. Manfuetudo, feu lenitas, ac clementia: eft motus oppofitus iræ; neque aliter definitur, quàm *iræ remiffio, atque mitigatio.*

Quænam eft ars conciliandæ clementiæ?

R. Mitigabitur ira, & conciliabitur manfuetudo, primò ingenua quadam culpæ confeffione, ac dolore. Jtà Cicero Cæfarem, iratiffimum licèt, tamen Ligario placavit: *Ad judicem fic agi folet; fed ego ad patrem loquor: erravi, temere feci, pœnitet; ad clementiam tuam confugio; delicti veniam peto, ut ignofcas oro: fi nemo impetravit, arrogantem; fi plurimi, tu idem fer opem, qui fpem dedifti.*

2. Facit ad placandam iram humilitas, & fupplicis animi demiffio, præfertim apud

pud hostem magnanimum. Ut enim pulchre ait Ovidius lib. 3. Tristium:

Corpora magnanimo satis est prostrâsse Leoni;
Pugna suum finem, dum jacet hostis, habet

Addere poteris cum Virgilio tritum illud libri 6.

. . . Romane, memento
Parcere subjectis, & debellare superbos.

3. Ad deliniendam iram maximè sunt adhibendi, qui minùs habent roboris, & quos de vi inferenda cogitare nulla est suspicio, cujusmodi sunt pueri, fœminæ, senes, sacrorum antistites. Jtà legimus in sacris paginis, Davidis iram ab Abigail, iram Artaxerxis ab Esthere fuisse repentè mitigatam. Romana quoque historia testatur, Sabinarum interventu, Romulum inter, & Tatium fœdus ictum fuisse. Jtem Volumnia, & Vetusta Martium Coriolanum, patriæ funestum bellum inferentem, à noxio proposito dimoverunt.

4. Facit plurimum ad iram molliendam, si scias, & captes molles aditus, & commoda fandi tempora, quale est tempus convivii, ludi, fausti alicujus successus, victoriæ, festivitatis, ac lætitiæ publicæ; quo

quo tempore ſolent homines ad manſuetudinem eſſe propenſiores.

5. Si prudenter oſtendas, quantum præſtet manſuetudo cupiditati, vindictæ; ùt rectè monet Juvenalis hisce verſibus aureis Satyræ 13.

. . . Quippe minuti
Semper & infirmi eſt animi, exiguique voluptas,
Ultio; continuò ſic collige quòd vindictâ
NEMO magis gaudet, quàm fœmina

6. Denique valet plurimùm ad clementiam, ſi dicas, qui peccavit, non deditâ operâ, non dolô malô peccâſſe, nec id egiſſe, ut eum contemneret, quem habet iratum: ſed vel incautum, vel errore humano deceptum, vel neceſſitate adactum peccaviſſe. Vide, qua dexteritate locum hunc tractet Tullius ad Cæſarem M. Marcello placandum: *Atque hoc C. Cæſaris judicium, P. C. quàm latè pateat, attendite. Omnes enim qui ad illa arma fatô fuimus, neſcio quo, reipublicæ miſerò, funeſtoque compulſi, etſi aliquâ culpâ tenemur erroris humani, ſcelere certè liberati ſumus. Nam cùm M. Marcellum, deprecantibus vobis, reipublicæ conſervavit, memet mihi, & itèm reipublicæ, nullo deprecante, reliquos ampliſſimos viros, & ſibi ipſis, & patriæ reddidit:*

dit: quorum, & frequentiam, & dignitatem hoc ipso in consessu videtis. Non illos hostes induxit in curiam, sed judicavit à plerisque ignoratione potiùs, & falso atque inani metu, quàm cupiditate, aut crudelitate civile bellum esse susceptum.

§. VI. De Æmulatione.

Quid est Æmulatio?

R. Est dolor ex aliena felicitate susceptus, non quòd illi contigerit, sed quòd nos illa careamus. Hinc liquet Æmulationem esse in laude ponendam, & ad perdiscendum bonas artes plurimùm valere. Sunt enim Æmulationi obnoxia, quæ maximè præclara, ùt virtus, honores, opes, doctrina, gloria, &c,

Quid interest Æmulationem inter, & Invidiam?

R. Æmulationem bonam esse, laudabilem, & honestam, quia nos excitat, ut ipsi quoque bona consequamur. Contrà verò Invidia vitiosa est, turpisque, quia id agit, nè alter bonis potiatur, ùt ait Horatius.

Invidus alterius rebus macrescit opimis.

Quomodo excitari potest Æmulatio?

R. Excitatur majorum exemplô, nominis

nis gloriâ, & propositis illustrium virorum egregiis facinoribus. Jtà Andromache Æneid. 3.

Quid puer Ascanius? Superatne, & vescitur aurâ?

. . . .

Ecquid in antiquam virtutem, animosque viriles
Et puer Æneas, & avunculus excitat Hector?

Jtà magnus ille Alexander cùm ad Achillis tumulum adstitisset, ejus gloriam, & felicitatem æmulatus, *O fortunate*, inquit, *adolescens, qui tuæ virtutis Homerum præconem inveneris!* Et ille historicorum princeps Thucydides, adhuc adolescentulus, cùm forte suam historiam Herodotꝰ legeret, ità gloriæ stimulis agebatur, ut lacrymas tenere ñ posset. Quo animadverso, Herodotus ejꝰ patri dixit: *Nè tu sanè beatus es, qui filium habeas sic avidum gloriæ, & laudis appetentem.*

Concluditur doctrina de Affectibꝰ generali præcepto.

Hactenus de Affectibus dictum est; in quibus illud generatim est observandum, quod apud Ciceronem monet Antonius: *Ut omnes motus, quos Orator adhibere volet*

let judici, in ipso Oratore impressi, atque inusti esse videantur, Neque enim facile est perficere, ut irascatur, cui tu velis, judex, si tu ipse id lente ferre videare: neque ut oderit eum, quem tu velis, nisi teipsum flagrantem odiô ante viderit; neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui, verbis, sententiis, voce, vultu, collacrymatione denique ostenderis. Ut enim nulla materies tam facilis ad exardescendum est, quæ nisi admoto igni, ignem concipere possit; sic nulla est mens tam ad comprehendendam vim oratoris parata, quæ possit incendi, nisi inflammatus ipse ad eam, & ardens accesseris.

Optime igitur monet Horatius in arte Pòetica:

. . . Si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi: tunc tua me infortunia lædent.

Finis Libri Secundi.

AR-

ARTIS RHETORICÆ

LIBER TERTIUS.

DE DISPOSITIONE.

Quid est Dispositio?

R. Dispositio definitur à Cicerone, *Rerum inventarum in ordinem distributio.*

Quænam est Dispositionis utilitas?

R. Non minùs necessaria est dispositio ad fidem faciendam, & ad motus excitandos, quàm instructio exercitûs ad pugnam ac victoriam, quam in humano corpore conformatio membrorum, ad gratiam, & venustatem; quàm in ædificio lapidum, cæmentique apta compositio, ad ædium opportunitatem, & elegantiam. Unde meritò præcipit Horatius in arte Poëtica;

Singula quæque locum teneant sortita decenter.

Sane ordo ubi adest, res audiuntur liben-

bentius audita intelliguntur faciliùs, & intellecta diutiùs inhærent. Si verò negligatur dispositio, fit nimirum monstrum illud ex variis animantibꝰ conflatum, quod artis initiò scite pingit idem Horatius. Fit, quod eodem loco reprehenditur.

Velut ægri somnia, vanæ
Fingetur species, ut nec pes, nec caput uni
Reddatur formæ . . .

Quin nullum mihi videtur certius argumentum inscitiæ, hebetisque, ac pinguis ingenii, quàm cùm ita incondita est oratio, ità perturbata, nihil ut sit primum, nihil secundum. Contra verò nullum majus indicium artis, & industriæ, quàm ordo. Quamobrem cùm hactenus actum sit de Elocutione, & de Jnventione, in quibus opus est in primis lepore, atque ingeniò; deinceps videndum de Dispositione, in qua una magis elucet Oratoris judicium, atque prudentia.

Quisnam ordo servandus est in orationis dispositione, seu quœnam sunt orationis partes?

R. Orationis partes vulgò quatuor assignantur: Exordium, Narratio, Confirmatio, seu Contentio, & Peroratio.

Hæc artificiosa dispositio videtur omnino naturæ consentanea. Satis enim novimus;

mus; vel ipſa duce natura, ubi quidpiam volumus impetrare, 2. Conciliandos eſſe animos eorum quibuscum agimus, & hoc eſt Exordii munus: deinde exponendum eſſe illud quod petimus, & hoc eſt Narrationis; 3. Afferendas eſſe rationes quibus oſtendatur illud concedendum nobis eſſe, & hoc efficit Confirmatio: denique preces addendas, aut alios motus adhibendos, quibus impelli vehementiùs auditorum animi poſſint, & hoc Peroratione conſequimur.

Sunt qui non quatuor duntaxat, ſed ſex omnino velint eſſe partes orationis; nempe Exordium, Diviſionem, Narrationem, Confirmationem, Confutationem, & Perorationem, quas etiam ajunt indicari pervagatiſſimô iſthoc verſiculô:

Exorſus, narro, ſeco, firmo, refuto, peroro.

Verùm, ſi rectè res æſtimare velimus, Partitio cum Propoſitione revocatur ad Exordium: Confutatio verò redit ad Confirmationem. Unde liquet, quatuor tantùm eſſe ſtatuendas orationis partes, quarum duæ valent ad faciendam fidem, ſcilicet Narratio, & confirmatio: reliquæ verò faciunt ad motus excitandos, videlicet Exordium, & Peroratio. Nunc verò de partibus orationis ſingulatim videamus.

CA-

CAPUT I.

De Exordio.

Quid est Exordium?

R. Exordium definitur à Tullio: *Pars orationis, auditorum animos idoneè comparans ad reliquam dictionem.* Unde quod in humano corpore caput est, quod in ædibꝰ vestibulum, hoc est Exordium in oratione. Atque adeò præcipua quadam cura, diligentiaque, præ ceteris orationis partibus est elaborandum, naturæ ipsius instar, quæ in fingendo, atque ornando capite potissimùm desudare consuevit. Unde etiam Exordium *difficillima pars orationis* vocatur à Tullio.

Undenam sumpta est Exordii vox?

R. Est Metaphora à textoribus sumpta, qui propriè telam ordiri dicuntur, cum certa quadam lege fila collocant, & ordine illa componunt.

§. I. De Variis Exordiorum Generibus.

Quotuplex est Exordium?

R. Duplex. Aliud est justum ac legitimum,

mum, quod etiam temperatum appellatur: aliud eſt vehemens & abruptum, ſive ex abrupto.

Quid eſt Exordium juſtum, ac legitimum?

R. Jllud eſt, quo auditorum animi artificioſa quadam verborum conciliatione præparantur.

Quid eſt Exordium ex abrupto?

R. Jllud eſt, quo Orator, quaſi quodam abreptus impetu auditores repentino, & inopinato motu percellit. Tale eſt celebratiſſimum illud Ciceronis Exordium in Catilinam: *Quousque tandem abutére Catilina, patientia noſtra, &c.*

Quomodo fit Exordium ex abrupto?

R. Fit primo per licentiam, ſeu per liberiorem quemdam loquendi modum. Sicut apud Livium lib. 23. Mucius Scævola deprehenſus in Porſenæ caſtris, ità illum alloquitur ex abrupto: *Romanus ſum civis: C. Mucium vocant. Hoſtis hoſtem occidere volui; nec ad mortem mino animi eſt, quam ad necem fuit. Et facere, & pati fortia Romanum eſt. Nec unus ego in te hos animos geſſi. Longus poſt me ordo eſt idem petentium decus. Proinde in hoc diſcrimen, ſi juvat, accingere, ut in ſingulas horas capite dimices tuo. Ferrum, hoſtemque in veſtibulo habes regiæ. Hoc tibi, juventus, Romana bellum indicimus. Nullam aciem, nullum*

præ-

prælium timueris: uni tibi, & cum singulis res erit.

2. Fit per indignationem, & increpationem, ùt cùm apud Livium lib. 2. c. 40. Veturia filium Coriolanum sic alloquitur. *Sine, priusquam complexum accipio, sciam, ad hostem, an ad filium venerim; captiva, materne in castris tuis sim. In hoc me longa vita, & infelix senecta traxit, ut exulem te, deinde hostem viderem! Potuisti populari hanc terram, quæ te genuit, atque aluit! Non tibi, quamvis infestô animô, & minaci perveneras, ingredienti fines ira cecidit! non cùm in conspectu Roma fuit, succurrit: Intra ista mœnia domus, ac penates mei sunt, mater, conjux, liberique? Ergo, nisi peperissem, Roma non oppugnaretur! nisi filium haberem, libera in libera patria mortua essem!*

Quandonam usurpandum est Exordium ex abrupto?

R. Usurpatur potissimùm vel in summa aliqua gratulatione, & lætitia; vel in summa quapiam offensione, aut indignatione: quibus scilicet omnibus Orator extra se rapi videtur quodammodo.

§. II. De Virtutibus, Ac Vitiis Exordii.

Quæ sunt Exordii dotes, ac virtutes?

R. Quatuor vulgò recensentur: *Propri-*

etas, cura, verecundia, brevitas.

In quo posita est proprietas Exordii?

R. In eo posita est, ut Exordium sit cum reliqua oratione conjunctum, tamquam caput cum corpore. 2. Ut sit ex re quasi natum, & ex ipsis causæ visceribꝰ ità depromptum, ut ex illius natura quodammodo videatur efflorescere. Contrà verò vitiosum erit, si sit vulgare, ac commune, hoc est, si causis aliis, & fortasse etiam contrariis, possit accommodari: cujusmodi Exordia lepide comparantur Ephippio, quod equis bene multis accommodaretur, vel gladio Delphico, qui ad hunc modum factus fuit, ut eodem, & sacras mactarent victimas, & suppliciô nocentes afficerent.

2. Vitiosum erit Exordium, si sit commutabile, hoc est, si leviter mutatum, ab adversario possit usurpari. Si sit procul accersitum, longiusque petitum, vel si nihil ad rem pertineat. Quæ Exordia similiter se habent ac

Humano capiti cervicem pictor equinam
Jungere si velit.

Quale etiam fuit Exordium inepti illius causidici, qui de lite inter duos vicinos acturus, Exordium petivit ab Adamo, vixque ad diluvii tempora tandem pervenit.

In

Jn quo posita est Exordii cura?

R. Jn eo posita est, ut Exordium sit plenum dignitatis, sit accuratum, & acutum, sit aptum verbis & instructum sententiis, & quod periti solent Architecti, *vestibula aditusque ad causam faciat illustres*, inquit Tullius. Prima quippe Oratoris commendatio proficiscitur ab Exordio: quod si negligentius tractatum fuerit, reliqua omnia fastidiet, & nauseabit auditor. Ut enim optime monet Fabius, pessimus sane videtur gubernator ille, qui é portu solvens, statim ad scopulos navem appellit. Caveat tamen Orator, ne, quod sæpe contingit, Exordii nimis picti, & nimis artificiosi splendore, ac concinnitate, præstigiarum, ac fraudis suspicionem auditoribus præbeat.

Jn quo consistit Exordii verecundia?

R. Jn eo consistit, quód Orator dicere incipiens, præ se ferat ingenuum illum pudorem, quem in Oratore summo L. Crasso tantopere laudabat Cicero: *Fuit enim,* inquit: *in L. Crasso pudor quidam, qui non modo non obesset ejus orationi, sed etiam probitatis commendatione prodesset.* Et ipse etiam L. Crassus de se sic confitetur lib. I. de Oratore: *Jn principiis dicendi, tota mente, atque omnib9 artub9 contremisco.* Sciebat enim summus ille dicendi artifex, & do-

doctor, offendi solere auditorum animos, si Orator velut exultans, sibiq; præfidens, ad dicendum accedat.

In quo posita est brevitas Exordii?

R. In eo posita est, ut Exordium reliquæ orationis magnitudini sit accommodatum, & ut inani verborum circuitione non producatur longius, quàm par sit. Neq; enim profectò cubitali Pygmæi corpori caput giganteum, aut humili tugurio valvæ prægrandes, ingensque vestibulum affigi debent. Quod si fiat, bellissime sane quadrabit in enormia id genꝰ procemia facetum illud Diogenis dictum ad Myndios, qui suo oppidulo grandes, & magnificas fores affixerant: *Viri Myndi, portas claudite, nè urbs exeat.*

Nolim tamen orationi nullum jungatur Exordium, ut olim in Areopago fieri solitum accepimus, ubi dicebant Oratores *sine Exordio, sine affectibus, sine epilogo;* inquit Julius Pollux; & ut etiam à Xenophonte factitatum legimus, qui sic exorditur: *Darius, & Parisatis duos habuere filios.*

Nolim etiam orationi, ceteroqui longulæ, brevissimum, ùt nonnulli solent, affigatur Exordium: neque enim ingentem Basilicam decent exiguæ fores; aut gi-

giganteo corpori Pygmæi caput, vel ingenti colosso globulus imponitur.

§. III. De Variis Exordiorum Fontibus.

Varii sunt fontes, unde derivari solet Exordium justum, ac legitimum. Nos hic præcipuos indicabimus.

1. Exordium rectè ducitur ab adjunctis personæ, rei, loci, ac temporis: atque hic erat fons notus, ac familiaris Tullio, qui hinc ferme solebat exordiri. Jn Oratione pro M. Cœlio exorditur à temporis insolentia: quippe die festo, contra quam fieri soleret, causam dicere cogebatur. Exordium Milonianæ ducitur 1. à persona adversariorum, qui armati forum obsidebant: 2. à persona Pompeii judicis: 3. ab insolita judicii forma. Pro Rege Dejotaro, ducit exordium ab angustiis loci, in quo habita fuit hæc oratio: *Moveor etiam ipsius loci insolentia* (inquit Tullius) *quòd tantam causam, quanta nulla unquam in disceptatione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conventum, & eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent; in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquiesco . . . Hanc enim, C. Cæsar, causam si in foro dicerem, eodem audiente, & di-*

sce-

ſceptante te, quantam mihi alacritatem populi Rom: concurſus afferret? Quis enim civis ei regi non faveret, cujus omnem ætatem in populi Rom. bellis conſumptam eſſe meminiſſet? Spectarem curiam, intuerer forum, cœlum denique teſtarer ipſum . . . . Quæ quoniam anguſtiora faciunt parietes, actioque cauſæ maxime debilitatur loco, tuum eſt, Cæſar, qui pro multis ſæpè dixiſti, quid nunc mihi animi ſit, ad te ipſum referre; quo facilius tum æquitas tua, tum audiendi diligentia minuat hanc perturbationem meam.

2. Ducitur Exordium à rotunda, ſimplicique rei expoſitione, ſinè fuco, & calamiſtris, & ſinè ullo in ſpeciem artificio. Ità Cicero pro Ligario: *Novum crimen, C. Cæſar, & ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit: Q. Ligarium in Africa fuiſſe.*

3. Ducitur Exordium à contrario, cùm prima fronte ea videmur dicere, quæ cauſæ noſtræ ſint omnino contraria, & adverſariis faveant, ut ſcilicet eos ſenſim in noſtram ſententiam nihil minùs cogitantes pertrahamus; in quo ſane eſt artis, & induſtriæ plurimum. Ita Alexander apud Curtium milites ſuos cohortaturus, ut ſecum audacter pergant ad extremas Indiæ partes, primò videtur probare illorum ſtu-

studia, qui reditum in patriam cogitabant: *Magnitudinem rerum*, inquit, *quas gessistis, milites, intuentibus vobis, minime mirum est, & desiderium quietis, & satietatem gloriæ occurrere, &c.* Deinde mutata sensim velificatione, in contrariam sententiam callidissimè descendit.

4. Ducitur Exordium ab insigni quopiam effato, & dicto, vel ab illustri exemplo. Jta Catilina suos conjuratos ad impium bellum adhortatur apud Sallustium hoc effato: *Compertum habeo, milites, verba virtutem non addere; neque ex ignavo strenuum, neque fortem exercitum imperatoris oratione fieri.* Jtà etiam Cæsar, dum in Senatu pro Catilina loquitur, apud eumdem Sallustium, ab insigni effato sic exorditur: *Omnes homines (P. C.) qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amentia, ira, atque misericordia, vacuos esse decet.*

5. Duci potest Exordium ab insigni aliqua quæstione. Jta Tullius suum de Inventione Rhetorica librum auspicatur: *Sæpe, & multum hoc mecum cogitavi, bonine an mali plus attulerit hominibus, & civitatibus copia dicendi, ac summum eloquentiæ studium.*

Eodem ex fonte suum in Rufinum carmen ducit Claudianus.

Sæpe mihi dubiam traxit ſententia mentem,
Curarent ſuperi terras, an nullus ineſset
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu.

. . . .

Abſtulit hunc nobis Rufini pœna tumultum,
Abſolvitque Deos. Jam non ad culmina rerum
Jnjuſtos creviſſe queror. Tolluntur in altum
Ut lapſu graviore ruant.

6. Præclare admodum trahitur Exordium à ſuspenſione, quæ mirifice præparat auditorum animos, magnæ alicujus rei expectatione; & illos acuit vehementi cupiditate ſciendi, quid demum ſit illud, quod polliceatur Orator. Jta Cicero Verrina 1. *Quod erat optandum maxime, judices, & quod unum ad invidiam veſtri ordinis, infamiamque judiciorum ſedandam maxime pertinebat; id non humanô conſiliô, ſed prope divinitus datum, atque oblatum vobis ſummo reip. tempore videtur. Jnveteravit enim jam opinio pernicioſa reip. vobisque periculoſa: quæ non modô Romæ, ſed & apud exteras nationes omnium ſer-*

mo-

mone percrebuit, his judiciis, quæ nunc sint, PECUNIOSUM hominem, quamvis sit nocens, nullum posse damnari.

Denique Exordium ab ipsis causæ visceribus, hoc est ab intimis causæ principiis trahendum est, & in illo solerter jacienda sunt argumentorum, & affectuum omnia semina, quæ deinde retractata, fusius explicentur. Jd verò non difficulter efficies, si ex Fabii Quintiliani præcepto diligenter intuearis, apud quos, pro quibus, contra quos, quo loco, quo tempore, quo rerum statu dicendum sit tibi; quid auditores ac judices sentire credibile sit; quis sit orationis tuæ scopus; quid petas, quid consequi velis. Hæc omnia ubi perspecta mature fuerint tibi, ipsa te magistra natura facile docebit, unde sit tibi capiendum orationis Exordium.

§. IV. De Officio, Ac Munere Exordii.

Quodnam est officium, ac munus Exordii?

R. Triplex; ut nempe reddat auditorem benevolum, attentum, & docilem.

Unde reddet auditorem benevolum?

R. Ex quadruplici capite: 1. à persona Oratoris ipsius. 2. à persona adversario-

rum.

rum. 3. à Perſona auditorum, vel judicum: 4. ab illius, pro quo dicitur, perſona.

Quomodo reddet auditorem benevolum à perſona Oratoris ipſius?

R. Si Orator modeſtiam, pudorem, probitatem, & ingenuum quemdam candorem ore potiùs, & reipſa præ ſe ferat, quam verbis oſtentet. Poterit tamen interdum ſua merita, ſuum officium, ſuas virtutes, ſed parce omnino, ac ſine arrogantia commendare: quod mirificè facit Tullius in oratione pro Archia, ſuo quondam magiſtro: *Si quid eſt in me ingenii, judices, quod ſentio quam ſit exiguum; aut ſi qua exercitatio dicendi, in qua me non inficior mediocriter eſſe verſatum; aut ſi hujusce rei ratio aliqua ab optimarum artium ſtudiis, ac diſciplina profecta, à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempꝰ abhorruiſſe: earum omnium rerum vel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere prope ſuo jure debet. Nam quoad longiſſime poteſt mens mea reſpicere ſpatium præteriti temporis, & pueritiæ memoriam recordari ultimam, inde usque repetens, hunc video mihi principem, & ad ſuſcipiendam, & ad ingrediendam rationem horum ſtudiorum extitiſſe. Quòd ſi hæc vox hujus hortatu, præceptisque conformata nonnullis aliquando*

do saluti fuit: à quo id accepimus, quo ceteris opitulari, & alios servare possemus, huic profectò, ipsi, quantum est situm in nobis, & opem, & salutem ferre debemus.

Quomodo colligetur benevolentia ab adversariorum persona?

R. 1. Si dicamus, nos nimiam illorum eloquentiam, aut gratiam revereri, unde illa reddatur suspecta judicibus: quod pulchre admodum facit Cicero pro Quinctio: *Quæ res in civitate duæ plurimùm possunt, eæ contra nos ambæ faciunt in hoc tempore, summa gratia, & eloquentia: quorum alteram, C. Aquili, vereor, alteram metuo.*

2. Si illos in odium, & in invidiam adducere, vitiorum quibus laborant, commemoratione conemur; ùt pro Dejotaro: *Crudelem Castorem, ne dicam sceleratum, & impium, qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæque suæ terrorem intulerit ei, cujus senectutem tueri, & tegere debeat.*

Quòd si adversarius sit vir bonus, notæque probitatis, ac fidei, Tullium imitaberis, qui cùm pro Muræna diceret, Catonemque virum antiquæ virtutis haberet adversarium, non quidem in ejꝰ vita, moribusque quidquam culpavit; sed tamen, ut

ut illi quomodocunque fidem detraheret, ſectam Stoicorum, cui ſe Cato totum addixerat, irridere cæpit; idque tam ſalſe, tamque facete, ut judicium riſu diſſolveretur, & Cato ipſe dixerit: *Quam ridiculum habemus* Conſulem!

Quomodo captabitur benevolentia à perſona vel auditorum, vel judicum?

R. 1. Si eis confidere videatur Orator, ùt pro Roscio Amerino. 2. Si ſuam cauſam cum eorum utilitate conjungat, ùt paſſim in Philippicis. 3. Si eorum juſtitiam, fidem, auctoritatem, & dotes ceteras modeſte commendet, ùt in Exordio Milonianæ, ubi Tullius Pompejum laudat à ſapientia, juſtitiaque, cùm ait: *Sed me recreat, & reficit Cn. Pompeii ſapientiſſimi, & juſtiſſimi viri conſilium, qui profecto nec juſtitiæ ſuæ putaret eſſe, quem reum ſententiis judicum tradidiſset, eumdem telis militum dedere: nec ſapientiæ, temeritatem concitatæ multitudinis auctoritate publica armare.*

Jmò ne ipſe quidem Paulus Apoſtolus hoc ſibi negligendum putavit, cùm pro ſe ipſe diceret apud regem Agrippam, Actorum capite 25. *De his omnibus, quibus accuſor à Judæis, Rex Agrippa, æſtimo me beatum, apud te cum ſim defenſurus me hodie,*

die, maxime te sciente omnia, & quæ apud Judæos sunt consvetudines, & quæstiones. Propter quod obsecro, patienter me audias.

Quomodo paratur benevolentia à persona clientis, sive illius, cujus causa agitur?

R. Si illius innocentiam, virtutemq; commendes: si illius calamitatem, amicorum inopiam, & solitudinem conqueraris; ùt Cicero pro Roscio Amerino.

Semperne laborandum est in exordio, ut captetur auditorum Benevolentia?

R. De captanda benevolentia non valdè laborandum est in causis illis, quæ per se sunt honestæ, sed tantum in iis, quæ sunt vel paradoxæ, vel dubiæ, vel humiles. Quatuor enim causarum genera distinguit Divus Augustinus in eximio suo libro de Rhetoricæ principiis; *Honestas, incredibiles, dubias, & humiles,* quæ ab illo vocantur *endoxæ, paradoxæ, amphidoxæ, adoxæ.*

Jn humili quidem argumento se se maxima nonnunquam exercuerunut, & ostentâruntingeniâ; ùt olim Polycrates, qui murium panegyricum celebravit, & Lucianus, qui muscam laudavit. Jnter juniores verò Majoragius scripsit encomium luti, Calcagninus, post Psellum, pulicem prædicavit, Caliger anserem, Passeratius ipsum *nihil*

hil laudandum ſuſcepit. Umbram Janus Douza præconiô celebravit: & noſtra ætate vir Cl. Daniel Heinſius aſinum, pediculumque laudavit.

Jn his verò, aliisque id genus humilibus cauſis, itemque in illis, quæ minùs gratæ ſunt auditoribus, opus eſt inſinuatione, ſeu exquiſitiore quadam arte, qua Orator ſubdole, & latenter in auditorum animos irrepat.

§. V. De Paranda Attentione.

Undenam conciliatur attentio?

R. Conciliatur partim promiſſione, partim petitione: promiſſione quidem, ſi pollicemur nos eſſe dicturos de rebus vel novis, vel magnis, vel utilibus, vel jucundis. Jtà Horatius Od. 1. l. 3.

Carmina non prius
Audita, Muſarum Sacerdos,
Virginibus, puerisque canto.

Sic etiam in primis Cicero pro Rabirio; *Sic enim exiſtimare debetis, Quirites, poſt hominum memoriam, rem nullam magis periculoſam, magis ab omnibus vobis providendam, nec à Tribuno plebis ſuſceptam, neque à Conſule defenſam, neque ad populum R. eſſe delatam.* Hoc etiam egregie

præ-

præstitit Maro, quando de apibus dicturus, ità cecinit 4. Georg.

Protinus àérii mellis cœlestia dona
Exequar; Hanc etiam, Mecœnas, aspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum
Magnanimosque Duces; totiusque ordine gentis
Mores, & studia, & populos, & prælia dicam.
Jn tenui labor, at tenuis non gloria....

Nolim tamen montes, ùt ajunt, aureos in ipso dicendi initio semper polliceatur Orator: nec sic incipiet, ùt Mævius ille, quem ridet Horatius:

Fortunam Priami cantabo; & nobile bellum.

Multoque sane cautius mihi videtur facere, qui cum Homero simpliciter, & verecundè sic exorditur.

Dic mihi, Musa, virum captæ post tempora Trojæ,
Qui mores hominum multorum vidit, & Urbes.

Quàm si magnificentiùs sic incipias cum Lucano:

Bella per Emathios plus quam civilia campos....

Aut

Aut ſi tumidum illud, turgidumque imiteris Claudiani procœmium *de raptu Proſerpinæ:*

Jnferni raptoris equos afflataque curru
Sidera Tænario, caligantesque profundæ
Junonis thalamos audaci promere cantu,
Mens congeſta jubet.

Quòd ſi ſatis appareat, rem; de qua agitur; eſſe abjectam, & exilem, plus efficiet Orator, ſi rotunde ſtatim, & ingenue profiteatur; ſeſe in re omnino tenui laborare, quam ſi grandia nequidquam polliceatur: ſed cauſæ tenuitatem æquitate, vel neceſſitate, vel aliunde compenſare conabitur; ùt Cic: Philippica 7. *Parvis de rebus, ſed fortaſſe neceſſariis conſulimur, P. C. de Appia via, & de moneta.*

2. Conciliandæ attentionis ratio eſt *petitio;* cùm ſcilicet auditores rogamus ùt ſtudioſè, ac diligenter velint attendere, ùt Cicero pro Sexto Roscio: *Quapropter vos oro, atque obſecro, judices, attente, bonaque cum venia verba mea audiatis.*

Quamvis autem ſub ipſum Exordium poſtulari ſoleat attentio, ſatius tamen erit interdum illam in ipſo orationis decurſu poſtulare; cùm ſcilicet auditoris animo, ini-

initio arrectus, & alacer, languescere incipit, & defatigatæ illius aures incipiunt peregrinari, ùt solet. Hoc egregie præstitit Tullius pro Cluentio, dum sic ait: *Vos, quæso, ut adhuc me attentè audistis, item quæ reliqua sunt, audiatis. Profectò nihil à me dicetur, quod non dignum hoc conventu. & silentiô, dignum vestris studiis, atque auribus esse videatur.*

Quomodo comparabitur docilitas?

R. Tribus maxime rebus: 1. Si brevem te fore promittas, stesque promissis. Ut enim eleganter, & ingeniose monet Tullius, multò satius èst, ut Orator desinat, quàm si deficiat; & Auditor cum desiderio, quàm si cum fastidio, ac satietate recedat. Atque in Oratores nimis longos belle omnino quadrant ultima hæc artis pòéticæ verba:

Jndoctum, doctumque fugat recitator acerbus.
Quem verò arripuit, tenet, occiditque legendo.
Non missura cutem, nisi plena cruoris Hirudo.

2. Comparabitur docilitas, si breviter, dilucide, simpliciterque proponas, qua de re dicturus sis.

3. Fiet docilis auditor, si tuam orationem in duo, vel tria ad summum capita perspicue partiaris; ùt cùm ait Tullius Philippica 7. *Cur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest: quæ tria dum explico, peto à vobis P. C. ut eadem benignitate, qua soletis, verba mea audiatis.* Sed quoniam permagni interest ad eloquentiam, quemadmodum proponat, & orationem suam partiatur Orator; & quia hic loc9 est in tota Rhetorica longe difficillimus, tyronibus præsertim; de utroque illo capite accuratius nobis esse disputandum arbitramur.

§. VI. De Propositione.

Quænam sunt Propositionis virtutes, ac dotes?

R. Quinque vulgò assignantur propositionis dotes, 1. est, ut simplex sit, unàque, non vero multiplex, ex illius enim unitate omnino pendet orationis unitas; semperque meminisse debet Orator eximii illius, numquamque satis inculcandi Horatiani præcepti.

Denique sit quodvis simplex duntaxat,
& unum.

Quid est porro una, simplexq; propositio?

R. Una simplexque dicitur illa propositio,

tio, quæ constat una, simplicique sententia, v. gr. *Pax est conficienda, Injuriæ sunt condonandæ, &c.*

2. Propositionis dos est, ut sit ità clara, ut non modo nullo labore intelligatur, sed etiam ut non possit ñ intelligi; quemadmodum ista: *Otium est fugiendum.* 3. dos est, ut omnia totius orationis argumenta, partesque omnes in illam velut in scopum, metamque colliment. 4. dos est, uti tractari copiosè, & ornari facile possit, & amplam dicendi segetem suppeditet. Rectè enim monet Horatius, nè jejunum dicendi sumas argumentum, *& quæ desperas tractata nitescere posse, relinquas.* 5. dos est, ut propositio vel ipsa novitate percellat, vel insigni aliqua utilitate placeat: quæ duo vel maxime conciliare solent attentionem, atque benevolentiam.

Quomodo novitatem habebit propositio?

R. Si argumentum ita proponatur, ut ex trito, vulgarique fiat inusitatum, & auditorum animos statim erigat, feriatque; v. gr. trita est vulgarisq; hæc propositio: *Homo multorum sibi malorum auctor est*, nihilque admodum dignum habet attentione. Fiet vero nova, & admirabilis, si dicas cum Chrysostomo: *Nemo læditur nisi à seipso;* vel *Nemo miser, nisi qui velit.*

Jtem

Jtèm vulgaris eſt hæc propoſitio: *Mali aliquando ſunt utiles virtuti*; itemque iſta; *Mors minus dura accidit miſeris, quàm felicibus.* Fiet autem illico utraque nova, mirificaque, ſi dicas, *Virtutem plus interdum improbis debere, quàm probis, & Felicitatis genus eſſe infelicem mori.*

Quomodo utilitatem habebit propoſitio?

R. Utilitatem habere ſolent propoſitiones illæ, quæ contemplativæ non ſunt, ſed activæ (ſi duabus illis Senecæ vocibus nobis uti fas eſt.) Contemplativæ porrò dicuntur illæ, quæ in ſola cognitione verſantur, quemadmodum iſta; *Stultorum infinitus eſt numero.* Activæ contra dicuntur propoſitiones illæ, quarum finis eſt aliquid efficere: ùt, *Ferenda ſunt amicorum vitia.*

§. VII. De Divisione.

Cur adhiberi ſolet in oratione Diviſio, ſive Partitio?

R. Tribus potiſſimùm de cauſis. 1. Quia lumen affert orationi. 2. Quia juvat memoriam Oratoris, & auditorum. 3. Quia levat audiendi faſtidium; recreatur enim animus admonitione ſingularum partium orationis: quemadmodum viatorem refi-

ci-

ciunt ſpatia certis lapidibus, & intervallis diſtincta, ùt ait Rutilius in Itinerario:

Jntervalla viæ feſſis præſtare videtur,
Qui notat inscriptus millia multa lapis.

Quænam ſunt leges diviſionis?

R. Quatuor: 1. eſt, ut Diviſio ſit plena; hoc eſt: ut partes illius ſive membra omnino complectantur, & adæquent propoſitionem, quæ dividitur. 2. eſt, ut membra illa ſint oppoſita, neque unum in altero contineatur. 3. eſt, ut Diviſio habeat partes duas, tresve ad ſummum, vix plures. Si enim nimium conciſa ſit, & ut loquitur Fabius, nimium articuloſa, offundet orationi tenebras, parietque obſcuritatem illam, contra quam fuit inducta. 4. dos eſt, ut ſit plana, ſimplex, & quaſi obvia; non verò ad artis, & ingenii oſtentationem longius accerſita.

De Narratione, quæ eſt ſecunda orationis pars, fuſius, & uberius dictum eſt in ſecundo capite Elementorum Rhetoricæ.

CA-

CAPUT II.

De Confirmatione.

Quid est Confirmatio?

R. Est pars orationis, in qua firmamenta, seu robora causæ afferuntur.

Quot sunt partes Confirmationis?

R. Duæ. 1. Est Confirmatio proprie dicta, in qua ea, quæ pro nobis sunt, firmamus, ac stabilimus. 2. Est Confutatio, in qua contrarias adversariorum rationes refellimus. Hinc liquet, Confirmationem esse præcipuam, ac potissimam Orationis partem, quæ quasi viscera, vitamque illius contineat, totamq; persuadendi spem in ea maxime parte sitam esse. Unde *Pisis*, seu *Fides* jure nuncupatur ab Aristotele.

§. I. De Confirmatione Proprie Dicta.

Quomodo tractanda est Confirmatio propriè dicta?

R. Per Argumenta, & per Argumentationes.

Quid est Argumentum?

R. Est probabile inventum ad faciendam fidem.

Quid

Quid est argumentatio?

R. Est argumenti fusior, & artificiosa dilatatio.

Quid differt inter Argumenta, & Argumentationes?

R. Hoc interest, quòd Argumentatio sit modus, sive ratio, qua argumentum tractatur: Argumentum verò sit ipsa argumentationis materia. Unde argumenta ex se jejuna sunt, & imbecilla, nisì accedat artificiosa illorum explicatio.

Unde petuntur argumenta ad confirmandum idonea?

R. Petuntur à locis tum intrinsecis, tum extrinsecis, de quibus accuratè dictum est à nobis lib. 2.

Quo ordine collocanda sunt argumenta in Confirmatione?

R. Firmiora partim in principio collocanda sunt, quia tunc vel maximè attendit auditor: partim in fine, quia quæ postremò dicuntur, altiùs inhærent: imbecilliora verò collocanda sunt in medio, ubi magìs latebit eorum infirmitas: quemadmodum imbecilliores milites, qui fugam, auditâ buccinâ, circumspiciunt, in medi-

um agmen cogi solent, ut qui per ſe parùm poſſunt, turbâ valeant, At ſi cauſa duobus tantùm argumentis nitatur, quorum alterum validius ſit, alterum infirmius, tunc imbecillius subjicietur quidem validiori, sed mox ad validius recurretur.

Quot sunt argumentationum species, ſeu quot modis tractari poſſunt argumenta?

R. Quatuor sunt præcipuæ species argumentationis: *Syllogiſmus*, ſeu *ratiocinatio*, *Enthymema*, *Inductio*, & *Exemplum*. His adde *Soritem*, & *Epicherema*.

§. II. De Syllogismo.

Quid eſt Syllogiſmus?

R. Duplex diſtinguitur Syllogiſmus, ſeu ratiocinatio. Alius eſt Philoſophicus, alius Oratorius. Syllogiſmus Philoſophicus eſt argumentatio conſtans tribus propoſitionibus diſtinctis, & explicatis, quæ ſic inter se connectuntur, ut conceſſis duabus primis, quarum altera *major*, altera *minor*, quia minus latè patet, appellatur; neceſſariò concedenda ſit tertia, quæ *conſequentia* dicitur: v. gr.

Omnis ars honeſta eſt amplectenda:
Rhetorica eſt ars honeſta:
Ergo Rhetorica eſt amplectenda.

Syllo-

Syllogismus Oratorius est ratiocinatio constans quinque partibus, vero inter se ordine connexis; unde etiam vocatur *Syllogismus perfectissimus.*

Quœnam sunt partes Syllogismi Oratorii?

R. Quinque numerantur. 1. est *Propositio* 2. *Propositionis probatio.* 3. *Assumptio.* 4. *Assumptionis probatio.* 5. *Conclusio.* Habes insigne quoddam Syllogismi Oratorii exemplum in libro 1. de Inventione, ubi luculenter demonstrat Cicero, Divinâ providentiâ mundum gubernari. Sed quod exiliter, & jejunè dixisset Philosophus in hunc ferme modum: *Illud Divinâ providentiâ administratur, quod optimè administratur: sed mundus optimè administratur: igitur mundus divinâ providentiâ administratur*, id ipsum Tullius oratorio more ità pertractat

Meliùs accurantur, quæ consiliò geruntur, quam quæ sinè consilio administrantur. Et hæc est Propositio.

Domus ea, quæ ratione regitur, omnibus instructior est rebus, & apparatior, quàm ea, quæ temere, & nullo consilio administratur. Exercitus is, cui propositus est sapiens, & callidus Imperator, omnibus partibus commodiùs regitur, quàm is,

qui ſtultitiâ, & temeritate alicujus admi-niſtratur. Eadem navigii ratio eſt. Nam navis optimè curſum conficit ea, quæ ſcien-tiſſimo gubernatore utitur. Et hæc eſt pro-poſitionis probatio.

Nihil autem omnium rerum meliùs, quàm mundus adminiſtratur. Et hæc eſt aſſum-ptio.

Nam, & ſignorum ortus, & obitus defi-nitum quemdam ordinem ſervant; & an-nuæ commutationes non modò quadam ex neceſſitate ſemper eodem modo fiunt, verùm ad utilitates quoque rerum omnium sunt accommodatæ, & diurnæ, nocturnæque viciſſitudines nulla in re unquam mutatæ quidquam nocuerunt: Et hæc eſt aſſum-ptionis probatio.

Quæ ſigna sunt omnia non mediocri quo-dam conſilio naturam mundi adminiſtra-ri. Quæ eſt Complexio ſive Concluſio.

Semperne conſtat quinque illis partibus Syllogiſmus oratorius?

R. Nequaquam. Si enim perſpicua ſit vel Propoſitio, vel Aſſumptio, tunc omit-titur illius Probatio; & ità fit Syllogiſ-mus quadripartitus. Quòd ſi etiam per-ſpicua videatur utraque, tunc probatione nihil opus erit; & ita tripartitus fiet Syl-logiſmus.

Quid

Quid verò intererit inter Rhetorem & Philosophum, si uterque tripartitum Syllogismum adhibeat?

R. Hoc intererit: primò, quòd Philosophus ea maximè quærat argumenta, quæ possint scientiam, aut certam opinionem efficere: Rhetori verò sufficiant, ut plurimùm, probabilia. Alterum discrimen est in argumenti tractandi ratione positum. Philosophus enim tres propositiones ordine collocat, quem ordinem *formam* appellant: Rhetoris verò industria in eo posita est, ut propositiones illas invertat, amplificet, verbis ornet, figuris illuminet, artem denique totam diligenter tegat. Hinc acutè admodum ajebat Zeno Philosophus, *Logicam seu dialecticam similem esse pugno; seu manui complicatæ; Rhetoricam verò palmæ seu manui explicatæ, atque exporrectæ similem esse.*

Nunquamne Logicus, & naturalis servatur ordo in Syllogismis oratoriis?

R. Servatur aliquando non solùm ab Oratoribus, verùm etiam, quod mirum sanè videatur, ab ipsis Poëtis, ut in illo Persii exemplo, Satyrâ 5.

An quiſquam eſt alius liber, niſì ducere vitam
Cui licet, ùt voluit? Licet, ùt volo, vivere, non ſim
Liberior Brutô?

Qui profectò integer eſt Syllogiſmus, & ordinem eum planè ſervat, qui tradi ſolet à Logicis: Sic enim hoc loco dialecticum prorſus in morem argumentatur Perſius:

Nemo magis liber eſt, quàm is, cui licet ducere vitam, ùt vult:
Atqui mihi licet ducere vitam, ùt volo:
Ergo liber sum, & ipſo etiam Bruto liberior.

§. III. De Enthymemate.

Quid eſt Enthymema?

R. eſt pars Syllogiſmi, ſeu Syllogiſmus imperfectus.

Quot partes habet Enthymema?

R. Duas; quarum prima vocatur à Logicis *Antecedens*; alia *Conſequens*, v. gr. *Omnes artes ſunt expetendæ. Ergo eloquentia eſt expetenda.* Hinc eſt, quòd Enthyme-

mema jure optimo *curtum* Vocatur à Juvenali Sat. 6. in mulieres;

Non habeat matrona, ibi quæ juncta recumbit, Dicendi genus, aut curtum sermone rotato Torqueat Enthymema, nec Historias sciat omnes.

Vocatur, inquam, curtum, quòd sit argumentatio quasi mutila; & una propositione veluti truncata; quæ si addatur, fiet integer Syllogismus.

Quomodo fit Enthymema?

R. Fit omittendo vel propositionem, vel assumptionem, seu ùt Logici loquuntur omittendo *majorem*, vel *minorem*; v. gr. *Clodius insidias struxit Miloni: ergo Clodius jure fuit occisus;* vel *Quicunque alteri struit insidias, jure ab illo occiditur: ergo Clodius jure fuit occisus à Milone.*

Unde nomen suum traxit Enthymema.

R. Apò tu enthymisthae, quod est *mente concipere, cogitare*, quòd scilicet tertia propositio, quæ verbis non effertur, mente retineatur.

Quodnam est optimum Enthymematis genus?

R. Illud est, quod fit à contrariis, cujusmodi est apud Sallustium illud Micipsæ, ad Jugurtham; *Quem alienum fidum inve-*

venies, si tui hostis fueris? Erit etiam acutius, ac validius Enthymema, si fiat per interrogationem. Tale est illud Medeæ apud Senecam:

Servare potui. Perdere num possim rogas?

Cur Enthymemate magìs gaudere vulgò dicitur Orator, quam Syllogismô?

R. Tribus de causis. 1. Ut occultet artificium, quod scilicet agnitum, causæ magis obest, quàm prodest. Hinc etiam cùm utitur Syllogismô, partes ejus ferè transponit. 2. Nè videatur auditorum ingeniis diffidere; quasi necesse sit omnes Syllogismi partes sigillatim exprimi 3. Quia Enthymema validius percellit adversarios, illosque punctim, út ajunt, cæsimque ferit. Unde *jaculum, ac telum Oratoris* vocari solet. Vide quomodo Tullius Enthymemate feriat Antonium: *Pacem vult Antonius? arma ponat:* quasi si diceret: *Non arma ponit Antonius; ergo non vult pacem.*

§. VI. De Inductione.

Quid est Inductio?

R. Est argumentatio, qua ex multis singu-

la-

ribus enumeratis aliquod concluditur. Ità Seneca variarum rerum enumeratione magnifica, concludit solam in homine virtutem esse laudandam: *Navis bona dicitur, non quæ pretiosis coloribus picta est, nec cui argenteum, aut aureum rostrum est; sed quæ stabilis est, firma, velox, & consentiens vento. Gladium bonum dices, non cui deauratus est baltheus, nec cui vagina gemmis distingvitur; sed cui ad secandum subtillis est acies. Regula non quàm formosa, sed quàm recta sit, quæritur. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet quantum aret, aut quàm multis salutetur, sed quàm bonus sit.*

Inductio non solùm Oratoribus perfamiliaris est, sed etiam Poëtis, & in primis Ovidio, qui illà majorem in modum delectabatur. Unum hic eximium afferemus exemplum, quo infelix ille Poëta; dum exularet in Scythia; uxoris suæ dolorem consolatur, Tristium lib: 4. probando per inductionem, asperas res gloriæ segetem, & materiam esse.

Materiamque tuis tristem virtutibus imple:
Ardua per præceps gloria vadit iter.
Hectora quis nosset, felix si Troia fuisset?
Publica virtutis per mala facta via est.

Ars tua, Tiphy, jacet, ſi non ſit in æquore fluctus:
Si valeant homines, ars tua, Phœbe, jacet.

Sic etiam apud Virgilium, Æneas probat per inductionem, viventi ſibi iter ad inferos nequaquam interclusum eſſe debere.

Si potuit manes arceſſere conjugis Orpheus
Threiciâ fretus citharâ, fidibusque canoris,
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque, reditque, viam toties. Quid Theſea, magnum.
Quid memorem Alcider? & mi genus ab Jove summo.

Quid obſervandum eſt in Inductione?

R. Duo diligenter cavenda sunt. 1. Ut quæ sumuntur, certiſſima ſint. 2. Ut id, cujus confirmandi causâ ſit inductio, iis quæ sumuntur ſimile ſit.

§. V. De Exemplo.

Quid eſt Exemplum?

R. Eſt inductio imperfecta, quæ ab uno ſimi-

simili argumentamur ad aliud. Cujusmodi exemplum habes in Miloniana, ubi probat Tullius, non esse condemnandum Milonem, quod Clodium occiderit, cùm nec Horatius ob sororem necatam fuerit condemnatus. Sed vide, quomodo exemplum illud illustret Cicero: *Negant intueri lucem esse fas ei, qui à se hominem esse occisum fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? Nempe in ea, quæ primum judicium de capite vidit M. Horatii fortissimi viri, qui nondum libera civitate, tamen populi R. comitiis liberatus est, cùm sua manu sororem esse interfectam fateretur.* Similiter apud Virgilium Æn. 1. Juno furore percita concludit ab exemplo, licere sibi omnino in Æneam, & Trojanos; quod Palladi licuit in Ajacem & Argivos: Pallas nè exurere classem

Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto,
Unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei ?
. . . .
Ast ego, quæ Divûm incedo regina, Jovisque
Et soror, & conjux, una cum gente tot annos
Bella gero.

§. VI. De Dilemmate.

Quid est Dilemma?

R. Eſt argumentum conſtans duabus partibus contrariis, quæ utrinque adverſarium capiunt. Unde etiam Syllogiſmus cornutus appellatur, quod nempe illius cornua ſint ita diſpoſita, ut qui unum effugerit, in alterum incurrat. Sic bellè omnino probabis Dilemmate, quemvis dolorem æquô animô eſſe tolerandum: *Nam omnis dolor aut eſt vehemens, aut levis: ſi levis, facilè feretur, ſi vehemens, certè brevis futurus eſt.* Ità Cic: Philip: 5. probat hoc Dilemmate non eſſe mittendos legatos ad Antonium: *Legatos decernitis. Si ut deprecentur, contemnet; ſi ut imperetis, non audiet.*

Hoc eodem argumentandi modo rectè damnatur Lucretia illa, quæ à Sexto Tarquinio vi oppreſſa, ſibi mortem intulit.

Si fuit ille tibi, Lucretia, gratus adulter;
Immerita ex merita præmia morte capis.
Sin potiùs caſto vis eſt allata pudori;
Quis furor eſt, hoſtis crimine velle mori?

Fru-

Frustra igitur laudem captas, Lucretia: namque
Vel furiosa ruis, vel scelerata cadis.

Unde nomen suum traxit Dilemma?

R. Ab adverbio Græco, dis, *bis*, & à voce lemma *sumptio*, *captio*, quod nimirum utrinque capiat adversarium.

Qua ratione solvi potest Dilemma?

R.Duplici. 1. Si universum Dilemma torqueas in ipsum auctorem: cujusmodi exemplum affert Aristoteles lib. 2. Rhetoricorum: *Sacerdos quædam maximopere dissuadebat filio, nè ad populum verba faceret; nam si injusta suaseris, inquiebat, habebis Deos iratos: sin verò justa, iratos habebis homines.* Hoc dilemma sic in matrem ipsam torsit ingeniosus adolescens: *Immò*, inquit, *expedit ad populum verba facere. Nam si justa dixero, Dii me amabunt: si injusta, homines.*

Ejusmodi fuit etiam celeberrimum illud Dilemma, unde se expedire nunquam potuerunt Areopagitæ, qui licèt moralium sapientissimi vulgò haberentur, ortam tamen ex illo Dilemmate litem prorsus injudicatam reliquerunt. Cum enim in Protagoræ Rhetoris disciplinam se quidam ado-

dolescens tradidisset, grandèmque pecuniæ summam illi ex pactione fuisset pollicitus, ea lege ut primam omnium, quam esset habiturus, litem obtineret; jam plenè, ac perfectè præceptis intimæ artis eruditus, mercedem omnino negat. Litem intentat illi magister: *Et debes,* inquit, *omnino mercedem, quò res cumque vertant. Si enim vicero, debes, ùt condemnatus; si viceris, debes ex pacto. Immò,* inquit versipellis discipulus, *quò res cumque vertant, nihil habebis. Si enim causam vicero, ex judicum sententia nihil debeo, si verò causâ cado, jam tibi ex pactis debeo nihil.*

2. Solvitur Dilemma, si alterutram illius partem infirmare possis, vel si ostendas, aliquid medium inter duas propositiones intercedere. Sic cum servus ab hero fortè percussus, illum hoc repentino Dilemmate petiisset: *Si sum improbus, cur meâ uteris operâ? si probus, cur aut quorsum tandem me percutis?* Hoc Dilemma sic in servum acutè retorsit. *Non te percutio, quia probus es; sed ut ex improbo fias aliquando probus.*

§. VII. De Crocodillo, & de argumento insolubili.

Huc referri potest Crocodillus, de quo pauca sunt hoc loco delibanda.

Quid est Crocodillus?

R. Est argumentationis species captiosa, & fallax, quæ incautos, quibusdam quasi vinculis irretitos, inducit in fraudem. Vocatur autem *Crocodillus*, ob hanc, quam Poëtæ finxêre, causam.

Crocodillus oranti mulierculæ ut filium, dum fortè juxta flumen ambularet, abreptum, sibi redderet, respondit redditurum utique, si ad propositam quæstionem verum diceret. Hæc autem fuit quæstio: *Filium reddam tibi, necne?* Ad hæc mulier anxia, fraudemque suspicata, respondit; *Non reddes; & ob eam causam reddi debere, quod nempe verum dixisset. Mentiris*, inquit vafer Crocodillus: *si enim reddidero, verum non eris locuta. Reddere ergo non possum, quin falsa dixeris.*

Huc etiam revocantur propositiones, quas vocant *mentientes*, sive *insolubiles*, quæ se omnino destruunt; ejusmodi est hæc Cretensis cujusdam Poëtæ: *Omnes ad unum Cretenses semper mentiuntur.* Ergo

go non mentitur certè quidem Poëta Cretensis, dum illos semper mentiri asseverat: Unde non sunt omnes semper mendaces.

§. VIII. De Sorite, & Epicherema te

Quid Sorites?

R. Est argumentatio, qua ex multis propositionibus gradatim minutatim, & velut acervatim congestis aliquid infertur. Unde *Syllogismus acervalis* vocatur à Tullio. Hoc acervali, captiosoque argumentandi genere utebatur olim Themistocles, dum per risum, jocumque dictitabat, filium suum, licèt nondum triennem, toti tamen terrarum orbi imperare. Sic enim lepide ajebat: *Meus filius imperat matri, illa mihi, ego Atheniensibus, Athenienses Græciæ, Græcia Europæ, Europa toti orbi. Ergo filiolus meus imperat toti terrarum orbi.*

In hoc disputandi genere frequentes erant Stoici, & illorum princeps Zeno. Sed maximè omnium illo delectatus dicitur Chrysippus, ut Socrates Inductione, & Ironiâ. Sed hoc genus argumenti sæpè solet esse captiosum, & fallax. Tum enim sensim, & minutatim multa coacervan-

vantur, facilè eſt injicere reſpondenti laqueos, & periculoſam illi telam texere. Retexere igitur oportebit, & seorſim ſingula conſiderare, ſicque facilius univerſa frangentur.

Cedò denique etymon illius vocis Sorites?

R. Habes germaniſſimum etymon in hac voce Græca *sophos*, *cumulus*, *acervus*, unde *sorites*, *ſorites*, *argumentum acervale.*

Quid eſt Epicherema?

R. Eſt Enthymema contractum, cujus duæ propoſitiones in unam conferuntur; ut. *Sinè cauſa dominum servus accuſet?* In hac enim una propoſitione continentur hæ duæ: *Non debet ſervus temerè, & ſinè cauſa dominum incuſare; ergo servus, & medicus regis Dejotari non debet illum temerè apud Cæſarem incuſare.*

De his omnibus argumentationum generibus habes splendidam, atque uberem tractationem in Acroaſibus Cl. Viri Jacobi Facciolati.

CA-

CAPUT III.
De Confutatione.

Quid eſt Confutatio?

R. Eſt pars orationis, in qua rationes contra nos pugnantes refellimus.

Quomodo fit Confutatio?

R. Fit primò negatione mera, cum ſcilicet rem allatam ab adverſario, falſam omnino eſſe dicimus; aut illam abſurdam, incredibilem, repugnantem eſſe demonſtramus. Ità Cic: pro Quinctio, rem negat apertè. *Negamus te bona Quinctii, Sexte Nævi, poſſediſſe edicto prætoris.* Sic etiam pro Roſcio perſpicuè demonſtrat, parricidii crimen, cujus inſimulatur Roſcius, ab illius vita, moribusque prorſus alienum eſſe; quem locum, quia longior eſt, omitto.

2. Fit Confutatio, cum factum non negamus, sed excuſamus, & jure factum fuiſſe contendimus. Sic Tullius pro Rabirio, Saturnini mortem, quæ illi objiciebatur, adeò non expaveſcit ut ſcelus, ut potius illius auctorem exoptet fuiſſe Rabirium: *Arguis occiſum eſſe à C. Rabirio*

L.

L. Saturninum, & id C Rabirius multorum testimoniis, Q. Hortensio copiosissimè defendente, antea falsum esse docuit. Ego autem si mihi esset integrum, susciperem hoc crimen, agnoscerem, confiterer. Utinam hanc mihi facultatem causa concederet, ut possem hoc prædicare, C. Rabirii manu L. Saturninum hostem populi R. interfectum.

3 Fit Confutatio, cum adversarios, pari, vel etiam majori re objecta, vicissim lacessimus, ut periti duces solent, qui hostium vires distrahunt, & aliò avertunt. Talis est apud Virgilium disputatio pastorum; in qua sic prior incipit Damœtas:

Dic quibus in terris, (& eris mihi magnus Appollo)
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas!

Mopsus impar respondendo, nova quæstione conatur irretire Damœtam

Dic quibus in terris inscrpti nomina regnum
Nascantur flores: & Phyllida solus habeto.

4. Confutatio fit per indignationem, atque contemptum: cum nempe generosa quadam fiducia, quæ nobis objiciuntur, spernere, ac dedignari videmur: Hujusmo-

modi singulare omnino, nobileque in primis habes exemplum in 37. Livii libro, ubi magnus ille Scipio Africanus, post tot res præclarè gestas, invidorum, ut fit, calumniis appetitus, & in jus ad causam dicendam vocatus, *Silentio facto, Hoc,* inquit, *die, Tribuni plebis, vosque Quirites, cum Hannibale, & Carthaginensibus, signis collatis in Africa, bene, ac feliciter pugnavi. Itaque cùm hodie litibus, & jurgiis supersederi æquum sit, ego hinc extemplo in Capitolium, ad Jovem optimum maximum, Junonemque, & Minervam, cæterosque Deos, qui Capitolio, atque Arci præsident, salutandos ibo, iisque gratias agam, quòd mihi, & hoc ipso die, & sæpè aliàs egregiè reipublicæ gerendæ mentem, facultatemque dederunt. Vestrum quoque, quibus commodum est, ite mecum, Quirites, & orate Deos, ut mei similes Principes habeatis.*

Aliquando etiam valdè utile erit in confutatione jocos, sales & facetias, etiam in rebus seriis adhibere, quæ si nec in mimicam scurrilitatem degenerent, nec in atrocius maledictum, nec in nimiam dicacitatem, mirum quantum causæ prosint, & animos auditorum exhilarent.

Postremus denique refutandi modus fit

per

per compensationem; cum scilicet neque factum negamus, neque jure factum contendimus; sed alio quodam præclaro facto abundè compensari ostendimus. Sic Horatius, qui sororem interfecerat, judiciò populi R. fuit absolutus, *magis admiratione virtutis, quàm jure causæ*, inquit Livius.

CAPUT IV.
De Peroratione.

Quid est Peroratio?

R. Peroratio, sive Epilogus, est ultima orationis pars, in qua id, quod tota oratione expetebat Orator, majori vehementia evincere, & obtinere contendit. *Ità Quintilianus.*

Quot partibus constat Peroratio?

R. Duabus: Enumeratione, & Motu, seu affectuum commotione.

§. I. De Enumeratione.

Quomodo fit enumeratio in Peroratione?

R.

R. Fit cum ea, quæ per totam orationem variè ſparſa sunt, summatim colligimus, & sub uno veluti aſpectu ponimus, per Anacephalæoſim, seu recapitulationem, quæ eſt rerum fusè dictarum brevis, & artificioſa repetitio.

Cedo illuſtre aliquod exemplum Enumerationis per anacephalæoſim?

R. Exemplo eſſe poterit Epilogus iſte in Maniliana, qui tamen partis tantum eſt, non verò totius Orationis: *Quare videte, num dubitandum vobis ſit omni ſtudio ad id bellum incumbere, in quo gloria nominis veſtri, salus ſociorum, vectigalia maxima, fortunæ plurimorum civium cum republica defenduntur.* Et rurſus in eadem Orat. *Quare cùm bellum ità neceſſarium ſit, ut negligi non poſſit; ità magnum, ut accuratiſſimè ſit adminiſtrandum; & cùm ei Imperatorem præficere poſſitis, in quo ſit eximia belli ſcientia, ſingularis virtus, clariſſima auctoritas, egregia fortuna: dubitabitis, Quirites, quin hoc tantum boni, quod à Diis immortalibus oblatum, & datum eſt, in rempublicam conſervandam, atque amplificandam conferatis?*

Quid

Quid observandum est in Enumeratione, seu Anacephalæosi?

R. Duo maximopere sunt observanda. 1. Ut cursim, & raptim repetas ea duntaxat, in quibus causa potissimum consistit, & quæ maximè vellis auditorum animis inhærere. Si enim omnia minutatim repetas, *non erit Peroratio, sed nova quadam oratio*, inquit Fabius.

2 Quæ dispersè, diffuseque dicta sunt, ità summatim enumerabis, ut ea cum novo aliquo pondere dicantur, figurisque illuminentur, ornentur sententiis; nè scilicet videatur *crambe repetita*, inquit Satyricus si nimis jejuna sit, nudàque repetitio. Vide quàm sententiosa sit, quâm referta rebus, & verbis Anacephalæosis illa, qua Ajax apud Ovidium, suam contra Ulyssem, & pro se orationem ità concludit:

Nec Clypeus vasti cœlatus imagine mundi
Conveniet timidæ, natæque ad furta sinistræ.
Debilitaturum quid te petis, improbe munus?
Quod tibi si populi donaverit error Achivi,
Cur spolieris, erit, non cur metuaris ab hoste,

Et

Et fuga, qua sola cunctos, timidissime, vincis,
Tarda futura tibi est, gestamina tanta trahenti.
Adde, quòd iste tuus tam rarò prælia passus
Integer est Clypeus; nostro, qui tela ferendo
Mille patet plagis, novus est successor habendus.
Denique quid verbis opus est? Spectemur agendo:
Arma viri fortis medios mittantur in hostes;
Inde jubete peti, & referentem ornate relatis.

§. II. De Affectuum Commotione.

Altera Perorationis pars, munusque alterum est affectuum concitatio: quod quidem ità proprium est illius, ut propterea Peroratio, *Sedes affectuum* à magistris artis appelletur; quòd nempe in eo potissimum loco debeat orator omnia orationis vela pandere, omnes eloquentiæ fontes aperire, & auditorum animis quasi faces, stimulosque subjicere.

Quo-

Quomodo concitari possunt affectus in Peroratione?

R. Concitantur per amplificationem, quæ est gravior quædam, ac vehementior affirmatio, ad permovendum valde idonea. Vide, quæ suprà fusè præcepimus de Amplificatione.

Quinam præcipuè motus ciendi sunt in Peroratione?

R. Varii, pro variis dicendi generibus. In Panegyrico ciendi sunt motus amoris, admirationis, æmulationis, lætitiæ. In vituperatione excitandum est odium, invidia, contemptus. In deliberationibus spem, confidentiam, timorem commovebis. In judiciis verò omnia concurrunt, amor, odium, indignatio, misericordia.

In hac potissimùm parte incredibilem quamdam admirationem habuit eloquentia Ciceronis, qui dum peroraret, non incendebat modò judices, & auditores; sed ardere ipse quodammodo videbatur, ac præsertim quando concitanda erat erga reos commiseratio; ità, ut non raró, quemadmodum ipse de se loquitur, *plangore, & lamentatione forum perorando compleverit.* Quapropter si fortè aliquando plures Oratores pro eodem homine dicerent, Ciceroni Peroratio relinqui so-

lebat, ut ipſe ità teſtatur librô de Oratore: *Quid ego de miſerationibus loquar? Quibus eò sum uſus pluribus, quod etiamsi plures dicebamus, perorationem tamen mihi omnes relinquebant, in qua ut viderer excellere, non ingenio, sed dolore aſſequebar.*

Satis hoc indicat Peroratio Milonianæ, ubi ſic ait: *Sed finis ſit, neque enim præ lacrymis jam loqui poſſum, & hic ſe lacrymis defendi vetat.* . . . . Et in eadem oratione: *Me quidem judices, exanimant, & interimunt hæ voces Milonis, quas audio aſſiduè, & quibus interſum quotidie.* Itèmque pro Rabirio Poſtumo: *Sed jam, quoniam, ùt ſpero, fidem, quam potui, tibi præſtiti, Poſtume: reddam etiam lacrymas quas debeo . . . Jam indicat tot hominum fletus, quàm ſis charus tuis, & me dolor debilitat, includitque vocem.*

Eadem concitandæ commiſerationis arte perfidus ille Sinon Æneid. 2. suam ad Priamum, & Trojanos veteratoriam orationem ità concludit

Quod te per superos, & conſcia numina veri,
Per, ſi qua eſt, quæ reſtat adhuc, mortalibus uſquam.
Intemerata fides, oro: miſerere laborum

Tan-

Tantorum, miserere animi non digna
ferentis.

Vide etiam quàm plena sit affectuum, quâmque, ut itâ loquar, flexanima apud Ovidium Ulyssis peroratio, qua Achillis arma tandem impetravit, & Ajacem, doloris, ac repulsæ impatientem, ad mortem adegit:

At vos, o proceres, vigili date præmia
vestro,
Pròque tot annorum curis, quos an-
xius egi,
Hunc titulum meritis pensandum red-
dite nostris,
Jam labor in fine est, obstantia fata
removi,
Altàque posse capi faciendo, Pergama
cepi.
Per spes nunc socias, casuraque mœnia
Troum,
Perque Deos oro, quos hosti nuper a-
demi;
Per si quid superest, quod sit sapienter
agendum.
. . . .
Este mei memores; aut si mihi non da-
tis arma;
Huic date: & ostendit signum fatale
Minervæ.

Quænam sunt præcipuæ virtutes Perorationis?

R. Duæ 1. Ut ſit vehemens ad permovendos animos. 2. Ut ſit brevis; quia, ut obſervat Tullius, *lacrymæ citò areſcunt, & animorum incendia celeriter reſtinguuntur.*

Finis Libri Tertii.

ARTIS RHETORICÆ LIBER QUARTUS

DE DIVERSIS ORATIONUM GENERIBUS.

TAmetſi quæ de Inventione, Diſpoſitione, & Elocutione fuſiùs diſputata ſunt à nobis hactenus, ad quodlibet argumenti genus facilè poſſint accommodari; tamen quò res ſit expeditior, & cuilibet magis in promptu, de variis Orationum generibus particulatim tradenda nobis eſſe præcepta judicavimus. Neque verò ſatis eſſe cenſuimus, generatim, atque universè indicare fontes, unde manat omnis oratio; niſi etiam ſingula itinera, ſingulaſque vias indicare ſigillatim aggrederemur.

Omnes itaque, quæ haberi poſſunt orationes, ad tria dicendi genera revocantur; nempe ad demonſtrativum, deliberativum, &

judiciale. Ad genus demonſtrativum pertinent. 1. Oratio Panegyrica; 2. Oratio natalitia, seu Genethliacon; 3. Epithalamium, seu Oratio nuptialis; 4. Oratio funebris; 5. Gratiarum actio; 6. Epinicium, & Oratio gratulatoria. Ad genus deliberativum revocantur ſuaſio, diſſuaſio, hortatio, commendatio; de duobus hiſce orationum generibus enucleatè videamus: nam Judiciale minus eſt noſtra ætate uſitatum.

CAPUT I.

De Orationibus, quæ pertinent ad genus demonstrativum.

§. I. De oratione Panegyrica.

Undenam nomen suum traxit Panegyricus?

R. Panegyricæ orationes propriè dicebantur illæ, quæ magno apparatu habebantur olim in panegyri, hoc eſt, in publico, ſolemniqueGræcorum undique convolantium cætu, ſive ad ludos faciendos, ſive ad ſacra, nundinaſve in aliquo emporio celebrandas. Harum porrò orationum initium quò splendidius eſſet, sumi solebat à lau-

à laude Numinis illius, quod ludis præesse credebatur, ùt Olympii Jovis in ludis Olympicis, Apollinis in certamine Pythico. Deinde sequebatur laus gentis, vel urbis, ubi ludi celebrabantur. Denique Principes, vel Magistratus, qui certamini præerant, pugiles, qui decertaverant, ac præsertim victores, qui præmia tulerant, plena manu laudabantur.

Hæc erat ratio veterum illarum orationum, quæ habebantur in panegyri. Sed posterioribus temporibus non illæ solùm vocatæ sunt Panegyricæ, quæ solemnibus in ludis dicerentur; sed illæ etiam, quæ in nobili quopiam consessu, qualis est Senatus, in Principum laudem habebantur.

§. II. De inventionibus, & Fontibus Panegyrici.

Quænam series servari solet in Panegyrico?

R. Duplex; artificialis nempe, & naturalis. Servatur series artificialis, cùm indiscriminatim, confuso temporis ordine, omnia ad certa quædam capita ex arte revocantur: v. gr. si quis veteris, seu majoris Catonis laudes ad tria hæc referat capita, quòd fuerit optimus Senator, op-

timus Orator, optimus Imperator. Simili ratione Tullius in Maniliana, Pompeji laudes refert ad ſcientiam rei militaris, ad virtutem, ad auctoritatem, & ad felicitatem. Sic etiam Q. Curtius Alexandrum Magnum laudat ex hoc duplici capite, virtute ſcilicet, & fortuna. *Fatendum eſt*, inquit, *cùm plurimùm virtuti debuerit, plus debuiſſe fortunæ, quam solus omnium mortalium in poteſtate habuit.* Hic porrò artificialis ordo longè plus habet artis, & ingenii, quàm ordo naturalis.

Quænam eſt ſeries naturalis?

R. Series naturalis ea dicitur, in qua hiſtoriæ, ac temporis ordo servatur. Hæc autem series dividitur in tria tempora: illud, quod vitam anteceſſit; illud, quo quis vixit; & ſi naturæ conceſſerit, illud, quod mortem eſt conſecutum.

Hunc perſæpè adhibuerunt Iſocrates, & Tullius. Hunc ferme uſurpavit Plinius in nobili illo Trajani Panegyrico. Nam illius laudationem orditur ab adoptione, temporis ordinem ferè servans, & ad tertium uſque conſulatum perducit. Utinam verò seriùs habita fuiſſet pulcherrima illa laudatio, ut reliquam etiam opti-

timi Imperatoris vitam haberemus Cùm enim in tertio, ùt diximus, Trajani Consulatu sistat Plinius, nihil prorsus in illo legas de Decebalo victo, unde Dacici nomen retulit Trajanus, quod quarto Consulatu contigit; nihil de tot aliis rebus præclarè ab eo gestis. Quæ verò Plinius refert, etiamsi non magnum belli ducem ostendant Trajanum, quia nondum ejus ductu bellum fuerat gestum; tamen signa sunt, ex quibus magnum olim belli ducem fore liquidò conjici poterat. Verùm qua parte nos destituit Plinius, alii Panegyristæ, sed aliis in Imperatoribus, exemplo esse poterunt: ùt è Latinis Mamertinus, aliique, qui cum eo pariter solent excudi. Nec planè aspernandus Ennodii Ticinensis Episcopi Panegyricus, dedicatus Theodorico Gothorum regi.

E Græcis adeundus Julianus, orationibus duabus in laudem Constantii Imp: Juvabunt quoque plurimùm Latinorum Poëtarum Panegyrici; ùt ille Tibulli ad Messallam librò 4. itèm seu Ovidii, seu Lucani ad Calpurnium Pisonem. Quibus adde Panegyricos Claudiani, Sinonii, & aliorum.

Hinc Naturalis ordo perfacilis est, sed vulgaris, ac plerumque languidus, nisi verborum, sententiarùmque floribus asper-

gatur, & acutiùs excitetur sententiis: uti factum à Plinio in suo illo eximio Panegyrico, in quem tamquam in eximium exemplar, intueri poterimus.

§. III. De tempore, quod ortum antecessit.

Quid laudare poterit Orator in illo primo tempore?

R. Tria, nempe genus, patriam, & auguria, si quæ fortè pueri natalem horam præcesserint.

Quomodo laudari quis poterit à genere?

R. Si genus sit illustre, laudabis â splendore natalium, majorumque rebus gestis, quæ sunt quædam virtutis quasi semina, in nobilium animis insita. Dices majorum virtutem in eum, quem laudas, cum sanguine pariter fuisse transmissam, juxta decantatum illud Horatii verbum: *Fortes creantur fortibus.* Dices, filios impressis majorum vestigiis insistere solere. Hinc illud Claudiani.

. . . Nobilitas cunctis exordia pandit
Laudibus, atque omnes redeunt in semina causæ.

Hinc Maro magnificè laudat Camertem Æn. 12.

Cui

Cui genus à proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, & ipse acerrimus armis.

Quid factô est opus, si is, qui laudatur, obscuro genere natus sit?

R. Locum habere poterit illud Minutii Felicis in Octavio: *Omnes pari sorte nascimur, sola virtute distinguimur.* Vel illud Velleji Paterculi: *Optimus quisque nobilissimus.* Dices quoq; cum Seneca; *Non facit nobilem, Atrium plenum fumosis imaginibus. Nemo in nostram gloriam vixit: nec quod ante nos fuit, nostrum est. Animus facit nobilem, cui ex quacunque conditione supra conditionem licet surgere.* Usurpabis tritum illud alterius Senecæ: *Qui genus laudat suum, aliena laudat.* Nihil etiam magis pervulgatum quàm effatum illud Ulyssis, in certamine cum Ajace:

Et genus, & proavos, & quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco.
Cui planè simillimum est, quod ait Juvenalis Sat. 8.
Malo pater tibi sit Thersites, dummodo tu sis

Æacidæ ſimilis, Vulcaniaq; arma capeſ-
ſas;
Quàm te Therſitæ ſimilem producat
Achilles.

. . . .

Majorum primus quiſquis fuit ille tuo-
rum,
Aut paſtor fuit, aut illud, quod dice-
re nolo.

Denique nè generis humilitas quidquam de laudibus deferat, erunt in promptu communia hæc exempla. 1. Auguſtum patre avoque argentario natum eſſe, ut nonnulli voluere: proavum verò habuiſſe libertinum: avum autem maternum fuiſſe piſtorem Ariciæ, quod illi non ſemel exprobravit Antonius, teſte Suetonio. 2. Agathoclem Siciliæ regem patre figulo natum, teſte Juſtinio. 3. Ptolemæum primum Ægypti regem, à quo ſucceſſores omnes dicti ſunt *Ptolemæi*, è gregario militiæ nomine *Lago* fuiſſe prognatum.

4. Magnum illum Arſacem, primum Parthorum regem, unde itèm *Arſacidæ* dicti ſunt, obſcuris omnino natalibus ortum fuiſſe.

5. Demoſthenis patrem, gladiorum fabrum fuiſſe.

Quò alludit Juvenalis, cùm ait Satyrâ 10.

Dis

Dis ille adversis genitus, fatóque sinistrô,
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus
A carbone, & forcipibus, gladiosque parante
Incude, & luteo Vulcano ad rethora misit.

Erit etiam in promptu magnifica illa Tullii vox, cùm contemptim, *novus Arpinas* appellaretur, *Ego*, inquit, *meis majoribus virtute meæ præluxi.* Denique poterit usurpari quoque ingeniosum illud dictum Iphicratis, qui ex sutoris filio, ob summam rei militaris peritiam, factus Atheniensium exercitûs Imperator, invido cuidam generis ignobilitatem exprobranti falsè respondit: *Meum genus à me incipit: tuum in te desinit. Meorum primus ego sum; tu tuorum ultimus.*

Quomodo ducitur laus à patria?

R. Si ea illustris fuerit, virisque insignibus nobilitate, hoc ipsum in laude poni solet. Hunc laudationis fontem non ignoravit Virgilius, cùm ait de Didone:

Multa viri virtus animo, multusque recursat Gentis honos.

Quid

Quid factò est opus, si patriâ sit ignobilis & obscurâ, vel etiam infamis?

R. 1. Usurpabis memorabile illud Anacharsis verbum, qui cum natus esset in Scythia, & à Græco nescio quo *Barbarus ac Scytha* contemptim appellaretur, perquàm ingeniosè respondit: *Mihi quidem patria probro est; tu verò patriæ.*

2. Dices cum Juvenale, tametsi adeò pervulgata esset Abderitarum stupiditas, ut etiam in communi proverbio versaretur: unde Martialis: *Abderitanæ pectora plebis habet:* tamen Abderitam fuisse Democritum, Physicum illum subtilissimum, naturæque venatorem acerrimum:

. . . . Cujus prudentia monstrat
Summos posse viros, & magna exempla daturos,
Vervecum in patria, crassoque sub aère nasci.

3. Juvabit etiam illud Claudiani, de laudibus Stiliconis:

Lectos ex omnibus oris
Evehis, & meritum, nunquam cunabula quæris,
Et qualis; non unde satus

4. Faciet quoque mirum in modum illa Ausonii sententia de Severo imperatore, qui natus erat in Africa.

Pu-

Punica origo illi; sed qui virtute probaret
Non obstare locum, dum valet ingenium.

Quomodo laudari quis poterit ab auguriis, & signis, quæ illius ortum antecesserunt?

R. Si quid fortè singulare contigerit, quo pueri futura claritas, & amplitudo quomodocumque portendi videatur, id solerter in laude ponendum erit. Hujusmodi est fax illa, quam Hecuba prægnans uterô gestare se somniavit. Ejusmodi est etiam vitis illa, quam in somnio vidit Astyages, quæ palmitibus Asiam obumbraret; unde Cyri magnitudinem præsagiri ab ariolis responsum est. Id genus est etiam illud examen apum, quod in nascentis vel vagientis Ambrosii labris consedisse dicitur. His adde quod de mirabili S. Joannis Baptistæ ortu narrant Sacræ Paginæ. Nec omittenda est orbicularis illa flamma, quæ nascente Joanne Pico Mirandulano, qui postea eruditionis quoddam portentum fuit, supra caput matris parientis visa est, & mox evanuit.

§. IV. De Iis, quæ In vita ipsa laudari possunt.

Quænam in hominis vita laudem præcipuam merentur?

R. Tria hæc in primis, virtutes, ſcientiæ, & artes.

Quænam virtutes sunt vel maximè celebrandæ?

R. Primum, ut par eſt, locum obtinet religio, pietaſque in Deum, in Parentes, & Patriam.

Ex hoc capite suam ipſius commendationem exorditur Æneas, 1 Æn.

Sum pius Æneas, raptos qui ex hoſte Penates.
Claſſe veho mecum.

Secundum locum ſibi jure vindicant clementia, moderatio, atque juſtitia. Ex primo capite Cæsarem mirificè commendat Tullius pro Marcello: *Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adverſarium nobilitate, ingenio, virtute præſtantem, non modò extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus priſtinam dignitatem; hæc qui faciat, non ego cum summis viris comparo, sed ſimillimum Deo judico.* De hac eadem clementia ſic Antonius Imperator ad Fauſtinam conjugem: *Non enim-*

quid

quidquam est, quod Imperatorem Romanum meliùs commendet gentibus, quàm clementia: Hæc Cæsarem Deum fecit: Hæc consecravit Augustum.

5. Laudabitur liberalitas, atque beneficentia, qua nimirum una reges, ac principes propiùs ad Deum possunt accedere. Commendabitur aurea illa Scytharum legati ad Alexandrum vox; *Si Deus es, tribuere hominibus beneficia debes, non sua eripere.* Celebrari quoque poterit facilitas, ac liberalitas Imperatoris Titi, qui nihil cuiquam quod concedi fas esset, abnuebat; *negans*, inquit Suetonius, *oportere quemquam à Principe tristem discedere.* Cùm verò aliquando, inter cœnandum, diem illum beneficiò vacuum abiisse meminisset, conversus ad amicos, *Amici*, inquit, *diem perdidi.* Adeò scilicet Principibus vitam ad benemerendum de mortalibus datam existimabat: proindeque summis æquè, ac infimis charus adeò fuit, ut *humani generis deliciæ* meritò diceretur.

Usurpari etiam poterit aurea illa Virgilii sententia, Æneid 6. sepositum quemdam Elysios esse locum iis omnibus, qui erga alios fuere benefici:

Quique sui memores alios fecere merendo.

Denique celebrabitur fortitudo in adeundis periculis, & in laboribus sufferen-

dis; magnitudo animi excelſi, & invicti nihil extimeſcentis, conſtantia, fidesque in promiſſis, prudentia in conſiliis capiendis, celeritas in exequendis; in adverſis verò æquanimitas, & robor mentis semper imperterritæ.

Quomodo laudari quis poteſt à ſcientia, & artibus?

R. Ex duplici capite. 1. Si liberalium artium diſciplinis ſit inſtructus is, qui laudatur. 2. Si ſaltèm literis, & artibus faveat, & patrocinetur. Ex hoc poſteriori capite Imperatorem Trajanum magnificè celebrat Juvenalis Satyrâ 7.

Et spes, & ratio ſtudiorum in Cæſare tantùm.
Solus enim triſtes hac tempeſtate Camœnas Reſpexit.

§. V. De corporis, & fortunæ laudibus.

Quænam res laudantur in corpore?

R. Laudatur in corpore pulchritudo, robur, & sanitas, & his ſimilia. Qui hæc habuerit, laudabitur, quod bene ſit illis uſus: Qui non habuerit, quod sapienter caruerit: Qui amiſerit, quod tulerit moderatè.

Cur

Cur caduca hæc, & plerumque etiam noxia corporis bona laudantur in homine?

R. Laudantur 1. Quia, licèt in se veram laudem non habeant, quæ debetur uni virtuti; tamen virtus in eorum usu, atque moderatione vel maximè cernitur. 2. Quia formæ dignitas est optimæ mentis indicium, & simulacrum quoddam, ac flos quodammodò virtutis. Unde non inscitè dictum est ab Eumenio in Panegyrico Constantini M. *Naturam ipsam magnis mentibus domicilia magna metari, & ex vultu hominis, decoreque membrorum colligi posse, quantus cœlestis spiritus intrârit habitator.* 3. Quia corporis decor est muta quædam commendatio, &, ùt eleganter ajebat Carneades, *Regnum absque satellitio.*

Gratior, & pulchro veniens in corpore virtus
Adjuvat. . . . .

inquit Maro. Hinc est, quòd olim populi bene multi, & in primis Æthiopes, Indique, in dandis Imperiis, proceritatem, ac pulchritudinem spectare solebant, ùt narrat Aristoteles: graviterque mulctatus fuit olim à Lacedæmoniis Archidamus rex, quòd exiguam duxisset uxorem. Querebantur enim *non reges, sed regulos* ex hoc conjugio procreatum iri 4. Quia pulchritu-

tudo eſt veritatis non solùm indicium, ſed etiam adjumentum. 5. Denique cùm vel in ipſis ſacris litteris prædicetur David ùt *pulcher aſpectu, & facie decora;* quid sanè mirum, ſi à Cornelio Nepote laudetur Alcibiades, ùt *ætatis ſuæ formoſiſſimus?* Si ex hoc eodem capite commendetur à Plutarcho Scipio Africanus, & ſi de Theodoſio M. dixerit Pacatus; *Virtus tua meruit Imperium: ſed virtuti addixit forma ſuffragium. Illa præſtitit, ut oporteret te Principem fieri: hæc ùt deceret.*

Quòd ſi ſubturpiculus fortè fuerit vel deformis is, qui laudatur, tunc sanè corporis vitium egregiis animi dotibus ſolerter compenſabis. Confugies ad illud Ovidianum.

Si mihi difficilis formam natura negavit;
Ingeniô formæ damna rependo meæ

Dices deformem fuiſſe Socratem, cæcum Homerum, coclitem seu altero oculo captum Philippum Alexandri magni patrem, itemque Hannibalem. Unde Juvenalis:

Cùm Getula Ducem portaret bellua luſcum,

Flu-

Fluxam & caducam formæ fragilitatem, quæ propediem deflorescit, verbis exaggerabis, unde Socrates ingeniosè ajebat, illam esse *brevem tyrannidem*. Neque fragilem modò dices, sed etiam rem esse plerumque perniciosam, præcipitem, lubricam, & periculosæ aleæ plenam docebis. Unde festivè Petrarcha vocat illam *velum oculis, pedibus laqueum, viscum alis*. Postremò addere poteris cum Petronio: *Raram facit mixturam cum sapientia forma*; & cum Ovidio, primò Fastorum.

Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam:

Cum Martiali, lasciviam esse persæpe illius comitem.

Insignis formâ, nequitiaque puer.

Cum vanissimo illo milite apud Plautum: *Nimia est miseria pulchrum esse hominem nimis*. Sed in primis dices cum Juvenali Sat: 10.

Sed vetat optari faciem, Lucretia qualem
Ipsa habuit, cuperat Rutilæ Virginia gibbum
Accipere, atque suam Rutilæ dare. Filius autem
Corporis egregii miseros, trepidosq; parentes
Semper habet: rara est adeò concordia formæ

At-

Atque pudicitiæ

Quænam sunt Fortunæ bona?

R. Honores, & divitiæ.

Quomodo commendari quis poterit ab honoribus?

R. Bifariam, si nempe illos promeritus fuerit, beneq; illis fuerit usus. Hinc acute omnino suum Trajanum laudat Plinius, quòd meruerit honores, antequam fuisset illos adeptus: *Soli*, inquit, *contigit tibi, ut pater patriæ esses, antequam fieres.* 2. Si meruerit simul, & spreverit, quemadmodum magnanimus ille Frontinus, quem Rufo ità comparat Plinius in Epistolis: *Uterque*, inquit, *ad gloriam pari cupiditate, diverso itinere contendit. Alter* (Rufus) *cùm expedit debitos titulos: alter* (Frontinus) *cùm mavult videri contempsisse.*

Quomodo commendari quis potest à divitiis?

R. 1. Si possideat, non possideatur 2. Si sint honestis laboribus partæ. 3. Si iis utatur non ad perfruendas voluptates, sed vel ad usus vitæ honestos, vel ad juvandos amicos, vel ad egenorum inopiam sublevandam, ùt Trajanus; de quo ità Plinius: *Nihil magis tuum credis, quàm quod per amicos habes*: Non verò quemadmodùm aut luxuriosi, perditique nepotes, aut avari.

Aut

Aut qui divitiis soli incubuere repertis,
Nec partem posuere suis: quæ maxima turba est.

Quod si fortunæ bonis carueritis, quem laudas, confugies ad tritos illos, communesque locos, blandientis fortunæ munera potiùs esse in malis, quàm in bonis numeranda; caduca; semper hæc esse, non virtutis, & ingenii, sed incertæ sortis, & temporum munera; infelicitatis genus esse semper esse felicem. Usurpabis aureum illud verbum: *Nescio quomodo bonæ mentis soror est paupertas:* Amplificabis Horatianum illud: *Aurum irrepertum, & sic melius situm cùm terra celat.* Dices deniq; cum Juvenali.

Si fortuna volet, fies de Rhetore Consul.
Si volet hæc eadem, fies de Consule Rhetor.

§. VI. De tempore illo, quod mortem subsequitur.

Superest nunc tempus ultimum, cujus in primis habenda est ratio. Ut enim docet D. Ambrosius: *Ante mortem nulla est perfecta laudatio; neque quisquam in hac vitâ potest definitô præconiô prædicari, cùm posteriora ejus incerta sint.*

Quæ-

Quænam res in ultimo tempore laudari possunt?

R, Duæ. 1. Quæ in ipsa morte; 2. Quæ sub ipsum mortis tempus contigere.

Quid in ipsa morte considerare potissimùm debet Orator?

R. Duo: genus nimirum, & causam mortis; Genus, si quis piè, ac fortiter obierit, ùt sapientem, ac probum decet: Causa verò laudabitur, si nempe vel pro patria pugnans occubuerit; *Dulce enim, ac decorum est pro patria mori*, inquit Horatius; vel si pro tuenda religione mortem occubuerit, ùt Christi Martyres Sanctissimi: vel denique si honestis animi, corporisve laboribus, & curis sibi ipse mortem acceleraverit.

Quænam post mortem consideranda sunt?

R. Tria hæc spectari solent, 1. Pompa funebris, & honores habiti mortuo; ùt quòd Aristoteli statua fuerit erecta cum inscriptione hujusmodi: *Aristoteles Philosophorum optimus*; vel quòd uni Demetrio Phalereo statuæ trecentæ, & sexaginta fuerint Athenis positæ, vel quòd Gorgiæ Leontino, non aureata, ùt ceteris, sed aurea statua fuerit erecta. 2. Spectatur bonorum mœror, & luctus, Quò refer illa Mopsi apud Maronem Ecl. 5.

Non

Nonnulli paſtos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla neque amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam
Daphni, tum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, monteſque feri, ſilvæque loquuntur.

Sed nihil in hoc genere comparandum cum incredibili, inſolitòque omnium luctu, & acerbiſſima militum comploratione poſt Alexandri mortem; quod eloquentiſſimè ità deſcribit *Curcius* lib: 10. *Suprema hæc vox regis fuit & paulò poſt extinguitur. Ac primo ploratu, lamentiſque, & planctibus tota regio perſonabat; mox velut in vaſta ſolitudine omnia triſti ſilentio muta torpebant, ad cogitationes quid deinde futurum eſſet, dolore converſo. Nobiles pueri cuſtodiæ corporis ejus aſſueti, nec doloris magnitudinem capere, nec ſe ipſos intrà veſtibulum regiæ retinere potuerunt; vagique, ac furentibus ſimiles totam urbem luctu, ac mœrore compleverant, nullis quæſtibus omiſſis, quos in tali caſu dolor ſuggerit . . . . Nec poterant victi à victoribus in communi dolore diſcerni. Perſæ juſtiſſimum, ac mitiſſimum dominum; Macedones optimum, ac fortiſſimum regem invocantes, certamen*

quoddam mœroris edebant. Nec mœstorum solùm, sed etiam indignantium voces exaudiebantur; tam viridem, & in flore ætatis fortunæque, invidiâ Deorum ereptum esse rebus humanis. Vigor ejus, & vultus educentis in prælium milites, obsidentis urbes, evadentis in muros, fortes viros pro concione donantis, occurebant oculis.

Persæ, comis more suo detonsis, in lugubri veste cum conjugibus, liberis, non ùt victorem, & modò hostem, sed ùt gentis suæ justissimum regem, verò desideriô lugebant. . . . Ad Darii quoque matrem celeriter fama perlata est. Abscissa ergo veste, qua induta erat, lugubrem sumpsit; laceratisque crinibus, humi corpus abjecit. . . . ad ultimum dolori succumbit, obvolutòque capite, accidentes genibus suis neptem, nepotemque aversata, cibô pariter abstinuit, & luce; quinto, postquam mori statuerat, die extincta.

3. Denique spectantur filii superstites relicti, unde levari mortis mœror, damnumque aliquo pacto sarciri possit. Ità D. Ambrosius in funere Theodosii magni, *Ergo*, inquit, *tantus Imperator recessit à nobis, sed non totus recessit. Reliquit enim liberos, in quibus eum debemus agnoscere, & in quibus eum cernimus, & tenemus.* Intelligit autem Honorium, & Arcadium, qui patri in Imperio successerê. §.

§. VII. Animadversiones quædam circa personarum laudationem.

Quænam obſervanda ſunt in perſonarum laudatione?

R. Tria hæc. 1. Nè ad ementitas, fictitiaſque laudes recurramus, quæ ſcilicet non splendorem afferunt orationi, sed in veris etiam fidem omnino derogare ſolent; ùt olim contigit imprudentibus hiſce Poëtis: qui verſibus celebrare veriti non sunt hyacinthinas Stratonices comas, quam non deformem modò, sed calvam prorsus eſſe nemo non ſciebat. Hoc etiam illuſtrare poteris exempló Lipſii, qui Alexandrum ſapienter effinxit haſtam manu tenentem, Apellem reprehendens, quòd eundem fulminantem depinxiſſet, & ità spoliàſſet veris, ac propriis inſignibus, ut ornaret falſis, quæ nullam apud poſteros fidem eſſent habitura.

2. Cavendum eſt, nè in meliorum copia, res conſectemur viles, & facta leviora. Ut enim ſcitè ajebat Phavorinus, turpius eſt exiguè frigidèque laudari, quàm graviter vituperari. In magnis tamen viris aliquando etiam res minuſculas commendare operæ pretium eſt. Fecit hoc olim

Damis in Apollonio ſuo Tyanæo: eòque nomine reprehenſus; argutè reſpondit: *De menſis Deorum analecta quoque colligi ſedulò debere, nè de illorum ambroſia quidquam depereat.*

3. Denique erit hoc obſervandum diligenter, ut non communes, ac pervagatas, ſed proprias cujuſque, vel saltèm cùm paucis communes laudes præcipuè conſectentur. Quapropter planè, ac perfectè perſpecta tibi eſſe debent, quæ propria ſunt illius, de quo agitur.

De perſonarum laudatione satis, superque dictum à nobis hactenus. Unde intelligi facilè poteſt, quomodo debeat inſtitui vituperatio, quippe ubi omnia prorſus debent inverti.

§. VIII. De oratione natalitia, seu genethliaca.

Quid eſt oratio Genethliaca?

R. Oratio Genethliaca, quæ etiam Genethliacum, vel Genethliacus appellatur, eſt oratio, qua alicujus dies natalis celebratur.

Quas partes, ſeu capita continet oratio Genethliaca?

R. Quatuor. 1. Continet laudes parentum, atque majorum, quæ jure quodam

dam hæreditario pertinere videntur ad prolem. 2. Spem, quam præbet puer vitæ aliquando cum laude peragendæ, 3. Lætitiam, & gratulationem de prole feliciter parentibus nata. 4. Vota, & preces ad Deum O. M. ut infanti faustè, feliciter, prosperèq; eveniant omnia, ùtque in patriæ decus, & ornamentum adolescat. Hujusmodi vota pro Domitiani filio, licèt nondum nato, facit Martialis l. 6.

Nascere Dardanio promissum nomen Julo,
Vera Deûm soboles, nascere magne puer,
Cui pater æternas, post sæcula, tradat habenas,
Quippe regas orbem cum seniore senex.

Undenam excitari potest spes illa, atque expectatio de futura prolis virtute, ac gloria?

R. Ex variis circumstantiis; 1. ex genere; 2. ex facie; 3. ex futura educatione; 4. ex signis, ex portentis, ex victoriis, prosperisque aliis eventis; si qua forte id genus pueri ortum vel antecesserint, vel comitata fuerint, aut subsecuta: qualia de Augusto narrantur, itemque de Pyrrho rege, qui maternis uberibus appensis dixit: Bulonxi, volo, quæ vox transiit in omen futuræ audaciæ. Si quis paren-

tum enixè efflagitantium precibus, ac votis conceſſus à Deo fuerit, habebis uberem benè augurandi campum, ùt de Scipione memorat A. Gellius, & ùt Ludovico Magno contigiſſe vidit ætas noſtra.

Quænam eſt diſpoſitio Genethliaci?

R. Exordium erit lætitiæ, & gratulationis plenum, & ductum ab aliqua temporis, loci, vel perſonæ circumſtantia. Ità Maro eximium illud Salonini, seu alterius Genethliacum exorditur ab apoſtrophe, quæ geſtientem quamdam lætitiam exprimit:

Sicelides Muſæ, paulò majora canamus,

Confirmatio continebit parentum laudes, & varias cauſas, quæ læta omnia de infante ſperare jubeant. Vide quàm magnificè locum hunc tractet Virgilius, quantàque non vereatur augurari de puero, ex patris virtute notiſſima.

Ille Deûm vitam accipiet, Diviſque videbit
Permiſtos heroas; & ipſe videbitur illis:
Pacatùmque reget patriis virtutibus orbem,
. . . .
At ſimul heroum laudes, & facta parentis

Jam

Jam legere, & quæ sit poteris cogno-
scere virtus;
Molli paulatim flavescet campus arista.

Peroratio denique vota, precesque pro filii, & parentum incolumitate continebit. Ità Statius Silvarum librô 4.

Magnus te manet ordo sæculorum,
Natis longior, abnepotibusque,
Annos perpetuâ geres juventâ,
Quos fertur placidos obisse Nestor,
Quos Tithonia computat senectus,
Et quantos ego Delium poposci.

Quid est oratio Lustrica?

R. Ea est, quæ à veteribus nonullis habebatur; quando infanti nomen imponebatur. Vocabatur autem *Lustrica oratio*, quòd dies ille *Lustricus*, seu *lustralis* vulgò diceretur. Verùm quoniam illud orationis genus penitùs apud nos videtur obsolevisse, in illo tractando operam, & oleum perdemus.

§. X. De oratione nuptiali, sive Epithalamio.

Quid est Epithalamium, seu oratio nuptialis?

R. Epithalamium, ùt vox ipſa ſatis indicat, eſt oratio, qua alicujus nuptiæ celebrantur. Sic autem appellatur à voce Græca Dalxon, quæ. *cubiculum nuptiale* ſignificat.

Quot sunt partes Epithalamii?

R. Quatuor. 1. Dicitur generatim, & universè de nuptiarum laudibus, & de bonis matrimonii, quo ſcilicet hominum societas primùm cœpit, urbes conditæ sunt, genus humanum propagatur, vitæ levantur incommoda, & mutua charitas, atque benevolentia cognationibus, & affinitatibus serpit, atque diffunditur.

2. Pars, quæ præcipuam quamdam curam, diligentiamque deſiderat, continet laudes utriuſque conjugis. Ducuntur autem laudes illæ à Parentibus, à Patria, ab honoribus, fortuniſque, à corporis, animique dotibus, & à certis illis capitibus, unde laudari homines solent, de quibus, fusè diximus supra. Ità Mariam Imperatoris Honori novam conjugem laudibus in Cœlum tollit Claudianus Epithal.

Salve ſidereæ proles auguſta Serenæ,
Magnorum soboles regum, pariturâq; reges.
. . . .
Quæ proprior ſceptris facies, quis dignior aulâ
Vul-

Vultus erit? Non labra roſæ, non colla pruinæ,
Non crines æquant violæ, non lumina flammæ.
. . . . ; . . . .
Auroræ vincis digitos, humeroſque Dianæ.

Tertiô locô laudatur nuptiarum apparatus atque celebritas, popularium, & affinium prædicatur lætitia, & aliqua etiam laude solent aſpergi, qui ad nuptias convenerê. 4. Denique præcipuis, & fauſtis omnibus clauditur oratio, & vota Deo, Superiſque pro felici liberorum ortu, mutuàque conjugum concordia nuncupantur. Ità Statius in Epithal. Stellæ & Violantillæ:

Eja age, præclaros Latio properate nepotes.
Qui leges, qui caſtra legant, qui carmina ludant;
Acceleret partu decimum bona Cynthia menſem;
Sed parcat Lucina, precor, tùque ipſe Parenti
Parce puer; nè mollem uterum, nè ſtantia lædas
Pectora: cùmque tuos tacito natura receſſu

 For-

Formavit vultus, multum de matre decoris,
Plus de patre feras
Pro mutua conjugum concordia sic vota nuncupat Martialis in Epith: Prudentis, & Claudiæ l. 4.
Diligat illa senem quondam: sed & ipsa marito
Tunc quoq; cùm fuerit, non videatur anus.

§. X. De Laudatione Funebri.

Quid est oratio Funebris?

R. Ea est, quæ habetur vel in ipso funere, vel in anniversario funeris die, cujusmodi erant orationes illæ, quas ad Mausoli sepulchrum quotannis haberi jussit Artemisia; itèmque quæ Athenis habebantur in laudem eorum, qui in bello pro patria cecidissent, qualis est oratio Periclis apud Thucydidem.

Quænam est origo hujusmodi Funebrium orationum?

R. Illarum inventor apud Græcos fuit Solon, unus è septem Sapientibus: apud Romanos verò Valerius Publicola, qui collegam suum Junium Brutum, in pugna contra Tarquinios cæsum, funebri ora-

ratione prosecutus est; tantoque id populi applausu fecit, ut exinde mos ille obtinuerit, publicè laudandi Duces eos, qui in bello cecidissent, & à Romanis mos ille ad ceteras gentes, & ad ipsos etiam Christianos manaverit. Hujusmodi porrò laudationibus mendosam factam esse historiam, auctor est Tullius, & post illum Livius; quòd nempe supra modum res in illis augeri solerent, & benè multa assentatoriè magis, quàm verè dicerentur, ùt ferè fit.

Quot partibus constat oratio Funebris?

R. Orationem funebrem tribus omnino partibus constare debere: nimirum laude, consolatione, & parænesi, sive adhortatione: Laude mortui; consolatione Parentum, & affinium; Parænesi verò, seu adhortatione ad superstites, ut in mortui vitam, atque virtutes, tamquam in exemplar intueantur.

De artificio funebris orationis.

Quodnam esse debet, & undenam ducendum est illius Exordium?

R. Magnam quamdam mœroris, luctusque significationem præseferre omnino debet. Duci autem poterit. 1. ab exclamatione. Tale est Exordium brevis illi-

us, sed perelegantis orationis Tullianæ in morte Craſſi Oratoris clariſſimi; *O fallacem noſtram ſpem, fragilemque fortunam, & inanes noſtras contentiones, quæ in medio ſpatio ſæpè franguntur, & corruunt, & antè in ipſo curſu obruuntur, quàm portum conſpicere potuerunt!*

2. Duci poteſt Exordium à deſcriptione funebris apparatûs, vel à mæſto audientium ſilentio, quæ res utraque ſacrum quemdam horrorem audientibus incutiat. Ità nos olim ſumus exorſi funebrem laudationem Ill. Eccleſiæ Principis Camilli de Nausville Archiepiſcopi, & Proregis Lugd. *Quòd triſti ſilentio, tacitâque mœſtitia defixos, & rerum à me dicendarum expectatione ſuſpenſos eſſe vos videam (Auditores) arguit illud quidem dolorem veſtrum, cujus vim acerbiſſimam in veſtris animis altiùs inſediſſe ſatis intelligo, At hic veſter mœror, hæc expectatio tanta nè mihi, vobiſque fraudi ſit, eſt omnino, quod verear. Habeant hoc nempe magni dolores, ut ſuperbiſſimum ſit illorum ſensus delicatiſſimùmque faſtidium: Habent hoc, ut refricando facilè recrudeſcant, neque ſe, niſi cautè admodum, ac molliter interpellari patiantur. Verùm opprimar antè licèt officii pondere, quàm illud deſeram.*

3. Duci poterit Exordium à gravi ali-

quo

quo apophtegmate de fragili, caducàque rerum humanarum forte, quæ nobis, ùt cùm maximè, ante oculos obversatur.

4 Duci poterit ab adjunctis, quæ fortè laudandi mortem circumstetere. Hinc Imperatoris Theodosii M. laudationem funebrem orditur D. Ambrosius: *Hoc nobis motus terrarum graves, hoc juges pluviæ minabantur, & ultra solitum caligo tenebrosior denunciabat, quod clementissimus Imperator Theodosius recessurus esset è terris. Ipsa igitur recessum ejus elementa mœrebant, Cœlum tenebris obductum, aër perpeti horrens caligine, terra quatiebatur motibus, replebatur aquarum alluvionibus. Quidni mundus ipse defleret eum principem continuò esse rapiendum, per quem dura mundi istius temperari solerent?*

5. Denique abruptum exordium ad movendam commiserationem longè aptius esse videtur, quàm temperatum, ac lene. Vide quomodo M. Antonius Muretus in funere Caroli noni Galliarum Regis exordiatur ex abrupto: *Hoc igitur restabat unum afflictis, ac penè prostratis infelicis Galliæ rebus, ut Carolus Rex, quo se illa recreabat, ac solabatur uno, de quo cogitans, in quem intuens, omnium, quas excepit, acerbitatum memoriam deponebat, cùm bonorum animos ad aliquam spem quietis*

erigere cœpisset, in ipso ineuntis adolescentiæ flore, acerba, atque immatura morte raperetur. O fallaces hominum spes! O incerta vota! O lubrica, & ancipitia humanæ vitæ curricula!

Quid factò opus est in confirmatione?

R. Tribus illis, quæ suprà memoratæ sunt, partibus constabit Confirmatio, laude nimirum, consolatione, atque Parænesi; laude mortui, consolatione propinquorum, ac amicorum, & Parænesi ad adstantes. Quod attinet ad mortui laudes, vide quæ diximus de Panegyrico, á quo nimirum hóc tantùm differt oratio funebris, quòd audientium voluptatem sequatur, & captet Panegyricus; funebris verò laudatio nihil nisi mœrori serviat, atque tristitiæ; unde vitandum erit diligenter quidquid lætitiam, gaudiumque posset animis ingenerare. Hoc artificium observare poteris in illo Horatii Carmine, ubi Quintilii amici, & affinis sui mortem lamentatur:

Ergo Quintilium perpetuus sopor.
Urget? cui pudor, & justitiæ soror
Incorrupta fides, nudàque veritas,
Quando ullum invenient parem?

Mœrentium dolorem utcumque consolabitur.

1. Vitæ ab amico laudabiliter actæ felix recordatio. 2. Honores viventi, mortuoque

oque habiti, & omnia, quæ virtutem illius testantur tum publica, tum privata monumenta. 3. Spes minimè dubia de immortali ævo, quo ille inter felices animas in cœlo perfruitur, vel aliquando fruiturus est. 4. Filii, nepotesque superstites, ad quos paternæ virtutis hæreditas transit.

Quòd si fortè pro patria pugnans occubuerit is, qui laudatur: tunc enimverò poteris vagari liberiùs in hoc uberrimo dicendi campo, quem tibi aperit Tullius, cùm Martiam Legionem, quæ in prælio Mutinensi fortiter pugnans cecidit, magnificentissimè laudat Philippicâ 13. *Illi impii, quos cecidistis, etiam apud inferos pœnas parricidii luent: vos verò, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem, & locum consecuti. Brevis autem vobis vita data est, at memoria benè redditæ vitæ sempiterna: quæ si non esset longior, quàm hæc vita, quis esset tam amens, qui maximis laboribus, & periculis ad summam laudem, gloriàmque contenderet?* Et post pauca: *Sed quoniam, Patres Conscripti, gloriæ munus optimis, & fortissimis civibus monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos: quibus optima hæc est quidem consolatio, parentibus, quòd tanta Reip: præsidia genuerunt;*

li-

liberis, quòd habebunt domeſtica exempla virtutis; conjugibus, quòd viris carebunt, quos laudare, quàm lugere præſtabit; fratribus, quòd in ſe, ùt corporum, ſic virtutum ſimilitudinem eſſe confident.

Deniq; adſtantibus, earum, quas celebraſti, virtutum recordatione ſtimulos admovere conaberis.

Quodnam eſſe debet Perorationis artificium?

R. Hæ ſunt Perorationis partes. 1. Æternam apud Superos felicitatem apprecari mortuo. 2. Sempiternam eidem apud Poſteros exoptare ac polliceri memoriam. 3. Summum illius deſiderium in auditorum animis excitare, his vel ſimilibus Horatii verbis, de eodem Quintilio:

Quis deſiderio ſit pudor, aut modus
Tam chari capitis? Præcipe lugubres
Cantus, Melpomene, &c.

§. XI. De oratione Eucharistica.

Quid eſt oratio Euchariſtica, ſeu Euchariſticum?

R. Oratio Euchariſtica dicitur ea, qua ob acceptum inſigne aliquod beneficium gratias agimus alicui; cujuſmodi eſt lo-

cu-

culenta illa oratio, qua Auſonius Orator, & Poëta Gallus, Imperatori Gratiano diſcipulo quondam ſuo gratias egit pro Conſulatu ab illo accepto. Traxit autem tum illud *Euchariſtici* nomen à voce Græca Eucharitiu, *gratias agere.*

Quot sunt præcipuæ partes Euchariſtici?

R. Tres. 1 Significamus lætitiam obortam ex accepto beneficio. 2. Accepti beneficii magnitudinem amplificamus. 3. Gratum, & memorem animum pollicemur.

Quodnam eſſe debet exordium orationis Euchariſticæ?

R. Exordium verſari debet in aperto quodam, candidoq; dicendi, genere, & magnam grati animi foras quodammodò erumpere geſtientis ſignificationem continere. Duci autem poterit. 1. A beneficii magnitudine, cui pro eo ac par eſt, verbis exornando, te imparem profitearis. Sic Tullius in oratione poſt reditum habita in Senatu: *Si, Patres conſcripti, pro veſtris immortalibus in me, fratremque meum, liberoſque noſtros meritis, parum vobis cumulatè gratias egero; quæſo, obteſtórque, nè meæ naturæ potiùs quàm magnitudini beneficiorum id tribuendum putetis.*

Quæ

Quæ enim tanta potest existere ubertas ingenii, quæ tanta dicendi copia, quod tam divinum, atque incredibile genus orationis, quo quisquam possit vestra in nos universa promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando?

2, Duci poterit Exordium ab excusatione diuturni silentii post acceptum beneficium. Hoc pacto Tullius exorditur suum illud eximium Eucharisticum ad Cæsarem pro impetrato M. Marcelli reditu: *Diuturni silentii, P. C. quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundiâ, finem hodiernus dies attulit; idemque initium quæ vellem, quæque sentirem, meo pristino more dicendi.*

Quid factô est opus in Eucharistici confirmatione?

R. 1. Amplificanda est & in bono lumine collocanda beneficii magnitudo. 2 Laudanda est persona, à qua profectum est beneficium.

Quomodo amplificanda est beneficii magnitudo?

R. Amplificabitur quadrifariam 1. A persona, quæ gratificabitur, si rex, si in amplissimo dignitatis gradu collocatus.

Hinc

Hinc enim augetur beneficii magnitudo. 2. A persona, cui gratificatur, si beneficium sit egenti collatum, si immerenti, si ad plures pertineat. 3. A re qua gratificatur, si honesta, si opportuna, si exoptata, si difficilis 4. A ratione, & modo; si non ægre, sed libenti animo; si non rogatu alieno, sed sponte; si non redditum sit, sed datum beneficium. si non tardè, sed citò, & opinione citiùs. Ut enim est in veteri Proverbio, *Bis dat, qui citò dat:* & interdum etiam beneficii locô ducitur, si citò negetur. Unde in laudatissimo Epigrammate auctoris incerti, sed veteris:

Cæsaris ad valvas sedeo, sto, nocte, dièque.
Nec datur ingressus, quo mea facta loquar.
Ite, Deæ faciles, & vestro numine saltèm
Dicite divini Cæsaris ante pedes:
Si nequeo placidas affari Cæsaris aures,
Saltèm aliquis veniat, qui mihi dicat, Abi.

Quidnam in Peroratione servandum est?

R. Accepti beneficii memoriam nunquam interituram, & trabali, ut ita loquar, clavo figendam esse polliceberis. Ità Ausonius ait ubique sibi occurrere benefi-

ficia

ficia Gratiani, *in templo, in foro, in curia, in palatio, domi.* Sic etiam Mamertinus ad Imperatorem Julianum: *In referenda gratia hoc tibi polliceor, semperque præstabo, mihi nec in ſuggerendis conſiliis veritatem, nec in adiendis periculis animum, nec in laboribus perferendis induſtriam defuturam.* Sed nullum, quod ſciam, illuſtrius exemplũ afferri poteſt, quàm Euchariſticum Æneæ ad Didonem, Æneid. 1.

O ſola infandos Trojæ miſerata labores,
Quæ nos reliquias Danaum, terræque, mariſq;
Omnibus exhauſtos jam caſibus, omnium egenos
Urbe, domo ſocias. Grates perſolvere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido: nec quidquid ubiq; eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem,
Dî tibi (ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Uſquam Juſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti)
Præmia digna ferant.

Vide etiam apud Livium lib: 28. orationem Saguntinorum gratias agentium Senatui

tui Rom. quòd eorum causâ bellum adversus Hanibalem suscepisset. Vide in Bello Jugurthino orationem Bocchi regis ad Syllam. Habes quoq; lectissimam illam epistolam, qua Tullius agit gratias Marcello ob supplicationem sibi ejus opera decretam.

§. XII. De Epinicio, & Gratulatione.

Quid est Epinicium?

R. Est gratulatio ob reportatam victoriam. Sic autem nuncupatur à voce Græca vi *victoria.*

Quodnam esse debet illius artificium, & dispositio?

R. Exordium, si unquam aliàs, erit splendidum, floridumque, & hilaritatis plenum, ac lætitiæ. Videtur autem abruptum magis esse debere, quàm temperatum.

In Confirmatione amplificabitur 1. Belli necessitas. 2. Belli difficultas 3. Æquitas in suscipiendo, diligentia in apparando, virtus in gerendo, celeritas in conficiendo. 4. Enumerabuntur commoda, & utilitates victoriæ, quæ timore populos, direptione urbes, vastitate Provincias liberaverit. Laudabuntur fortissimi viri, qui

in

in bello ſtrenuè pugnantes ceciderē. Ità Virgilius Euryalum Nisûmque laudibus in Cœlum extollit: Æneid. 9.

Fortunati ambo, ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo,
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiûmque pater Romanus habebit.

Sua etiam laus tribuetur præfectis ducibusq; præcipuis, qui in victoriæ partem aliquam venêre. Ità Ruæus, hiſce inſcriptionibus, Auguſti ſæculô dignis, conſecravit nomen illorum, qui bellum Batavicum una cum Ludovico Magno adminiſtraverant.

LUDOVICO PRINCIPI CONDEO,
TRIBUS AD SENEFUM EXERCITIBUS FRACTIS.
HENRICO PRINCIPI TURRENIO, SERVATIS REGNI FINIBUS. PULSIS ULTRA RHENUM GERMANIS,
EORUM EXERCITU
QUATER CÆSO.
FRANCISCO MARESC. CREQUIO, DELETIS INCRUENTA VICTORIA
GERMANORUM COPIIS, &c.

Pero-

Peroratio vota continebit pro victoris incolumitate, gloria, felicitate, postquam Deo O. M. victoriarum largitori, & bonorum omnium fonti, grates fuerint, ut par est, ritè persolutæ.

Quòd si non pro victoria, sed pro adepto insigni quopiam honoris, ac dignitatis gradu, fiat alicui gratulatio; significabis. 1. Quantam ceperis animô voluptatem ex illius nova dignitate. 2 Quanta sit etiam publica hilaritas, & lætitia. 3 Honoris, & gradûs amplitudinem verbis extolles. 4. Non casu, non prehensatione, & ambitu, non precibus, muneribùsque, sed meritis, rebùsque gestis fuisse comparatum hunc honorem, quem multi ambierint, perpauci obtinuerint

Pertinent etiam ad demonstrativum genus Soteria, Propempticon, Apobaterion, & Epibaterion.

Quid est Soteria?

R. Soteria vocamus orationis genus quoddam, quo restitutam alicui sanitatem gratulamur, & pro illius incolumitate, & salute grates agimus Superis.

Quid est Propempticon?

R. Est Oratio, qua discedentem aliquem faustis ominibus, votisque prosequimur; cujusmodi luculentum habes exemplum in egregio Horatii Propemptico, ad

Vir-

Virgilium Athenas proficiſcentem:
Sic te Diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ lucida ſidera,
Ventorùmque regat pater,
Obſtrictis aliis, præter Japyga,
Navis quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem, precor,
Et ſerves animæ dimidium meæ.

Quid eſt Apobaterion?

R. Eſt oratio, quam habemus diſcedentes ex patria, vel ex alio quodam loco, ubi cum ſigulari benevolentiæ ſignificatione ſumus excepti. Hujus generis eſt Æneæ diſcedentis oratio ad Helenam, & Andromachen, Æneid. 3.

Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris æquor arandum:
Arva neque Auſoniæ ſemper cedentia retrò
Quærenda: Effigiem Xanthi, Trojamque videtis,
Quam veſtræ fecerê manus: melioribus opto
Auſpiciis, & quæ fuerit minùs obvia Grajis.

Quid

Quid est Epibaterion?

R. Est oratio, quæ habetur ab illo, qui post longam peregrinationem, domum incolumis rediit. Vide Scaligerum lib: 3. Poëtices.

CAPUT II.

De orationibus, quæ pertinent ad genus deliberativum.

Quænam est materia generis deliberativi?

R. Illius materia suntres omnes in manu, & arbitrio nostro positæ: Ut enim ait Tullius, *Tollitur omnis deliberatio, si intelligatur quidquam fieri non posse, aut imponatur necessitas. Neque enim quisquam deliberat, qua ratione perpetuò victurus sit, quoniam intelligit sibi moriendi necessitatem incumbere: neq; quisquam deliberat, quomodo volare possit, scit enim sibi alas non adesse.*

Quisnam est finis generis deliberativi?

R. Honestas, & utilitas.

Quænam orationes spectant ad genus deliberativum?

R. Pertinent ad genus deliberativum ſvaſio, diſſuaſio, hortatio, dehortatio, conciliatio, concitatio, commendatio, petitio, & conſolatio.

§. I. De Suasione, & Dissuasione.

Quid eſt Suaſio?

R. Eſt oratio deliberativa, qua oſtenditur, quid faciendum ſit. Diſſuaſione verò contrarium ſuadetur.

Undenam ducuntur argumenta Suaſioni, vel Diſſuaſioni propria?

R. Ducuntur ab honeſto, ab utili, à neceſſario, à facili, à jucundo, cùm aliquid ſuadendum eſt; & a contrariis capitibus, cùm eſt aliquid diſſuadendum.

Quid eſt Honeſtum?

R. Honeſtum id intelligimus, inquit Cicero, quod tale eſt ut detracta omni utilite, per ſe ipſum laudabile ſit, & expetendum; v g ſi quempiam hortemur, ut M. Attilii Reguli exemplô malit ad mortem vel ad vincula reverti, quàm datam hoſtibus fidem fallere. Ità Tullius in Manilianis probat ſuſcipiendum eſſe bellum Mithridaticum, ut deleatur ignominia, quam Populo R. Mithridates inuſſit, cùm unâ

unâ horâ tot civium Romanorum millia juſſit occidi. Ex hoc eodem loco Cato apud Lucanum lib: 9. animos militum accendit sola gloriæ commendatione, ad aggrediendum iter periculoſum, ac difficile:

O quibus una ſalus placuit mea caſtra ſecutis
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, ſummoſque labores:

Quam orationem claudit pulchra illa ſententia:

———Serpens ſitis, ardor, arena,
Dulcia virtuti: gaudet patientia duris:
Lætius eſt, quoties magno ſibi conſtat honeſtum.

Quid vocas utile?

R. Utile eſt, quod propter commodum expetitur; ſive adjunctam habeat honeſtatem, ùt gloria, honor, dignitas; ſive non habeat, ùt divitiæ, valetudo, tranquillitas, malorum depulſio, &c. Ex his locis Catilina conjuratos hortatur, apud Salluſtium, ad nefarium facinus, quod ille ma-

maximum, atque pulcherrimum vocat: *Nobis*, inquit, *eſt domi inopia, foris æs alienum, mala res, ſpes multò aſperior. Deniq; quid reliqui habemus, præter miſeram animam? Quin igitur expergiſcimini? en illa, quam ſæpe optâſtis, libertas; præterea divitiæ, decus, gloria in oculis ſita ſunt. Fortuna ea omnia victoribus præmia poſuit.*

Curio ſimiliter, apud Lucanum lib. 1. ſpecie utilitatis Julium Cæſarem ad bellum civile ſic hortatur.

Bellantem geminis tenuit te Gallia luſtris,
Pars quota terrarum! Facili ſi prælia pauca
Geſſeris eventu, tibi Roma subegerit orbem.

Quid vocas Neceſſarium?

R. Neceſſarium dicitur id omne, ſinè quo ſalus, aut dignitas ſtare non poteſt. Seu mavis cum Scaligero: neceſſarium dicitur, quod ità utile eſt, ut ſinè eo res NEC ESSE poſſit, unde, & nomen derivatum eſt. Hujuſce porrò loci magna vis eſt. Multi enim sunt animis adeò ſegnibus, ut tum quoque, cùm aliquid honeſtum & utile eſſe norunt, tamen ſi res ſit cum magno labore conjuncta, facilè terreantur: Apud tales ratio neceſſitatis eſt compendioſa

via

via ad persuadendum. Ejusmodi est Ciceronis argumentum in 4.| Philip: *Agitur enim non qua conditione victuri, sed victurine simus, an cum supplicio, ignominiàque perituri.* Ab hoc potissimùm loco, itemque ab honesto Æneam Hector ad fugiendum hortatur; Æneid 2.

Heu! fuge nate Dea, tèque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troja.
Sat Patriæ, Priamoq; si Pergama dextrâ
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.

Quid vocas Facile?

R. Facile illud est, quod sinè magno labore, sumptùve, aut molestia, brevi tempore fieri potest: quæ sanè omnia maximo sunt ad persuadendum momento. Frustra enim suadetur illud, quod vix, aut ægrè admodum fieri posse creditur. Ac propterea, si quis hac de re scrupulus hæreat auditoribus, is ante omnia ex illorum animis omnino erit eximendus. Ita Venerem in suam sententiam conatur allicere astuta Juno, Æneid: 4.

Mecum erit iste labor: nunc qua ratione, quod instat.
Confieri possit, paucis, adverte, docebo.

Quid vocas Jucundum?

R. Jucundum dicitur, quod honestam habet voluptatem vel animi, vel corporis; sic nuncupatum, inquit Tullius, *àjuvando*, quòd nempe juvet vel utrumq; vel alterutrum. Hinc ducitur illud argumentum Tullii: *Hoc velim tibi persuadeas, si rationibus meis à te provisum esse intellexero, magnam te ex eo, & perpetuam voluptatem esse capturum.*

Quænam in suadendo, vel dissuadendo præcipuè spectanda sunt?

R. Tria. 1. Quid sit, de quo deliberetur. 2. Qui sint, qui deliberent. 3. Quis sit, qui svadeat, vel dissuadeat.

Quid spectandum est in re, de qua deliberatur?

R. Quinque illa, de quibus egimus enucleatè: An sit honesta, an utilis, an necessaria, an facilis, an jucunda.

Quid spectandum est iis, qui deliberant?

R. Caput artis est nosse penitùs animos eorum, qui deliberant, eorumque voluntates, ac naturas festinè odorari, ut possis ambitiosis splendida, avaris utilia, voluptuosis jucunda proponere, & suo, quod ajunt, hamô quemque piscari.

Præ-

Prudentia ergo Oratoris erit videre, an agat cum regibus, aut viris principibus, apud quos, ùt ajebat Parisatis illa, verbis byssinis opus est; an cum nobilibus, quos honesta, ac laudabilia tangunt: an cum plebe, bellua multorum capitum, apud quam negotium tractare longè difficillimum est. Neque verò satis est dignitatem spectare: sed habenda est etiam ingenii, morum, & ætatis ratio, ut rem faciliùs possis ad exitus optatos perducere. Jure igitur merito de variis variarum ætatum, conditionum, & gentium moribus hic agi solet ab artis Magistris, & in primis ab Aristotele.

§. II. De variis variarum ætatum moribus.

Quinam sunt juvenum, virorum, ac senum mores?

R. Ætatis cujusque mores graphicè admodum ità pingit Horatius in Arte poëtica.

Imberbis Juvenis tandem, custode remoto,
Gaudet equis, canibùsque, & aprici gramine campi.
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,

Utilium tardus provifor, prodigus æris;
Sublimis, cupidùsque, & amata relinquere pernix.
Converfis ftudiis, ætas, animùfque virilis
Quærit opes, & amicitias, infervit honori:
Commififfe cavet, quod mox mutare laboret.
Multa fenem circumveniunt incommoda; vel quòd
Quærit, & inventis mifer abftinet ac timet uti;
Vel quòd res omnes timide, gelideq; miniftrat;
Dilator, fpe longus; iners, avidùsq; futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti,
Sed puero cenfor, caftigatorque minorum.

Juvenes igitur flagrant cupiditatibus; facilè, & vehementer excandefcunt, unde adolefcentia quidam quafi rationis æftus appellatur; honeftum utili præferunt, aperti sunt, candidi, & mifericordes; fuâ enim innocentiâ ceteros metiuntur. Prodigi funt; & in fumptus effufi; nondum

enim

enim egestatem sunt experti: ad risum, & dicacitatem sunt propensi

At dispar omnino est senum ratio. Facilè succensent illi quidem, sed non æquè parent iræ; quia, ùt scitè Horatius, *Lenit albescens animo capillus, Litium & rixæ cupidos protervæ.* Parum sperant, quia diu vixerunt; pauca moliuntur, præteritis gaudent, facetos, ac ridiculos odere, soliciti sunt officiorum exactores, ad rem attenti, lenti, difficiles, suspiciosi; sæpè enim aut se, aut alios delusos meminerunt. Præterea queruli sunt, morosique, ùt ait Tullius, *in fragili corpore odiosa est omnis offensio.*

Denique verbosi sunt, & loquaces, quia dicere amant. Unde non inscitè Cornelius Gallius, seu potiùs Maximianus;

Deficit auditor, non deficit ipse loquendo,
O sola fortes garrulitate senes!
Sed facilè hoc illorum ætati condonandum,

ob egregias virtutes, quibus hoc vitium abundè compensant.

Viriiis ætas senectutem inter, & adolescentiam interjecta: ac in quodam quasi confinio posita, utriusque virtutum, vitiorumque particeps est, & utriusque in-

dolem, velut ex vicinia, trahit. Juventus fortis eſt, ſed intemperans; ſenectus eſt temperans, sed timida; virilis ætas fortis eſt, sobriàque. Juventus nimis credula eſt; senectus nimis ſuſpicioſa; virilis ætas, pro rerum natura, vel confidit, vel diffidit. Juventus quærit honeſtum potiùs quàm utile: senectus utile magis quàm honeſtum, virilis ætas, & honeſtum ſimul, & utile.

Puerilis denique ætas effervefcit facilè, mutatur in horas; magnam habet indolem ad virtutem gloriæ, honorique mirum in modum velificatur. Audi Tullium libr: 5. de Finibus, *Quanta sunt puerorum decertantium ſtudia! ùt illi efferuntur lætitiâ, cùm vicerint! ùt se accuſari nolunt! quàm cupiunt laudari! quos illi labores non perferunt, ut æqualium principes ſint!*

§. III. De Moribus Nobilium, Divitum, & Plebejorum

Quinam sunt Nobilium mores?

R. Nobiles sunt honoris, ac gloriæ vel maximè ſtudioſi, & ſi Apulejana voce uti fas eſt, sunt in primis *honoripetæ*. Solent autem non ſolùm ignobiles aſpernari, ſed etiam homines novos, qui primi ex sua

gen-

gente ſunt honores conſecuti.

Ità Metellus contemnebat C. Marium, illique Conſulatum invidebat. Unde ſic de eo Salluſtius: *Inerat contemptor animus, & superbia, commune nobilitatis malum.*

Quinam sunt Divitum mores?

R. Divites, ſi præſertim divitias sunt nuperrimè conſecuti, contumelioſi ferme sunt, ac superbi. Nempe facilè ſibi perſuadent præſtare ſe cæteris, quia divitias poſſident, quibus venalia ſunt omnia. Præterea solent mollitiâ, luxùque diffluere, ùt notat Juvenalis Sat. 6.

Prima peregrinos obſcœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt ſæcula luxu,
Divitiæ molles

Hanc, quam memoravimus, novorum divitum arrogantiam, ſcitè tangit Cicero, cùm de T. Roſcio ait, *Qui in ſua re fuiſſet egentiſſimus, erat, ùt fit, inſolens in aliena;* & Maro, cùm ait de Numano.

Vociferans, tumidùſque novô præcordia regnô.

Qui sunt denique Plebejorum mores?

R. Germanos plebis mores ſuis coloribus ſcitè pingunt Salluſtius, Horatius, Tacitus, & Seneca, dum ajunt, *plebem eſ-*

ſe belluam multorum capitum . . plumâ, & ventô mobiliorem eſſe. . . opinione duci magis, quàm veritate. . .. ire quò itur, non quò eundum eſt . . privatis commodis ſervire potiùs quàm publicæ vel honeſtati vel cupiditati. . . cupidam eſſe rerum novarum . . . Denique peſſimi argumentum turbam eſſe.

De variis Reipublicæ formis.

Neque verò in deliberatione ſatis eſt ætatis, & conditionis cujuſque indolem, ac ſtudia diligenter ſpectare. Spectandi præterea ſunt Reipublicæ mores, qui ſcilicet, pro varia Politiæ forma, ſolent maximopere variare. Aliter igitur agendum apud Gallos, Hiſpanoſque, & Luſitanos, quibus Rex unus ſummo cum imperio præeſt: aliter apud Helvetios, Batavoſq; ac Venetos, apud quos vel plebs vel Optimates dominantur.

Quid eſt Monarchia?

R. Eſt unius dominatus, communem utilitatem spectans.

Quid eſt Ariſtocratia?

R. Eſt Optimatum imperium, cujuſmodi eſt apud Venetos. Quòd ſi Optimates illi pauci ſint, & propriæ, non verò publicæ ſerviant utilitati, vocabitur *Oligarchia?*

Quid eſt Democratia?

R. Eſt imperium populi, cujuſmodi ferme eſt apud Helvetios. Quòd plebs infima dominetur, vocabitur *Ochlocratia*. Addi poteſt *Anarchia*, quæ ſolet ex turbulentiſſimis temporibus exurgere, cùm ſinè Rege, ceteriſque magiſtratibus, fluctuat labefactatum imperium.

De variis variarum gentium moribus.

Varios præterea gentium mores, ingeniumque accurratè cognoſces, & illorum germanam indolem perſpectiſſimam habebis, ut poſſis ad illam ſermonem accommodare, ut monet Horatius:

Intererit multùm Davuſne loquatur, an heros,
Colchus, an Aſſyrius, Thebis nutritus, an Argis.

Quænam igitur eſt variarum Europæ Gentium indoles?

R. Galli sunt humani, hoſpitales, candidi, urbani, lauti, audaces, bellicoſi, mobiles, præcipites, longæ ſpei impatientes, faciles ad obliviſcendas injurias æquè ac benefacta; acribus initiis, injurioſo fine, & ùt ait Florus de veteribus Gallis, primo impetu pluſquam viri, ſecundo non itèm;

ma-

magni peregrinatores; undejure dictum eſt, *Nullum bellum ſinè milite Gallo.*

Germani sunt ſimplices, aperti, fortes, animarum prodigi, veri amici, verique hoſtes, inquit Scaliger. Belgæ, Batavique medium ferme tenent Gallos inter, atque Germanos. Hiſpani ſunt conſtantes, ſedati, lenti in conſiliis, laboris, ac diſciplinæ tolerantes: vile miniſterium, etiamſi ſpes magna affulgeat, averſantes. Itali ſunt cunctatores, ingenioſi, ſapientes, mentis excelſæ, ac reconditæ, & ad regendum omnino nati, ùt ait Virgilius.

Tu regere imperiô populos Romane memento:
Hæ tibi erunt artes.

Poloni ſunt feroces, bellicoſi, & quos arte magis, quàm vi poſſis ſuperare; Moſcovitæ contra fraudulenti &c. Longum eſſet cetera perſequi. Plura qui volet, adeat, quæ ingenioſe, & eleganter de præcipuis gentibus diſſeruit Joannes Barclajus in icone animorum cap: 3. & ſex proximè ſequentibus. Adeat item Calvidii Læti Callipediam, ubi verſibus elegantiſſimis diverſarum Europæ gentium mores, & ingenium diligenter expreſſit.

Quid denique ſpectandum eſt in illo, qui ſuadet, vel diſſuadet?

R. Tria maximè in illo ſpectanda ſunt, pru-

prudentia, probitas, & benevolentia. Prudentia quidem, *quia iis fidem habere solemus*, inquit Tullius libro de Officiis, *quos plùs intelligere, ac videre, quàm nos arbitramur.* 2. Probitas, *quia quo quis versutior, & callidior, hoc invisior, & suspectior, detracta opinione probitatis*, ait idem Tullius: *& si quem, licèt peritum, ac prudentem ceteroqui, fallacem tamen, & sui potiùs amantem credamus, quàm nostri, ejus consilium penitùs aversabimur.*

3. Spectatur in suadente benevolentia: quia ut vel maximè prudens, & probus quis credatur, tamen si odisse nos, vel alteri parti meliùs velle existimetur, nequaquam nobis benè consulere velle judicabitur. Tria hæc complexus videtur Cicero, cùm lib: 2. ad Atticum ait: *Nunc mihi, & consiliis opus est tuis, & amore & fide. Quare advola: expedita erunt omnia, si te habebo.* Nam consilium ad prudentiam pertinet, fides ad virtutem, amor ad benevolentiam.

§ IV. De Hortatione, & Dehortatione,

Quid differt Hortatio à Suasione?

R. Hoc differt, quòd suadeamus ratione, & consiliô, hortemur verò motu, atque impulsu. Unde suasio propriè per-

ti-

tinet ad intellctum; Adhortatio verò pertinet ad effectum. Suaſio docet, eoque plus habet argumentorum; Adhortatio verò inflammat, ac propterea plus habet caloris. Suaſio facit, ut ſcias, quid factô ſit opus; Hortatio facit, ut velis, & auſis, illiúſque partes ſunt, faces, ac ſtimulos veluti ſubijcere auditorum animis; illoſque ad rem benè gerendam inflammare. Denique Suaſio pertinet ad confirmationem; Exhortatio verò concluſioni reſervatur.

Quinam affectus ſunt in hortatione concitandi?

R. Excitabis. 1. Spem, & fiduciam. 2. Amorem, & deſiderium rei, quæ ſuadetur. 3. Æmulationem alienæ gloriœ, quæ eſt potentiſſimum ad feriendos animos telum. 4. Laudabis virtutem illorum, quos hortaris, illoſque hortatu nequaquam indigere dices: Ut enim obſervat Tullius, in excitando, & in acuendo, plurimum valet, ſi laudes eum, quem cohortaris. Ità ſocios recordatione virtutis inflammat Mneſtheus apud Virg: Æn. 5.

At media ſocios incedens nave per ipſos
Hortatur Mneſtheus. Nunc nunc inſurgite remis,
Hectorei ſocii, Trojæ quos sorte ſuprema

De-

Delegi comites; nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætulis syrtibus usi,
Jonioque mari, Maleæque sequacibus undis.
Non jam prima peto Mnestheus, neq; vincere certo
(Quanquam oh!) sed superent, quibus hoc, Neptune, dedisti,
Extremos pudeat rediisse. Hoc vincite, cives,
Et prohibete nefas. . .

Illustre adhortationis exemplum habes apud Curtium, lib: 7. ubi Alexander trecentos Juvenes adhortatur, ut invadant præruptam illam, & undique abscissam Sogdianorum petram, quæ in triginta stadiorum altitudinem eminebat, & quam Arimazes cum triginta armatorum millibus obtinebat.

ALEXANDRI HORTATIO AD TRECENTOS milites.

Vobiscum, ô juvenes, & mei æquales, urbium invictarum ante munimenta superavi: montium juga perenni nive obruta emensus sum: angustias Ciliciæ intravi; Indiæ, sine lassitudine, vim frigoris sum perpessus: &

& mei documenta vobis dedi, & vestri habeo. Petra, quam videtis, unum aditum habet, quem barbari obsident, cetera negligunt, nullæ vigiliæ sunt, nisi quæ castra nostra spectant. Invenietis viam, si solerter rimati fueritis aditus ferentes ad Cacumen. NIHIL tam altè natura constituit, quò virtus non possit eniti. Experiendo, quæ ceteri desperaverunt, Asiam habemus in potestate. Evadite in cacumen, quòd cùm ceperitis, candidis velis signum mihi dabitis: Ego copiis admotis, hostem in nos à vobis convertam. Præmium erit ei, qui primus occupaverit verticem, talenta decem: uno minus accipiet, qui proximus ei venerit: eademque ad decem homines servabitur proportio. Certum autem habeo, vos non tam liberalitatem intueri meam, quàm voluntatem.

Dehortationis verò luculentissimum exemplum habes apud Livium, lib: 23. in oratione Calavii civis Campani, qua filium suum Perolam ab Hannibalis cæde hortatur.

DEHORTATIO.

Per ego te, fili, quæcunque jura liberos jungunt parentibus, precor, quæsoque, nè ante oculos patris facere, & pati omnia infanda velis. Paucæ horæ sunt, intrà quas ju-

jurantes per quidquid Deorum est dextras dextræ jungentes, fidem obstriximus, ut sacratis de Mensis essemus. Digressi à colloquio, extemplo in eum armamur. Surgis ab hospitali mensa, ad quam tertius Campanorum adhibitus ab Hannibale es; eam ipsam mensam cruentare vis hospitis sanguine? Hannibalem modò pater filio meo potui placare; filium Hannibali non possum? Unus aggressurus es Hannibalem? Quid illa turba tot libertorum, servorùmq; Quid in unum intenti omnium oculi? quid tot dextræ? torpescentne in amentia illa? Vultum ipsius Hannibalis, quem armati exercitus tremunt, quem horret populus R. tu sustinebis? Et si auxilia desint, me ipsum ferire, corpus meum opponentem pro corpore Hannibalis, sustinebis? Atqui per meum pectus petendus ille tibi, transfigiendùsque est. Deterreri hic sine te potius, quàm illic vinci. Valeant preces apud te meæ, sicut pro te hodie valuerunt.

§. V. De Concitatione, & Conciliatione.

Quid est Concitatio?

R. Est virulentum quoddam orationis genus, quo multitudinis præsertim animi, veluti quodam seditionis flabello concitantur. Exemplum unum afferam ex Tacito

cito, lib: 1. Annalium, ubi ait fuiſſe in caſtris Percennium quemdam gregarium militem, hominem turbulentum, & procacem, qui commilitonum ſeditionem conflare conatus eſt hac artificioſiſſima concione: *Cur paucis centurionibus, paucioribus Tribunis, in modum servorum obedirent; quandò auſuros expoſcere remedia, niſi novum, & nutantem adhuc principem precibus, vel armis, adirent? Satis per tot annos ignaviâ peccatum, quòd tricena, aut quadragena ſtipendia ſenes, & plerique truncato ex vulneribus corpore tolerent. Ne dimiſſis quidem finem eſſe militiæ, ſed apud vexillum retentos, alio vocabulo eoſdem labores perferre*, & paulò poſt: *Denis in diem aſſibus animam, & corpus æſtimari. Hinc veſtem, arma, tentoria, hinc ſævitiam centurionum, & vacationes munerum redimi: ac Hercule verba, & vulnera duram hiemem, exercitas æſtates, bellum atrox, aut ſterilem pacem ſempiternam.*

Concitationi opponitur conciliatio, qua vel nobis amorem alicujus conciliamus, vel diſſidentes partes in concordiam, gratiamque reducere conamur. Sic olim Germanicus Cæſar tumultuantes legiones prudenti oratione ſedavit, & Julius Cæſar exercitum compeſcuit, *Quirites* appellando, pro militibus, qua una voce oborta-

ortam seditionem repentè compressit.

§. VI. De Commendatione.

Quot sunt præcipua Commendationis capita?

R. Tria. 1. Causas Commendationis exponemus, idque modestè, & verecundè; ùt quòd benè quis de nobis, aut de nostris meritus sit: quòd simus cum illo vel sanguine, vel affinitate, vel amicitiâ conjuncti; quòd perspectissima nobis sit illius humanitas, fides, eruditio, virtus. &c. Addere poterimus, scire nos Horatianum illud Epist: lib. 1.

Qualem commendes etiam atque etiam aspice: nè mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.

Sed viri integritatem, & præclaras animi dotes nobis exploratissimas esse. 2. Exponemus negotium, cujus causâ commendatur à nobis quispiam. 3. Orabimus atque obtestabimur, vel dicemus, nos pluribus nolle contendere, nè de ejus, quem rogamus, humanitate diffidere videamur. 4. Denique tum nostro, tum ejus, quem commendamus, nomine, omne grati, ac memoris animi officium pollicebimur.

Est, & obliquæ Commendationis genus, quo simulamus nos commendare nolle, quem interim vel maximè commendamus; ùt si dicas, non quidem commendare te al-

alteri Sextium, velle; ſed orare solùm, ut propiùs hominem noſcere nè gravetur. Sperare enim futurum, ut, cùm gratias agere ſoleant, qui commendârunt, alter tibi gratias agat, per quem viri tanti notitiam ſit conſecutus.

§. VII. De Petitione.

Quid eſt Petitio.

R. Petitio eſt oratio, qua aliquid poſtulamus vel pro nobis, vel pro alio. Poſterior hæc vocatur interceſſio. Utriusque artificium paucis complexus eſt Servius; ubi Junonis ad Æolum orationem enarrat.

Rhetorum, inquit, eſt, in omni petitione hoc obſervare. 1. Ut facilè præſtari poſſit, quod petitur: 2. Ut ſit juſta petitio. 3. Ut habeat modum, & adhibeatur in illa moderatio: hoc eſt, ut ſi majora dari non poſſint, minoribus certè contenti videamur. 4. Ut ſequatur expedita remuneratio. Quatuor hæc obſervare licet in Junonis petitione. 1. Enim docet rem facili negotio fieri poſſe;

Æole (namque tibi Divûm Pater, atque
hominum Rex,
Et mulcere dedit fluctus, & tollere ventos.)

2.

2. Juſtam eſſe petionem oſtendit, dum inimicam gentem inſectatur:

Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor.

3. Adhibet moderationem; dum alterutro contenta eſt:

Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes:

Aut age diverſas, & disjice corpora Ponto.

4. Beneficii præmium pollicetur.

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ,

Quarum, quæ formâ pulcherrima, Dejopejam

Connubio jungam ſtabili, propriamque dicabo.

Quam plurima etiam petitionum exempla ſuppeditabunt epiſtolæ Ciceronis: quas inter, ſideris inſtar, elucet elegantiſſima illa ad Lucejum, quæ eſt 12. libri 5. ad familiares. qua Lucejum enixè rogat, ut quæ in Conſulatu ſuo geſſerat Tullius, ea litteris quàm primùm velit conſignare. Eam autem ſic orditur: *Coram me tecum...*

§. VIII. De Consolatione.

Conſolator vel minor eſt, vel æqualis, vel major. Minori cautiùs, & molliùs erit agendum: Amorem suum in primis teſtabi-

bitur: & nè de ſuo plus altero sapere velle videatur, ea quæ dictu opus erunt, ex quopiam Philoſophò, vel alio ſummæ prudentiæ viro ſe aliquando audîſſe profitebitur. Æqualis prò communi amicitiæ jure facere ſe dicet. Major aget liberiùs, adeò, ut, ſi quis immoderatiùs dolorem ferat, audeat etiam increpitare, ſed leniter, & amicè.

Scitè omnino arrgumentum illud tractat Scaliger, libro 3. de Arte Poëtica, cap: 123. *Conſolator*, inquit, *aut eſt major, aut æqualis. Magnitudinem intelligo aut imperiò, aut digniate, aut opibus, aut ſapientiâ, aut ætate. Aliter enim conſolabitur Naſonem Liviæ; aliter Liviam Naſo. Hoc spectat ad Imperium. Dignitas autem etiam ſinè Imperio eſſe poteſt. Veluti ſi pater filium, Ciceronem Pompejus. Opibus; ùt ſi è plebe quempiam clientem ſuum Craſſus. Sapientiâ, quemadmodum Polybium, aut matrem Seneca. De ætate, opus eſt exemplis. Major interponet auctoritatem, etiam objurgabit. Sapiens opponet etiam diſputationem. Sententiæ huic crebriores. Minor oſtendet affectum; ſeſe id à ſapientibus accepiſſe. Æqualis teſtabitur amicitiam, jus commune benevolentiæ*

Si Mœrentis dolor ſit adeò gravis, & adeò

adeò recens, ut medicinam videatur reſpuere, bipartita erit oratio. Priori parte affirmabimus parùm idoneos eſſe nos, qui ſolemur alium, cùm vel ipſi quoque conſolatione plurimùm egeamus: ſimùlque privati noſtri doloris cauſas afferemus. Addemus non nos modò, ſed omnes etiam bonos dolere, quod ipſum tamen qualecumque mœrenti ſolatium debet afferre: quia ſcilicet.

Leviùs communia tangunt.

Altera verò parte afferemus, quæ leniendo dolori sunt idonea; qualia ſunt trita hæc, & pervulgata. 1. Vitæ communis conditio, quæ multis malis ſit obnoxia 2. Ejus, quem conſolamur, doctrina, virtus, animi magnitudo. 3. Inutilitas, & damnum, unde dolor augeatur, non corrigatur. 4. Patientiæ vis, quæ mitiget omnia, juxta illud Venuſini Poëtæ;

Durum; sed levius fit patientiâ
Quidquid corrigere eſt nefas

5. Quàm ſit honeſtum in altiſſimo divinæ voluntatis conſilio ſemper acquieſcere 6. Quàm ſit ſapiente dignum, quàmque laudabile ſit, ratione, conſiliòque mitigare dolorem illum, qui die ipſa, ac tempore tandem aliquando deferveſcet.

Ad genus judiciale, quod *bellum togatum* jure vocare poſſumus, pertinent duæ

orationum ſpecies; accuſatio nimirum, atque defenſio; quæ non alia præcepta, deſiderant, quàm quæ ſunt hactenus à nobis allata: cùm præſertim veterum judiciorum ratio fuerit prorſus immutata.

Finis Libri quarti.

ARTIS RHETORICÆ
LIBER QUINTUS

DE PRONUNTIATIONE.

SUpereſt Pronuntiatio, ſive actio, poſtrema quidem oratoriæ facultatis pars, ſi ordinem in tractando conſideres: sed tanti tamen momenti; ut primas, ſecundas, & tertias ei Demoſthenes meritò, & jure tribuerit.

Quid eſt Pronuntiatio?

R. Eſt vocis, geſtùumque, pro rerum, verborùmque varietate, apta conformatio. Quanta porrò ſit illius vis, & utilitas, docet Tullius, cùm ait, infantes, & indiſertos homines, actionis dignitate, eloquentiæ ſæpè fructum, palmàmque tuliſſe: diſertos verò benè multos, actionis deformitate, infantes fuiſſe judicatos. Hinc Pronutiatio rectè vocatur ab eodem Tullio. *Quœdam corporis eloquentia;* &

 ali-

alibi, *Sermo corporis* ab eodem etiam appellatur.

Quot res sunt ad rectè pronuntiandum necessariæ?

Tres, memoria, vox, & gestus. Est enim memoria quasi fundamentum actionis, de cujus vi, gratiaque multum depereat necesse est, si memoriter non pronuntietur oratio, & si orator non possit à commentariis oculos, & vultum avertere.

Viris tamen principibus, & in publica re vehementer occupatis vitio verti nequit, si recitent è commentario; ut olim Augustus, qui, nè memoriæ subiret aleam, vel in ediscendo sibi tempus abiret; ferè de scripto dicebat; ut auctores sunt Suetonius, & Dio. Itèmque Patrum nostrorum memoriâ Carolus V. ad Belgii Proceres orationem è scripto recitavit, cùm sese regno Bruxellis abdicaret, illùdque Philippo filio traderet. Datur quoque eadem venia ægrotis, senibusque; aliis verò nequaquam.

§ I. De Memoria.

Quid est Memoria?

R. Memoria; ùt est eloquentiæ pars; definitur à Tullio, *Firma rerum, ac verborum recordatio.* Est autem duplex memoriæ genus. Alia est artificialis, alia naturalis.

Quid

Quid est artificialis memoria?

R. Artificium memoriæ à veteribus traditum, conſtat locis, & imaginibus. Loci ſe habent inſtar chartæ, imagines verò inſtar Scripturæ. Hanc artem primus apud veteres Simonides prodidiſſe, apud recentiores Raymundus Lullus illuſtrâſſe, traditur. Ea verò iis, qui memoriâ valent, minimè neceſſaria eſt, qui non valent, prorſus inutilis. Tu illam modò exerceto, ediſcendis ad verbum, ùt ait L. Craſſus apud Cic: lib: 1. de orat. quamplurimis, & tuis ſcriptis, & alienis; quod faciliùs fortaſſe præſtabis, ſi, antequàm cubitum eas, attentè ea, quæ manè voles ediſcere, ſemel, aùt iterum legas. Niſi te hæc exercitatio juverit, nihil ſanè in arte, quo poſſis juvari, reperio.

§. II. De Voce.

Ad Actionis uſum, ac laudem maximam ſinè dubio partem vox obtinet, inquit Tullius de Oratore; *neque tam refert, qualia ſint, quæ dicas, quàm quando dicantur.*

Quænam igitur circa vocem ſunt obſervanda?

R. Tres haſce potiſſimùm leges diligenter obſervabis. Prima lex hæc eſt, ut dilucidè, articulatim, & ſincerè pronuncietur, ità ut integra verba syllabæque o-

mnes proferantur. Nolim tamen syllabatim ſic pronunties, quaſi ſi litteras computando annumerares; quod eſſet moleſtum, ac putidum.

Ad eandem legem pertinet etiam, nè volubili quadam, præcipitique celeritate dicendi incitata feratur oratio: sed vox reſpiratione recreetur, & ſpiritus inter dicendum ſuſpendatur identidem, & auditoribus ſpatium aliquod cogitandi relinquatur.

Secunda lex hæc eſto, ut pro argumenti, motuùmque præſertim varietate, vox etiam opportunè varietur, & utcumque ſe affectum videri volet Orator, & audientium animos moveri, ità etiam certum vocis ſonum adhibeat. Iracundia poſtulat vocis genus acutum, incitatum, crebrò incidens: miſeratio, & mœror flexibile, plenum, flebile, interruptum: voluptas effuſum, lene, tenerum, hilaratum: metus demiſſum, hæſitans, abiectum &c.

Præterea mutanda tibi vox erit pro variis orationis partibus. Aliam enim vocem flagitat Exordium, aliam Narratio, aliam Confirmatio, aliam Peroratio.

In Exordio, niſi fortè indignatione conſtet, voce utendum ſubmiſſa, ac verecunda. Nec debet orator, ſimul ac dicturus prodit, perfricare frontem, & in verba

ſta-

ſtatim erumpere, Ceteroqui futurum eſt, ut feroculum Oratorem jure omnes averſentur. Sed oportet, ut paululùm cogitatione quaſi defixus moretur: Idque tum quòd auditores hæc oratoris cura delectet, tum ut interea ipſe se colligat, & ad dicendum componat. Ità Ulyſſes apud Naſonem paulisper conſiſtit, oculis in terram defixis, priuſquam ſuam eloquentiam torrentis inſtar effundat.

. . . Oculos paulùm tellure moratos
Suſtulit ad proceres, expectatòque reſolvit
Ora sonó, neque abeſt facundis gratia dictis.

Ab exordio paulatim inſurgit vox: ac in narrando quidem, voce utimur aperta, ſimplicique, qualis ferè eſt in ſermone familiari. In Confirmatione, & in argumentatione præſertim, voce utimur acriori. In Peroratione demum, quaſi partâ victoriâ, vox solet eſſe excitatior, ut ità, oſtendat Orator, se niti bonitate cauſæ, magnamque fiduciam in auditorum probitate, prudentiaque collocare.

§. III. De Monotonia, & CANTU.

Gratæ huic varietati opponitur è diametro unus ille, inſulſùsque vocis tenor; quem *Græci monotoniam* vocant, & qui

non modò dicentem enecat, ſed etiam audientes exanimat, & unde omnis orationis decor, ac venuſtas deflorefcit:

. . . Ut citharœdus
Ridetur, chorda qui ſemper oberrat eâdem,

inquit Horatius.

Huic, quam tantopere commendamus, varietati opponitur etiam cantus, qui nihil aliud eſt, ſi quæris, quàm clamoſa quædam, & uno fermè tenore ſubſultans nænia.

Qua ratione huic vitio poterit occurri?

R. Huic incommodo remedium adhibebitur, 1. Si pueri rebus humilibus, ac quotidianis æquabiliter, & rotundè pronunciandis aſſueſcant; neque verò ſtatim ad tragicam granditatem procurrant. 2. Si eorum, quæ pronunciant, germanum ſenſum penitus animadvertant. 3. Si interdum vernaculâ, non illa inflata, tragicaque, ſed ſimplicia, & quotidiana pronuncient.

4. Exerceantur aliquandiu in orationibus illis, quæ varios motus, ac vocis inflexiones efflagitent; ut videant, quid ſubmiſsè ac leniter, quid feſtivè, quid atrociter, quid ſedatè, quid concitatiùs dicendum ſit 5. Denique ubi illa pronunciationis quaſi tyrocinia poſuerint, poterunt citra periculum in rebus grandioribus, tragicisque verſari.

Tertia circa vocem lex hæc eſt, ut ea, pro amplitudine loci, & auditorum multitudine, vel intendatur: vel remittatur: sed tamen nec aſcendat ad ſupremum, nec ad extremum deſcendat. Nam vox ſi ima ſit, vim non habet; ſi verò nimium acuta ſit, contentaque, delicatas, ac teretes urbanorum hominum aures offendet.

Scio equidem hoc eſſe plebeculæ rudioris ingenium, ut vocaliſſimum quemque, & valentiſſimum lateribus, ità optimum oratorem judicet, nullàmque putet egregiam, niſi quæ *pontem indignetur*, actionem, in qua ſcilicet, & clamoſæ fauces, & vox ululans, & rigidi vultus torvitas, & pedum ſupploſiones, & brachiorum remigatio & totius corporis diſſoluta quædam, íntemperansque jactatio, & ilia denique inflata rumpantur.

Ciceroni verò longè alia mens erat. Ajebat enim venuſtiſſime, clamoſos hujuſmodi *latratores* veriùs quàm oratores, ſimiles eſſe claudorum, qui cùm ambulare non poſſint, ad equum confugiunt. Ità illi, in illa Stentorea voce tamquam in jumento, ſuam omnem apud imperitos fiduciam reponunt; nec magis hoc nomine poſſunt Oratores dici, quàm bajulus poſſit dici citharœdus.

§. IV. De Gestu.

Vocem ſubſequi debet Geſtus, & varios animi ſenſus cum illa ſimul aperire. Qua de re colligemus ex veteribus ea tantùm, quæ ſæculi noſtri moribus ſunt accommodata. Multa ſiquidem ex antiquorum geſticulatione prorſus obſoleviſſe videmus

Quid eſt Geſtus?

R. Geſtus, inquit Valla, eſt actio quædam, & quaſi pronuntiatio corporis; ſeu mavis cum Quintiliano, *Geſtus eſt totius corporis motus, & conformatio.*

Quid in geſtu generatim, & universè cavendum eſt?

R. 1. Nihil in illo ſit effœminatum, & molle; nihil nimis exquiſitum, aut elegans; nihil quod affectatam quamdam diligentiam, artemque redoleat. Monet enim Fabius, actionem non eſſe deliciis, nimiàque curâ molliendam; & comptis illis, delicatiſque Oratoribus ſæpenumero solet evenire, quod olim Sybaritarum equitatui contigit. Cùm enim gens effœminata; & chorearum ad inſaniam avida, ſuos etiam equos ad numerum, ſymphoniàmque ſaltare docuiſſet: cùm deinde ex umbraculis in ſolem, ac pulverem contra Crotoniatas hoſtes fuit illis prodeundum, hiſtriones illi equi, turbarum

rum, & martis ignari, motibus compositis, ſaltibùſque numeroſis repentè laſcivientes, ſe, & exercitum totum miſerè perdiderunt. Ità umbratiles illi Oratores ab imis unguiculis ad verticem uſque venuſtuli, quando ex domeſtica exercitatione, in medium agmen, in pulverem, in caſtra, atque aciem forenſem prodierunt, & ſe, & cauſas, ſuas in magnum quoddam diſcrimen conjiciunt.

2. Nihil in geſtu ſit durum, aut agreſte; nè, dum mollitiem fugimus, in contrarium ruſticitatis vitium videamus incidere. Quamquam, ſi in alterutro peccandum eſſet, faciliùs excuſaretur ruſtica quædam ſimplicitas, quàm putidiuſcula geſtûs, vocis, & habitûs affectatio.

Quid de totius corporis motu præcipiendum?

R. Præcipitur. 1. Ut ſtatus corporis ſit celſus, & erectus, trunco magis toto, viriliqne quadam laterum inflexione ſe ſe Orator moderetur. 2. Nè in ſtatuæ morem obrigeſcat, quaſi ſi veru deglutiſſet, ùt facetè ajebat Epictetus. 3. Ne crebris & in compoſitis corporis commotionibus vehementiùs agitetur, more furentis Sibyllæ:

. . . Cui pectus anhelum
Et rabie fera corda tument. . . .

Vitiosum quippe est huc illuc cursitare, quod olim exprobratum fuit Domitio Afro, qui *non agere, sed satagere*, non illepide dicebatur. Et cùm alius quidam non minùs actuosus Orator multùm concursasset in dicendo, facete rogavit eum adadversarius Virginius; *Quot demum passuum millia declamasset?* Cassius quoque Severus adversùs circumcursitantes hujusmodi Oratores solebat poscere lineam, quæ immodicas illorum excursiones prohiberet.

Quid in capitis, & oris totius conformatione servandum est?

R. 1. Vitiosa est frequentior capitis jactatio, Mænadum instar, de quibus Catullus; Carmine de Berecynthia, & Athi: Capita Mænades vi jaciunt hederigeræ, aut instar famosæ illius Messalinæ, de qua Tacitus 11. Annalium: *Ipsa crimine fluxo Thyrsum quatiens, juxtaque Silius hedera vinctus gerere cothurnos, jacere caput.* Non tamen dedecet aliquando vel annuendo confirmare, vel abnuendo negare: vel capitis in latus inclinatione langvorem: & aversione indignationem; aut alio simili motu, dubitationem, & ejusmodi affectus designare. Sed neque capite erimus immobili, rigidoque, quod semibarbarum

est;

eſt; ùt olim Rufus ille Rhetor, de quo ità Auſonius Epigrammate 50.

Rhetoris hæc Rufi ſtatua eſt, ſi ſaxea, Rufus.
Cur id ait? ſemper ſaxeus ipſe fuit.

3. Capite utemur non demiſſo, & obſtipo, vel in cervicem reflexo; ſed recto potiùs celsòque; quamquam hic quoque modus ſervandus eſt, nè audaciæ, ac arrogantiæ videatur; & capitis demiſſio poteſt aliquando triſtitiam, luctum, mœrorem, pœnitentiam, & iræ divinæ placandæ ſtudium perbellè ſignificare.

Sed in ore, vultùque & oculis sunt indices. Quapropter pro rerum natura, vultum indues modò hilarem; modò mœſtum, nunc blandum, nunc minacem. Ità Horatius:

Triſtia mœſtum
Vultum verba decent; iratum plena minarum;
Ludentem laſciva; ſeverum ſeria dictu.

Frons exporrecta, diffuſaque hilaritatis indicium eſt: contra verò ſeveritas indicatur fronte corrugata, caperataque, & ſuperciliis vel contractis. vel etiam inæqua-

qualibus. Unde Tullius in Pisonem: *Altero ad frontem sublato, altero ad mentum depresso supercilio respondit* . . . . & pro Sextio: *Tanta erat gravitas in ocuio, tanta frontis contractio, ut illo supercilio, tamquam Rhadamantus ille niti videretur*: Hinc etiam Petronius Arbiter:

Quid me spectatis constricta fronte, Catones?

Et post illum Martialis lib: 1.

Contigeris nostros, Cæsar, si fortè libellos,
Terrarum dominum pone supercilium,

Orantem, & aliquid à Deo poscentem indicant oculi in cœlum sublati, ùt res ipsa satis loquitur. Unde Cassandra:

Ad Cœlum tendens ardentia lumina frustrà

Oculos avertere aversantis est, vel fastidentis, vel negantis. Sic misera Didonis umbra, conspecto apud inferos Ænea: Illa solô fixos oculos aversa tenebat.

Oculi clausi meditantem, & cogitan-

tem

tem animum produnt. Oculos in unum locum defixos habent, qui præ admiratione ſtupent. Unde Æn. 2.

Dum ſtupet, obtùtuque hæret defixus in
uno.

Præterea demiſſi oculi modeſtiam, pudoremque ſignificant. Sic Andromache Æn. 3.

Dejecit vultum & demiſſa voce locuta eſt:

Quid in brachii moderatione ſervandum?

R. Brachia nec deorſum incompoſita pendeant, nec immodicè projiciantur, niſi in affectu vehementiori. Brachium extenſum, ac porrectum, potentiam, auctoritatem, & robur arguit. Contrà verò continere, ac cohibere brachium, eſt pudoris, ac verecundiæ. Unde Tullius pro Cœlio: *Nobis olim annus erat unus ad cohibendum brachium toga conſtitutis, ut exercitatione, ludóque campeſtri tunicati ûterentur.*

Quid circa manus, digitoſque præcipitur?

R.

R. Manus, sinè quibus trunca esset actio, ac debilis, vix dici potest, quot motus habeant, inquit Fabius . . . *Jam ceteræ partes loquentem adjuvant: hæ, propè est, ut dicam, ipsæ loquuntur. An non his poscimus? pollicemur? vocamus? dimittimus? minamur? abominamur? timemus? interrogamus? negamus? Gaudium, tristitiam, dubitationem, confessionem, pœnitentiam, modum, copiam, numerum, tempus ostendimus?* Circa manus autem certæ quædam sunt, ac definitæ leges, quas sequi oportebit.

1. Manus in Exordio non solet extendi. Ast ubi paulùm effervescere cœpit oratio, manus pariter exeritur cum illa, pariterque cum illa deponitur.

2. Pectori manus admovetur, cum de seipso quis loquitur: at cùm alloquitur alium, ad illum extenditur.

3. *Manus sinistra nunquam sola gestum facit,* inquit Fabius. *dextræ se frequenter accomodat:* sive in digitos argumenta digerimus, causàmque, ùt olim Hortensius consueverat, partimur in digitis (quem morem hodieque nonnulli non infeliciter, imi-

imitantur) five adverfas palmas, quafi repellendo, & repudiando obijcimus.

4. Solœcifmus geftu committitur, cùm aliud voce, aliud geftu monftramus; ùt Rhetor ille, qui cœlum appellans, tellurem intuebatur, geftuq; monftrabat.

5. Urgemus crebra manuum impreffione. Supplicamus manibus elatis, junctifque. Confirmamus manibus pronis, gravi quodam, & decenti motu depreffis.

6. Admirantium eft manus tollere. Unde Tullius in Academicis Quæftionibus: *Hortenfius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuò Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus fæpè tolleret.* Et ad Cæfarem, Epiftolarum librô feptimô: *Suftulimus manus ego, & Balbus.*
Huc etiam pertinet illud Catulli, Carmine. 53.

Admirans ait hæc, manùfque tollens:
Dii magni, falapufium difertum!

7. Manu extenta facimus nobis audientiam, indicimùfque filentium. Hinc Perfius in Satyris;

Fert

Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ

Majestate manûs . . . .

Lucanus etiam librô primô de Cæsare.

. . Tumultum

Composuit vultu, dextraque silentia jussit.

8. Manus ori admota tacentis, & silentium suadentis habitus est, *Digitô compesce labellum,* inquit Juvenalis; quo etiam gestu simulacrum Harpocratis effingebant Ægyptii veteres.

9. Solebat Tullius antequam diceret, barbam demulcere, quod hodieque nonnulli solent. Sunt etiam qui aut frontem fricent, aut lacunar intueantur, sed hæc vitiosa sunt. Vitiosum est quoque manus vel supra caput attollere, vel infra pectus demittere; præterquam in summis affectibus.

10. Pectus ferire, aut femur, propè scenicum est.

11. Manus optimè à sinistro incipit latere, dextroque deponitur.

12. Hoc esse cavendum ait Cicero, nè nimiæ sint digitorum argutiæ, nève immodica sit illorum gesticulatio, quo vitio laboravit summus Orator Hortensius. *Cùm enim*, inquit Agellius, *manus ejus, inter agendum, essent argutæ admodum, & gustuosæ, maledictis, compellationibùsque probrosis jactatus est; multaque in eum quasi in histrionem in ipsis causis, atque judiciis dicta sunt.*

Has autem omnes, quas hactenus diximus, Oratoris Virtutes, cura, & labore comparari posse liquet mirabili Demosthenis exemplo, qui cùm primam artis suæ litteram dicere nequiret, studio, & exercitatione perfecit, ut planissimè diceret, & balbutiem, inditis ori calculis, emendavit, exilitatem vocis, ad fluctus maris declamando, illiusque fremitus voce vincendo, sustulit; angustias spiritûs, locorum inter declamandum ascensu, tandem aliquando superavit.

Atque hæc de Pronuntiatione monuisse sufficiat. Reliqua, quæ eodem pertinent,

ex-

exercitationi relinquimus; cui ſcilicet plus multò, quam præceptis; eſſe tribuendum exiſtimavimus

Finis Libri Quinti.

APPARATUS ELOQUENTIÆ,

SEU

LATINORUM AUCTORUM *ÆTATIS AUREÆ* LOCA EXQUISITISSIMA.

Ut ad Rhetoricæ noſtræ calcem pretioſiſſimum hunc ætatis aureæ quaſi theſaurum adjungeremus, duæ potiſſimùm cauſæ nos impulerunt. Primum enim poſt tot congeſta dicendi præcepta, operæ pretium exiſtimavimus, etiam exempla congerere, in quibus appareat præceptorum uſus & exercitatio.

Deinde animadverſum ſæpe à nobis eſt, hoc eſſe in Tyronibus vulgare vitium, ut quamvis abundent præceptis, rerum tamen inopia & jejunitate laborent. Tolletur hoc vitium, ſi habeant in manu, quod poſſint imitari. Prompta nimirum erit parataque optimarum Sententiarum rerumque ſylva locupletiſſima; *verbaque proviſam rem non improviſa ſequentur*, ut recte monet Horatius.

Jdcirco non ſat habuimus exempla hæc primo

verſu ſubindicare. Perſæpe etiam, ut præſtò magis eſſent, & in promptu, exſcripſimus integrè loca illa, vel quæ eximia palmariaque judicavimus ipſi; vel quæ elegantes urbanique homines habere ſolent in deliciis; vel quæ à callidis rerum æſtimatoribus emunctæque naris criticis, Scaligero, Mureto aliisque ñ paucis præcipue laudantur.

SELECTA EX VIRGILIO.

INitium facimus à Divino, ut loquitur Scaliger, Æneidos Poémate, in quo cùm ſumma ſint omnia, ſecundus tamen, quartus & ſextus liber omnium conſenſu ceteris antecellunt.

In ſecundo libro mirifica ſunt hæc & ſupra omnem laudem. 1. Priami mors.

Forſitan & Priami fuerint quæ fata requiras.
. . . .
Arma diu ſenior desueta trementibus ævo
Circumdat nequisquam humeris, & inutile ferrū
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtes.
. . . .
Sic fatus ſenior, telumque imbelle ſine ictu
Conjecit: rauco quod protinus ære repulſum, &c.

In quarto libro aurea iſta Didonis ad Æneam fugam parantem oratio.

Diſſimulare etiam ſperaſti, perfide, tantum
Poſſe nefas, tacitusque meâ discedere terrâ
Mene fugis? Per ego has lachrymas.....

2 Ejusdem Didonis ira & indignatio, audito Æneæ reſponſo. Ta-

Talia dicentem jam dudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis.
. . . . Neque te teneo, neque dicta refello.
I, sequere Italiam ventis, pete regna per undas,
Spero equidē mediis, si quid pia numina possint,
Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum: sequar atris ignibus absens.
Et cum frigida mors animâ seduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero.

3. Intercessione sororis Annæ Æneam flectere postremum conatur Dido.

I, soror, atque hostem supplex affare superbum.

4. Auguria mortis tristiaque portenta.

Hinc exaudiri gemitus, & verba vocantis
Visa viri: nox cum terras obscura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.

5. Didonis animo fluctuantis dubitatio, angores, ac demum desperatio.

En quid agam? rursusne procos irrisa priores
Experiar, Nomadumq; petam connubia supplex?
Quin morere, ut merita es, ferroq; averte dolorē.

6. Didonis furor & imprecatio in ipso Æneæ discessu.

. . . . . Proh Jupiter! ibit,
Hic, ait, & nostris illuserit advena regnis,

Non arma expedient; . . .
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos.

7. Didonis ſuprema verba & mors,

At trepida & coeptis immanibus effera Dido
Sanguineam volvens aciem, maculisq; trementes
Jnterfuſa genas. ....
Dulces exuviæ dum fata Deusque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exolvite curis:
vixi. . . . .
Moriemur inultæ;
Sed moriamur, ait: Sic ſic juvat ire ſub umbras...
Ter ſeſe attollens, cubitoque innixa levavit:
Ter revoluta thoro eſt; oculisque errantibus alto
Quæſivit coelo lucem, ingemuitque reperta.

1. Jn ſexto libro, rariſſima ſunt iſta, & quovis pretio digna. 1. Æneæ & Didonis occurſus apud inferos.

Jnter quas Phoeniſſa recens a vulnere Dido.....
Jlla ſolo fixos oculos averſa tenebat,
Nec magis incapto vultum ſermone movetur,
Quam ſi dura ſilex aut ſtet Marpeſia cautes.

2. Græcorum pavor, viſo apud inferos Ænea.

Pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates. Pars tollere vocem
Exiguam: incoeptus clamor fruſtratur hiantes.

3. Damnatorum ſupplicia.

Con-

Continuo fontes ultrix accincta flagello
Tysiphone quatit insultans, torvosque finistra
Jntentans angues, vocat agmina sæva sororum.

4. Romani ad imperandum nati.

Excudent alii spirantia molliùs æra:
Credo equidē, vivos ducent de marmore vultg.....
Tu regere imperio populos, Romane, memento.

5. Marcelli laudes exquisitissimæ.

Ostendet terris hunc tantum fata..
Heu miserande puer, si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris.

6. Dædali dolor.

. . . . Tu quoque magnam
Partē opere in tanto, fineret dolor, Jcare, haberes,
Bis conatus erat casus effingere in auro;
Bis patriæ cecidere manus.

Laudantur potissimùm in secundo libro Sinonis fraudes & perfidia; Laocoontis episodium; Æneæ pietas erga patrem, uxorem & filium. *Hæc fatus latos humeros........Stat casus renovare omnes........* Jllud vero de flammæ prodigio supra caput Ascanii, ita concinnum, ita elegans, ut nihil supra.

Ecce levis summo de vertice visus Juli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas & circum tempora pasci.

Exi-

Eximia eſt in quinto libro deſcriptio Entelli, cæſtibus pugnantis cum Darete.

Hæc fatus duplicem ex humeris rejecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa lacertosque
Exuit, atque ingens media conſiſtit arenâ....
Nec mora, nec requies, quā multâ grandine nimbi
Culminibus crepitant....

Vide in tertio libro mirabilem illam Achæmenidis narrationem de Harpyis, itemque de Polyphemo.

Vidi egomet duo de numero cum corpora noſtro
Prenſa manu magna, medio reſupinus in antro,
Frangeret ad ſaxum, ſanieque asperſa natarent
Limina: vidi atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & tepidi tremerent ſub dentibus artus.

Jn ſeptimo, Reginæ Amatæ venuſtiſſimam comparationem cum turbine, *quem pueri magno in gyro, vacua atria circum, intenti ludo exercent ..... Stupet inſcia turba, impubesque manus, mirata volubile buxum...* Miraberis in octavo Caci ſpeluncam, Herculisque de illo victoriam. Ecce furens animis..... hic Cacum in tenebris......in nono, Euriali mortem, matrisque miſeræ luctum. Hoc vero quâ munditiâ, quâ elegantiâ?

Volvitur Eurialus letho, pulchrosque per artus
Jt cruor, inque humeros cervix collapſa recumbit.
Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Languescit moriens, laſſove papavera collo
Demiſere caput, pluviâ dum forte gravantur.

Jn

Jn undecimo, Turni jurgium cum Drance. *An tibi Mavors ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis semper erit.* His adde in libro octavo Cyclopum laborem & mirificum illum Clypeum, qui callidissimo Pöëtæ artificio, rerum Romanarum summam complectitur paucis. Adde concinnum illud atque venustum, lib. 1.

Ac primum silici scintillam excudit Achates,
Suscepitque ignem foliis atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.

Jam vero in Georgicis laudantur potissimum, lib. 1. horrenda prodigia in ipsa Julii Cæsaris morte: *Jlle etiam extincto miseratus Cæsare Romam.* .... Jn secundo libro vitæ rusticæ laudes, innocentia, felicitas:

O fortunatos nimium, sua si bona norint,
Agricolas! . . . .
Jnterea pendent dulces circum oscula nati.
Casta pudicitiam servat domus. ....

Et reliqua plane aurea usque ad libri finem.

Jstud vero de Corycio, blandum, tenerum, molle, ac delicatum in quarto Georgic.

Regum æquabat opes animis: seraque revertens
Nocte domum dapibus mensas onerabat inemptis
Primus vere rosam atque autumno carpere poma.
. . . .
Jlle comam mollis jam tum tondebat achanti,
Æstatem increpitans serā, Zephyrosq; morantes.

Denique exquisitissimi saporis est tota Aristæi fa-

fabula ad calcem ejusdem libri quarti Georg. Pastor Aristæus fugiens Peneia Tempe.... & in primis quod legitur de summo Orphei dolore, ac de illius morte, amissa iterum Eurydice conjuge.

Te dulcis conjux, te solo in littore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.
. . . Eurydicen vox ipsa & frigida lingua,
Ah! miseram Eurydicen, anima fugiente vocabat.

SELECTA EX CICERONE.

Ex Libris Philosophicis.

Librorum Philosophicorum exordia elegantissima ferme atque magnifica, & in primis exordium II. Libri, qui inscribitur *Lucullus*, omnibus pictum & politum artis coloribus.

2. Dionysii Syracusarum Tyranni historia festive admodum scripta, *Tuscul.* lib. V. *Duodequadraginta annos Tyrannus Syracusarum fuit Dionysius....* Ejusdem Dionysii jocus lepidissimus in assentatorem Damoclem.

Terræ situs, figura, ornatus, divitiæ, *lib. 1. de nat. Deorum. Ac principio terra universa....*
4. Oculorum structura mirifica. *Nam oculi tanquam speculatores altissimum locum obtinent.....*
5. Canum fida custodia, & adulatio erga dominos, eorumdem sagacitas. 6. Ætheris descriptio admirabilis. 7. Gruum volatus mirificus, forma triangulari. *Illud vero animadversum, grues, cum loca calidiora petentes, maria transmittant, trianguli efficere formam. Ejus autem summo angulo aër ab eis adversus pellitur: deinde sensim* ab-

ab utroque latere, tamquam remis, ita pennis cursus avium levatur. Basis autem trianguli, quam grues efficiunt, ea tamquam a puppi, ventis adjuvatur, hæque in tergo prævolantium colla & capita reponunt: quod quia ipse dux facere non potest, quia non habet ubi nitatur, revolat, ut ipse quoque quiescat. In ejus locum succedit ex iis, quæ acquierunt, eaque vicissitudo in omni cursu conservatur. Malus Pythii dolus in horto vendendo lib. 3. de Offic. *C. Canius eques....* 8. Agricolarum voluptates *Venio nunc ad agricolarum voluptates.* Vitium cultura & incrementa. *Vitis quidem, quæ natura caduca est, & nisi fulta sit, ad terram fertur; eadem ut se erigat, claviculis suis, quasi manibus, quidquid est nacta complectitur: quam serpentem multiplici lapsu, & erratico, ferro amputans coercet ars agricolarum, ne sylvescat sarmentis, & in omnes partes nimia fundatur.* 9. Architæ Tarentini oratio contra voluptatem corporis. *Accipite enim optimi adolescentes....* 10. Argumenta, quibus probatur animorum immortalitas. 11. Quam absurda sit in senibus avaritia. *Avaritia Senilis quid sibi velit, non intelligo. Potest enim quidquam esse absurdius, quam quo minus viæ restat, eo plus viatici quærere.* 12. Mors sapienti minime acerba. *Nec me vixisse pænitet, quoniam ita vixi, ut non frustra me natum existimem, & ex hac vita ita discedo, tamquam ex hospitio, non tamquam ex domo. Commorandi enim natura diversorium nobis, non habitandi, dedit. O præclarum illum diem, cum ad illud divinum animarum concilium, cœtumque proficiscar; cumque ex hac turba & colluvione discedam.* lib. de Senec.

13. Utilitates amicitiæ. *Principio, cui potest esse vita vitalis, ut ait Ennius, qui non in amici benevolentia mutua conquiescat? Quid dulcius quam habere, quocum audeas omnia sic loqui ut tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes, qui illis æque ac tu ipse, gauderet? Adversas verò ferre difficile est sine eo, qui illas gravius etiam, quam tu, ferret. Denique ceteræ res, quæ expetuntur, opportunæ sunt singulæ rebus fere singulis: divitiæ, ut utare; opes, ut colare; honores, ut laudere; voluptates, ut gaudeas; valetudo, ut dolore careas, & muneribus fungare corporis. Amicitia res plurimas continet: quoquo te verteris, præsto est; nullo loco excluditur: numquam intempestiva, numquam molesta est.*

Ex Epistolis.

1. Epistola ad Quintum fratrem, quæ est prima lib. 1. Sapientis & probi magistratus imaginem numeris omnibus absolutam exhibet. *Etsi non dubitabam.....*

2. Responsio ad Metellum, quæ est II. libri V. ad familiares, generosæ cujusdam, sed humanitatis sale conditæ sui ipsius defensionis exemplum absolutissimum esse potest. *Si tu exercitusque valetis, bene est. Scribis ad me te existimasse.......*

3. Epistola ad Luceium, quæ est 12. libri V. quâ etiam atque etiam petit ab illo, sed singulari quadam dexteritate, ut res ab ipso Cicerone, in consulatu gestas historiæ mandare velit. *Coram me tecum....*

4. Epistolæ ad Brutum plenæ dignitatis, plenæ consilii & sapientiæ. Post Cæsaris mortem scriptæ videntur. 5.

5. Litteræ ad Atticum præ ceteris omnibus, urbanissimo quodam leporis sale sparsæ sunt atque conditæ. Placet in primis Epistola XVIII. lib. I. *Nihil mihi nunc scito tam deesse....* & XXI. lib. II. *De Republica, quid ego....*

Ex Orationibus.

1. Summam in primis admirationem habent Tullii perorationes, quæ, ut ipse de se loquitur, plangore ac lamentatione forum complere solebant. Sunt autem præ ceteris insignes perorationes pro Milone, pro Fonteio, pro Ligario, pro Flacco, pro Quintio, pro Muræna, in quibus omnia eloquentiæ vela pandit Orator, & auditorum animos penitus videtur incendere; præsertim cum est excitanda commiseratio: ut cum ait pro Fonteio: *Tendit ad vos Virgo vestalis manus supplices easdem, quas pro vobis Diis immortalibus tendere consuevit.....*

2. Milonianæ exordium & narratio summo in pretio sunt apud omnes peritos rerum æstimatores. 3. Laudantur summopere I. & II. Catilinariæ exordia pueris etiam nota. *Quo usque tandem abutere.... Tandem aliquando, Quirites....* Ceteris vero omnibus longe multumque præstare videtur nobilissimum illud exordium secundæ Philipp. *Quonam meo fato P. C. fieri dicam....* Legenda est a capite ad calcem tota illa admirabilis secunda Philippica, de qua scilicet merito dictum a Juvenali, Sat. IX.

. . . Ridenda Poëmata malo,
Quam te conspicuæ divina Philippica famæ
Volveris a prima quæ proxima.

vi-

Vide nominatim duos illos vehementissimos locos, ubi Antonio objicit Lupercalia: *Ad Lupercalia veniamus*, & impudicæ vitæ sordes exprobrat illi. *Visne igitur te inspiciamus a puero.* .... *Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem reddidisti...*

4. Oratio pro Marcello, exquisitissimo quodam artificio est elaborata. Nihil vero exquisitius, quam laudes illæ, quibus Cæsaris clementiam commendat: *Domuisti gentes immanitate barbaras*, & cetera, quæ passim invenies in nostra Rhetorica.

5. Orationi pro Ligario tanta vis inest, ut Cæsar, tametsi certum illi ac deliberatum esset Ligario non ignoscere, idque palam professus fuisset, victus tamen denique fuerit, eique carthæ è manibus delapsæ fuerint ad hæc Tullii verba: *Tu qui oblivisci nihil soles, nisi injurias.*

6. His addito in oratione pro Archiâ, humaniorum litterarum utilitatem & fructum: in Maniliana, virtutes Jmperatorias. *Quis igitur hoc homine scientior umquam aut fuit, aut esse debuit....* Jn Verrina ultima, Gavii civis Romani supplicium. *Cædebatur virgis.* Jn Verrina IX. Syracusarum laudes.

7. Mihi denique salis, urbanitatis & leporis specimen visus semper fuit ille locus pro Muræna, ubi Tullius probat primùm Catonis accusantis virtutes & auctoritatem præjudicio esse non debere L. Murænæ; deinde Stoicorum placita, quibus se totum addixerat Cato, facete omnino, magnoque judicum risu cavillatur. *Venio nunc ad M. Catonem....*

8. Nec minus venusta videbitur Hypotyposis illa, quâ mollem libidinosamque impuri Verris vitam sic describit. *Jta vivebat bonus ille Jmperator*

tor hybernis mensibus, ut eum non facile, non modo extra tectum, sed ne extra lectum quidem quisquam videret. Cum autem ver esse cœperat, cujus initium iste non a Favonio, neque ab astro aliquo notabat, sed cum rosam viderat, tunc incipere ver arbitrabatur; dabat se labori atque itineribus, in quibus eo usque se prœbebat patientem atque impigrum, ut eum nemo umquam in equo sedentem videret. Nam, ut mos fuit Bithyniœ regibus, lectica Octophoro ferebatur, in qua pulvinus erat perlucidus Melitensi rosa fartus. Ipse autem coronam habebat unam in capite, alteram in collo: reticulumque ad nares sibi admovebat tenuissimo lino, minutisque maculis plenum rosœ. Sic confecto itinere cum ad aliquod oppidum venerat, eadem lecticâ, usque in cubiculum deferebatur: Eo veniebant Siculorum magistratus, veniebant equites Romani.........

Ex Libris Oratoriis.

Jam vero libri de Oratore tres sunt exquisitæ ac mirum in modum concinnæ latinitatis. Habes in secundo de Oratore, festivum illum Scipionis Nasicæ jocum cum Ennio Pöëta. Sed ante omnia placet in eodem libro, aurea illa narratiuncula de Hannibale, qui cum Carthagine pulsus, Ephesum venisset, & Peripateticum Philosophum Phormionem de Jmperatoris officio, & de omni re militari aliquot horas differentem, invitatus audisset; libere respondit, *se multos deliros senes sæpe vidisse; sed qui magis, quam Phormio, deliraret, vidisse neminem.*

Liber de claris Oratoribus, seu *Brutus*, mirâ jucunditate conditus est, ob rerum varietatem & ger-

germanæ veræque eloquentiæ formam perfectissimam exhibet.

INSIGNIORES LOCI,

Ex T. Livio selecti.

Ex centum & quadraginta plane aureis, quos scripsit Livius, Historiæ Romanæ libris, quibus res a Populo Romano gestas ab Urbe condita, usque ad Drusi mortem complectitur, vix bene triginta quinque ad nos usque pervenerunt: nimirum ex Decadibus omnino quatuordecim, quas reliquerat, Decas prima, Decas tertia & quarta, cum quinque primis Decadis quintæ libris, iisque fœde mutilatis. Reliqua omnia, temporum injuria, miseroque rei litterariæ fato, interiere. Ex iis igitur, qui supersunt, triginta quinque libris, exquisitissima quæque summo studio selecta lectori hic apponimus, iterum atque iterum regustanda.

Ex Decade I.

1. Raptus Sabinarum. *Jam res Romana....* Lib. 1.

2. Horatiorum certamen cum Curiatiis; qui locus utriusque populi Romani scilicet & Albani spem ac metum varium graphice omnino depingit. *Datur signum.....*

3. Horatius victor obviam sororem interficit. *Princeps Horatius ibat....*

4. P. Horatii Senis oratio ad populum pro filio perduellionis reo. *Hunccine, ajebat, quem modo...*

5.

5. Violata Lucretia, ejusque mors. *Quærenti viro, Satin Salvæ? minime, inquit, quid enim salvi est mulieri, amissa pudicitia? Vestigia viri alieni, Collatine, in lecto sunt tuo: Ceterum corpus est tantum violatum, animus insons, mors testis erit. Sed date dextras fidemque haud impune adultero fore.... Ego me etsi peccato absolvo, supplicio non libero. Nec ulla deinde impudica Lucretiæ exemplo vivet.*

6. Bruti conjuratio in Tarquinios. *Per hunc, inquit, castissimum, ante regiam injuriam, sanguinem juro; vosque, Dii: testes facio, me L. Tarquinium Superbum, cum scelerata conjuge, & omni liberorum stirpe, ferro, igni, quacumque dehinc vi possim, exsequuturum, nec alium quemquam regnare Romæ passurum.*

7. Junius Brutus morte multat suos & sororis filios, qui contra patriam pro Tarquiniis conjuraverant. Lib. II.

8. Valerius Publicola post Bruti collegæ mortem de affectato regno suspectus quod domum ædificaret in Velia, arcis in morem, purgat se apud populum: *Non obstabunt P. Valerii ædes libertati vestræ, Quirites, tuta erit vobis Velia. Deferam non in planum modo ædes, sed colli etiam subjiciam, ut vos supra suspectum me civem habitetis. In Velia ædificent, quibus melius quam P. Valerio creditur libertas.*

9. Mucius, cui postea Scævolæ nomen inditum, Porsenam Regem interficere aggreditur. *Cum C. Mucius adolescens nobilis.....* ejusdem Oratio ad Porsenam, *Romanus sum civis....* Clœlia obses, inter hostium tela Tiberim tranat.

10. Menenius Agrippa, prisco illo & horrido; sed efficaci modo plebem ab Aventino monte in

ur-

urbem revocat. *Tempore quo in homine . . . . .*

11. Marcius Coriolanus patriæ bellum infert... Veturiæ matris ad illum Oratio vehemens & luculenta. *Sine, priusquam complexum accipio.....*

12 Quintius Concinnatus ab aratro ad Dictaturam vocatur. Hostes sub jugum mittit, & sexto decimo die, se ultro Dictatura abdicat. *Spes unica populi R. L. Quintius trans Tiberim? quatuor jugerum colebat agrum, quæ prata Quintia vocant: Ibi ab legatis seu fossam fodiens, palœ innixus, seu cum araret; operi certe, id quod constat, agresti intentus: salute data invicem redditaque, rogatus quod bene verteret ipsi, reique publicæ, togatus mandata Senatus audiret, admirans, rogitansque: Satin Salva essent omnia? togam propere e tugurio proferre uxorem Raciliam jubet. Qua simul, absterso pulvere ac sudore, velatus processit, Dictatorem eum legati gratulantes consalutant; in urbem vocant; qui terror sit in exercitu exponunt. Lib. III.*

13. Furius Camillus proditos hostium filios parentibus remittit.

Romani a Gallis Senonensibus ad Alliam victi. Roma capta. Miserabilis Romanorum status. Manlius Capitolium tutatur. Fusi fugatique a Camillo Galli. Camillus dissuadet populo ne relictis urbis Romæ ruinis, Veios transmigrent. *Adeo mihi acerbæ sunt, Quirites...*

14. Manlius, qui Capitolium tutatus fuerat, tyrannidem affectat; plebem commovet adversus Patres. *Quousque tandem ignorabitis vires vestras, quas natura ne belluas quidem ignorare voluit. Numerate saltem quot ipsi sitis, quot adversarios habeatis...*

15. Manlii Torquati singulare certamen cum

Gal-

Gallo, cui torquem aureum detrahit, unde *Torquatus* nuncupatur. *Tum eximia corporis magnitudine in vacuum pontem Gallus processit.....*

16. Manlius Consul filium licet victorem securi percutit, quod ipsius injussu pugnasset. *Quandoquidem*, inquit, *tu T. Manli, neque imperium consulare, neque majestatem patriam veritus, adversus edictum nostrum, extra ordinem in hostem pugnasti, & quantum in te fuit, disciplinam militarem, qua stetit ad hanc diem Romana res, solvisti.... triste exemplum, sed in posterum salubre juventuti erimus....*

17. P. Decius Mus Consul se pro exercitu Diis Manibus devovet, lib. VIII. Patris exemplo se devovet filius in bello contra Gallos atque Samnites.

Ex Decade III. & IV.

Hæc tertia Decas (secundam enim interiisse diximus) amplitudine, magnificentia, ubertate, verborum etiam ornatu & elegantia tantum vincit priorem, quantum Romana Respublica hoc sexto sæculo florens & adulta, se ipsa nascente superior erat. Facileque apparet Livium in hac eximia sui Operis parte curiosius elaboranda, omnes sui ingenii vires, conatum omnem effudisse.

Laudantur autem potissimum in ipso secundæ Decadis initio, 1. Hannibalis indoles ad vivum expressa, suisque virtutibus ac vitiis mirifice distincta. *Numquam ingenium idem ad res diversissimas parendum atque imparandum habilius fuit.... Plurimum audaciæ ad pericula capessenda; plurimum consilii inter ipsa pericula erat.*

Nul-

Nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia par .... Princeps in prœlium ibat: ultimus conserto prœlio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant; inhumana crudelitas; perfidia plusquam Punica; nihil veri, nihil sancti: nullus Deorum metus, Nullum jusjurandum, nulla religio.

2. Obsidio Sagunti. Legatio Romana ad Hannibalem & Carthaginem. Hannonis in Hannibalem Oratio vehementissima in ipso Senatu Carthaginensi. *Per Deos fœderum arbitros ac testes monuisse, prædixisse se, ne Amilcaris progeniem ad exercitum mitterent....*

3. Ejus mirificum in Italiam iter, per Hispaniam, per Pyrenæos, per Gallias, per Alpes & Apenninum cum centum armatorum millibus, cui quidem Livii loco nihil omnino ex omnibus aliis Historicis posse æquiparari facile ausim affirmare.

4. Hannibal primas Alpes superans: *Ex propinquo visa montium altitudo, nivesque cœlo prope immistæ, tecta informia posita rupibus, pecora jumentaque torrida frigore, homines intonsi & inculti, animalia inanimataque omnia rigentia gelu. Cetera visu quam dictu fœdiora terrorem renovavere.* Quam Alpium descriptionem Alpibus ipsis pene sublimiorem Fabianus Strada non veretur appellare.

5. Hannibalis ad suos adhortatio: *Mirari se, quinam pectora semper impavida repens terror invaserit.... quid aliud esse Alpes creditis quam montium altitudines? Fingerent altiores Pyrenæi jugis; nullas profecto terras cœlum contingere, nec insuperabiles humano generi esse.*

6.

6. Hannibal Jtaliam ſuis oſtendit ex ſummo Alpium vertice. *Per omnia nive oppleta cum ſignis prima luce motis, ſegniter agmen incederet, pigritiaque & deſperatio in omnium vultu emineret; prœgreſſus ſigna Hannibal, in promontorio quodam, unde longe ac late aſpectus erat, conſiſtere juſsis militibus, Jtaliam oſtentat, ſubjectosque Alpinis montibus circumpedanos campos, mœniaque eos tum transcendere non Jtaliœ modo, ſed etiam urbis Romœ: Cetera plana, proclivia fore: uno aut ſummum altero prœlio, arcem & caput Jtaliœ in manu ac poteſtate habituros.*

7. Hannibal montem rumpit aceto: *Jnde ad rupem muniendam, per quam unam via eſſe poterat, milites ducti; cum cœdendum eſſet ſaxum, arboribus circa immanibus dejectis, detruncatisque, ſtruem ingentem lignorum faciunt: eamque cum & vis venti apta faciendo igni coorta eſſet, ſuccendunt; ardentiaque ſaxa infuſo aceto, putrefaciunt. Jta torridam incendio rupem ferro pandunt, molliuntque anfractibus modicis clivos, ut non jumenta ſolum, ſed elephanti etiam duci poſſent.*

8. Scipio & Hannibal ſuos quisque ad prælium hortantur: *Si eum exercitum..... Si quem animum....*

9. Conſul Flaminius, ad Thraſymenum cum exercitu cæſus. Conſternatio in urbe.

10. Fabius Dictator cunctando reſtituit rem, illius cautiones multiplices. M. Minutii Magiſtri equitum, hominis ferocis præcipitisque, in Fabium oratio & dicteria, qui locus ſummo eſt artificio elaboratus.

11.

11. Romanorum immensa clades ad Cannas, mors Pauli, fuga Varronis. Urbis trepidatio, luctus, consternatio.

12. Senatus Romani magnanimitas atque constantia. Servi armantur. Gratiæ actæ M. Terentio Varroni Consuli, *quod de republica non desperasset.* Nulla timoris significatio, nulla mentio pacis.

13. P. Cornelius Scipio jurat se rempublicam non deserturum, & eodem jurejurando adstringit nobiles aliquot, qui de Italia deserenda apud Metellum deliberabant, stricto super capita consultantium gladio: *Ex mei animi sententia, inquit, juro, ut ego Rempublicam populi Romani non deseram, neque alium civem Romanum deserere patiar. Si sciens fallo, tum me, Jupiter Opt. Max. domum, familiam, remque meam pessimo letho afficias. In hæc verba, L. Cæcili, jures, postulo, ceterique qui adestis: qui non juraverit, in se hunc gladium strictum esse sciat.*

14. Maharbal equitum Præfectus auctor est Hannibali, ut recta pergat Romam: *Imo ut quid hac pugna sit actum scias, die quinto victor in Capitolio epulaberis: Sequere cum equite, ut prius venisse, quam venturum sciant.*

15. Ejusdem Maharbalis ad Hannibalem cessantem morasque nectentem libera veraque vox: *Non omnia nimirum eidem Dii dedere. Vincere scis, Hannibal; victoria uti nescis.*

16. Hanno Pænos victores hortatur ad pacem: *Tacuissem hodie....*

17. Poeni cum Hannibale, Capuæ deliciis molliuntur: *Ibi partem majorem hyemis exercitum in tectis habuit....*

18. Marcellus Syracusas obsidet Archimedis machi-

chinæ ad urbem defendendam *Et habuisset tanto impetu cœpta res fortunam, nisi unus spectator cœlisiderumque, mirabilior tamen inventor ac machinator bellicorum tormentorum, operumque, quibus, ea quæ hostes ingenti mole agerent, ipse perlevi momento ludificaretur.* Vide graphicam Archimedis machinarum descriptionem, lib. XXIV. *Capta urbe, Archimedes intentus formis, quas in pulvere descripserat, ab ignaro milite quis esset, interficitur.*

19. Hannibal ad tertium ab urbe lapidem castra ponit, moenia Romæ contemplatur. *Postero die transgressus Anienem Hannibal, in aciem omnes copias eduxit.*

20, Imbribus grandine mistis bis dirimitur prælium, in quo urbs Roma victori præmium esset. Auditur hæc vox Hannibalis *Potiundæ sibi urbis Romæ, modo mentem non dari, modo fortunam.*

21 Hannibal ad ipsas Romæ portas audit Romanos milites sub vexillis in supplementum Hispaniæ profectos, & agrum illum, in quo ipse castra haberet, per eos dies vænisse, nihil ob id diminuto pretio *Id vero adeo superbum atque indignum visum, ejus soli, quod ipse bello captum possideret haberetque, inventum Romæ emptorem: ut extemplo vocato præcone, tabernas argentarias, quæ circa forum Romanum tunc erant, jusserit venire.*

21 Juvenis Scipio vix viginti & quatuor annos natus, in Hispaniam cum imperio mittitur. Laudatur inprimis magnificũ illud Scipionis præconium: *Fuit enim Scipio non veris tantum virtutibus mirabilis, sed arte quoque quadam ab juventa, in ostentationem earum compositus......* Marcium qui unus perditas Hispaniæ res restituerat

erat, in honore habet. *Marcium secum habebat cum tanto honore, ut facile appareret nihil minus, quam vereri, ne quis obstaret gloriæ suæ ....* Jllius ad milites oratio: *Nemo ante me novus Jmperator....* Carthaginem novam expugnat uno die.

23. Singulare quoddam innocentiæ & continentiæ specimen dat in captiva eximiæ formæ virgine. *Captiva deinde a militibus adducitur ad eum adulta virgo, adeo eximia forma, ut quocumque incedebat, converteret omnium oculos. Scipio percunctatus patriam parentesque, inter cetera accepit desponsam eam principi Celtiberorum adolescenti; Allucio nomen erat. Extemplo igitur parentibus, sponsoque ab domo accitis, cum interim audiret deperire eum sponsæ amore, ubi primum venit, accuratiore eum sermone quam parentes alloquitur. Juvenis, inquit, juvenem appello; quo minor sit inter nos hujus sermonis verecundia.... Fuit sponsa tua apud me eadem, qua apud soceros tuos parentesque suos, verecundia, servataque tibi est, ut inviolatum & dignum me teque dari tibi donum posset. Hanc mercedem unam pro eo munere paciscor: amico populo Romano sis: & si me virum bonum credis esse, quales patrem patruumque meum jam ante hæc gentes norant, scias multos nostri similes in civitate Romana esse, nec ullum in terris populum hodie dici posse, quem minus tibi hostem tuisque esse velis, aut amicum malis. Adolescens simul pudore & gaudio perfusus, dextram Scipionis tenens, Deos omnes invocare ad gratiam illi pro se referendam, quoniam sibi nequaquam satis facultatis, pro suo animo, atque illius erga se merito esset. Parentes inde cognatique vir-*

virginis appellati, qui quoniam gratis sibi redderetur virgo, ad quam redimendam, satis magnum attulissent auri pondus, orare Scipionem, ut ad se donum acciperet, cœperunt.... Scipio, quando tanto opere peterent, poni ante pedes jussit; vocatoque ad se Allucio, super dotem, inquit, quam accepturus a socero es, hæc tibi a me dotalia dona accedent, aurumque tollere ac sibi habere jussit. His lœtus donis honoribusque dimissus domum, implevit populares laudibus meritis Scipionis, venisse Diis simillimum juvenem, vincentem omnia cum armis, cum benignitate ac beneficiis.

24. Huic prorsus aureolo Livii Loco adde alios tres non minus exquisiti saporis, in quibus suum illum, sibique præ ceteris carum, ut satis apparet, Scipionem magnifice prædicat. In primo describitur Scipio in eodem cum Asdrubale lecto, apud Syphacem accumbens, illiusque comitas miraque ingenii dexteritas celebratur. *Tanta autem inerat comitas Scipioni, atque ad omnia naturalis ingenii dexteritas, ut non Syphacem modo barbarum insuetumque moribus Romanis, sed hostem etiam infestissimum facunde alloquendo sibi conciliarit.*

25. In secundo describitur Scipio, Massinissæ cum Sophonisba victi Syphacis uxore, nuptias egregia oratione damnans. *Aliqua te existimo, Massinissa, intuentem in me bona...* & infelix Sophonisbæ Syphacisque fortuna narratur

26. In tertio refertur Hannibalis cum Scipione colloquium. Artificiosa Hannibalis oratio de pace. Generosum Scipionis responsum, & mox secuta victoria ad Zamam. *Paulisper alterius conspectu admiratione mutua prope attoniti conticuere. Tum Hannibal prior, Si hoc ita fato da-*

tum erat... Quod ego fui ad Trasimenum, ad Cannas, id tu hodie es.....

27. Jn quarta refertur Hannibalis cum Scipione fortuitum colloquium Ephesi, ejusdemque Hannibalis de optimis Jmperatoribus callidum judicium: *Quærenti Africano quem fuisse, maximum Jmperatorem Hannibal crederet*, respondisse *Alexandrum Macedonum Regem;* quærenti deinde, *quem secundum poneret; Pyrrhum dixisse*: Exequenti quem tertium duceret, *haud dubie semetipsum dixisse.* Tum risum obortum Scipioni, & subjecisse: *Quidnam tu diceres, si me vicisses? Tum me vero, inquit, & ante Alexandrum, & ante Pyrrhum, & ante omnes alios Jmperatores esse.*

28. Jn ultimo denique commemoratur magnifica illa Scipionis de rebus a se gestis oratio, cum a Tribuno plebis accusatus, reusque citatus, magno agmine amicorum clientumque per mediam concionem ad rostra subiit, silentioque facto, *Hoc*, inquit, *die, Tribuni plebis, vosque, Quirites, cum Hannibale & Carthaginensibus, signis collatis in Africa, bene ac feliciter pugnavi. Jtaque cum hodie litibus & jurgiis supersederi æquum sit, ego hinc extemplo in Capitolium ad Jovem Opt. Max. Junonemque & Minervam, ceterosque Deos, qui Capitolio atque Arci præsident, salutandos ibo: iisque gratias agam, quod mihi & hoc ipso die, & sæpe alias egregie Reipublicæ gerendæ mentem facultatemque dederunt. Vestrum quoque quibus commodum est, ite mecum, Quirites, & orate Deos ut mei similes principes habeatis ... Ab rostris in Capitolium ascendit: simul se universa concio avertit, & secuta Scipionem est.*

Di-

Digniſſima demum, quæ iterum iterumque legantur ultima morientis Hannibalis verba, Lib. XXXIX. *Liberemus*, inquit, *diuturna cura populum Romanum: quando mortem ſenis expectare longum cenſent. Nec magnam, nec memorabilem ex inermi proditoque Flaminius victoriam feret....* Neque vero minoris pretii ſunt extrema Scipionis geſta, ejusque Liternum ſeceſſus ad vitandam invidiam, ac denique mors, quæ eodem anno contigit, quo mortuus eſt Hannibal.

Prætermitti nequaquam poteſt in Libro XXIX. vehemens æque ac juſta Locrenſium de Pleminio Legato querela. *Quærentibus Conſulibus, Locrenſes ſe dixerunt ea paſſos....* Itemque Perollæ ad Pacuvium Calavium oratio de interficiendo per inſidias Hannibale. *Conſilium affero, pater .....* Patrisque filium a facinore dehortantis oratio vehementiſſima, & cui paucas pares reperias. *Per ego te, fili....* Lib. XXIII. Adde in ipſo Libri XXXIV. principio digniſſimam Catone orationem pro Lege Oppia, contra muliebrem luxum; *Ne qua mulier plus ſemuncia auri haberet.... Si in ſua quisque noſtrum matrefamiliæ*, & L. Valerii diſertam orationem contra Legem Oppiam. *Si privati tantum...* Habes demum in Libro XL. celebrem illam Demetrii Perſeique diſſenſionem, & habitas ultro citroque orationes eximias, poſt brevem Philippi illorum patris quaſi proluſionem. *Sedeo miſerrimus pater, judex inter duos filio*

In iis, qui ſuperſunt, Decadis quintæ libris celebris eſt L. Æmilii Pauli de Perſeo Macedonum Rege victoria, & ejusdem Æmilii triumphus, duorum, quos inter ipſam triumphi celebritatem amiſit, filiorum morte funeſtatus. *Memorabilis ejus oratio, & digna Romano Principe fuit.....*

Si cui forte mirum videbitur nos ex uno Livio longe plura, quam ex aliis aureæ ætatis Scriptoribus ſelegiſſe; id cauſæ nobis eſſe ſciat, ñ quod Scriptorem hunc ceteris velimus anteponere; ſed quod illius ubertatem, vim, copiam atque varietatem plurimum ad eloquentiam comparandam utilitatis afferre judicaverimus.

INSIGNIORES LOCI
Ex Horatio Selecti.

Hæc eſt una omnium vox Artem Póeticam Horatii eſſe opus ab omni parte perfectum, in quo præclariſſima quædam non modo Pöeſeos, ſed etiam eloquentiæ in primis præcepta continentur. Cujusmodi eſt, *v. g.* aureum illud.

Denique ſit quodvis ſimplex duntaxat & unum.

. . . .

Non fumum ex fulgore, ſed ex fumo dare lucẽ
Cogitat, ut ſpecioſa dehinc miracula promat.

. . . .

In vitium ducit culpæ fuga, ſi caret arte.

Eximium vero illud, quod de variis variarum ætatũ moribus tradit.

Ætatis cujusque notandi ſunt tibi mores...

Inter Satyras, ſideris inſtar elucet tertia libri primi; *Omnibus hoc vitium eſt cantoribus...* qua docemur ferenda eſſe amicorum vitia, & quam eo *palmarem Satyram* facile auſim appellare.

Quid

Quid enim ad mores emendandos & ad amicitias tuendas aptius divinis hisce verſibus, quos in omnium animis alte defixos eſſe pervelim:

Quam temere in noſmet legem ſancimus iniquā:
Nam vitiis ſine nemo naſcitur: optimus ille eſt,
Qui nimis urgetur. Amicus dulcis, ut æquum eſt,
Cum mea compenſet vitiis bona; pluribus hisce,
Si modo plura mihi bona ſunt, inclinet; amàri
Si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.
Qui ne tuberibus propriis offendat amicum
Poſtulat, ignoscat verrucis illius. Æquum eſt
Peccatis veniam poſcentem reddere rurſus.

Nona ejusdem Libri I. *Ibam forte via ſacra..* ... Qua importunam & improbam garruli cujusdam loquacitatem describit, adeo venuſta eſt & elegans, ut *medio de fonte leporum* petita dici merito poſſit. Exquiſitiſſima & urbano homine digna brevis hæc Mæcenatis laus *paucorum hominum, & mentis bene ſanæ.*

Laudatur plurimum prima Libri I. Satyra, *Qui fit Mœcenas,* qua pingitur mortalium ſuæ conditionis ac ſortis pertæſorum anxietas, & inconſtantia: itemque in IV. falſum illud contra obtrectatores: *Mentio ſi qua de Capitolini furtis injecta Petilli te coram fuerit...* & in decima, præclarum illud præceptum perpaucis notum.

Eſt brevitate opus, ut currat ſententia, ne ſe
Impediat verbis laſſas onerantibus aures.

Sed illud præ ceteris videtur eſſe ſalis & urbanitatis ſpecimen, quod narrat Horatius, quo pacto inter Mœcenatis amicos & familiares fuerit cooptatus.

. . . . . Felicem dicere non hoc
Me possum casu, quod te sortitus amicum.
Nulla etenim mihi te sors obtulit. Optimus olim
Virgilius, post hunc Varius dixere quid essem.
Ut veni coram, singulatim pauca locutus
(Infans namque pudor prohibebat multa profari)
Non ego me claro natū dixere patre, ñ ego circum
Me Satureiano vectati rura caballo,
Sed quod eram, narro. Respondes, ut tuus est mos,
Pauca: abeo, & revocas nono post mense, jubesq;
Esse in amicorum numero...

Ultima Libri II. Satyra, *Ut Nasidieni juvit te cœna beati?* Affluit omni lepore ac venustate, putidasque Nasidieni Rufi lautitias, & inelegantem, ut ita dicam, hominis elegantiam admodum facete ac jocose cavillatur.

Inter Horatianas Epistolas, placet in primis septima Libri I. tum ob lepidissimam de Volteio Mena narrationem; tum ob festivum illum vulpeculæ & mustelæ apollogum.

Forte per angustam tenuis vulpecula rimam,
Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra.
Cui mustela procul; si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra subisti.

Secunda ejusdem Libri I. *Trojani belli Scriptorem...* abundat sapientissimis Philosophiæ præceptis; cujusmodi est istud.

. . . . . Nam cur
Quæ lædunt oculos festinas demere; si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui cœpit, habet: Sapere aude:

In-

Incipe; vivendi qui recte prorogat horam,
Rusticus expectat dum defluat amnis: at ille
Labitur, & labetur in omne volubilis ævum.

Verum, ut ingenue loquar quod sentio, si eximia quærimus Philosophiæ præcepta, nihil æquiparandum existimo primæ ad Mecœnatem Epistolæ. Fidem facient pauca hæc, quæ sequentur.

Hic murus aheneus esto,
Nil conscire tibi, nulla pallescere culpa.

Itemque illud, quod est summæ sapientiæ.

Et mihi res, non me rebus submittere conor.
. . . .
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere, & sapientia prima
Stultitia caruisse....

Inter Odas Horatianas, quænam præ ceteris palmam mereantur, difficile admodum dijudicatu est. Si Scaligerum audimus, Palmares sunt istæ duæ. *Donec gratus eram tibi.* Et *Quem tu Melpomene semel.* Quas quidem tam impense mirabatur vir ille summus, ut mallet illarum auctor esse, quam esse totius Hispaniæ Tarraconensis Rex. Mihi vero, si meum quoque fas est interponere judicium, exquisitissimi saporis esse videtur epodos de vitæ rusticæ laudibus. *Beatus ille, qui procul negotiis...* & Ode 11. lib: 1. qua faustam navigationem amico Virgilio precatur. *Sic te diva potens Cypri,..* mirare in primis aureum illud.

Post-

Post ignem æther a domo
Subductum, macies, & nova febrium
Turris incubuit cohors:
Semotique prius tarda necessitas
Lethi corripuit gradum.

Habes præterea in lib. 1. cedro linendam Odem, qua deflet Quinctilii mortem. *Quis desiderio sit pudor...* In qua hoc eximium.

Cui pudor & justitiæ soror
Incorrupta fides nudaque veritas
Quando ullum invenient parem?

In 11. libro, quovis pretio dignæ sunt hæ quatuor.

Nullus argento color est....II.
Æquam memento rebus in arduis...III.
Eheu fugaces, Posthume, XIV.
Labuntur anni....
Otium Divos rogat in patenti.... XVI.

In tertio libro, majores spiritus induit Poëta, virtutemque mirifice docet. Sunt autem insignes potissimum hæ.

Odi profanũ vulgus & arceo.... I.
Augustam, amici, pauperiem pati....II.
Justum & tenacem propositi virum...III.
Cœlo tonantem credidimus Jovem....V.

Sed reliquis longe videtur antecellere sexta, *Delicta majorum immeritus lues...* qua sæculi sui vitia detestatur, & mores antiquos laudat. Illud enim

enim qua munditia, qua venustate, quo spiritu dictum.

Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo, & fingitur artubus.
Jam nunc & incestos amores
De tenero meditatur ungui.
Non his juventus orta parentibus
Infecit æquor sanguine Punico:
Pyrrhumque & ingentem cecidit
Antiochum, Hannibalemque dirum.

Laudatur in quarto libro, secunda de Pindaro: *Pindarum quisquis.* Et VII. Epodos, qua civile bellum detestatur: *Quo, Scelesti ruitis?* .... Et XVI. quæ eodem pertinet: *Altera jam teritur bellis civilibus ætas*... Sæculare vero carmen pro Jmperii Romani incolumitate: *Phœbe, sylvarumque potens, Diana*, doctum, tersum, elaboratum, inquit Scaliger in Arte Poëtica. Ex quibus sane locis, aliisque hujusmodi bene multis satis liquet Horatium *venustatum parentem*, *& elegantiarum patrem* non immerito nuncupari.

JLLUSTRIORES LOCI.
Ex Cœsare selecti.

De Cæsare habemus eximium hoc Ciceronis judicium, illum simplici quadam venustate & incorrupta candidaque Latini sermonis integritate atque elegantia ceteros omnes Scriptores post se relinquere... Laudantur vero potissimū in aureis illius Commentariis.

1. Quæ

1. Quæ ſcripſit de Gallorum ingenio, moribus fortitudine, curioſitate, levitate, &c. *Quoniam ad hunc locum perventum eſt, non alienum eſſe videtur, de Galliæ, Germaniæque moribus, & quo differant eæ nationes inter ſe, proponere....*

2. Druidum origo, auctoritas, munus, privilegia, diſciplina, opinationes de animis, ſideribus .... *Non interire animas, ſed ab aliis poſt mortem tranſire ad alios; atque hoc maxime ad virtutem excitari putant, metu mortis neglecto...... Natio eſt omnis Gallorum admodum dedita Religionibus... Galli ſe omnes ab Dite Patre Prognatos prædicant.*

Germanorum mores, veſtes, victus, hoſpitalitas, illorum cum Gallis comparatio. *Germani multum ab hac conſuetudine differunt..,*

4. Expeditio adverſus Tungros, ſeu Atuaticos, partaque de illis victoria. Locus ille plurimum habet ſuavitatis atque nitoris. *Ubi vineis actis, aggere extructo, turrim conſtitui procul viderunt, primum irridere ex muro, atque increpitare vocibus, quo tanta machinatio ab tanto ſpatio inſtitueretur? Quibusnam manibus, aut quibus viribus, præſertim homines tantulæ ſtaturæ (nam plerisque hominibus Gallis, pro magnitudine corporum ſuorum, brevitas noſtra contemptui eſt) tanti operis turrim in muros ſeſe collocare confiderent. Ubi vero moveri & appropinquari mœnibus viderunt, nova atque inuſitata ſpecie commoti, legatos ad Cœſarem de pace miſerunt, qui ad hunc modum locuti: non ſe exiſtimare Romanos ſine ope Deorum, bellum gerere, qui tantæ altitudinis machinationes tanta celeritate promovere, & ex propinquo pugnare poſſent.*

5. Alexiæ, ſeu Aliſiæ deſcriptio, obſidio, & expu-

pugnatio dignissima quæ legatur. *Ipsum erat oppidum in colle summo*...Lib: VII. 6. Pons ligneus Rheno impositus. *Germanico bello confecto, multis de caussis Cœsar statuit sibi Rhenum esse transeundum*....Lib: IV. 6. T. Pulfionis, & L. Vareni, Legionis illius quæ cum Quinto Cicerone hiemabat, egregium facinus & mira fortitudo. *Erant in ea legione fortissimi viri.* Hæc narratio perfectæ narrationis dotes omnes, atque virtutes continet. 7. Alcis, & Uri descriptio suavissima.

8. Helvetiorum legati ad Cæsarem oratio, Lib: VI. libera sinceraque, pro more gentis: *Se ita a patribus, majoribusque suis didicisse, ut magis virtute, quam dolo contenderent, aut insidiis niterentur*..... Cæsaris responsum præclarissimum. *Consuesse Deos immortales, quo gravius homines ex commutatione rerum doleant, quos pro scelere eorum ulcisci velint, his secundiores interdum res, & diuturniorem impunitatem concedere.*

9. Militum Romanorum consternatio, rumusculi, querelæ, cum Cæsar bellum Germanicum pararet. *Dum paucos dies ad Vesuntionem, rei frumentariœ commeatusq; caussa moratur; ex percunctatione nostrorum, vocibusque Gallorum ac mercatorum, qui ingenti magnitudine corporum Germanos, incredibili virtute, atque exercitatione in armis esse prœdicabant: sœpenumero sese cum iis congressos, ne vultum quidem atque aciem oculorum ferre potuisse; tantus subito timor omnem exercitum occcupavit, ut non mediocriter omnium mentes animosque perturbaret... Vulgo totis castris testamenta obsignabantur*... 10. Cæsaris ad suos milites oratio roboris, dexteritatis, nervorum ac impavidæ firmitatis plena... *Se pro-*

xima nocte, de quarta vigilia, castra moturum; ut quamprimum intelligere posset utrum apud eos pudor atque officium, an timor plus valeret. Quod si præterea nemo sequatur, tamen se cum sola decima Legione iturum, de qua non dubitaret; sibiq; eam prætoriam cohortem futuram.

In Commentariis de bello civili, multa sunt pretiosissima; sed hæc, præ cæteris laudantur. 1. Ad milites oratio de Senatus injuria. *Quibus rebus cognitis, Cæsar apud milites concionatur....* 2. Concio ad Senatum ipsum, de inimicorum injuriis. *Coacto Senatu, injurias inimicorum commemorat;..* 3. Plenus est insinuationis & artificii, magnamque continet æquitatis significationem locus ille, in quo Cæsar pacis conditiones offert Pompeio. *Erat autem hæc summa mandatorum; debere utrumque pertinaciæ finem facere, & ab armis discedere, neque amplius fortunam periclitari: Satis esse magna utrimque incommoda accepta, quæ pro disciplina & præceptis habere possent, ut reliquos casus timerent... Proinde sibi ac Reipublicæ parcerent, quantumque in bello fortuna posset, jam ipsi incommodis suis satis essent documento. Hoc unum esse tempus de pace agendi, dum sibi uterque confideret, & pares ambo viderentur: si vero alteri paulum modo tribuisset fortuna; non esse usurum conditionibus pacis eum, qui superior videretur, neque fore æqua parte contentum, qui se omnia habiturum confideret.*

4. Nihilo inferior est Labieni oratio ante pugnam Pharsalicam. Noli, inquit, existimare Pompei... Lib: III. Sed nihil venustius illustriusque, quod sciam, quam colores illi, quibus egregie pingitur bellicus ardor fortissimi illius primipili, cui

nomen erat *Craſtinus*, qui dato pugnæ Pharſalicæ ſigno, ad ſocios converſus, *Sequimini me, inquit, manipulares mei, qui fuiſtis, & veſtro Imperatori, quam conſtituiſtis, operam date. Unum hoc prœlium ſupereſt, quo confecto, & ille ſuam dignitatem, & nos noſtram libertatem recuperabimus Simul reſpiciens Cœſarem; faciem, inquit, hodie, Imperator, ut aut vivo mihi, aut mortuo gratias agas. Hœc cum dixiſſet, primus ex dextro cornu proceſsit..*

Denique Pompeii caſtra graphice admodum & artificioſe describuntur a Cæſare. *In caſtris Pompeii videre licuit triclinia ſtrata, magnum argenti pondus expoſitum, recentibus cespitibus tabernacula conſtrata, L. etiam Lentuli & nonnullorum tabernacula protecta hedera; multaq; prœterea, quœ nimiam luxuriam & victoriœ fiduciam deſignarent; ut facile œſtimari poſſet nihil eos de eventu ejus diei timuiſſe, qui non neceſſarias conquirerent voluptates: atque ii miſerrimo ac patientiſsimo exercitui Cœſaris luxuriam obiiciebant, cui ſemper omnia ad neceſſarium uſum defuiſſent.*

Non omittenda eſt obſidio Maſſiliæ, in I. & II. libro de bello civili. Ex quibus profecto, aliisque ſexcentis id genus locis ſatis conſtat veriſſimum eſſe aureum illud de Cæſare dictum: *EODEM animo ſcripſit, quo pugnavit.* His adde Catonis Uticenſis mortem, & pugnam militis cū elephante, in Commentariis de bello Alexandrino; itemque bellum cum Afranio Petrejoque, & prælium ad Mundam. Quamquam hæc ſunt Hirtii, non Cæſaris ipſius. Sed de Cæſare ſatis.

IN-

INSIGNIORES LOCI
Ex Ovidio Selecti.

Jnitium facimus ex Metamorphoseos lib. quem *perfectum opus* appellare solebat Scaliger, sive ob politiorem descriptionum varietatē & elegantiam, seu ob crebra sententiarum lumina: seu ob mirificam fabularum, naturali quodam ordine inter se aptarum connexionem & quasi cognationem.

Atque ut perfectius a perfecto secernamus, quoad ejus fieri poterit: Lâudantur in primo libro. 1. Deorum concilium: *Est via sublimis, cœlo manifesta sereno...* 2. Lycaon mutatus in lupum. 3. Jnitum a Jove consilium orbis diluvio perdendi, & ipsius diluvii descriptio. 4. Daphnes in laurum metamorphosis mira suavitate condita. Nec omittendi in I. libro tres illi rarissimi versus de homine: *Pronaque cum spectent animalia cetera terram, os homini sublime dedit....*

Jn libro II. bellissime depictam habes solis regiam, & domum invidiæ. Placet etiam in primis Battus in lapidem mutatus, aureumque plane videtur illud ejusdem Batti de vaccis, quas suffuratus fuerat Mercurius.

. . . . . Sub illis
Montibꝰ, inquit, erant, & erant sub montibꝰ illis
Risit Atlantiades, & me mihi, perfide, prodis?
Me mihi prodis, ait.

Omnium vero judicio longe pulcherrima est

fa-

fabula Phaëtontis. Nihil enim venuſtius, quod ſciam, hac Solis ad Phâëtontem filium oratione.

Pignora certa petis; do pignora certa timendo:
Et patrio pater eſſe metu probor: aſpice vultus
Ecce meos: utinamque oculos in pectora poſſes
Inſerere, & patrias intus deprehendere curas.
. . . .
Deprecor hoc unum, quod, vero nomine poena,
Non honor eſt: Pœnam, Phâëton, pro munere poscis.
Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis?
Ne dubita, dabitur (stygias juravimus undas)
Quodcumque optaris: ſed tu ſapientius opta.

In eodem libro II. commendatur Europæ raptus, & in III. judicium Tireſiæ, Narciſſusque in florem mutatus. *Fons erat illimis, nitidisque argenteus undis....* In IV. Libro, quovis pretio digna mihi videtur Pyrami & Thisbes fabula. Quid enim ad vim doloris ſignificandam aptius tragica illa Pyrami ad feras apoſtrophe, viſo Thisbes amictu lacero & cruore tincto.

. . . . Noſtrum divellite corpus,
Et ſcelerata fero conſumite viscera morſu,
O quicunque ſub hac habitatis rupe leones.
Sed timidi eſt optare necem.....
Ad nomen Thisbes oculos in morte gravatos
Pyramus erexit, viſaque recondidit illa.

In Libro V. graphice admodum pingitur Cereris dolor & querelæ, amiſſa filia Proſerpina. Sextum librum præcipue commendant Arachnes fabula; agricolæ in ranas; Terei, Procnes & Philo-

lomelæ casus. Mihi vero præ ceteris placet eximium illud de Niobe.

Felicissima matrum
Dicta foret Niobe, si non sibi visa fuisset
. . . At hunc miseranda vel hosti,
Corporibus gelidis incumbit, & ordine nullo
Oscula dispensat natos suprema per omnes.
A quibus ad Coelum liventia brachia tollens,
Pascere crudelis nostro, Latona, dolore,
Pascere, ait, satiaque meo tua pectora luctu.

Habes in Libro VII. Jasonis & Medeæ fabulam perelegantem. In VIII. venustam supra quam dici possit narrationem de Dædalo & Jcaro ejus filio, coenamque rusticanam Philemonis ac Baucidis, versibus delicatissimis expressam. Quæ quidem Philemonis fabella naturalis cujusdam nitoris ac suavitatis exemplum esse potest. Quale est istud, v. g.

Sed pia Baucis anus, parilique ætate Philemon,
Jlla sunt annis juncti juvenalibus, illa
Consenuere casa, paupertatemque ferendo
Effecere levem, nec iniqua mente ferendam:
Nec refert dominos illic, famulosne requiras.
Tota domus duo sunt: Jidem parentque jubentq;
. . . .
Inde foco tepidum cinerem dimovit, & ignes
Suscitat hesternos, foliisque & cortice sicco
Nutrit, & ad flammas anima perducit anili.
. : . .
Accubuere Dei: Mensam succincta tremensque
Ponit anus: Mensæ sed erat pes tertius impar;
Testa parem fecit....

Uni-

Unicus anser erat minimæ custodia villæ,
Quem Dis hospitibus Domini mactare parabant.
Jlle celer penna tardos ætate fatigat,
Eluditque diu, tandemque est visus ad ipsos
Confugisse Deos. Superi vetuere necari.

Jn decima & undecima laudantur Herculis lucta cum Acheloo, Midas omnia vertens in aurum, & Orphei fabella, quam tamen Virgilius longe splendidius, ornatiusque tractavit. Deniq; in postremis quatuor libris magno æstimantur Achillis mors, & Julius Cæsar in astrum mutatus. Sed si callidis rerum æstimatoribus fidem habemus, cetera omnia exsuperat & extra pretium est Ajacis cum Ulysse contentio.

Jn Epistolis Heroidum sexcenta sunt eleganter & ornate dicta. Cujusmodi est istud Phyllidis ad Demophoontem.

Demophoon ventis & verba & vela dedisti.
Vela queror reditu, verba carere fide.
Unum in me scelus est, quod te, scelerate, recepi.
Sed scelus hoc meriti pondus & instar habet

Phyllida Demophoon letho dedit, hospes amantem;
Jlle necis causam præbuit, illa manum.

Nec impar illud furentis Medeæ ad Jasonem.

Quantum perfidiæ tecum, scelerate, perisset!
Dempta forent capiti quam mala multa meo!
Est aliqua ingrato meritum exprobrare voluptas,
Hac fruar, hæc de te gaudia sola feram.

Quod

Quod vivis, quod habes nuptam, socerumque potentem.
Hoc ipsum ingratus quod potes esse, meum est.

Illud vero Hypsiphyles ad Jasonem de susceptis ex eo duobus gemellis, qua venustate, qua elegantia dictum!

Si quæras cui sint similes? Cognosceris illis:
Fallere non norunt. Cetera patris habent.

Rara multa sunt in epistola Didonis ad Æneam. Istud autem rarissimum.

Non tamen Æneam, quamvis male cogitet, odi,
Sed queror infidum, questaque pejus amo.

. . . .

Quod tibi malueram, sine me debere procellis.
Justior est animo ventus & unda tuo.

. . . .

Exerces pretiosa odia & constantia magno.
Si dum me fugias, est tibi vile mori.

. . . .

Aspicies utinam quæ sit scribentis imago....

Cui non notum esse potest eximium illud Oenones ad Paridem?
Incisæ servant a te mea nomina fagi,
Et legor Oenone falce notata tua.
Et quantum trunci, tantum mea nomina crescunt
Crescite, & in titulos surgite rite meos.
Populus est, memini, fluviali consita ripa,
Est in qua nostri littera scripta manu.
Popule, vive, precor, quæ consita margine ripæ,
Hoc in rugoso cortice carmen habes.

Cum Paris, Oenone poterit spirare relicta,
Ad fontem Xanthi versa recurret aqua.
Xanthe retro propera, versæq; recurrite lymphæ,
Sustinet Oenonem deseruisse Paris.

Jn primo denique libro Tristium, Elegia III. *Cum subit illius tristissima noctis imago.....* Habes præclarissimum hoc uxoris Ovidii ad maritum proficiscentem in exilium.

Dum licet, amplectar: numquam fortasse licebit
Amplius: in lucro quæ mihi datur hora est.
Non potes avelli: simul ah! simul ibimus, inquit,
Te sequar, & conjux exulis exul ero.
Te jubet e patria discedere Cæsaris ira:
Me pietas: Pietas hæc mihi Cæsar erit.

SALLUSTIANA.

Jn pingendis hominum moribus, nullum invenias parem Sallustio; idque potissimum, cum Catilinæ, Semproniæ, Cæsaris, Catonis, & Marii ingenium atque indolem vivis spirantibusque coloribus exprimit. Mirabilis est effigies Catilinæ in bello Catilinario, cap. V. *Lucius Catilina nobili genere natus.* Vide §. IV. Lib. I. de Etopoeia.

Ad imaginem Semproniæ, quæ ipsa quoque erat in numero conjuratorum, nihil addi potest, nihil demi. *Jn his erat Sempronia, quæ multa sæpe virilis audaciæ facinora commiserat. Hæc mulier genere atque forma, præterea viro atq; liberis satis fortunata fuit: Litteris Græcis & Latinis docta; Psallere & saltare elegantius*
quam

quam necesse est probæ; multa alia quæ instrumenta luxuriæ sunt; sed ei cariora semper omnia quam decus atque pudicitia fuit. Pecuniæ an famæ minus parceret, haud facile discerneres: libidine sic accensa, ut sæpius peteret viros, quam peteretur... Verum ingenium ejus haud absurdum; posse versus facere; jocum movere; Sermone uti vel modesto, vel molli, prorsus multæ facetiæ, multusque lepos inerat. Cap: XXV.

Exquisitissimi saporis est Cæsaris Catonisque comparatio. *Cap: 54. Memoria mea, ingenti virtute, diversis moribus fuere viri duo...* Catilinæ ad conjuratos oratio mirum in modum idonea est ad animos permovendos. *Ni virtus fidesque vestra...*quæ enim vehementia, quis spiritus, quis ardor animi in paucis hisce verbis! *Postquam Respublica in paucorum potentium jus, atque ditionem concessit, semper illis reges, tetrarchæ, vectigales esse: populi, nationes stipendia pendere, ceteri omnes, strenui, boni, nobiles atque ignobiles, vulgus fuimus, sine gratia, sine auctoritate, his obnoxii, quibus, si Respublica valeret, formidini essemus. Itaque omnis gratia, potentia, honor, divitiæ apud illos sunt, aut ubi illi volunt: nobis reliquerunt pericula, repulsas, judicia, egestatem. Quæ quousque tandem patiemini, fortissimi viri? Nonne emori per virtutem præstat, quam vitam miseram, atque inhonestam, ubi alienæ superbiæ ludibrio fueris, per dedecus amittere? Verum enim vero, proh Deum, atque hominum fidem! victoria in manu nobis est: viget ætas, animus valet. Contra illis annis atque divitiis, omnia consenuerunt. Tantummodo incæpto opus est: cætera res expediet. Etenim quis mortalium, cui virile ingenium est, tolle-*

lerare potest illis divitias superare, quas profundant in extruendo mari, & montibus coæquandis; nobis rem familiarem etiam ad necessaria deesse: illos binas aut amplius domos continuare; nobis rem familiarem nusquam ullam esse..... Denique quid reliqui habemus præter miseram animam? Quin igitur expergiscimini? En illa, illa, *quam sæpe optastis, libertas, præterea, divitiæ, decus, gloria in oculis sita sunt.*

Ejusdem ferme generis est Catilinæ ad milites oratio, in ipso decretoriæ pugnæ articulo. *Compertum ego habeo, milites, verba viris virtutem non addere.... semper in prælio iis maximum est periculum, qui maxime timent: audacia pro muro habetur... Quod si virtuti vestræ fortuna inviderit, cavete ne inulti animam amittatis; neu capti potius sicut pecora trucidemini, quam virorum more pugnantes, cruentam atque luctuosam victoriam hostibus relinquatis* cap: 58.

Exquisitissima est, & plena calliditatis Cæsaris oratio de Catilinæ sociis, qui in custodiis tenebantur... *Omnes homines...* cap: 51. contra gravis, ac vehemens Catonis responsio, qua censet de conjuratis sumendum esse supplicium: *Longe mihi alia mens est...* cap: 52.

Sed cetera omnia vincere videtur caput ultimū, in quo describitur Catilina cum suis tam fortiter pugnans, ut illorum nemo vivus in hostium potestatem venerit.

Interea Catilina cum expeditis in ima acie versari; laborantibus succurrere, integros pro sauciis arcessere: omnia providere; multum ipse pugnare, sæpe hostem ferire, strenui militis & boni Imperatoris officia simul exsequi... Postquam fusas copias, seq; cum paucis relictum videt Catilina, memor ge-

ne-

noris ac pristinæ dignitatis suæ, in confertissimos hostes incurrit, ibique pugnans confoditur: Sed confecto prœlio, tum vero cerneres quanta audacia quantaque animi vis fuisset in exercitu Catilinæ. Nam fere quem quisque vivus pugnando locum ceperat, eum amissa anima, corpore tegebat... Catilina vero longe a suis, inter hostium cadavera expertus est, paululum etiam spirans, ferociamque animi, quam habuerat vivus, in morte retinens.

Jn bello Jugurthino laudatur effigies Jugurthæ, de quo est illud eximium cap: 6. *Cum omnibus gloria anteiret, omnibus tamen carus esse...... Plurimum facere, & minimum de se loqui,*

Marii ad Quirites oratio contra nobilitatem, & de ea quam parabat in Africam expeditione, tametsi horridula & incompta videri fortasse possit, quam generosa tamen sit, & militaris audaciæ plena, facile liquebit ex pauculis hisce. *Comparate nunc, Quirites, cum illorum superbia me hominem novum. Quæ illi audire & legere solent, eorum partem vidi, alia egomet gessi. Quæ illi litteris, ea ego militando didici: Nunc vos existimate facta an dicta pluris sint. Contemnunt novitatem meam, ego illorum ignaviam. Mihi fortuna, illis probra objectantur... Quod si jure despiciunt me; faciant idem majoribus suis, quibus, uti mihi, ex virtute nobilitas cœpit. Jnvident honori meo; ergo invideant labori, innocentiæ, periculis etiam meis, quoniam per hæc illum cepi... Non possum fidei causa, imagines, neque triumphos aut consulatus majorum meorum ostentare: at si res postulet, hastas, vexillum, phaleras, alia dona militaria, prœterea, cicatrices adverso corpore. Hæ sunt meæ imagines,*

hæc nobilitas, non hæreditate relicta, ut illis, sed quæ ego plurimis meis laboribus & periculis quæsivi. Non sunt composita verba mea: parum id facio: ipsa se virtus satis ostendit: illis artificio opus est, ut turpia facta, oratione tegant. Neque litteras Græcas didici; parum placebat eas discere, quippe quæ ad virtutem doctoribus nihil profuerunt. Illa multo optima Reipublicæ doctus sum, hostes ferire, præsidia agitare, nihil metuere nisi turpem famam.... Sordidum me & incultis moribus aiunt; quia parum scite convivium exorno...

Huic omnium consensu laudatissimæ orationi Marianæ addito Syllæ orationem ad Bocchum, Mauritaniæ Regem: *Rex Bocche, magna nobis est lætitia....* & Bocchi responsum ad Syllam, cap: 102.

SELECTA EX JUVENALI & Persio.

Virgilii politiorem elegantiam, vel Horatii sales urbanos & in jocando leporem, aut auream Ovidii simplicitatem, Augusti sæculo dignam, nolito in Juvenali vel in Persio quærere. At orationis impetum ac vehementiam, sententiarum gravitatem & pondus, mirumque in vitiis exagitandis ardorem in illis omnino reperies. Summo in pretio est Juvenalis Satyra X. de hominum votis. *Omnibus in terris...* aureumque illud præsertim, sub Satyræ finem.

Nil ergo optabunt homines? Si consilium vis,

Per-

Permittes illis expendere numinibus quid
Conveniat nobis, rebusque ſit utile noſtris.
Nam pro jucundis aptiſſima quæque dabunt Dii.
CARIOR eſt illis homo quam ſibi...
ORANDUM eſt ut ſit mens ſana in corpore ſano.

Vide etiam de Cicerone, de Demoſthene, de Hannibale, & Alexandro M. habentur in eadem Satyra X. *Eloquium ac famam Demoſthenis aut Ciceronis incipit optare....*

Expende Hannibalē: quot libras in duce ſummo
Jnvenies? Hic eſt quem non capit Africa mauro
Perfuſa Oceano....
....Oppoſuit natura Alpemque nivemque:
Diduxit ſcopulos, & montem rupit aceto.

Sexta Satyra contra vitia mulierum: *Credo pudicitiam...* divina eſt tota, inquit Scaliger. Utinam turpitudine rerum, & obſcœnitate verborum non illam inquinaſſet. Eximium vero iſtud contra mulieres præpoſtere doctas.

Non habeat matrona tibi quæ juncta recumbit,
Dicendi genus, aut curtum ſermone rotato
Torqueat Enthymema, nec hiſtorias ſciat omnes:
Sed quædam ex libris & non intelligat. Odi
Hanc ego quæ repetit, volvitque Palæmonis artē.
....Solecismum liceat feciſſe marito.
Nil non permittit mulier ſibi! turpe putat nil,
Cum virides gemmas collo circumdedit...
Intolerabilius nihil eſt quam fœmina dives.

Commendari ſatis non poteſt VIII. Satyra contra nobiles degeneres: *Stemmata quid faciunt?*

Quid

Quid prodest, Pontice, longo sanguine censeri?
... illius præsertim initium singulari quodam artificio videtur elaboratum. Sed in hac tota Satyra nihil magis placet Scaligero, quam locus iste, quem ille *divinum* appellat more suo.

Summum crede nefas animam præferre pudori,
Et propter vitam, vivendi perdere causas.

Hoc est perdere veritatem, honestatem, justitiam, reliquasque virtutes, propter quas vivimꝰ, inquit Cicero in Acad: q. ubi asserit, *hominem natum ad nihil esse aliud, quam ad honestatem.* Quartam Satyram: *Ecce iterum Crispinus....* illustrat Coena Domitiani, & festivus concilii apparatus, variæque adulantium Senatorum sententiæ, & quasi Senatus consultum de Rhombo capto; qui quidem locus adeo elegans est & urbanus, ut nihil supra, inquit Scaliger. Hunc tu locum legito soles: *Cum jam Semianimum laceraret Flavius orbem.... incidit Adriaci spatium admirabile Rhombi....*

Nihil illustrius, quam initium Satyræ XIII. de malæ conscientiæ stimulis ac cruciatibus.

Exemplo quodcumque malo committitur, ipsi
Displicet Auctori. Prima est hæc ultio, quod se
Judice, nemo nocens absolvitur...

Magnos spiritus habet II. Satyra contra impios, & pseudo-Catones *hypocritas.*

Ultra Sauromatas fugere hinc libet & glacialem
Oceanum, quoties aliquid de moribus audent,
Qui Curios simulant, & Bacchanalia vivunt.

Il-

Illud sapientissime dictum.

Nemo repente fuit turpissimus...

Ægyptiorum impiæ æquè & aniles superstitiones non infacete ridentur Sat: XV. *Quis nescit Volusi...* Quartam decimam de pueris sancte educandis : *Plurima sunt Fuscine...* nulli inferiorem audeo dicere. Luculentissimum sane videbitur illud.

Nil dictu foedum visuque hæc limina tangat
Intra quæ puer est....
Maxima debetur puero reverentia; si quid
Turpe paras, ne tu pueri contempseris annos.
Sed peccaturo obsistat tibi filius infans.
. . . . .
Unde tibi frontem libertatemque parentis,
Cum facias pejora senex...

Vide etiam memorabile illud de Judæis, vel etiam fortasse de Christianis qui tum Romæ degebant, & qui ipsi quoque indiscriminatim nuncupabantur Judoei.

Quidam sortiti metuentem Sabbatha patrem,
Nil præter nubes & Coeli numen adorant.
. . . . .
Romanas autem soliti contemnere leges,
Judaicum ediscunt, & servant ac metuunt jus.
Credidit arcano quodcumque volumine Moyses.

Non omittendus in prima Satyra locus unus, quem adeo miratur Scaliger, ut vix in toto Horatio quemquam illi parem inveniat.

Exul ab octava Marius bibit, & fruitur Diis
Iratis: at tu victrix Provincia ploras.

In Persii Satyris nihil illustrius, quod sciam, hac coelesti Satyrae III. sententia, quam summopere laudavit D. Augustinus.

Magne pater Divum, saevos punire Tyrannos
Haud alia ratione velis, cum dira libido
Moverit ingenium, ferventi tincta veneno:
VIRTUTEM videant, intabescantque relicta.

Est etiam in pretio prologus omnibus notus: *Nec fonte labra prolui caballino...* & initium Satyrae I. *O curas hominum! o quantum est in rebus inane!* ... Itemque libera illa in ineptos putidosque Neronis versus cavillatio: *Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis...* Vide §. VI. Libri I. de Stylo vitioso.

LOCI INSIGNES

Ex Curtio selecti.

Inter cetera eleganter & ornate dicta, quae Quinti Curtii libros maximopere commendant, haec in primis laudantur ab eruditis. In tertio libro (nam primi duo periere) 1. Marsiae amnis florida descriptio. 2. Gordii nodi amoena narratiuncula. 3. Alexandri subitum vitae periculum, cum sese in perfrigidum amnem Cydnum lavandi causa conjecisset. 4. Alexandri humanitas erga reginas captivas; verbum ad Sysigambim de Hephae-

ſtione: *Non erraſti, mater, nam & hic Alexander eſt.*

In quarto libro hæc ſeligi poſſunt. 1. Alexandri reſponſum ad ſuperbas Darii litteras: *Et vincere, & conſulere victis ſcio.*

2. Abdalonymus ex Olitore Rex factus *Erant Hephœſtioni hoſpites...* Quam eximiam narrationem vide cap: III. de narratione. 3. Tyri deſcriptio & obſidio, variæ Tyriorum artes; urbis expugnatio & excidium ſeptimo poſt menſe. 4. Jovis Hammonis templum & oraculum. 5 Ultima Darii legatio ad Alexandrum de pace. Parmenionis conſilium ad pacem inclinans, & generoſum Alexandri reſponſum: *Acciperem, ſi eſſem Alexander... & ego ſi Parmenio eſſem.* Alexandri reſponſum ad Darii legatos: *Nuntiate Dario gratiarum actionem apud hoſtem ſupervacaneam eſſe...* Darii ad ſuos oratio ante pugnam Arbellenſem: *Terrarum, quas Oceanus hinc alluit....*

Palmaria ſunt hæc in quinto Libro. 1. Babylonis magnifica deſcriptio, corruptique Babyloniorum mores. 2. Alexandri ſingularis pietas erga Siſygambim, quam mœrentē ſolatur verbis ſuaviſſimis. *Cave, obſecro, ne in contumeliam acceperis ignorationem meam: Quœ tui moris eſſe cognovi, ut ſpero, abunde ſervata ſunt. Scio apud vos filio in conſpectu matris nefas eſſe conſidere, niſi cum illa permiſit. Quotieſcumque ad te veni, donec ut conſiderem annueres, reſtiti. Procumbens venerari me ſæpe voluiſti; inhibui Dulciſſimœ matri Olympiadi nomen debitum tibi reddo* 5 Euctemonis Græci ad quatuor mille commilitones mutilos fœdeque deformatos oratio, ne in patriam redire velint. *Qui multum in ſuorum miſericordia ponunt, ignorant, quam celeriter lachry-*

chrymæ inarescant. Nemo fideliter diligit, quem fastidit: nam & calamitas querula est, & superba felicitas... nisi mutuo essemus miseri, olim alius alii potuissemus esse fastidio... inter hos latendum est, qui nos miseros nosse cœperunt.

Habes in libro sexto luculentam Philotæ conjurationis rei orationem pro se ipso: *Verba innocenti reperire facile est....* Jn septimo vero admirabilem illam liberamque orationem, quam maximus natu Scytharum legatorum viginti habuit ad Alexandrum, cum bellum pararet in Scythiam, cui quidem orationi paucas oppido æquiparandas existimo: *Si Dii habitum corporis tui aviditati.* Nec impar videtur descriptio præruptæ undique Sogdianorum arcis, cum hortatione Alexandri ad trecentos juvenes, ut illam audacter invaderent. *Una erat petra, quam Arimazes Sogdianus triginta millibus armatorum obtinebat, alimentis congestis...*

In octavo libro jactantur potissimum, 1. Alexandri dolor & sera poenitentia Clito, ob linguæ intemperantiam inter epulas occiso. *Rex cum multo incaluisset mero, immodicus æstimator sui.....* 2. Callisthenis Philosophi libera oratio contra assentatores, qui Alexandro vivo divinos honores reddi volebant: *Si Rex Sermoni tuo affuisset.* 3. Jnsignis de Rege Poro victoria, & Alexandri in illum liberalitas. *Quoniam*, inquit Porus, *percontaris: respondebo ea libertate, quam interrogando fecisti. Neminem me fortiorem esse censebam: meas enim noveram vires, nondum expertus tuas. Fortiorem esse te belli docuit eventus: sed ne sic quidem parum felix sum, secundus tibi. Rursus interrogatus quid ipse victorem statuere debere censeret? Quod hic, inquit, dies tibi sua-*

det; quo expertus es, quam caduca felicitas esset.

In 9. libro nihil, quod sciam, illustrius quam tria hæc. 1. Generosa objurgatio, qua Alexander suorum militum ulterius progredi recusantium, torporem socordiamque castigat. *Solus ire perseverabo... inveniam qui desertum à vobis sequantur. Scythæ Bactrianique erunt mecum, hostes paulo ante, nunc milites nostri. Mori præstat quam precario Imperatorem esse. Ite reduces domos, ite deserto Rege ovantes; ego hic a vobis desperatæ victoriæ, aut honestæ morti locum inveniam.* 2. Cœni ad Alexandri objurgationem responsio liberrima: *Dii prohibeant a nobis impias mentes....* 3. Alexandri incredibilis fortitudo & ultimum vitæ discrimen in Oxydracarum oppido, quod solus invadit.

Decimum librum illustrant. 1. Seditio militaris ab Alexandro repressa. *Asiœnæ pertæsum est, quæ vos gloria rerum gestarum Diis pares fecit. ...Facessite hinc ocyus: ego cum Persis, abeuntium terga tutabor. Neminem teneo, liberate oculos meos, ingratissimi cives. Læti vos excipient parentes liberique sine vestro Rege redeuntes! obviam ibunt desertoribus transfugisque!... Jam autem scietis & quantum sine Rege valeat exercitus, & quid opis in me uno sit.* 2. Alexandri Babylonem reversi morbus, suprema verba, mors. *Quærentibus cui relinqueret regnum, respondit, ei, qui esset optimus... Rursus Perdicca interrogante, quando cœlestes honores haberi sibi vellet, dixit tum velle, cum ipsi felices essent. Suprema hæc vox fuit Regis, & paulo post extinguitur.* 3. Immensus omnium luctus, & miseræ Sisygambis ex luctu mors.

SE-

SELECTA
EX
EPIGRAMMATIS
Catulli & Martialis.

Pauca, ſed delicata ſuppeditat pater elegantiarum Catullus, de quo merito jactatum illud, ob mirificam amoenitatem candidi ac ſuavis ingenii, quod veneres omnes, ac venuſtates omnibꝰ unus ſubripuerit. Sunt autem in cetera Epigrammatum turba, ſex elegantiſſima, quæ ceteris longe anteponit Vavaſſor, emunctæ naris Ariſtarchꝰ, ut nemo neſcit. Horum ſubindicare primum verſum ſat habebimus.

4. *Phaſelus ille, quem videtis hoſpites...*
14. *Ni te plus oculis meis amarem.*
22. *Suffenus iſte, Varre, quem probe noſti.....*
31. *Peninſularum Sirmio, inſularumque,..*
39. *Egnatius quod candidos habet dentes...*
44. *O funde noſter, ſeu Sabine, ſeu Tibur.*

Venuſtis hiſce Epigrammatis addito hæc non minus ſuavia. 26. Ad Furium. *Furi villula noſtra*

stra... 9. Ad Verannium: *Verani omnibus e meis amicis antistes mihi millibus trecentis.* 29. In Cæsarem. *Quis hoc potest videre, quis potest pati nisi impudicus, & vorax, & helluo?...* 36. In Annales Volusi, *Annales Volusi, cacata charta..* 42 In quamdam: *Adeste hendecasyllabi, quot quot estis, omnes...* 84. De Ario: *Chommoda dicebat, si quando commoda vellet dicere, & hinsidias Arrius insidias...* 52. *Quid est, Catulle, quod moraris emori?...* Tertium denique mellitum, tenerum, omnibusque notum, de passere mortuo Lesbiæ.

Lugete, o Veneres, Cupidinesque,
Et quantum est hominum venustiorum.
Passer mortuus est meæ puellæ,
Passer delitiæ meæ puellæ,
Quem plus illa oculis suis amabat.
Nam mellitus erat, suamque notat
Ipsam tam bene, quam puella matrem:
Nec sese a gremio illius movebat.
Sed circumsiliens modo huc, modo illuc,
Ad solam dominam usque pipilabat.
Qui nunc it per iter tenebricosum,
Illuc unde negant redire quemquam.
At vobis male sit, malæ tenebræ
Orci, quæ omnia bella devoratis;
Tam bellum mihi passerem abstulistis.
O factum male! o miselle passer!
Tua nunc operâ meæ puellæ
Flendo turgiduli rubent ocelli.

Longe plura suppeditaret nobis Catullus, ni auream verborum elegantiam rerum obscœnitate fœdâsset.

Com-

Commendantur potiſſimum epigrammata Martialis, non puro illo ſimplicique candore Catulliano, qui toto verſuum corpore ſit fuſus; ſed argutiori quadam concluſiuncula, quæ feriat in ipſo fine & cum delectatione relinquat aculeum. Sunt autem hæc ex omnibus optima pulcherrimaque; omnium aſſenſu, Martialis epigrammata: primo libro, 14. De Arria: *Caſta ſuo gladium* . . . . 22. de Mutio Scævola: *Cum peteret Regem decepta ſatellite dextra* ... 31. De fictis Gelliæ lachrymis: *Amiſſum non flet, dum ſola eſt Gellia Patrem*.... 48. De amicorum delectu ad Fuſcum.

Si quid, Fuſce, vacas adhuc amari,
Nam ſunt hinc tibi, ſunt & hinc amici.
Unum ſi ſupereſt, locum rogamus.
Nec me, quod tibi ſim novus, recuſes.
Omnes hoc veteres tui fuerunt.
Tu tantum inſpice, qui novus paratur,
An poſſit fieri vetus ſodalis.

Jtemque 84. de Venere immodeſte picta.

Qui pinxit Venerem tuam, Lycori,
Blanditus, puto, pictor eſt Minervæ.

Quia nimirum Venus, arbitro Paride, certaverat olim | de forma cum Minerva. Adde 41. de amicorum æqualitate.

Vis te, Sexte, coli: volebam amare.
Parendum eſt tibi; quod jubes, coleris:
Sed ſi te colo, Sexte, non amabo.

Jn tertio libro digna ſunt hæc, quæ ſeligantur. 16. In piſces affabre ſculptos.

Artis Phidiacæ toreuma clarum
Pisces adſpicis: adde aquam, natabunt.

In quemdam nimis Pôetam: *Occurrit tibi nemo quod libenter...* 48. In petitorem improbum: *Eſſe nihil dicis, quidquid petis, improbe Cinna. Si nil, Cinna, petis: nil tibi, Cinna, nego.* In libro 4 laudatur 63. Epigramma de cœna divite ac jejuna: *ad Cœnam nuper Varus me forte vocavit...* In quinto libro 9. in medicum: *Languebam, ſed tu ...* 51. *Cui credas, Lupe, filium magiſtro...* 53. *Cras te victurum...* At ceteris lepore præſtat decima, in famam, ſola fere morte venalem.

Eſſe quid hoc dicam, vivis quod fama negatur,
 Et ſua quod rarus tempora lector amat.
Hi ſunt invidiæ nimirum, Regule, mores,
 Præferat antiquos ſemper ut illa novis.
Sic veterem ingrati Pompeii quærimus umbram.
 Sic laudant Catuli vilia templa ſenes.
Ennius eſt lectus ſalvo tibi, Roma, Marone;
 Et ſua riſerunt ſæcula Mæonidem.
Rara coronato plauſere theatra Menandro.
 Norat Naſonem ſola Corinna ſuum.
Vos tamen o noſtri, ne feſtinate libelli.
 Si poſt fata venit gloria, non propero.

In ſexto libro ſalſum illud de inepto Cauſidico: *Non de vi, neque cæde, nec veneno, ſed lis eſt mihi de tribus capellis...* Nec minus illud in 7. in Emacem.

Omnia Caſtor emit: ſic fiet ut omnia vendat.

Il-

Jlludque, Lib. 8. in veterum laudatorem.

Miraris Veteres, vacerra, ſolos,
Nec laudas, niſi mortuos Pöetas.
Ignoscas petimus, Vacerra; tanti
Non eſt, ut placeam tibi, perire.

In decimo ſunt eximia hæc ferme quatuor, octavum in Paullam anum: *Nubere Paulla cupit nobis: Ego ducere Paullam nolo; anus eſt: vellem, ſi magis eſſet anus.* Tertium de imagine viri probi.

Ars utinam mores, animumque affingere poſſet.
Pulchrior in terris nulla tabella foret.

43. In vitam felicem: Vitam quæ faciunt beatiorem.., Nobile vero in primis iſtud de Scorpo illo nobili auriga,immature mortuo.

Jlle ego ſum Scorpus clamoſi gloria Circi,
Plauſus Roma tui, deliciæque breves.
Jnvida quem Lacheſis raptum trieteride nona,
Dum numerat palmas, credidit eſſe ſenem.

SELECTA EX PATERCULO.

Ex Floro & Suetonio.

Perpauca, ſed eximia deguſtabimus ex Vellei Paterculi Romana hiſtoria. 1. Nobiliſſimum illud de Mario, immiſſum percuſſorem, ſola Jm-

peratorii vultus auctoritate, deterrente & inter Carthaginis ruinas sedente. *Marius post sextum consulatum annoque LXX. nudus ac limo obrutus, oculis tantummodo ac naribus eminentibus extractus arundineto, circa paludem Maricæ, in qua se fugiens consectantes Syllæ equites, abdiderat, injecto in collum loro, in carcerem Minturnensium jussu II. Viri perductus est: Ad quem interficiendum missus cum gladio servus publicus natione Germanus, qui forte ab Imperatore eo bello Cimbrico captus erat, ut agnovit Marium, magno ejulatu expromens indignationem casus tanti viri, abjecto gladio, profugit e carcere. Tum cives ab hoste misereri paulo ante principis viri, docti, instructum eum viatico collataque veste, in navem imposuerunt. At ille assecutus circa Ænariam filium, cursum in Africam direxit, inopemq; vitam in tugurio ruinarum Carthaginensium, toleravit; cum Marius aspiciens Carthaginem, illa intuens Marium, alter alteri possent esse solatio.* 2. Brevem, & ornatissimam Sejani laudationem lib: 2. *Virum severitatis lætissimæ, hilaritatis priscæ, actu otiosis simillimum, nihil sibi vindicantem, eoque assequentem omnia; vultu vitaque tranquillum; animo exsomnem.*

Jn Flori Epitome rerum Romanarum, superant cetera, si quid judico; primo pugna Cæsaris cum Pompeii filiis, & Catonis mors, lib: 4. cap: 2. Deinde Campaniæ laus, lib: 1. cap: 16. Præterea pugnæ Cannensis narratio. *Jtaque duo maximi exercitus cæsi ad hostium satietatem, donec Hannibal diceret militi suo*: Parce ferro. *Ducum effugit alter, alter occisus est.* Postremo bellum Cimbricum & Theutonicum a Mario feliciter gestum.

gestum. *Actum erat nisi Marius illi sæculo contigisset...* Adde cap. 13. lib. 1. de bello Gallico: *Galli Senones, gens natura ferox...*

Suetonius Hadriano Imperatori ab epistolis, laudatissimæ brevitatis auctor, Cæsarum vitas ita diligenter scripsit, ut bene multa, quæ aliis omnibus exciderunt historicis, ipse sigillatim & curiose fuerit persecutus. Singulare vero in primis, dignumque memoria, quod ab illo narratur. 1. In Julio Cæsare, de ostento apud Rubiconem, ejusdemque Rubiconis transitu; de statura & cultu corporis; de prodigiorum contemptu; de virtute in reparanda acie inclinata: *Inclinatam aciem solus sæpe restituit, obsistens fugientibus, retinensque singulos, & contortis faucibus convertens in hostem, & quidem adeo plerumque trepidos; ut aquilifer moranti, cuspide sit comminatus: alius in manu detinentis reliquerit signum.* De Disciplina militari: *Militem tractabat pari severitate atque indulgentia. Non enim ubique ac semper; sed cum hostis in proximo esset, coercebat... desertorum & seditiosorum & inquisitor, & punitor acerrimus, connivebat in ceteris... Jactare solitus milites suos etiam unguentatos bene pugnare posse: nec milites eos pro concione; sed blandiori nomine commilitones appellabat, habebatque tam cultos, ut argento & auro politis armis ornaret.*

2. In Augusto, de illius parsimonia & supellectili ac vestimentis, de eloquentia & opusculis ab illo editis; de quorumdam sermonum usurpatione familiari. De mira illius frugalitate, modestia, moderatione: *Manu vultuque indecoras adulationes repressit, & insequenti die gravissimo corripuit edicto, Dominumque se posthac appellari*

ne

ne a liberis quidem, aut nepotibus vel serio, vel joco passus est... In Consulatu pedibus fere extra Consulatum saepe adoperta sella per Publicum incessit. Promiscuis salutationibus admittebat & plebem... Quoties Magistratuum comitiis interesset, tribus cum Candidatis suis circuibat, supplicabatque more solemni... Filiam & neptes ita instituit, ut etiam lanificio assuefaceret... Habitavit aedibus modicis Hortensianis, neque laxitate, neque luxu conspicuis... Per annos amplius quadraginta eodem cubiculo hyeme & aestate mansit. ... Coenam tribus ferculis, aut cum abundantissime senis praebebat, ut non nimio sumptu, summa comitate.... Veste non temere alia quam domestica usus est, ab uxore & sorore, & filia neptibusque confecta... Cibi minimi erat, atque vulgaris fere, &c.

3. In Claudio, de illius socordiâ atque fatuitate singulari.

4. In Nerone, de Christianorum suppliciis; de illius aurea domo; de aurigandi & cytharisandi studio.

5. In Vitellio, de illius in epulando profusa luxuria.

6. In Vespasiano, fabulosa duo miracula ab illo Alexandriae patrata. *E plebe quidam luminibus orbatus, itemque alius debili crure, sedentem pro tribunali pariter adierunt, orantes opem valetudinis demonstratam á Serapide per quietem: restituturum oculos, si inspuisset: confirmaturum crus, si dignaretur calce contingere. Cum vix fides esset rem ullo modo successuram, ideoque ne experiri quidem auderet; extremo hortantibus amicis, palam pro concione utrumque tentavit, nec eventus defuit.*

7. In Tito, ejus mutatio in melius. *Propalam alium Neronem & opinabantur, & prœdicabant: at illi ea fama pro bono cessit, conversaque est in maximas laudes... Berenicem statim ab urbe dimisit invitus invitam... Admonentibus domesticis quasi plura polliceretur quam prœstare posset; non oportere, ait, quemquam a sermone principis tristem discedere. Atque etiam recordatus quondam super cœnam, quod nihil cuiquam toto die prœstitisset, illam meritoque laudatam vocem edidit:* AMICI, DIEM PERDIDI.

In Domitiano denique, mira sagittandi peritia. *Nonnumquam in pueri procul stantis, prœbentisque pro scopo dispansam dextrœ manus palmam, sagittas tanta arte direxit, ut omnes per intervalla digitorum innocue evaderent.*

EX LUCRETIO, PHÆDRO

& Terentio.

Scabrum fortasse ac duriusculum videri identidem poterit Lucretii carmen. *Propter egestatem linguœ & rerum novitatem*; sic enim ipse loquitur. Placet tamen vehementer in illo quidam antiquitatis sapor, quo conditus est, & in corrupta, quam undique spirat, Latini sermonis integritas. Sunt autem summo pretio apud eruditos hi ferme, quos hic enumeramus, Lucretii loci. Primo elegantissima descriptio pestilentiæ, quæ Athenas penitus vastavit, tempore belli Pelopon-nen-

nensi (qui locus videtur expressus a Thucydide) *Hæc ratio quondam morborum & mortifer æstus...*

2. Magnificum Epicuri præconium, in ipsa fronte libri 3.

Tu pater & rerum inventor: tu patria nobis
Suppeditas prœcepta....

3. Subtilissimæ illius disputationes de rerum primordiis, seu de corpusculis; de imaginibus ac simulacris; de ortu occasuque siderum; de Solis, & Lunæ defectu; de fulminis natura, de arcu cœlesti, de coloribus; de speculis, de magnete; de causis morborum & de morte contemnenda.

Inter aureolas Phœdri fabellas, vix satis dici potest qua munditia, qua elegantia sint hæ ferme.

In I. Libro. Ranæ Regem postulantes... Gracculus superbus, & Rana rupta. In II. Libro, Cæsar ad Atriensem:

Est Ardelionum quædam Romæ natio,
Trepide concursans, occupata in otio,
Gratis anhelans, multa agendo nihil agens,
Sibi molesta, & aliis otiosissima...

In tertio libro. *Æsopus & petulans...* Frater formosus & soror deformis, quos præclare sic admonet pater sapientissimus.

Quotidie, inquit, speculo vos uti volo:
Tu, formam ne corrumpas nequitiæ malis:
Tu, faciem ut istam moribus vincas bonis.

In

In quarto libro. Mons parturiens... Simonides a Diis servatus... Vipera & lima. In quinto denique, viatores & latro..

In Terentii Comoediis summopere laudatur, 1. In Andria, Simonis senis de filio Pamphilo narratio exquisitissima..

Sic vita erat: facile omnes perferre ac pati.
Cum quibus erat, cumque una iis sese dedere;
Eorum obsequi studiis, adversus nemini;
Numquam præponens se aliis. Ita facillime
Sine invidia invenias laudem & amicos pares]

Sic cogitabam: hic pravæ consuetudinis
Causa, mortem, hujus tam fert familiariter.
Quid si ipse amasset! quid mihi hic faciet patri!

2. Scena V. ejusdem actus, in qua Chrysis moriens Glycerium commendat Pamphilo: *Jam ferme moriens me vocat...*

3. In Eunucho, Scena IV. actus V. ubi sordidissimi perditarum mulierecularum mores graphice omnino pinguntur.

Dum foris sunt, nihil videtur mundius,
Nec magis compositum, quidquam nec magis elegans:
Quæ cum amatore suo cum coenant, liguriunt,
Harum videre ingluviem, sordes, inopiam:

Quam

Quam inhonestæ solæ sint domi, atque avidæ cibi;
Quo pacto ex jure hesterno panem atrum vorent:
Nosse omnia hæc, salus est adolescentulis.

SELECTA EX TACITO.

Soceri sui Agricolæ vitam & mores mirifice pingit Tacitus in ipsius vita, summo artificio elaborata: *Ex iracundia nihil supererat. Secretum & silentium ejus non timeres. Honestius putabat offendere quam odisse... Cultu modico, sermone facilis, uno aut altero amicorum comitatus, adeo ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoque Agricola, quærerent famam, pauci interpretarentur...nihil appetere jactatione,nihil ob formidinem recusare... nec minus periculum ex magna fama, quam ex mala... Crebro per eos dies, apud Domitianum, absens accusatus, absens absolutus est. Causa periculi non crimen ullum, nec querela læsi cujusquam; sed infensus virtutibus princeps & gloria viri, ac pessimum inimicorum genus, laudantes.*

Nec impar quod ait de Germanici erga Tiberium egregia fide, & illius magnanimitate in repudiando, quod illi a legionibus Germanicis offerebatur, imperio. *Tum vero, quasi scelere contaminaretur, præceps tribunali desiluit. Opposuerunt abeunti arma, minitantes ni regredere-tur*

tur. At ille moriturum potius quam fidem exueret clamitans, ferrum a latere diripuit, elatumque deferebat in pectus, ni proximi prehensam dexteram vi attinuissent. Itemque de singulari illius erga Drusum amore. *Divisa namque & discors aula erat tacitis in Drusum aut Germanicum studiis..... sed fratres egregie concordes & proximorum certaminibus inconcussi.* Nec minori pretio dignum, quod ait de illius morte supremisque ad Agrippinam conjugem & ad amicos verbis, & de publico urbis bonorumque omnium luctu. *Tum ad uxorem versus, per memoriam sui, per communes liberos oravit exueret ferociam, sævienti fortunæ submitteret animum, neu regressa in urbem, æmulatione potentiæ, validiores irritaret.*

Dignum memoratu, quod dicitur Ann: Lib: VI. de Tiberii secessu, sceleribusque, & de illius infelicissima morte. Nec minus exquisitum, quod legitur Lib: XI. de incredibili Claudii stupore, ac stoliditate; de prodigiosis ipsius uxoris Messalinæ, illo vivente ac sciente, nuptiis cum Silio: *At Messalina non alias solutior luxu, adulto Autumno, Simulacrum vindemiæ per domum celebrabat: urgeri prœla, fluere lacus, & fœminæ pellibus accinctæ assultabant, ut sacrificantes vel insanientes Bacchæ. Ipsa crine fluxo thyrsum quatiens, juxtaque Silius hedera vinctus gerere cothurnos, jacere caput, strepente circum procaci choro. Ferunt Vestium valentem lascivia in prœaltam arborem connisum, interrogantibus quid aspiceret, respondisse, tempestatem ab Hostia atrocem.*

Ea-

Eádem arte, eádemque induſtria pinguntur à Tacito Narciſſus, Pallas, Callixtus & alia id genus jocantis fortunæ prodigia; Agrippinæ ingenium: *Nihil domi impudicum, niſi dominationi expediret;* ejusdem, amiſſa Neronis filii ſui gratia, ſolitudo: *Statim relictum Agrippinæ limen: nemo ſolari, nemo adire præter paucas fœminas, incertum amore an odio;* Aſtrologorum vanitas: *Genus infidum dominantibus, quod ſemper vetabitur, ſemper retinebitur;* Galbæ indoles, & avaritia: *Ipſi medium ingenium, magis extra vitia quam cum virtutibus... Pecuniæ alienæ non appetens, ſuæ parcus, publicæ avarus... quod ſegnitia erat, ſapientia vocabatur: major privato viſus dum privatus fuit, & omnium conſenſu capax imperii, ſi non imperaſſet.*

Huc adde infandam, auctore Nerone, Britannici, Senecæ & Agrippinæ mortem; jactatas ab eadem Agrippina contra filium minas: *Adultum jam eſſe Britannicum, veram dignamque ſtirpem ſuſcipiendo patris imperio... Non abnuere ſe, quin cuncta infelicis domus mala patefierent; ſuæ in primis nuptiæ, ſuum veneficium. Ituram cum illo in caſtra. Audiretur hinc Germanici filia, inde vilis rurſus Burrhus, & exul Seneca, trunca ſcilicet manu & profeſſoria lingua, generis humani regimen expoſtulantes.*

Non omittendæ orationes Galgaci, Agricolæ, Thraſeæ, & Othonis. Sed longe pulcherrimum, quod legitur Ann: libr: 16. de Petronii ad mortem a Nerone adacti, moribus & ingenio. *Illi dies per ſomnum, nox officiis & oblectamentis vitæ tranſigebantur. Utque alios induſtria, ita hunc ignavia ad famam protulerat: habebaturque non ganeo & profligator, ut plerique ſua*

hau-

haurientium, sed erudito luxu. A dicta factaq; ejus quanto solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tanto gratius in speciem simplicitatis accipiebantur. Proconsul tamen Bithyniæ, & mox Consul, vigentem se ac parem negotiis ostendit: dein revolutus ad vitia, seu vitiorum imitationem, inter paucos familiarium Neroni assumptus est, elegantiæ arbiter, dum nihil amœnum & molle affluentia putat, nisi quod ei Petronius approbavisset. Unde invidia Tigellini quasi adversus æmulum, & scientia voluptatum potiorem. Exquisiti saporis est, quod additur de eodem Petronio moriente: *Alloqui amicos, non per seria, aut quibus constantiæ gloriam peteret; audiebatque referentes nihil de immortalitate animæ & sapientium placitis; sed levia carmina & faciles versus.*

MISCELLANEA.

Atque ex Auctoribus aliis, ætatis vel aureæ vel argenteæ pauca quædam, carptim delibemus; digna omnino sunt quæ seligantur, & in pretiosa, ut ita dicam, pulcherrimaque supellectili præcipuum locum inveniant.

In Cornelio Nepote, Attici vita; itemque Catonis, Annibalis, Alcibiadis, Themistoclis & Epaminondæ.

In Justino; Cyri initia & incrementa; mores Scytha-

tharum, Spartanorum, Parthorum, & Amazonum: Philippi, Macedonum Regis, ingenium; Massiliensium historia; Hannibal Antiocho suspectus redditus, artificio Romanorum.

In Ausonio, venustissimum illud Epigramma de Didone.

Infelix Dido, nulli bene nupta marito.
Hoc pereunte fugis; hoc fugiente peris.

Nec minus elegans illud de matre & filio pulchris, sed luscis.

Parve puer, lumen quod habes, concede parenti.
Sic tu cæcus amor; sic erit illa Venus.

Bellum quoque hoc de Venere armata. *Armatam Venerem*... In Statio, Epithalamium Stellæ & Violantillæ. Tiresias erebum ciens, seu incantationes Tiresiæ: *Tartareæ sedes & formidabile regnum*... Et libri sylvarum, quibus inter cetera Statii opera, jure omnino palmam adjudicat Scaliger. In Columella de re rustica, Gallus gallinaceus, capra, bos, illudque præsertim suavissimum de cane gregis & villæ custode. *Villæ custos eligendus est amplissimi corporis, vasti latratus canorique*...... *sit autem coloris unius. Probatur quadratus potius quam longus aut brevis; capite tam magno, ut corporis videatur pars maxima: dejectis & propendentibus auribus, nigris*

gris vel glaucis oculis, acri lumine radiantibus; amplo villosoque pectore, latis armis, cruribus crassis & hirtis, cauda brevi, vestigiorum articulis & unguibus amplissimis. Mores autem neque mitissimi, neque rursus truces atque crudeles; quod illi furem quoque adulantur, hi etiam domesticos invadunt.

In Lucani Pharsalia, Lib: I. Perelegans & falsa in Neronem ironia potius quā assentatio: *Partem si presseris unam, sentiet axis onus;* quod scilicet obesus esset ac corpulentus. *Unde tuam videas obliquo sidere Romam;* quod esset luscus. *Seu te flammiferos Phœbi transcendere currus.* ... Quod nimirum insana aurigandi libidine teneretur.

Jn eodem libro. Rubiconis transitus, & patriæ Prosopopoeia: *Jam gelidas Cæsar cursu superaverat Alpes. Lib: 1.* Cæsaris ad milites hortatio: *Decimo jam vincitis anno... Marcellusq; loquax & nomina vana Catones...* Oratio Marciæ ad Catonem.

. . . . Da tantum nomen inane
Conjugii. Liceat tumulo scripsisse Catonis
Marcia...

Magni Catonis oratio ad milites . . . . . ad Brutum, Lib: II.... ejusdem mores, & virtus.

Non sibi, sed toti genitum se credere mundo.

Pom-

Pompeii oratio ad filium: *Mundi jubeo tentare recessus*... ad Senatum.

Sparsit potius Pharsalia nostras,
Quam subvertit opes. Sed me vel sola tueri
Fama potest rerum toto, quas gessimus orbe,
Et nomen quod mundus amat.

Pompeii victi oratio ad conjugem Corneliam.

. . . Erige mentem;
Et tua cum fatis pietas decertet, & ipsum
Quod sū victus, ama. Nunc sum tibi gloria major,
A me quod fasces, & quod pia turba, Senatus
Tantaque discessit rerum manus. *Incipe magnum*
Sola sequi.

Denique Cordi pietas erga mortuum Pompeium, & Cæsaris lachrymæ seu veræ seu fictæ. viso Pompeii capite.

In Palladio Grammatico & incerti temporis Poëta, acutissimum illud Epigramma de asino qui forte Homeri voravit Jliadem.

Carminis Jliaci libros consumpsit asellus:
Hoc fatum Trojæ est. Aut equus, aut asinus.

Item-

Itemque illud ejusdem Palladii, cujus argumentum ſatis per ſe liquet.

Militis in galea nidum fecere columbæ,
Apparet Marti, quam ſit amica Venus.

In quo ſane utroque, licet Auctoris parum noti, epigramate licet obſervare tres perfecti epigrammatis dotes atque virtutes.

INSTITUTIONES POETICÆ ET RHETORICÆ,

AUCTORE R. P. JOSEPHO JUVENCIO SOC: JESU,

AD USUM GYMNASIORUM EJUSDEM SOCIETATIS

Editio 3tia in Litvania.

VILNÆ
Typis S. R. M & R. Academ:
Soc: JESU Anno 1766.

AD LECTOREM

INſtitutiones Poëticas & Rhetoricas R. P. Joſephi JUVENcii, ſæpiùs multorum typîs ſeorſim editos, nunc in uno volumine exhibemus; ut Eloquentiæ Candidati ſimul præ manibus habere queant præcepta earum artium, quæ conjunctione & affinitate quadam inter ſe uniuntur. Inſtitutiones Poëticas ad exemplar Venetum Rhetoricas ad exemplar Poſnanienſe: (quod auctum & accuratum 1743. prodiit,) retentis omnibùs iis, quæ in eo adjecta ſunt conformavimus; ac præterea in parte ſeptima de modo ſcribendæ Epiſtolæ, formulas varias ex libello Buchleri, (qui inſcribitur: Theſaurus conſcribendarũ Epiſtolarum adjicimus,

IN-

INSTITUTIONUM POETICARUM
LIBER PRIMUS

M. CUm in omni re, quæ in quæstionem venit, debeat attendi primùm quid sit, deinde quæ sint ejus affectiones; ideò Pòëseos definitio proferenda; tum de materia illius, forma, ornatu, causa efficiente, fine, ac divisione disputandum,

CAPUT PRIMUM.
Definitio Pòëseos.

D. *QUid est Pòësis?*

M. 1. Si vocis vim ac potestatem quæras, Pòësis nomen habet *àpò tou poiein*, quod est facere seu fingere; ũd *epojitiki*, ars faciendi seu fingendi, & *pojitis* Pòëta, id est Fictor, seu Effector: quòd Fabula, quam texit, ab ejus mente tota esse videatur.

2. Si rei significationem spectes: Pôësis modò dicitur Ars Pòëtica: modò dicitur opus aliquod ex arte elaboratum. Juxta primam vocis accceptionem Pòësis est: *Ars ritè conficiendi Pòëmatis*: sive, Collectio præceptorum in unum & eundem finem certò tendentium, nimirum ad unum aliquod opus Pòëticum perficiendum. Juxta secundam vocis significationem intelligitur Usus & Praxis illorum præceptorum; atq; hoc sensu agimus hic de Pòësi.

D. *Quomodò definitur hoc posteriori sensu accepta Pòësis?*

M. Definitur Ars imitandi Actiones humanas; *seu* Imitatio humanarum Actionum cum fictione.

D. *Imitaturne reipsa omnis Pòësis humanas Actiones?*

M. Imitatur utiq; De præcipuis Pòëmatis non potest ambigi, Epico, Tragico, Comico. Minora quoq; Pôëmata ad humanas Actiones suo modò referri primario & per se, suis locis patebit inferius.

D. *Cur potius humanas Actiones imitatur Pòësis, quàm Mores?*

M. Ratio hæc petitur ex Philosopho: (a) Cùm sit Pôësis omnis politicæ & Civilis Disciplinæ pars: civilis autem disciplina habeat pro fine Civium felicitatem, hunc certè finem Pòësi præstitutum esse necesse est. Jam verò cum felicitas sit in Actione, juxta Phi-

(a) Pòët; c. 4.

Philoſophos, non in moribus; quin ad ipſas Actiones, ut ad finem referuntur; planè ſequitur, ut, quemadmodum Civilis Diſciplina, ſic & Pòëſis non tam ad mores referatur, quàm ad Actiones, eaſq; primarias & per ſe imitetur.

D. Num Pòëſi tam neceſſariò addicta eſt Fictio, ſeu Fabula: ut ſine illa non poſſit eſſe Pòëſis?

M. Planè dicendum eſt; ita cenſet Ariſtoteles, (b) ejuſq; Interpretes, qui vim eandē ac dignitatem in Pòëſi tribuunt Fictioni, quàm Animæ concedunt in homine. Cùm autem ſublatâ animâ nullus ſit homo, ſic nec ſublata Fictione poteſt eſſe ulla Pòëſis. Ita ſentiunt probatiſſimi Authores benè multi, Plato in Phædone, Plutarchus libro de audiendis Pòëtis, &c. Non erit itaq; Pòëta dicendus is, qui ſine Fictione, ſicut qui ſine Metro ſcripſerit. Ratio patebit ulteriu q; c. 3. ubi quid nomine fictionis ſeu Fabulæ veniat, exponetur.

CAPUT II.
De Materia Pòëſeos.

D. *QUæ eſt Materia Pòëſeos?*

M. Eſt id omne, de quo tractat Pòëſis.

D. Quotuplex eſt illa Materia?

M. Duplex, una remota, altera proxima.

D. Quænam eſt Materia remota?

(b) *cap. 4.*

M. Tam longè lateque diffusam Pöeticæ, quàm Oratoriæ Facultati Materiam assignat Tullius, (a) cui Pöeta cum Oratore in hoc idē est, nullis ut terminis uterq; circumscribat, aut definiat jus suum, adeoq; possit uterque de rebus omnibus disputare.

D. Quænā est Materia proxima Pöëseos?

M. Sunt Actiones humanæ, prout potuêre vel debuêre geri.

D. Nunquid debent esse vera, quæ in Pöëseos materiam assumuntur à Pöeta?

M. Tenetur aliquando Pöeta ea dicere, quæ verè contigerint: aliquando non tenetur. Quamvis enim Pöetice, Pôësis, & Pöema artem faciendi, effectionem, effectumq; significent, non eo sensu tamē sunt accipiendæ illæ voces, ut suam sibi semper materiā procreare Pöeta debeat: imò in Epopœia, Tragœdia, atq; etiam in aliis minoribus Pöëmatis, qualia sunt Genethliaca, Epicedia, Epinicia, &c. subesse debet quasi fundus historiæ: cui magnificè aliquid inædificetur. Potest autem suam sibi condere materiam in Comœdia, aliisq; pöematis benè multis, atq; etiam debet materiæ, quæ vera sit, novam formam inducere, atq; eatenus falsa referre. Curandum autem utrobiq; diligenter, ut quæ proferentur, sive vera, sive falsa, ea sint omnino verisimilia.

D. Quid vocas Verisimile?

M.

(a) I. *De Orat:*

M. Est id, quod naturali quodam rerum exitu debet, aut certè potest contingere in iis circumstantiis, in quibus dicitur contingere.

D. Itanè sunt verisimilia, quæ Virgilius narrat in descensu Æneæ ad inferos, de mutatione navium in Nymphas marinas, aliaq́; hujusmodi?

M. Fuêre utiq́; verisimilia; quòd ab Heroibus, Diisq́, & fieri posse, & reipsâ fieri aliquando putarentur.

CAPUT III.

De Forma Pòëseos.

D. Quæ est Forma Poëseos?

M. Est Fictio, seu Fabula. Cùm enim Pòëtica sit ars fingendi; ùt vox ipsa sonat: debet certè Fictio sic naturam Pòëseos constituere, ut eam ab omni aliâ re secernat atque distinguat: quo modò Forma; quæ vocatur in Physicis, uniuscujusq́; rei materiem sic perpolit ac perficit: ut ejus naturam planè dicatur constituere. Ita censet passim Aristoteles, qui Fabulam sic Pòësi attribuit, ùt sine illa Pòëtam esse nolit.

D. Quid est Fictio, seu Fabula?

M. Non una est, eademq́· vocis illius notio. 1. Significat sermonẽ quemdam merè fictitium: qualia sunt Æsopica colloquia bestiarum, & inania quædam Ethnicorum commenta. 2. Usurpatur à Philosopho pro Acti-

one ipsa & Materià Pöëmatis, vel etiam pro toto Pöëmate. 3. Sumitur ab eodē Philosopho pro structura quadam Pöëmatis, sive, ùt loquitur, pro Constitutione rerum, & Compositione in Pöëmate.

D. Quo sensu Fabula dicenda est Forma Pöëseos?

M. Juxta postremam hanc, vocis acceptionem. Nam eodem modò de Pöëtica videtur dicendum, ac de aliis Artibus, quæ imitatione perficiuntur: in quibus certa quædam Dispositio & Compositio universè dici debet earum Forma. Sic in statua aurea aurum est materia, & artificiosa auri dispositio est ultimæ Statuæ Forma, in genere operis artificiosi. Et ut exemplum proferam, quò non semel usus est Aristoteles: Pingatur v. gr. Socrates. 1. Picturæ materies est Socrates, qui pingi debet; is materiam repræsentat Pöëseos. 2. Corporis descriptio cum apta membrorum omnium conformatione ac dispositione est Forma: & hæc Fabulæ comparatur. 3. Colorum varietas & contemperatio est ornatus picturæ, & cum Fabulæ ornamentis rite potest conferri. Rectē itaq; pronuntiavit Aristoteles: (a)

Légo gar touton ton mythen Synthesin ton pragmaton

Definio Fabulam esse compositionem rerum.

D.

(a) *Lib. 6. cap. 4.*

D. Qualis debet esse illa Fictio, seu Constitutio & Structura Pòëmatis?

M. 1. Exquisitam illam esse jubet universè Horatius; (b) atq; etiam in majoribus Pòëmatis magnificam: nec vult Pòëtam dici posse illum, qui talem Formam Materiæ non induxerit.

Neq; enim concludere versum
Duxeris esse satis: neq; si quis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse Pòëtam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior, atq; os
Magna sonaturum, des nominis hujus honorem.

2. Hæc Structura, ut de illa aliquid magis distincte singillatimq; statuamus, complectitur varia, quæ â Philosopho appellantur, Fabulæ ornamenta, Peripetias, Agnitiones, Episodia, Machinas; graphicam Morum expressionem, Sententias, accuratam Dictionem, Numerum Pòëticum, aliaq; omnia: unde mirabile dicendi genus efflorescat; adeo, ut nulla sit Fictio, quæ aut omnibûs his destituta sit, aut aliquibûs saltem instructa non sit ornamentis.

D. Quæ Pòëmata aut hæc omnia, aut aliqua saltem sibi vendicant Fabulæ ornamenta?

M. In sublimioribus Pòëmatis frequentiûs, parciûs in humilioribus sunt usurpanda. Sic Epicum pòëma, Tragicumvè eo omni ornatu debet splendere: aliquo nitere debent minora pòëmata; vel quæ in genere heroico sunt

(b) Sat. 4.

posita, ût Adhorationes, Laudationes, &c: vel quæ suapte natura simpliciorem, minusque figuratū dicendi habitum requirunt. Verùm, quæ fictio cuiq; illorum, cui cultus ornatusque conveniat: exponetur commodiùs suis locis, cùm de singulis agetur pöëmatum generibus.

D. Licètne in Pöësi adhibere Fictionem quatenus vox illa aliquid merè fictitium sonat?

M. Sanè licet. 1. Nihil opus est in majoribus pöëmatis esse usquequaq; vera, quæ in peripetiis, Episodijs, Machinis, & . proferuntur.

2. Placent maxime, quæ à veteribus sæpê recentioribusq; Pöëtis in pöëmate Epico, Tragico, Comico, Bucolico etiam, & Satyrico Fictitiæ inducuntur personæ.

3. Non sine dignitate ac venustate rebus inanimis spiritus, mutis vox tribuitur;ùt cū Roma, Gallia, Africa loquentes inducuntur, vel cum Scientiæ, Artes, in personas item conformantur.

4. Suus est etiam in sacris argumentis, neq; angustior, quàm in profanis, ejusmodi Fict oni locus: ùt evicit manifestissimè in suo Opere vere aureô de Pöëmate Frinzouig. (a) cujus ex animadversione id unum maximè curandum est, ut moderentur prudentiâ Fictiones; ne quid vanum; insolens, aut à communi sensu alienum afferatur.

Ex

(a) *Lib.* 1.

Ex dictis collige, 1. Pöëtæ perinde esse, vera ac falsa dicere, modò verisimilia dicat; nisi fortè in aliquibus pöëmatis, quæ supra attigimus, in quibus debet esse vera, quæ profertur, materies: quamvis falsi aliquid in eadem ornanda possit aspergi: quod tamen intra verisimilitudinis septa contineri debet.

Collige 2. quàm malè jubeantur è Parnasso exulare Pöëtæ, qui mera commenta in sua carmina non invexerunt, & eo nomine Fabulam non scripsisse dicuntur; quasi verò ipse Virgilius in suo opere absolutissimo Georgicon Pöëta non sit appellandus; cùm vera dixerit, sed splendidè; sed artificiosè, sed Pöëticè, adeoq́, non sine Fictione.

Collige 3. Non esse illum propriè dicendum Pöëtam, qui tenuiter, ac jejunè servata duntaxat legitima syllabarum, pedumq́; dimensione rem tractavit: eumq́; verificatorem appellandum; quòd sine Fictione Pöëtica scripserit: quæ ùt minimum requirit habitum loquendi aliquem figuratum, floremq́; eloquentiæ leviter delibatum, versuq́; exornatum.

D. *Quæ sunt jam ornamenta Fictionis, seu fabulæ.*

M. Septem numerantur ab Aristotele, Peripetia, Anagnorisis, Episodium, Machina, Mores, Sententia, Dictio: de quibus omnib9 singillatim agendum est.

CAPUT IV.
De Peripetia.

D. *QUid est peripetia?*

M. Peripetia à *peripepto incido* nihil aliud est, ùt vox indicat, quàm rerum in statum contrarium lapsus: quapropter definitur ab Aristotele (a) *Eorum, quæ aguntur, mutatio in contrarium*, sive mutatio hæc prospera sit, sive adversa.

D. *Da exemplum utriusq; Peripetiæ.*

M. Exemplum esto prosperæ rerum conversionis, Josephus fratribus suis infelicem suam sortem lugentibus, quis tandem ipse sit, aperit, timoremq; excutit; unde efficiuntur illi verè fortunati.

Adversæ verò mutationis exemplum sit illud. Nuntius Corinthô missus Oedipum rogat Thebanorum regem, ùt Corinthiorum quoq; regnum communi omnium consensu post mortem Polybi regis ipsi delatum velit capessere, Corinthum adire abnuit Oedipus; ne fortè, quod oraculum præcinuerat, incesto flagitio matris polluendæ, quam putabat esse Meropem Polybi demortui uxorem, periculum subiret. Dat operam Nuntius, ut hoc eum metu liberet: sed simul ea refert, unde cognoscit Oedipus impletum jam fuisse Oraculum, & matrem Jocastam eo flagitiô pollutam, & patrem Lajum à se fuisse interfectum; atq; hinc tantum concipit mœrorem:

(a) *C. 9. Poët:*

rem; ut vagus, & exul effossis sibi oculis, reliquam vitam transigere constituat, in summam proinde prolapsus calamitatem.

D. Quot sunt conditiones ad perfectam Peripetiæ formam requisitæ?

M. Tres assignantur. Prima est, ut sit magna illa mutatio rerum fermè omnium fortunarumq́, sive ex felici statu ad infelicem sive contra.

Altera, ut sit illa mutatio subita & inopinata; ut si præter expectationem ex rerum oriatur perturbatio: ut metus repentè lætitiæ vel terrori lætitia succedat.

Tertia, ut sit verisimilis ejusmodi rerum conversio. Contra quam præceptionem peccant imprimis Romantiorum Auctores: qui nullâ habitâ verisimilitudinis ratione, rerum dumtaxat captant delicias, nec fidem facere curant, modò lectorum animos admirabilitate rei teneant & delectent. Habes eximiam Peripetiæ formam apud Virgilium (a) ubi Trojanis in Italiam appulsis cùm faustè omnia, atque ex sententia caderent: dimissis à Latino rege cum bonis verbis, atq; amplis muneribus Legatis, pactaq; Æneæ Laviniâ Juno, irarum plena, omnia commutat, perturbatq; summaq; in rerum tranquillitate summum derepente bellum excitat.

CA-

(a) *Æneid. Lib. 7.*

CAPUT V.
De Anagnorisi.

D. *QUid est Anagnorisis?*

M. Anagnorisis Latinè *Agnitio* dicitur ab Aristotele (a) *ex ignorantia in cognitionem mutatio*: id est personarum Agnitio, ex qua amicitia oritur, vel inimicitia inter eos, qui felices esse debent, vel infelices. Unde colliges per hoc Fabulæ ornamentum. 1. Intelligi personarum inter se agnitionem. 2. Amicitiam vel inimicitiam. 3. Felicitatem vel infelicitatem ex illa agnitione nasci.

D. *Da Exemplum Agnitionis?*

M. Orestes Iphigeniæ frater ad aram mactandus præsente sorore, quam non agnoscebat, ait: simili fato perire se, ac sororem, quam Dianæ immolatam fuisse credebat. His illa auditis fratrem agnoscit: initô deinde inter se consiliô aufugiunt. & morti se Orestes, & fœdo homines immolandi ministerio Iphigenia se subducit.

D: *Quotuplex est agnitio?*

M. Duplex; una dicitur simplex, duplex altera: ùt si in allato modo exemplo Iphigenia tantùm agnoscat Orestem: simplex erit; si Orestes quoq; agnoscat Iphigeniam: duplex erit Agnitio.

D. *Utra præstat alteri?*

M.

(a) *Cap. 9. Poëtic:*

M. Sanè duplex; atq; illa imprimis magni facienda est, quæ admixtam habet Peripetiam. Historia Joseph, de qua in superiori capite, duplicem continet Agnitionem, & mirabilem peripetiam.

Varias Agnitionum species, sive modos latè prosequitur ex Philosopho Daniel Heinsius librò de *Tragœdiæ* constitutione. (a)

CAPUT VI.

De Episodio.

D. *Quid est Episodium?*

M. 1. Si vocis etymon spectes: est insertum quiddam in Carminis Fabulam; cùm idem sonet, atque adjectum aliquid ad cantum.

2. Si Definitionem quæras: est *Actio adjectitia, apta & necessaria quodam modo connexione cum Actione primaria conjuncta.*

D. *Explica quæso singulas voces.*

M. 1. Dicitur Actio neq; enim Descriptiones, Comparationes, & Narrationes aliquot dici debent Episodia. Sic tempestatis descriptio, in 1. Æneid v. gr. non est Episodium: sed in 2. Trojæ excidium, & in 3. Æneæ peregrinatio ex omnium sententia sunt Episodia; quia habent suas Actiones.

2. Dicitur Actio adjectitia; qua voce secernitur ab Actione primaria, cujus ne pars quidem esse debet Episodium, sine quo potest esse Actio primaria. Sic potuit Æneas

Ita-

(a) *Cap,* 6.

Italiæ applicare, Turnumq; vincere, omissâ excidii Trojani narratione, item & præterita errorum suorum expositione: quæ duo sunt Episodia.

3. Dicitur ejusmodi Actio aptè conjuncta cum Actione primaria: ut neq; petita longiùs, neq; affectata studiosiùs, neq; contorta violentiùs esse debere Episodia significetur.

4. Præcipitur, ut nec ssitate aliqua cum primaria Actione connectatur: ut indicetur, sic esse cum Actione illa commitendum Episodium: ut sine aliqua culpa præteriri non posse videatur. Nunquid debuit v.g. Virgilius, qui *arma virumq;* canebat, *Trojæ, qui primus ab oris Italiam fatô profugus, Lavinaq; venit littora,* suo operi Trojæ incendiũ non intexere? Nũ debuit hoc in aula Didonis silere, quod jam per totum orbem fama vulgaverat? Qui potuit ipsa Dido de iis suum hospitem non interrogare, *quorum pars magna fuerat?* Qui verò potuit Æneas Reginæ de se quàm optimê meritæ, præsertim roganti, narrationẽ hanc denegare? Debet itaque semper subesse causa aliqua Episodii attexendi: quamquam non ubiq; par esse debeat.

D. Nunquid Philosophus damnat Episodia, cùm ait: (a) nihil esse insulsius Actionibûs Episodicis?

M. Appellat eô loci Episodia, quæ neq; verisimiliter, neque necessario cum Fabula conjuncta sunt: quæ certè eo nomine sunt rejicienda; quantumvis habeant aliunde ad mi-

(a) Cap. 8. Poët.

mirabilitatis; quòd parum ad rem, aut nihil faciant.

CAPUT VII.
De Machina.

D. *QUid est Machina?*

M. 1. Si vim vocis quæras: Machina dicitur in Pöësi quodcumque auxilium extraordinariè collatum. Nam cùm Deos Tragœdi tamquam è Cœlo delapsos producebant, vel homines è theatro offerebant adhibitâ Machina; auxilium illud aut à Diis præstitũ, aut aliô quovis modô, sed extraordinario, ût supra humanas vires exhibitum, Machina solebat appellari.

2. Si rei definitionem postulas: Machina dici potest *Actio vel Actionis modus quidam viribus humanîs superiòr, qui nodo difficili solvendo adhibeatur.*

D. *Explica singulas voces.*

M. 1. Dicitur *Actio.* Sic apud Homerum irato Achille, miles discessum parabat: retinendus tamen erat: en Minerva, Junonis impulsu in terras delapsa, susceptum redeundi consilium discutit.

2. Dicitur *vel actionis modus:* cùm videlicet Deus latet & occulta quadam efficientia juvat hominis actionem. Sic Juno Turnum: & Venus Æneam passim juvant apud Virgilium.

3. Dicitur *humanîs virîbus superior.* Ecquid enim Deus aliquis excitetur: si virtus huma-

humana sufficiat? Rectè itaq; monet Horatius: (a)

Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus Inciderit.

Homerum certè reprehendit Aristoteles quôd Minervam è Cœlo deduxerit, milites ut moraretur: quod operâ, consilioq; viri prudentis effici potuisset.

D. *Quandonā igitur adhibenda est Machina?*

M. Cùm opus est sciri aliquid v. gr. aut eorum, quæ præterita sunt, aut futura, quod sine Deorum ope sciri omnino non possit: aut aliquid est agendum, quod suapte naturâ vires humanas excedat: tunc enim licet ad superorum auxilium confugere. De Machina recurret mentio in Carmine Epico & Tragico.

CAPUT VIII.

De Moribus.

D. *QUid intelligis per Mores Ornandæ Fabulæ servientes?*

M. Quod Græci *ithos* Latini Mores dixerunt: qua voce non tam mores, quàm eorum proprietas, & cujusq; indoles & ingenium designatur. Mores autem diversi esse solent in singulis pro habituū affectuum nationum, ætatum, & fortunæ diversitate. v. gr. ex habitibus dicitur aliquis justus, mitis, temperans; ex affectibùs, amans, iratus; ex natione, Græcus, Romanꝰ, ex ætate puer, juvenis,

(a) *In Arte Poët:*

nis, vir, senex; ex fortuna victor vel victus. Ita morum voce usus est Horatius:

Ætatis cujusq; notandi sunt tibi mores.

Itaq; per mores Fabulæ intelligo ejusmodi morum graphicam expressionem,

D. Quales debent in Pöësi Mores exhiberi?

M. Exhibendi sunt Boni, Convenientes, & Æquabilis tenoris.

D. Quo modò mores bonos exprimet Pöëta?

M. Si Mores illos effingat. qui virtutis amorem, ac vitii odium ingenerent: eoq; revocet pravos Mores, si quos exhibere necesse sit. (a) Ita fit mentio in Æneide Sinonis, & Mezentii; quo majori sint odio, execrationeq; eorum mores pessimi. Cùm enim sit ille præstitutus omni Pöësi finis, ut mores jucundè instituat; sanè liquet; à suo fine planè aberrare Pöëtam, qui malos mores in suum opus de industria velit inducere ac celebrare. Non debent itaq; mores pessimi in viro principe accuratè depingi, minimè vero omnium in Heröë.

D. Quo modò describit Pöëta Mores convenientes?

M. Quando virtutem cuiq; tribuit, quæ ipsi convenit, & sic fœminæ non tribuet fortitudinem, quæ congruat Achilli, aut prudētiam, quæ sit propria Nestoris.

D. Quo modo Mores erunt æquabilis tenoris?

M. Si sic effingantur, ùt non discrepet aliquis à seipso. Ajax certè discreparet v. gr. si

(a) *Arist;* 1. *cap:* 2.

si mores primum Ajacis, ac pòst paulò Ulyssis referret. Ea de re sic præcipit Horatius:

Si Quid inexpertum scenæ committis, & audes,
Personam formare novam servetur ad imū
Qualis ab incepto processerit, & sibi constet.

CAPUT IX.
De Sententia.

D. *Quid est Sententia?*

M. Duplex hujus vocis notio est apud Philosophum, (a) cui 1. Sententia dicitur *Gnome*, estq; pronuntiatum aliquod de re aliqua universè. 2. Dicituo *Dianœa*, & eo sensu est vis animi, quæ explicat tum naturam rei tum eas, quæ ipsi congruunt, affectiones; cujus est proinde demonstrare, quæ latent, dissolvere, quæ nexa sunt, motus animorum ciere, augere, quæ sunt exigua, & quæ grandia, minuere. Utroq; modò ad Fabulæ ornamentum pertinet Sententia; nihil est tamen, quod de illa juxta secundam hanc vocis acceptionem hic agamus, cùm tractentur hæc in Rhetoricis; sed satis fuerit juxta primam acceptationē in Sententiam inquirere,

D. *Quo modò definitur eo sensu accepta Sententia?*

M. Est *simplex pronuntiatum universè de vita rectè informanda.* Hinc patet triplicem esse Sententiæ dotem. 1. esse unam 2. dici universè. 3. esse moratam.

D.

(a) 2. *Rhet*: c. 4. & 19 *Poët*:

D. Quo modò erit una simplexq; Sententia?

M. Si non diffundatur in plura, quæ illã efficiant quodammodò multiplicem. Ita posset hæc Horatii Sententia, *pulvis & umbra sumus*: sic explicari ac dilatari: ut illius causæ afferentur quàm plurimæ, adhiberentur similitudines, comparationesq; unde non tam una aliqua, quàm plures existerent Sententiæ.

D. Quomodo erit universe dicta?

M. Si libera sit, ac soluta à loco, tempore, persona, alliisq; adjunctis, quæ res efficiunt singulares. Talis est hæc Horatii: *dulcè & dêcorum est pro patria mori.*

D. Quo modo erit morata?

M. Si vitam rectè informet. Talis est allata jam Sententia, qua pietas erga patriam sic prædicatur: ut vitæ propriæ dicatur anteponenda.

D. Quodnam est discrimen Sæntentiam inter & acutè dictum?

M. Sententia pugnâ caret & conflictu Acutè dictum verò totum est in eo conflictu. Exempla subjicio de sententia pura, de acutè dicto purè, & de utroq; mixto.

Sententia pura illa est, quæ dicti, quidem amplitudinem habet, ac majestatem, sed contentione caret; sic dicitur apud Senecã: (a) *Cogi qui potest, nescit mori.*

Acutè dictum purè est contentio sine sententia; tale est apud eundem Senecam illud Hecubæ; (b)

Il-

(a) *Her: fur:* (b) *Tro:*

Ille tot regum parens
Caret sepulcrò Priamus, & flamma indiget,
Ardente Troja.

Sententia mixta est, cui annexa est contentio; tale est illud: *Avaro tam deest, quòd habet, quàm quòd non habet.* Seposita enim contentione, viget tamen Sententiæ vis & dignitas; idemque est, ac si diceretur: *Avarus nemo dives.*

CAPUT X.
De Dictione.

D. *QUid est Dictio?*

M. Dictio (a) universe describi potest, dicendi ratio, quæ animi sensa declarat, quô demum cumque modo id fiat. Atque hac latiùs patenti notione Dictio omnis, sive Oratoria, sive Pòëtica, aut alia quæcumque attingitur.

D. *Quænam est igitur Dictio Pòëtica?*

M. Est illa dicendi ratio, quæ soli Pòësi convenit: ac proinde quæ & communes omni Dictioni, & proprias sibiq; uni addictas dotes vendicat.

D. *QUæ sunt illæ dotes Dictionis Pòëticæ?*

M. Tres vulgò assignantur, ad quas cæteræ omnes facilè revocantur 1. Perspicuitas; 2. Majestas. 3. Numerus.

D. *Quomodo Dictio Pòëtica erit perspicua?*

M. Cùm Dictio Pòëtica, ùt quævis alia, ex verbis constet, ac sententiis; ideo & in verbis

(a) *Aristot: c. 4. Pòët:*

bis & verborum contextu quærenda est illa perspicuitas.

D. In quo posita est verborum Perspicuitas?

M. In vocabulorũ propriorum, & rei exprimendæ maximè accommodatorum usurpatione. Itaque fugienda sunt verba obsoleta, atq; ex antiquitatis ruderibus effossa: adhibenda, quæ versantur in sermone, & consvetudine quotidiana, atq; imprimis, quæ clarissimorum auctorum usu non trita minùs quàm splendida, afferenda, quæ ejus rei verba sunt, de qua loquemur

D. Quomodò in sententiis, sive in verborum contextu perspicuitas elucebit?

Si neq; abrupti pendentesque sensiculi, neq; oblongæ, exitumq; non invenientes inducantur periodi; si neq; cùm dicitur vel incisim, vel membratim, vel periodicè, laboret intricata Dictio. Nam & Poëtis, ùt Oratoribus, sua sunt incisa, sua membra, suæ verborum santentiarumq; comprehensiones & clausulæ, tam apertè, quàm concinnè concludentes.

D. Jam verò qui cultus, qui splendor convenit Poëticæ Dictioni?

M. A proprio dicendi genere, vulgariq; recedendum esse Poëtæ statuit Aristoteles (a) cui consentit omnino Horatius: qui ait, (b) non satis esse ad Poëtæ nomen pro dignitate sustinendum *puris versum præscribere verbis*, & scribere *sermoni propiora*: si desit os ma-

(a) *Cap.* 21. (b) *Satyra* 4.

magna sonaturum. Quamobrem postea posuit:

Idcirco quidam Comœdia, nec ne Poëma
Esset, quæsivere; quòd acer spiritus, & vis
Nec verbis, nec rebus inest: nisi quod pede certo
Differt sermoni sermo merus.

D. An eadem semper, eadq; sublimis dicendi ratio usurpatur a Pòëtis?

M. Cum tria sint apud Pòëtas, uti apud Oratores genera dicendi, tenue, grande, medium: miscentur illa sæpe inter se, ac temperantur in pluribus pòëmatis; distingvuntur tamen aliquando, ac planè secernuntur; atq; adeo non sublimem ex æquo dicendi formam omnia requirunt. Quæ tenue, quæ grande, quæ medium dicendi genus postulent, notabitur inferiùs: cùm varias pòëmatum attingemus species. Nunc satis fuerit statuere universè haud vulgarem esse debere Pòëticam Dictionem, sed sublimem, sed grandem, sed majestate plenam.

D. Unde comparatur hujus Dictionis majestas?

M. Præter ea, quæ diximus, duo insuper ad eam Majestatem conferunt plurimum 1. Si apposita, quæ vocant, nomina, sive Epitheta aliquid eximii præferant. 2 Si quæ occurrunt tritæ, ac vulgares loquendi formæ, mutentur in alias exquisitiores, ac reconditores.

D. Quo modò apposita nomina, sive Epitheta aliquid eximii præferent?

M.

M. Si adhibeantur ea, non ut impleatur duntaxat, sed etiam ut ornetur versus; si contra quærantur ea, quæ vim ac dignitatē vocibus, quibus attribuuntur, adjiciant.

D. *Qui numero Poëticæ Dictioni convenit?*

M. Numerum ab Oratorio longè diversum indicit Aristoteles, qui numerus *Metron* Græcè, Latinè, *dimensio* appellatur.

D. *Quid requiritur ad illum Numerum?*

M. Duo requiruntur maximè. 1. Ut religiosè servetur legitima pedum dimensio. 2. Ut numerus ille rebus ipsis, quæ celebrantur, sit imprimis accomodatus.

D. *Quo modo legitima servabitur pedum dimensio?*

M. Servabitur 1. Si prosodiæ, syllabarū, ac pedum ratio habeatur, quæ omnis disciplina traditur á Grammaticis.

2. Si versus solutus non sit, & sine cæsura: qualis est hic Ennianus:

Sparsis hastis longis campus splendet & horret.

3. Si crebriora continenter in versu non subsultent nonosyllaba; ut in hoc Ovidiano:

Si quis, qui, quid agam, fortè requirat erit.

Vel contra grandiorum vocabulorū continuatio non inducatur: ut enim minutiores voculæ humilitatem, sic grandiora vocabula tumorem in versum inducunt.

D. *Quo modò numerus rebus ipsis accommodabitur?*

M. Si pedes ita coagmententur: ut verba

rebus ipsis quasi continere videantur. Atq; ideò observandum est, qui numeri ad lætitiam & celeritatem, qui ad moram, difficultatem, molem & tristitiam, qui v ò faciant ad lenitatem; & exempla ponenda in versu omnium spectatissimo, hexametro, locaque adducenda ex Pòëtarum Principe Virgilio.

D. Qui numeri valent maximè ad lætitiam & celeritatem?

M. Valent ad id numeri fluentes ac liberi, cùm ipsa Carmina decurrunt expedita perpetuîs, aut frequentibûs Dactylis; raris, aut molliusculis elisionibûs.

Inde, ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes

Haud mora, prosiluerè sui; ferit æthera clamor.

Nauticus, adductis spumant freta versa lacertis.

..... Trepidusq; repente refugit.

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.

D. Qui pedes ad moram, difficultatem, molem, tristitiam, & majestatem faciunt?

M. Faciunt ad hoc crebri spondei, elisiones, verba longiora:

Luctantes ventos, tempestatesq; sonoras.

Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.

Amissum Anchisen flebant, cunctaq; profundi
Pontum aspectabant flentes.

Illi inter sese magna vi brachia tollunt.

I.

In numerũ, versantq; tenaci forcipe massã

Item excurrit aliquando hypermetrũ carmen, & rerum granditatem ipsa syllabarum redundantia demonstrat:

Et magnos membrorum artus, magna ossa lacertosq;
Exuiut;
Jamq; iter emensi, turres ac tecta Latinorũ
Ardua cernebant Juvenes.

Exit quoq; versus in monosyllabam cum energia in sequentibus exemplis, *Procumbit humi bos. Mole sua stat. Tota nituntur opum vi. Subsedit aquæ mons.*

D. Qui pedes faciunt ad lenitatẽ carminis?

M. Lenissimè fluit alternorum dactylorum & spondeorum contemperatione.

Flectit equos, curruque volans dat lora secundo;
Sidoniam picto chlamydẽ circumdata limbõ

Neq; pedum tantùm, sed literarum etiam ratio habenda est: cum aliæ suavitatem concilient; asperitatem inducant aliæ: quædam granditati serviant & amplitudini. Primum elementum A. nescio, qua mollitie carmen exhilarat; quare a sapientissimo Pöeta libentissimè frequentatur.

Mollia luteola pingit vaccinia calthe.
Vel mista rubent ubi lilia multa
Alba Rosa.

Potuisset *luteolis calthis* scribere & *multis rosis*. E. & I. Sonum habent exilem. V. vastitatem sonat; *vastos volvunt ad littora fluctus*

ctus. Vorat æquore vortex. Litera O. omnium lenissima, maximeq; sonora est. R. carmini affert asperitatem, ideoq; dicitur litera canina; hanc sæpiùs usurpavit Virgilius agens de Cane inferorum:

Cerberus hæc ingens latratu Regna trifauci Personat, adverso recubans immanis in antro.

Quàm aptè dicitur: *ergo ægrè rastris terram rimantur.* Sed hæc sufficiant, ex quibus capi possit conjectura cæterorum: est enim eadem ratio pedum in aliis carminum generibus, ubi metrum rebus aptari debet, ut in versu heroico.

CAPUT XI.

De causa efficiente Pöeseos.

D. *Quæ est causa efficiens Pöeseos?*

M. MensPoetæ certis imbuta præceptis, & arte instructa omnē efficit Pöesin.

D. *Igitur Pöetica appellanda est Ars?*

M. Sane appellanda est; Quia Poetica est *facultas animi, quæ certis quibusdam, & non errantibus præceptis ad finem suum tendit, opusq; perficit:* quæ est Artis notio.

D. *Num Furor aliquis Pöeticus; quod ajunt, requiritur ad efficiendam Poesim?*

M. Requiritur utiq; si modò bene intelligatur, quid veniat furoris illius nomine

D. *Quid est ille furor?*

M. Est quidam impetus vehementior, quo cum impellitur animus, furere dicitur: oritur-

turq; ille impetus à variis animi perturbationibus, quæ undecim numerantur: Amor, Desiderium, Gaudium, Odium, Fuga Dolor, Ira, Spes, Desperatio, Audacia, Timor. Neque existimandum est, afflari divinitùs, ut fabulantur Poetæ, hujusmodi Furorem; verũ cum vehementiùs solitò hîs agitur, quos appellavi, motibûs, qui Pöëticè scribit, & in rei cujuspiam maxima contentione fertur contemplationem: calorem concipit, vî cujus sic loquitur: ut á sensibus alienatus esse videatur.

D. Quandonam opus est illo Furore?

M. Nihil opus est illo furore, cum Pöëta Fabulam instruit suis partibûs, nihil, cum aliquid sedatè ac consideratè imprimis canendum est: sed in aliquibus orationibus, narrationibus, descriptionibus, objurgationibus; querelis, &c. commodè aliquando accidit ille Furor.

D. Utra plus confert ad Poesin, Ars, an Natura?

M. Parum certè sine Arte Natura, parum Ars sine Natura conferet. Ars enim sine Natura tristis est & exsucca; Natura sine arte vasta est & inculta. Jta sentit Horatius, cum ait:

Naturâ fieret laudabile Carmen, an Arte,
Quæsitũ est. Ego nec studiũ sine divite vena,
Nec rude quid prosit video ingenium: alterius sic.
Altera poscit opem res, & conjurat amicè,

Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitq; puer, sudavit, & alsit &c

Quare, quod vulgò dici solet, nasci Poetas, sic intelligendum est: ut multæ dotes à natura requirantur ad Pòësin, quæ tamen arte debent perfici.

D. *Qui fuêre Poeseos Inventores?*

M. De hoc certi nihil afferri potest. Orpheus certè, Linus. Musæus, aut Homerus Inventores Pòëseos dicendi non sunt, sed Jllustratores, ante quos constat floruisse Poetas.

CAPUT XII.

De fine Pôëseos.

D. *Quis est finis Pòësеos.*

M. Est jucunda morũ Institutio, Nam eò tendit Pòëta, ut doceat delectando juxta illud Horatii (a)

Aut prodesse volunt: aut delectare Pòëtæ,
Aut simul & jucunda, & idonea dicere vitæ.

Et paucis interjectis versibûs.

Omne tulit punctum. qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterq; monendo.

D. *Explica quæso singulas responsionis voces*

M. 1. Cum Finis sit id, cujus gratiâ aliquid fit, sitq; alius Arti, alius Artifici propositus: non agitur hîc de fine Artificis, qui est multiplex: cum possit Pòëta scribere, vel ut famam aucupetur, vel ut aliquem demereatur, vel ut gratiam alteri reponat, vel ut opes comparet. Verùm agitur de fine Artis

(a) *cap. 8.*

tis, propter quem eſt illa inſtituta: ac proinde ad quem ſuapte naturâ collineat.

2. Dicitur ille Finis eſſe *morum inſtitutio*: quia Civilis Facultas cum ad perfectum Civitatis ſtatum, Civiumq; facultatem tota collimet; & Ars Pòëtica ad Civilem illam Facultatem, ut pars illius eximia, pertineat; planè ſequitur Poeſim omnem ad ejuſmodi felicitatem referri. Cum autem ejuſmodi felicitas per optimam morum informationē comparetur; ad eum finem inſtituta eſt Pôêſis: ut hôc modô mores informet; atq; etiam, cum id commodê obtineatur, actiones humanas celebrando, in quibus ſita eſt felicitas, ut ſuperiùs tradidimus; hinc factum eſt, ut actiones celebrando, mores inſtituat.

3. *Jucunda* appellatur *morum informatio*, propter naturam Pôëſeos, cujus ornatus omnis miras habet delicias. Et ſane debuit in hoc Pôëſis, ut in multis aliis, à Philoſophia, quæ ad mores pertinet, diſcrepare: ut auſterè & jejunè Philoſophia, jucundê verò, ac planè, magnificè mores Pôëſis inſtituat.

D. *Nonne Fines ſibi propoſitos peculiares ac diverſos habent ſingula Pòëſeos genera? Quo modô igitur Pòëſis habere dicitur pro fine jucundam morum inſtitutionem?*

M. Habent utiq; ſuos diverſos fines. ut dicetur inferiùs, ſed huic primo Fini ſubjectos ſic: ut ſinguli omnes ad eum demum referantur: v. gr. Epica Pòëſis ex fine ſuo ad id inſtituta eſt, ut Viros Principes admi-

rabili dictione ad virtutes cōparandas incitet; Tragica, ut quasdam animi perturbationes componat, ac perpurget: sed isthæc ad ineundam quoq; morum institutionem referuntur. Neq. etiam alio tendunt Comœdiæ sales ac joci, quàm ut derisa palàm vitia, ludibrioq; in scenis habita, evitentur diligentiùs sicq; suo modô ad hanc morum informationem alia Pöëseos genera revocantur, ut patebit clariùs ex dicendis inferiùs.

CAPUT XIII.
De Divisione Pöëseos.

D. *Quo modô dividitur Pöësis?*

M. Cum Pöësis omnis ùt initiô diximus, aut fere omnis in imitatione posita sit: optima erit ille Pöëseos divisio, quæ à diverso genere imitationis petetur.

Quotuplex est imitandi genus?

M. Triplex vulgô assignatur. Nam in pöëmatis *vel* Pöëta per se ipse narrat aliquid, & sermonem alterius refert sine ullis personarum inter se colloquiis; vel non ipse narrat, sed alios tantùm loquentes, & quasi negotiantes inducit; vel ipse narrat aliquid & alios inducit loquentes agentesvè. Atq; ex tribus his imitationis generibus, totidem petuntur genera Pöëseos.

D. *Quî vocas primum genus?*

M. Narrativum, vel Enunciativum hoc genere continetur; *v. gr.* tres primi Libri

Geor-

Georgicon. & prima pars quarti; ubi semper ipse narrat Virgilius.

M. Dramaticum, sive activum. quo genere comprehenduntur Tragicæ & Comicæ Fabulæ, item Eclogæ: ubi inducuntur agentes inter se pastores.

D, Quî vocas tertium?

M. Mixtum appellatur, in quo Pôëta ipse narrat, atquè etiam personas inducit agentes, Ad hoc genus pertinent Jlias & Odyssea Homeri, Æneis Virgilii, & alia id genus Pôëmata. Ad hæc tria genera facilè revocantur, ut patet, omnes elegiæ, odæ, satyræ, aliaque pôëmata,

D. Nonne alia est divisio Pôëseos?

M. Alia est maximè vulgaris, in pôëmata multùm aliunde inter se discrepantia. Celebrantur imprimis Epopœia, Tragœdia, Comœdia, Satyra, Elegia, Ode, Epigramma, &c. Unde Pôëtæ Epici, Tragici, Comici, Satyrici, Elegiaci, Lyrici Epigrammatarii appellati: de quibus singulis, aliisque momenti alicujus pôëmatis deinceps agendum erit.

INSTITUTIONUM POETICARUM

LIBER II.

De Epopœia.

M. CUm principem inter Pòëmata locum obtineat Epopœia; de illa nobis modò agendum est. Illius naturam ac varias affectiones ut exponamus: definitio primùm illius proferenda est, deinde examinanda Materia; quam statuemus esse actionem, cujus dotes singulas prosequemur: tum Forma explicanda, & apta partium tradenda Dispositio, ubi de propositione; Inventione, Narratione, & Epilogo pòëmatis Epici. quantùm satis erit, disputabitur.

CAPUT I.

Definitio Epopœiæ.

D. *QUæ est vis, & potestas hujus vocis ; Epopœia ?*

M. Ut locutio omnis, oratio est, antonomasticè, tamen Oratio appellatur ornatissima, quâ utuntur Eloquentes; sic *Epos* quod generatim Verbũ significat, addictũ est speciatim Pòësi; atq; ab illa communi significatione contractum est ad Pòëma, quod vocatur Heroicum. Item *poiein* Græce idem est ac Latinè *facere* vel *fingere*. Hinc fit, ut Epopæia secundùm vim vocis sit quasi fictio, seu scriptio pòëmatis Epici, quod Heroicũ dicitur.

D. *Quo modò definitur Epopœia?*

M. Definitur *Imitatio actionis unius totius, veræ, verisimilis, Illustris, felicis & à nobili persona profectæ, narratione drammatica, & versu hexametro, quæ Viros Principes ad primarias virtutes excitat, atq; adhortatur.*

D. *Explica quæso, singulas voces:*

M. 1. Dicitur *Imitatio*; quia Pòësis omnis, aut quæ saltẽ spectatissima est, ut Epica, in imitatione posita est.

2 Dicitur *Actionis imitatio*, quia Actiones humanæ sunt materia Pòëseos, ut supra docuimus (a)

3, Dicitur *Actionis unius, totius, veræ. verisimilis: Illustris, felicis, & à nobili persona profecta*; quibus verbis designatur materia Pòëmatis epici: ratione cujus partim convenit cum aliis pòëmatis, partim ab iisdẽ discrepat: puta à Comædia, cujus materia est Actio vulgaris, & plerumq; obscura.

4. Dicitur *Imitatio Actionis narratione drammatica insignis*, eo sensu; ut nec Pòëta semper ipse narret, sed personas loquentes, agentesvè sæpe etiam inducat; quòd jucundiùs multo vitæ rite instituendæ hoc pacto præcepta tradat.

5. Dicitur hæc imitatio *versu hexametro exornata*: quòd necessariò illud requiratur ad Epicum Carmen juxta illud Horatii.

Res gestæ Regumq; ducumq; & tristia bella,
Quo scribi possent numerò, monstravit Homerus.

(a) Liber 1. C. 2.

6. Dicitur *imitatio Actionis, quæ Viros Principes ac primarias virtutes incitet:* quibûs verbis attingitur Epopœiæ finis. Ad id enim illa instituta est, ut omnium animos, sed Principum præsertim ad præclara facta accendat, ad eaq; quasi viam sternat, ponendo ob oculos illustrem quandam actionē de qua in capite Proximè consequenti.

CAPUT II.

De Materia Epopœiæ.

D. *QUæ est materia Epopœiæ?*

M. Est actio personæ nobilis, una, tota, vera, verisimilis illustris, ac felix.

D. *Quare debet esse Actio personæ nobilis?*

M. Quia cùm finis ille sit Epopœiæ propositus, ut Viros Principes ad præclara facta accendat: debet certè proponi personæ actio, quam imitari sit gloriosūm. Certùm est autem sibi laudi vertere Principes, non plebejas, aut obscuras personas; sed nobiles atq; illustres imitari. Sit itaq; illa Actio insignis alicujus v. g. Herois, qui Principum animos, laudis studiô incensos, ad sui admirationem, imitationemq; rapiat.

D. *Quem vocas Heroem?*

M. Antiqui fabulantur Heroas esse quoddam genꝰ Deos inter, & homines; natos illos vel ex Dea aliqua, & mortali viro, ut Achillem & Æneam; vel ex Deo, & muliere mortali; ut Herculem. Jam verò Heros virum extraordinarium sonat, in quem tria

hæc

hæc maximè dicuntur confluere. I. Corporis habitudo firma, ac laborum patiens 2. Animus præsens, erectus, & robustus quodam modò, cui ab optima corporis temperatione accedat magnitudo. 3. Divina quædam vis, & efficientia: quâ, qui afflatur, supra hominem & sapere & posse videatur.

§ I. ACTIO FOEMINÆ IN MATERIA EPOPOEIÆ.

D. *ITane Actio Epopœiæ debet esse Herois, ut non possit esse Fœminæ, quæ dicatur Heroina?*

M. Actionem Fœminæ esse posse materiam Epopœiæ, affirmant aliqui, negant alii. Utriusq; partis rationes subjicio.

Qui affirmant, ajunt, 1. Non obesse Fœminæ animum, qui virili similis est, ejusdemq; naturæ; huic posse esse armorū usū; atq; etiam Fœminas aliquando & corporis firmitate & laborum patientiâ viris præcellere. 2. Fæminæ actionem esse sæpe materiam Tragœdiæ; quidni & Epopœiæ? 3. Fœminæ actione ad præclara facta accendi posse viros Principes, quibꝰ, turpe sit ea non posse agere, quæ fœmina gesserit, 4. Fæminas à præstantissimis Pöëtis inductas esse in Epopœias, & maximis celebratas laudibus propter fortitudinem bellicam. puta Chlorindam à Tasso, à Virgilio, Camillam. 5. Excitari a Deo posse Heroinam quandā cui belli alicujus summa committatur; quæ habe-

beat omnes Herois dotes, nullos habeat sexûs defectus.

Qui verò negant Actionem fœminæ esse posse materiam Epopœiæ; respondent. 1. Animorũ quidem sexum esse nullum: at fœmineum corpus esse Imbellius, cujus contagione languet animus; neq; rebus bellicis perfectè tractandis idoneas esse fœminas: quib9 Aristoteles curam rei domesticæ attribuit: arma verò, & ea, quæ non modò extra civitatem, sed etiam extra privatos parietes fieri necesse est, viris concedit.

Reponunt 2, Actionem fœminæ convenire Tragœdiæ, non item Epopœiæ, quia finis hic est Tragœdiæ, ut excitentur, purgēturq; quidam animi affectus; qui finis tam facilè obtinetur, sive viri, sive fœminæ celebretur Actio; at Epopœiæ cum sit ille finis, ut ad ardua quæque & præclara facta accendant Viros Principes: huic rem imparem esse fœminæ Actionem; unde

Negant 3. Actionem fœminæ talem esse posse, quam velint Viri Principes imitari. Esto possit illa fœminæ Actio incitare Viros Principes ad arduum aliquid suscipiendum: sed actione illi fœminea movebuntur tanquam argumentô, quod vocant: *a minori ad majus*: quod turpè sit viro, maximè principi, illud non aggredi, quod fœmina fortiter gesserit: At enim non erit hæc Actio exemplaris loco quod sibi proponant Viri Principes imitandum.

Ob-

Obſervant. 4. Nullam unquam fœminæ Actionem à præſtantiſſimis Pöëtis in materiam Epopœiæ fuiſſe aſſumptã. Celebratas quidem à *Taſſo* & Virgilio fœminas; ſed in Epiſodia quaſi contruſas illas fuiſſe; atque etiam in pœnam temeritatis obſcura morte fuiſſe mulctatas; ne fuſo imbelli, indignoq; ſanguine virum aliquem fortem contàminarent. Sic Chlorinda de nocte, & ab imprudenti Tancredo perimitur apud Taſſum; ab ignobili viro occiditur. Camilla apud Virgilium. Atquè etiã fictitiæ illæ Heroinæ non ſtant ab Heroe Epopœiæ, imò ipſi adverſantur ut Chlorinda, quæ Mahometanis, & Camilla, quæ Turno militabat: Adde quod unam Camillam uno in libro pu nantem adducit Virgilius, quæ Venatorem, & Sacerdotem interimat, Heroem nullum.

Notat 5. Actionem fœminæ à Deo excitatæ, quæ nullos habeat ſexûs defectus, non eſſe aptam Epopœiæ: quod ſolvatur hoc pacto Actio primaria per machinam: quod vitioſum imprimis eſſe contendunt. Verum ne quid modò dicam de ſolutione per machinam, de qua poſtea in Forma Epopœiæ, bellè reponunt hujus ſecundæ ſententiæ patroni de Actione Heroinæ ordinariè, at non extraordinariè, & per miraculum á Deo excitatæ procedere quæſtionem. Atque hæ ſunt utriuſq; partis rationes, quæ ſuum utrinque pond9 ſuamque quamvis forte non ex æquo videntur habere probabilitatem,

§ II.

§ II. ACTIO EPOPOEIÆ QUO MODO UNA?

D. *Quo sensu Actio Epopœiæ debet esse Una?*
M. Eo sensu, ut sit illa Actio per se simplex, nec dividi possit in plures Actiones primarias. Sic Virgilius Trojæ ruinam, & multiplicia sui Herois facta contexuit in Æneide, quæ sunt quidem variæ per se Actiones; sed habet tamen unam simplicemque Actionem, eamque primariam. quæ est in Italia Religionis, Regnique per victoriam de Turno constitutio: unde pendet. Herois felicitas, ad quam cæteras omnes retulit tamquam Actiones. secundarias.

D. *Quare una debet esse Actio Epopœiæ?*
M. Hanc affert rationem Aristoteles, quòd omnes artes, quæ imitatione aliquid perficiunt, ad unum quid imprimis absolvendum allaborent, cujus gratiâ alia esse videantur; talis v. g. Pictura, quæ unum aliquid in unaquaq; tabella sic perpolit: ut cætera ad id referri omnia satis. intelligantur.

D. *Qui Poëtæ contra Epopœiæ peccant unitatem?*
M. 1. Qui multas Actiones unius, ejusdemq; Herois primarias uno pôemate complectuntur. Reprehendit certè Aristoteles eos, qui ab Hercûle, vel Theseo res omnes præclarè gestas uno eodemq; opere definiri posse putaverunt. Vitio vertitur Statio, quod in Achilleide Herois sui vitam persequi velit integram; canit enim initio pôematis;

Magnanimum Æacidem, formidatamq; Tonanti Progeniem, & patrio vetitam succedere Cœlo Diva, refer: Quanquam acta viri multum inclyta cantu
Mæonio. sed plura vacant. Nos ire per omnē. Sic amor est, Heroa velis, Scyroq; latentē Dulichia proferre tubæ, nec in Hectore tracto Sistere, sed tota juvenem deducere Troja.

2. Qui duas diversas Actiones primarias, quod uno eodemq; tempore contigerint, una Epopœia velit celebrare; esto id concedatur Historiæ; at Epopœiæ non licet

3. Qui plures Heroas inducunt; quibus eandem exæquo gloriam tribuant. Plures adsint, esto, uno in pòëmate Heroes modò unus cæteris videatur præcellere, cujus sit Actio primaria. Sic Pallas & Tarchon Æneæ nihil officiunt gloriæ: quamvis fortiter pugnet uterq; atq; unus multùm conferat ad victoriam de Turno reportandam.

§. III. ACTIO EPOPOEIÆ QUO MODO TOTA?

D. *Quo sensu Actio Epopœiæ debet esse tota?*

M. Eo sensu vult Totam Aristoteles; ut sit in illa Initium, Medium, & Finis.

D. *Quid intelligis per initium, medium, & Finem Actionis?*

M. Per Initium intelligo causas, & consilia Actionis suscipiendæ; per medium, cau-

ta-

sarum illarum effectus omnes accipio, & effectuum difficultates ad felicem exitum perducendorum: per Finem verò illarum omnium dfficultatum solutionem interpretor.

D. Rem pone in exemplo?

M. Exemplum esto in Æneide (a) Æneas incensâ Trojâ in eam regionem, unde majores sui venerant, vocantibus fatis, collecta Trojanorum manu conferre se constituit: *Ecce initium.* Post multos terrâ mariq; exantlatos labores, Junone totam Trojanorũ gentem dirissimis odiis ubiq; prosequente, in Jtaliam tandem appellit. Amicè à Latino Rege accipitur, atq; etiam in generum asciscitur. Ægre admodum id ferens Turnus, Dauni Rutulorum Regis filius, qui jam dudum Laviniæ Latini filiæ nuptias ambieb -, grave bellum movet contra Æneam, quocum sæpe pugnat, & atrociter: *en Medium*, Sed victor tandem Æneas, Turnô occisô, & Laviniam, & regnum obtinet : *en Finis* Reliqua sunt in Episodiis.

D. Quid itatq; Maphæus Vegius librum adjecit Æneidi. in quo dolorem Retulorum, Dauni fletum de morte filii, nuptias Laviniæ & Æneæ Apthbeosin prosecutus est?

M. Vitiosè nimirum, & ineptè egit: cum id satis intelligatur consecutũ, & multa circa duo postrema insinuet Virgilius in suo opere absolutissimo.

D. An. ideo perfecta dicenda est: quod Tota sit Actio Epopæiæ?

(a) Cap. 5.

M. Cum tota ſit illa actio, cui nulla pars deeſt; perfecta ut ſit, requiritur præterea, ut partes inter ſe aptè cohæreant, accedatq; rerum omnium perfectio, & abſolutio. Quare præcipit Philoſophus, ut Pöëta, qui Fabulam rectè velit conſtituere, non tantùm eam non incipiat temerè, aut finiat, ſed etiam formis traditis inſiſtat. Verùm & hæc, & quæ ab eodem traduntur de magnitudine Actionis, commodiùs, cùm agetur de Forma Epopœiæ,

§ IV. ACTIO EPOPOEIÆ QUI VERA & VERISIMILIS?

D. *Quo ſenſu debet eſſe Vera Actio Epopœiæ?*

M. Eo ſenſu, ut Pöëta teneatur proferre Actionem, quæ verè contigerit, quam tamen ſic ornabit, ut ornamentis ſtudeat magis veriſimilitudini, quàm veritati,

D. *Quare Actio Epopœiæ debet eſſe Vera?*

M. Quia nemo ad prœclarè aliquid gerendum incibitabitur propoſito aliquo conſimili facto, quod certè tamen cognoverit eſſe falſum; ac proinde fine ſuo excideret Epopœia, ſi falſa inducetur Actio primaria. Idem planè de Tragædia dicendum eſt, cujus Actio illuſtris ſic vera debet eſſe: ut moveat.

D. *Quo ſenſu debet eſſe Veriſimilis Actio Epopœiæ?*

M. Eo ſenſu, ut, quod narratur, credi facilè poſſit contigiſſe. Nihil præcipit ſtudioſius Philoſophus, quàm ut veriſimilitudinis habeatur ratio.

D. Quare debet esse illa Actio verisimilis?

M. Quia non satis est aliquid esse verum, nisi & illud idem verisimile sit, ut ad imitationem excitet. Nam qui fieri potest, ut si Actio proponatur, quæ quidem vera sit, sed vires tamen humanas longè superet, hominẽ illa ad simile quid suscipiendum, aut gerendum impellat?

§ V. ACTIO EPOPOEIÆ QUO MODO JLLUSTRIS, & FELIX.

D. QUo sensu debet esse Jllustris Actio Epopœiæ?

M. Debet esse Jllustris vel ratione sui, vel ratione personarum. Jllustris est ratione sui Actio Æneidos, ubi inter alia agitur de fundatione Jmperii, & constitutione Religionis, juxta illud:

Dum conderet urbem
Inferretq; Deos Latio: genus unde Latinum,
Albaniq; Patres, atq; altæ mœnia Romæ.

Jllustris non est ratione personarum Actio Odyssex, quæ Viris non admodum illustribus potest convenire; illa enim sic habet.

Ulisses classe amissâ, occisis sociis multiplices iniquissimi maris tempestates expertus, multos annos domo abfuit; rem illius domesticam interea proci decoquebant: ejus uxoris nuptias ambiebant: Telemachum filium insidiis petebant; reversus ille procos ex insidiis occupat, atq; interficit, Quid hic illustre præter personas.

D. Quare illa Actio debet esse Illustris?

M. Quia cum Epopœia Viros Principes ad prœclarè facta debeat incitare, proponi debet illustris Actio, quam illi imitentur.

D. Quo sensu debet esse Felix illa Actio?

M. Eo sensu, ut felici semper terminetur exitu. Nam præterquam quòd sæpe Actio tota non erit, quæ infelici claudetur exitu; si præterea Heros miserè pereat, aut grandi aliqua calamitate sub finem excipiatur; concitabit illa indignationem, ac dolorem, verum ad imitationem sui minimè commovebit & sic: Epopœiæ finis non comparabitur Debet itaque Actio primaria felicem sortiri exitum: quamvis nihil opus sit, Heroas inducere usquequaq; & in omnibus adjectitiis actionibus fortunatos.

CAPUT II.

De Forma Epopœiæ.

D. QUæ est Forma Epopœiæ?

M. Cum Forma Pöëseos universè sit fictio, seu constitutio, & compositio rerum, quæ tractantur in Pöësi, sic Epopœiæ Forma erit earum rerum compositio, quæ soli conveniat Epopœiæ; posita illa in quodam cultu, ornatuq; Actionis, qualem in superiori capite descripsimus, adeo: ut illa Forma nihil aliud sit, quã Actio suo modo composita, culta, ornata.

D. Quid requiritur ad illam Formam sive Actionis compositionem?

M.

M. Requiritur, ut Forma illa, Fabula, compositio (eodem enim recidunt hæc vocabula) sit una, magna, splendida, in suas partes ritè distributa, & certo quodam ordine disposita: quibûs verbis attinguntur, 1. Fabulæ epicæ dotes 2. Partes. 3. Dispositio: de quibus omnibus breviter disputandum est.

§. I. FABULÆ EPICÆ DOTES.

D. *Quæ sunt dotes Epicæ Fabulæ?*

M. Tres imprimis memorantur: Unitas, magnitudo Majestas,

D. *Quo modò erit Una illa Fabula, quæ res adeo dispares, diversasq; complectitur?*

M, Erit illa una, si tanta sit illarum rerum omnium inter se connexio: ut in unum aliquid videantur coalescere; si, cum loco movetur aliquid, aut resecatur: non bene sibi constet Fabula. Laudat Homerum Philosophus, (a) quod sive natura duce, sive arte in Odysseam non conclusit ea Ulyssis facta, quæ alia ex aliis non satis penderent. Ea certè laude florere dicenda est Æneis; cui si v. g. Trojani excidii, vel Eneæ per septem annos peregrinationis narrationem detrahas à Didone tam appositè expetitam, ut quis, ac quantus vir tenderet in Jtaliam, planè liqueret; vel si ludorum celebritatem, qui ad posteros transmitti deberent, subducas; vel si descensum ad Inferos, ubi tam multa de Romano; quod fundaturus erat. Jmperio di-

di-

(a) *Cap.* 5.

dicit Æneas: silentiô prætermittas aliquid certè in ea Fabula desiderari sentias.

D. Quo modo Magna erit Fabula Epica?

M. Philosophus (a) Epopœiam comparat cum animali, quod quamvis elegans, si pusillum est, bellum vocari potest, non pulchrũ sin præter modum excreverit, monstrum fiet; debet videlicet naturali florere magnitudine. Ita se habet Poëma, quod nec brevius, nec longius esse oportet: sed ita temperatum: ut oculos magnitudine impleat, non fugiat.

Quæ cum universe dicta sint: propriè magis ac definitè aliquid de justa Epopœiæ magnitudine statuendum est, monendumq; imprimis aliam esse Actionis, aliam Fabulæ magnitudinem: de prima non ago hoc loco, quæ in eo sita est, ut habeat Actio Initium, Medium, & Finem; ut supra docuimus. (b) sed de altera institutam esse quæstionem, ac proinde videndum, quæ sit illa magnitudo Fabulæ. Duplicem igitur illã facit Philosophus: unam Actionis, quam vocat, non nudæ, aut suo carentis ornatu, sed compositæ; alteram quantitatis.

D. Quenã est magnitudo Actionis compositæ?

M. In eo posita est, ut uno circiter anno gesta fuerit, quæ est Actio primaria; sic Jlliadi annum dedit Homerus ex animadversione Mambruni, (c) Odysseæ tantùm quinqua-

(a) *Cap. 5.* (b) *Cap. 2. § 3.* (c) *Dissert: perip, q. 7. n. 7.*

quaginta dies, idem atribuit; Æneidi quatuor menses supra unum annum concessit Virgilius. Sed Episodia; aliaque adjectitia ornamenta nullis definiuntur temporis limitibûs. cùm Jlias novem annis, Odyssea undeviginti res gestas comprehendat: & Æneis quidquid interfluxit ab heroicis Æneæ temporibꝰ ad ætatem Augusti Imperatoris.

D. Quænam est magnitudo quantitatis?

M. Posita est hæc in numero versuū, qui ad dena fere milia excurrit in Æneide: duodena excedit in Odyssea: octo, vel novem Tragœdias vulgo dicitur æquare versuum numero Epopœia. Sed de hoc argumento redibit sermo inferiùs, cùm de magnitudine dramatis disputabitur.

D. Unde arcessetur majestas Epicæ Fabulæ?

M. Ex triplici potissimùm capite. 1. ex mirabili peripetitiarū, agnitionum, episodiorū, machinarum; contextu. 2. ex narratione drammatica: cum personas loquentes, agentesvè adducet Pöeta. 3. ex dictione illustri ac splendida, de qua diximus superiùs. (a)

§ II. FABULÆ EPICÆ PARTES.

D. *Quæ sunt partes Fabulæ Epicæ?*

M. Duæ assignantur, Nexus nimirum, & solutio.

D. Quid est Nexus Fabulæ?

M. Est ea pars, quæ ab initio Fabulæ ad eam usq; partē excurrit, qua transit Pöeta ab

(a) 1. l. c, 10 § 3.

ab infelicitate ad felicitatem in Epopœia, vel contra à felicitate ad infelicitatem in Tragœdia.

D. Quid est solutio?

M. Est altera pars Fabulæ, quæ ab illo transitu usq; ad finẽ pertinet, v. g. quidquid in Homeri Jlliade certamen antecedit, quo decertavit cum Hectore Achiles, in Nexu ponitur: ipsum vero certamen est in Solutione; Item in Æneide, quæcumq; Æneæ & Turni monomachiæ præmituntur, sunt in Nexu ipsa monomachia in Solutione est.

D. Quid potissimùm observandum est circa Nexum Fabulæ?

M. Ne varia sic taxantur episodia, quæ in Nexum cadunt potissimùm: ut animum auditoris delectando longiùs aberrent ab Actione primaria, aut à fine Pòëmatis sint prorsus aliena.

D. Quid observandum est circa Solutionem Fabulæ?

M. Primùm, ut si qua sint in solutione episodia, ne longiùs petantur illa, sed sponte quasi oblata, & è re nata esse videantur; alterum, ut ea sint brevia imprimìs: quandoquidem in Solutione ad finem anhelat auditoris animus, quem proinde longioribus episodiis morari, minimè convenit.

D. Licetne adhibere Machinam in Solutione Fabulæ?

M. Alii negant; affirmant alii. Qui negant suam 1. ex eo capite tuentur sententiam:

quôd solutio facta per machinam, Epopœiæ fini maximè officiat. Nam qui poterit ad Actionis imitationem Vir Princeps impelli, cui se sentiat planè imparem: cùm intelligat auxiliô se plusquam humano ad simile aliquid suscipiendum indigere 2. authoritatẽ obtendunt Aristotelis, qui vult fieri Solutionem non per machinam, sed ex verisimili, id est, ratione naturali, quâ res exire solet.

Qui verò affirmant: ajunt nihil obstare, quo minùs per machinam solvatur Epopœiæ Fabula 1. ad imitationem Actionis posse impelli Viros Principes, in qua externô quidẽ numinis alicujus auxiliô adjuvatur Heros: dum otiosus ille Heros non remaneat, sed præstet per se plurimum, unde feliciter cedat prœclarè factum. 2. Sic clausisse Epopœias præstantissimos Pöëtas; esse v. gr. machinam in Odysseæ clausula, quæ Minervæ ope solvitur; esse in Æneide, ubi Turni cædes Jovis ductu & auspiciô, atq; etiam Furiæ ministeriô conficitur. 3. Aristotelis præceptionem maximè locum habet in Tragœdia: in Epopœia non item. ratio est, quia in Epopœia cum lateat magis machina, quàm in Tragœdia, ubi machina Dei è Cœlo delapsi in theatrum producebatur: magis certè animos feriebat subjecta oculis ea machina in Tragœdia, quàm suscepta auribus in Epopœia; ac proinde minùs erat ferenda in Tragœdia, quàm in Epopœia. Vide Frizoni-

nium, qui tam fusè, quàm doctè eo de argumento agit in Pöetica dissertatione de narration (a)

§ III. FABULÆ EPICÆ DISPOSITIO.

D. *Quænam est Fabulæ Epicæ Dispositio?*

M. Duplex est illaDispositio: una rerum, partium altera

D. *Quænam est dispositio rerum?*

M. Intelligitur illa Dispositio, è celeberrima inter magni nominis in re Pöetica authores orta dudum contentione: quorum alii volunt rerum, prout contigere, servari ordinem naturalem; alii contendunt, eumdem debere perturbari: unde quæstio extitit, an Pöeta ut Historicus, hunc servare debeat narrandi ordinem: ut quodcumq; primùm contigerit, narret primùm, & in ultimum locum conjiciat, quæ postremò facta sunt: vel contra, an debeat relictô naturali ordine pro arbitratu suo à mediis, aut etiam postremis auspicari?

D. *Quid statuis ea de re sentiendum?*

M. Eôdem puto utramq; recidere sententiam; ac proinde non tam de re hic, quàm de voce disputari; nimirum quô nomine appellanda sit ejusmodi narratio, ambigitur; cùm in id omnes consentiant, optimè fuisse institutum narrandi ordinem ab Homero, Virgilioq: usurpatum, rerumq, permixtionem perbellè cadere; verùm alii contendunt non ideò pertubari ordinem dicendi naturalem: alii perturbari volunt. Quæ ut concilientur in-

ter se, dicendum videtur: non perturbatè narrari, si spectetur sejuncta ab episodiis Actio primaria: perturbatè verò narrari, si omnia simul accipiantur, neq; à primaria Actione secernantur Episodia.

D. Jam verò quis ordo Partium servandus est in Fabula Epica?

M. Postquam Pòëta Actionem, qualē descripsimus, animo informavit, personarum mores & officia excogitavit, episodia, peripetias agnitiones & machinas commentus est, suum cuiq; locum destinavit, ac op9 tandem aggreditur: 1. proponendo, quid canendum suscipiat. 2. invocando numen aliquod, cujus afflatu arduum opus perficiat. 3. rem totam narratione prosequendo. Deniq; epilogum aliquando sive perorationem attexendo. Unde 4. Epopœiæ partes existunt: Propositio. Invocatio, Narratio, & aliquando Peroratio. de quibus omnibus modò nobis agendum est.

CAPUT IV.

De Propositione Epopœiæ.

D. QUid est Propositio Epopœiæ.

M. Est prima pars Pòëmatis Epici, in qua Pòëta breviter proponit, & summatim, quid in reliquo pòëmate sit dicturus.

D. Quæ sunt dotes illius Propositionis?

M: Quod Rhetores in Orationis Exordio prx-

præcipiunt, ut apposité, ut breviter, ut verecundè contexatur; idem omninò de Propositione Epopœiæ, quæ est ejus Exordium, dicendum est.

D. Quo modò appositè præmittetur Propositio?

M. Si non vagè, sed propriè, congruenterq; argumentô prætexatur, id est, si rei caput designetur primis versibûs; talis est Propositio Æneidos.

Arma, virûq; cano, Trojæ qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lavinaq; venit
Littora.

Quo modò brevis erit Propositio?

M. Si non excurrat latiùs in iis, quæ parum ad rem faciunt: ea enim tantùm adhibenda sunt, quæ valeant ad docilitatem, & attentionem comparandam cùm aliqua, si opus est, benevolentia in legē brevitatis peccat Jovianus, Pontanus in principio Uraniæ:

Qui Cœlo radient ignes, quæ sidera mundo
Labantur tacito, stellis quibus emicet ingens
Signifer, &c:

Ubi vides crebram, ejusdem rei expressionem ignes, sidera, stellas, Cœlo, mundo tacito &c. quæ omnia eòdem recidunt. Quantò aptius est initium Georgicon Virgili!

Quid faciat lætas segetes, quo sidere terram
Vertere, Mecœnas; ulmisq; adjungere vites
Conveniat: quæ cura boum, qui cultus habendo.

Sit pecori, atq; apibus quanta experientia parcis:
Hinc canere incipiam.

Hîc nihil redundat, sed libri Georgicon singuli singulis fere numeris, aut incisis designantur,

Verùm alia est prorsus ratio Panegyricorum, ubi exordimur aliquando à descriptione; vel, proposita quæstione, latiùs excurrimus: ùt videre est apud Claudianum in Panegyricis.

D. *Quo modò verecundè & modestè fiet Propositio?*

M. Si absit omnis ingenii, doctrinæq; jactatio, omnis granditas ac tumor, & exquisitior ornatus. Cyclicum Pöëtam, seu circumforaneum, qui Carmen in Coronam ad gloriam aucupandam recitabat, acriter reprehendit Horatius; quòd sic exorsus fuisset:

Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum, adjungit mox.

Quid dignū tanto feret hic promissor hiatu?
Parturient montes, nascetur ridiculus mus.

Deinde prædicat Homerum, qui modestiùs Odysseam incipit, & paulatim assurgit magnificicentiùs.

Quantò rectiùs hic, qui nihil molitur ineptè?
Dic mihi, musa, virum captæ post tempora Trojæ,
Qui mores hominum multorum vidit, & urbes.
Antiphatem, Scyllamq; & cum Cyclope Charybdim.

Ini-

initium Pharsaliæ affectatiùs videtur & tumidiùs:

Bella per Æmathios plus quam civilia campos,
Jusq; datum sceleri canimus, populumq; potentem,
In sua victrici conversum viscera dextra.
Cognatasq; acies & rupto fœdere regni
Certatum totis concussi viribus orbis
In commune nefas, infestisq; obvia signis
Signa, pares aquilas, & pila minantia pilis.

Quæ carmina, ut nihil dicam de voce *plusquam* initio pòëmatis usurpata, tam vasta sunt, sonantia, tumida: ut fateatur Scaliger, se videri sibi audire Lucanum, non tam canentem, quàm latrantem. Nihilò fuit verecũdior Statius in Principio Achilleidos:

Magnanimũ Æacidẽ, formidatamq; Tonanti
Progeniem, & patrio vetitã succedere Cœlo,
Diva refer!

Ubi versu primo sexies literam a repetitã habes, tres cõtinuas voces tetrasyllabas, quæ negotium facessant pronuntianti.

CAPUT V.

De Invocatione Epopœiæ.

D. *Quid est invocatio in Pòëmate Epico?*
M. Est ea pars Pòëmatis Epici, in qua numen aliquod invocatur, cujus afflatu carmen, quod per se arduum est, & humano ingeniô majus habetur, tandem perficiatur. Quæ Invocatio attentionem & admirationẽ

com-

commovet, atque etiam summam operi conciliat auctoritatem: ut quasi divinitùs, quæ canuntur, postmodùm efferantur.

D. Estnè semper adhibenda Invocatio?

M. Cùm grave aliquod scribitur pôëma, illa adhibetur; in minoribus verò pôëmatis, maximè in panegyricis frequenter omittitur.

D. Sejungiturnè Invocatio à Propositione?

M. Sejungitur aliquando, aliquando cum illa involvitur. Latini Epici ùt plurimùm sejungunt; sic apud Virgilium post hanc propositionem, *Arma Virumq; cano, &c.* sequitur invocatio: *Musa mihi causas memora &c.* Græci vulgò invocationi Propositionem implicant; sic Homerus orditur Jliadem: *Iram cane Dea Pelidæ Achillis, &c.* Sic Odysseam: *Virum mihi dic musa, &c.* Atque etiam apud Latinos Lucretius, Statius, Vida, & Virgilius ipse in Ecclogis Invocationem cum propositione permiscent, Id autem fit opportunè, cum opera principibus inscribuntur viris, quos honorificè statim appellamus.

D. Repetitur invocatio in decursu Pôëmatis?

M. Repetitur, cùm res gravior dicenda occurrit, ac cùm comparatur attentio. cùm significatur tanti rem esse: ut opus sit divino quodam afflatu ad eam pro dignitate exponendam.

D. Qui sunt invocandi in pôëmate?

M. Ethnico Pôëtæ profana, & commentitia

tia numina liceat invocare; at Christiano Divinus Spiritus, Christus Servator, Virgo Deipara, Angelus Tutelaris, aut is, cujꝰ res gestæ canuntur, Vir Sanctus implorandus est. Item si res præclarè gestas Ducis alicujus, aut Principis scribimus, aut si illi opus dicamus: commodè ille potest invocari; uti exemplô suo docuit Virgilius in 1. Georg: his luculentis carminibus:

Tuq; adeo, quem mox, quæ sint habitura Deorum
Concilia, incertùm, Urbesne invisere Cæsar,
Terrarumq; velis curam, &c.

Sic Lucanus Neronem in Pharasalia, Valerius Flaccus initiô Argonauticon, & Statius initiô Thebaidos Domitianum invocant. Atq; hîc observandum est, licere Pöetæ Christiano in Sacro pöemate Musas usurpare pro Pöetica facultate, pro sacro impetu, atq; enthusiasmo, Jovem pro cœlo, Neptunum pro mari, pro bello Martem; adeòq; hæc aliaque his similia hoc sensu accepta posse pöematis de Christianis mysteriis scriptis inferi.

CAPUT VI.
De Narratione Epopœiæ.

D. *QUid est Narratio Epopœiæ?*

M. Est pars, seu potiùs corpus pöematis, cui Propositio & Invocatio quasi facem præferunt, parantq; attentionem, & docilitatē. Cum autem non tam verum, quàm verisimi-

le Poëtæ sit propositum; sic non tam rei gestæ, quàm velut gestæ expositio dici debet hæc Narratio.

D. *Quid est spectandum maximè in illa Narratione?*

M. Cùm tam latè pateat, ut totum pöëma exhauriat; cadunt in illam, quæ hactenus omnia de Epopœia, atq; etiam de pöësi universè sumpta diximus. Quare addenda sunt aliqua dumtaxat circa proprias, quæ vulgò assignantur, illius dotes.

D. *Quæ sunt illæ dotes?*

M. Tot Epicæ, quot Oratoriæ Narrationi dotes tribuunur: Brevitas, Perspicuitas, probabilitas & Suavitas

D. *Quo sensu narratio Epica debet esse brevis?*

M. Eo sensu, ut crebriores, prolixioresq; digressiones ne adhibeantur, maximè si ad rē parum faciunt. Arguitur Catullus, quod dimidiū Pöëmatis de nuptiis Pelei, & Tethidos in descriptione vestis, Ariadnæq; fabula consumpserit. Fabulæ epicæ, qualē descripsimꝰ servetur magnitudo, quæ longior non erit: si nihil adducatur inane, quod recidi possit; Nam ùt acutē Martialis.

Non sunt longa, quibus nihil est, quod demere possis.

Sed tu, Coscboni, disticha longa facis,

D. *Quo modo debet esse perspicua Narratio?*

M. Si alludatur quidem ad fabulas, & historias, si usurpentur helenismi, seu formæ

lo-

loquendi à Græcis desumptæ: sed id tamen: ut à quovis non imperito facilè intelligantur; si vocabula obsoleta & ex altissimis antiquitatis ruderibus effossa, ac proinde obscura vitentur. Sanè ùt quisq; disertissimus est, ita loquitur apertissimè, sed sat multa eo de argumento tradidimus supra in Dictione Pöetica.

D. Quo modò debet esse Probabilis illa Narratio?

M. Eo sensu, ùt sit verisimilis: nihil debet magis curare Pöeta, ùt jam sæpe docuimus. Itaq; quod rectè monet Horatius:

Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
Nec quodcunq; volet, poscat sibi fabula credi.

In locis, temporibusq; notandis, maximè verò in effingendis personis, hujus verisimilitudinis habenda est ratio.

Ætatis cujusq; notandi sunt tibi mores,
Mobilibusq; decor naturis dandus. & annis, inquit idem Horatius, qui varios hominum mores luculenter ibidem describit. Ubi tamen velim advertas, non tam arctis circumdari terminis probabile, ut locus non sit Admirabili, quod in pöemate spectatur imprimis

D. Quo modo suavis erit Narratio Epica?

M. Si elegantia, & jucunditate verborum sonantium, leniumq; floreat, quod de oratione monet Tullius: si neq; asperas habeat concursus, neq; disjunctos atq; hiantes: si sit circumscripta non longo anfractu, sed ad

ſpiritum vocis apto: ſi eodem ſemper teno-re non decurrant carmina. Jtem ſvavis erit, ſi intexantur hypotypoſes, ſuſpenſiones, metaphoræ, exclamationes, & admirationes: ſi interponantur motus animorum, mores & colloquia perſonarum, obliquæ orationes, exitus inopinati, dolores, lætitiæ, metus, cupiditates, iracundiæ pro rerũ varietate. Sed nihil ad ſvavitatẽ accommodatius eſt, quàm idonea rebuſq; ipſis conſentanea modulatio numerorũ: de qua egimus in Dictione *Pöetica*.

CAPUT VII.

De Epilogo Epopœiæ

D. *APponiturnè Epilogus, & quaſi peroratio Epopœiæ?*

M. Apponitur, non ſemperquidẽ, ſed aliquando tamen; & Epopœiæ, & aliis Pöematis: atq; etiam interdum in ipſo decurſu operis poſt aliquod nobile factum. Jta Virgilius in 9 Æneid: narrata Niſi, & Euryali celeberrimi paris amicorum cæde, rem hoc Epilogo ſive epiphonemate concludit:

Fortunati ambo ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo:
Dum domus Æneæ Capitoli immobile ſaxum
Accolet, imperiumq; pater Romanus habebit.

In fine ſæpiùs ſuorum operum Epilogum uſurpant Pöetæ variis modis. Nam aliquando

do indicant ea, quæ cecinerunt, & temporis, loci, ætatis, occuppationum suarum aliquam mentionem attexunt; Ita Virgilius in fine Georgic.

Hæc super arvorum cultu. pecorumq; canebam.
Et super arboribus: Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphratē bellō, victorq; volantes
Per populos dat jura, viamq; affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope studiis florentem ignobilis otî,
Carmina qui lusi pastorum, audaxq; juventa;
Tityre, te patulæ cecini sub tegmine fagi.

Aliquando gratulantur, & immortalitatis spe sibi blandiuntur. Sic Ovidius in fine Metamorphoseon canit:

Jamq; opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum. nec edax abolere vetustas.
Cum volet illa dies, quæ nihil nisi corporis hujus
Jus habet, incerti spatium mihi finiat ævi;
Parte tamen meliore meî super alta perennis
Astra ferar, nomenq; erit indelebile nostra.

In eundem sensum librum tertium carminum claudit Horatius:

Exegi monumentum ære perennius,
Regaliq; situ Pyramidum altius:

Quod

Quod nec imber edax, aut Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series & fuga temporum.
Non omnis moriar &c.

Modestiùs suam Thebaida affatur Statius in fine,

Durabisnè procul, dominoq; legêre superstes.
O mihi bissenos multùm vigilata per annos
Thebai? jam captæ præsens tibi fama benignum
Stravit iter, cepitq; novám monstrare futuris.
Jam te magnanimus dignatur noscere Cæsar,
Itala jam studiô discit, memoratq; juventus
Vive precor, nec tu divinam Æneida tenta,
Sed longè sequere, & vestigia semper adora.
Mox tibi si quis adhuc prætendit nubila livor,
Occidit, & meriti post me referentur honores:

Epilogum Epopœiæ minimè necessarium esse, demonstrant, Ilias, Odyssea & Æneis, quæ ipsâ narrationis absolutione concluduntur.

In-

INSTITUTIONUM

POETICARUM

LIBER III.

De Dramate.

M. EPicam Pöësim excipit proximè Dramatica, de qua sic disputabimus: ut in Pöëma Dramaticũ universè primùm, deinde in singulas ejus species inquiramus, ac pro instituto dicendi ordine, definitionem, materiam, formam, partes, finem aliasq; quæ ipsum tum generatim, tum singulatim afficiunt, proprietates breviter exponamus.

CAPUT PRIMUM.

Definitio Pöëmetis Dramaticici.

D. *QUid est Pöëma Dramaticum?*

M. 1. Si vocis etymon spectes: à voce Græca Latina *agere* diciturPöëma Dramaticũ quòd totum fit in actione: unde Actores vocantur ii, qui eo in Pöëmate colloquuntur.

2. Si rei definitionem quæras: est *Imitatio Actionis, unius, totius, justæ magnitudinis, veræ, vel falsæ verisimilis, insignis, vel vulgaris, felicis, vel infelicis; quæ metrô & harmoniâ, non narrando, sed agendo, vel quosdam animi affectus excitat, & perpugat, vel vitæ privatæ exemplum proponit.*

D. *Explica, quæso, singulas voces.*

M. 1. Dicitur *Imitatio Actionis;* quia cùm Pöë-

Pòëfis in Imitatione actionum humanarum fit pofita ùt initio docuimus: fpecies quoq; illius fingulæ ejufmodi actiones imitantur.

2. Dicitur *Actionis unius, totius, justæ magnitudinis, veræ, vel falsæ, verisimilis, insignis vel vulgaris felicis, vel infelicis*: quibùs verbis partim Dramatica Pòëtis cū Epica convenit, cujus Actio eft una, tota, magna, vera, verifimilis, illuftris, ac felix: partim ab eadem dìfcrepat; cùm Actio Dramatica poffit effe falfa & vulgaris: fi fcribatur Comœdia; infelix, fi Tragœdia.

3. Dicitur Pôëma Dramaticum *imitari metrō & harmoniâ*: quia inducuntur perfonæ colloquentes inter fe, non foluta, fed vincta oratione; cui cantus in certis quibufdam locis adjicitur.

4, Dicitur *non narrando, sed agendo imitari*: quia nihil ipfe Pòëta exponit, aut commemorat, ùt in Epopœiâ: productis in fcenā perfonis fermonem tribuit, eafq; inter fe agentes, negotiantefq; exhibet.

5 Dicitur *vel excitare ac purgare affectus vel privatæ vitæ exemplum prôponere;* quibûs verbis, tum officium, tum finis pôëmatis illius attinigitur. Excitat enim, ac purgat affectus Tragædia; vitæ privatæ proponit exemplum Comœdia; mores utraque ùt omnis Pòëfis, rectè inftituit.

CAPUT II.
De Materia Pöëmatis Dramatici.

D. *QUænã est materia Poëmatis Dramatici?*
M. Est Actio una, tota, magna, vera, vel falsa, verisimilis, insignis, vel vulgaris, felix, vel infelix.

D. *Quo sensu debet esse una, & tota illa Actio?*

M. Eo sensu, ut nec in plures actiones primarias dividatur; nec suô initiô, medio, ac fine careat, ùt supra docuimus,

D. *Quo sensu debet esse Magna?*

M. Eo sensu, ut eô usq; crescere possit ac debeat: donec tandem pro rerũ natura, quæ aguntur, necessariò, vel commodè mutatio inferatur in Fabula implexa; & in simplici juxta naturalem rerũ exitum finis imponatur, qui supremus est Actionis terminus; qualis sit ille, patebit ex dicendis inferiùs.

D. *Quo modò erit Vera, vel Falsa?*

M. Si verè contigerit, aut non contigerit; quando autem, & quatenus veritas, vel falsitas Actioni Dramaticæ conveniat; dicetur postea, cùm agetur de Tragœdia, & Comœdia (a)

D. *Quo sensu debet esse Verisimilis?*

M. Eo sensu, ut nihil afferatur, quod sit præter naturalem rerum ordinem, spectatis circumstantiis, in quibus dicitur illa actio contigisse.

D. *Quo modò Actio illa insignis erit? vel Vulgaris?*

M. Talis erit vel ratione sui, vel ratione agentium personarum. Quid conveniat Trago-

(a) c. 8. & 12.

gœdiæ, quid Comœdiæ, explicabitur infe- riùs. (a)

D. Quo modò erit Felix; vel infelix illa Actio?

M. Ratione exitûs felicis, vel infelicis solet hic appellari felix, vel infelix Actio; adeoq; felix est, quæ licét multas contineat turbas, fortunato tamen exitu concluditur: & contrà infelix illa est, quæ quàmvis prosperè admodùm in decursu succedat, luctuoso tamen fine terminatur. Quatenus autem Actioni Tragicæ, vel Comicæ congruat felicitas aut infelicitas: suis locis exponetur.

CAPUT III.

De Forma Pöëmatis Dramatici.

D. QUæ est Forma Pöëmatis Dramatici?

M. Est Fabula, sive Compositio Actionis: in qua, ùt in Epica, considerandæ sunt Dotes, Partes, & Dispositio.

D. Quæ sunt dotes Fabulæ Dramaticæ?

M. Prima est Unitas, altera Simplicitas, tertia Magnitudo.

§ I. UNITAS & SIMPLICITAS FABULÆ DRAMATICÆ

D. IN quo posita est Unitas Fabulæ Dramaticæ?

M. In tanta partium omnium, rerumq; diversarum inter se connexione: ut in unum aliquid videantur coalescere.

(a) C. 9.

D. Quo modo simplex esse debet Fabula Dramatica?

M. Geminam tribuit huic voci notionem Philosophus (a) qui Fabulam simplicem modò duplici, modò opponit implexæ. Fabula simplex, quæ duplici opponitur, est ea, in qua oritur unus status eorum, de quibus est Fabula, qui è felicibus infelices, aut contrà ex infelicibus felices existunt. Duplex verò ea est, in qua alii felices, infelices alii evadunt. uti fit in Odyssea, ubi felix Ulysses, Proci infelices: & in Æneide felix Æneas, Turnus infelix efficitur. Atq; hoc sensu simplicem Fabulam esse vult Aristoteles (b) in Dramate; aut saltem longè anteponit duplici; quòd multò magis valeat ad affectuū commotionem. Commoventur enim illi vehementiùs: cùm grandi omnes, nullo exceptô, excipiuntur calamitate in Tragœdia; in Comœdia verò placet magis, si lætus est omnib9 Actoribus, ac fortunatus exitus.

Fabula simplex, quatenus opponitur implexæ; ea est, quæ est una continua sic, ut sine peripetia, id est, sine manifesta in contrarium mutatione, aut agnitione ad finem deducatur. Fabula verò implexa ea est, quæ cum peripetia sive mutatione, aut agnitione, aut utraq; simul ad finem usq; procedit.

D. Da exemplum utriusq; Fabulæ, simplicis, & implexæ.

M. Habes simplicem Fabulam in Ajace So-

(a) c. 9 Poët. 1. (b) cap. 1.

Sophoclis, & Hercule furente Senecæ & a-bi passim multis in locis. Ibi enim nihil a-cidit præter expectationem; v. g. Ajax pl-nus animi, & contemptus impatiens furi-posteaquàm verò ad se rediit, præ pudore bi mortem conscicit: eodem fere modò He-cules se gerit, nisi qnod superstit.

Fabulœ implexæ eximium habes exemp apud Senecam in Oedipo; ubi cùm Oedipu missus Corinthô senex adiisset, ut significa-ret, Regem ipsum à Corinthiis pronuntia esse, atq; hac ratione gratissimum illi nunc-um afferre se existimaret: contrarium effeci Paulatim enim intellexit ille, se & pa-ricidam, & incestis Jocastæ matris implic-tum nuptiis, atq, hinc subitò, & præter o-mnium expectationem factus est infelicissi-mus. Ubi vides mirabilem peripetiam s-mul, & agnitionem. Atq; hæc Fabula, qu implexa dicitur, longè præstat simplici, juxt mentem Philosophi, qui præcipit Fabula Dramaticam esse simplicem: quatenus vid licet illa duplici, non verò quatenus impl-xæ opponitur,

§ II. MAGNITUDO FABULÆ DRAMATICÆ.

D. *Quænam est justa Magnitudo Fabul Dramaticæ?*

M. Quod oculis evenire solet, cùm co pus videmus; idem plané accidit memoria

cè

m dramaticam Fabulam excipimus (a) t enim, quæ vastiora sunt, oculorum conectum sic memoriæ captum, quæ sunt lonra, facilè excedunt: utriusq; verò facultis vim, quæ sunt minutiora, fugiunt. tq; hinc factum est, ut quemadmodùm in nni corpore, sic qualibet in Fabula Dramaca justa quædam debeat esse magnitudo, iam uno quasi intuitu complecti possit autor; ne distracto in plura, aut obruto rerũ ultitudine animô remittant, ac frigeant, ai concitabuntur, affectꝰ. Quæ lex pro Traicis posita, valet etiam pro comicis: ubi er affectuum commotionem privatæ vitæ itè instituendæ ratio quæritur.

D. *Quænam est igitur illa Magnitudo?*

M. Præter assignatam superiùs magnitudiem Actionis, quæ materiæ locũ tenet, dulicem insuper facit illam Philosophus: unã ctionis compositæ, quæ Forma est seu Fabua; alteram, quam vocat quantitatis.

D. *Quænam est magnitudo Actionis compoitæ?*

M. In eo posita est, quæ dicitur Actio prinaria: ut uno Solis ambitu contineatur, (b) id est, ut unum diem naturalem, vel nullô modo, vel parum certè excedat atq; etiam at breviori temporis spatio, puta duabus, vel tribus horis possit definiri; imò eô perfectior, & convenientior erit illa Actio: quo ma-

(a) *Arist.* c. 5. (b) *Arist.* c. 2.

magis accedet ad tempus, quo solet in scena exhiberi. Sed latiùs multò possunt excurrere, quæ adhibentur Episodia, quàmvis & rariora, & breviora esse oportebit, quàm quæ adjiciuntur in Epopœia; ne rerum multitudine, ac varietate animus distrahatur; atq; obruatur, sic in dramate ut ad primariam actionem non satis attendat, minusq; concipiat, qui debent hinc oriri potissimùm affectus, Atq; eo sensu accipienda sunt Philosophi verba: cùm Tragœdiam inter, & Epopœiam id quoq; assignat discriminis; ut certò quodam tempore Tragœdia, nullo definiatur Epopœia.

D. *Quænam est magnitudo Quantitatis?*

M. Quantitas illa posita est in numero versuum: ad ducentos, trecentosvè supra mille, atq; etiam apud Recentiores ad duo milia recensentur; hæc autem lex optima fuerit, ut inter ternas & senas horas exhibeatur Drama: adeo, ut nec breviùs sit, nec longiùs: non breviùs quidem; ne fortè locus non detur concitandis, ùt par est, affectibus; non etiam longius; ne possit usurpari illud Plautinum: *Lumbi sedendo, & oculi spectando dolent.* Jã verò quæ sint partes Fabulæ Dramaticæ, aut quæ illarum dispositio: patebit ex dicendis capite proximè consequenti, & ex capite II.

CA-

CAPUT IV.
De Partibus Pöëmatis Dramatici.

D. *QUæ sunt partes Pöëmatis Dramatici?*

M. Cùm Pöëma Dramaticum ex materia constet, quæ est Actio, quam descripsimus, & forma, quæ est eadem Actio composita, exculta q; de qua modo egimus; hinc factum est, ut modò materiæ, modò formæ, modò utriusq; simul habita ratione, in suas partes variè soleant Auctores illud pöëma distribuere. Sex omninô Dramatis in suas partes reperio divisiones.

D. *Affer, quæso, & explica illas omnes divisiones.*

M. Prima divisio est in *Diverbiũ & Choricum*, quæ omnium maximè generalis est; nã quidquid est in Dramate, ad hæc duo genera revocatur, ut geratur, aut canatur. Diverbium itaq; est ea pars Dramatis, in qua colloquuntur, aguntvé inter se, qui dicuntur Actores. Choricum verò dicitur illa pars in qua iidem Actores, vel alii concinunt aliquid cùm Dramate conexum, de quo postea.

Altera divisio in *Nexum & solutionem* tã late patet, quâm prima: quamvis alio modò Drama partiatur. Nexus in Dramate, ut habet Aristoteles, (a) est totũ id, quôd à principio ad ultimam usq; pertinet partem, ex qua fit mutatio fortunæ; hac autem mutati-

one

(a) *Cap. 16 Pöët.*

one felicitati infelicitas in Tragœdia, & felicitas infelicitati succedit in Comœdia. Solutio verò à mutationis principio ad finem usq; protenditur. Sic in Oedipo Senecæ, quidquid antecedit illum locum, ubi se tandem & patris interfectorem, & matris maritum agnoscit Oedipus, unde summa oritur infelicitas, est in Nexu: reliqua sunt in solutione. Sed de Nexu & Solutione, quantū satis est, dictum superius (a) in Fabula epica.

Tertia divisio (b) fit in *Prologum Episodium, Exodum, & Choricum.* Prologus præcedit primum cantum; diciturq; ea pars continere quasi semina omnium, quæ dicenda sunt in reliquo dramate: adeo, ut Actorū nemo producatur in Scenam, qui non sit cognitus in Prologo, vel de vultu, vel de nomine, vel alio quovis modo. Quod tamen de illis debet intelligi, quorum res hic agitur præcipue; potest enim è domesticis, amicisvè de novo aliquis induci.

Episodium hoc loco juxta Aristotelē continet tres Actus intermedios, adeoq; tam primariam Actionem, quàm secundarias, sive adjectitias comprehendit. Ubi notari velim: & Actionem illam primariam, & secundarias etiam esse Actoris primarii: quàmvis hæ quoq; actiones adjectitiæ possint êsse illorum, qui sunt post primarium Actorem nobiliores, qui vocantur ideo Actores Episodici. E-

(a) *Lib.* 2. *C.* 3. § 2. (b) *Aristot:* c. 1. ¶ 10.

Exodus eſt quintus Actus, ubi Cataſtrophe, de qua mox, ſicuti & de Choro capite proximè conſequenti.

Quarta diviſio fit in *Protaſin, Epitaſin, Cataſtaſin, & Cataſtrophen.*

Protaſis, quæ ſignificat præſtitutionem & prærdinationem, eſt Dramatis initium: in quo proponitur ſumma rei ſine exitûs declaratione, ut animus auditoris ſuſpenſus teneatur; nam ſi præſciretur Fabulæ exitus: non ſic placerent, quæ poſtea dicerentur.

Epitaſis, quæ rei conſtitutionem ſignificat, vel, ut alii interpretantur, exaggerationem eſt ea pars, quæ Protaſin proximè conſequitur, & in qua turbæ excitantur, totaq; rei negotiatio magis ac magis involvitur, diciturq; Latinis nodus erroris.

Cataſtaſis eſt ea pars, in qua continuatur rerum perturbatio: oſtenditur tamẽ quo modô poſſint illæ poſteà explicari: unde à multis Cataſtaſis confunditur cum Epitaſi.

Cataſtrophe, quœ ſubverſionem ſonat, eſt ea pars, in qua totum negotium diſſolvitur: cùm Actor primarius à felicitate tranſit ad infelicitatem, vel contrà. Ad extremum drama, ſi ita fieri poſſit, illa eſt rejicienda: què magis auditoris animus ſuſpendatur, ac delectetur.

Quinta diviſio fit in quinq; Actus, qui ſic appellantur ab actione, cujus ſunt partes; quare tot ſunt illi Actus: quot habet Actio diverſas partes, & præcipuas; quinq; recen-

sentur. Primus argumentum exponit, at non rei exitum; secundus rem propriè deducit in actum, tertius turbas ciet; quartus viam ostendit, quâ res implicitæ dissolvantur; quintus impedita artificiosè expedit. Quare nec plures, nec pauciores esse jubet Horatius,

Nevè minor, nec sit quinto productior actu
Fabula, quæ posci vult, & spectata reponi.

D. *Estnè semper eadem Actuum magnitudo?*

M. Augetur illa, vel minuitur pro ratione rerum, quæ tractantur, quæ possunt esse magis minusvè graves, populoq; jucundæ. Jam verò Actus in varias Scenas distribuuntur.

D. *Quid vocas Scenam in Actu?*

M. Scena dicitur pars Actûs, in qua una, vel plures personæ colloquuntur: designatur autem personarũ vel adventu, vel interventu vel abitu.

D. *Quot sunt Scenæ in uno Actu?*

M. Plures sunt pro ratione rerũ, quæ possunt esse graviores, vel jucundiores: pauciores olim adhibebantur: jam ad tredecim, & ampliùs numerantur,

D. *Quot sunt Actores in Dramate?*

M. Plures esse quàm quatuordecim, vetant Artis Magistri: qui si prodeant simul in Scenam, tres tantùm, aut quatuor ad summum loqui permittuntur. Ita præcipit Horatius-

Nec quarta loqui persona laboret.

Sexta divisio (a) fit in *Fabulam Mores*, *Sen-*

(a) Arist: c. 4.

Sententiā, Dictionem, Melodiam, & Apparatū. Fabula, quam diximus esse constitutionem rerum, & actionum compositam, instar animæ obtinet in dramate: & continet actiones mores, affectus, peripetias, agnitiones. ac reliqua, quœ vocantur Fabulæ ornamenta: quare non tam pars Dramatis, quàm ipsum Drama debet appellari.

D. Quo modò itaq; Mores, Sententia, & Dictio cum Fabula dicuntur Drama ex æquo partiri?

M. Quia inter Fabulæ partes sic eminet: ut Drama partiri cum ipsa dicantur ab Aristotele.

D. Quid hic intelligis per Mores, Sententiam & Dictionem?

M. Morum nomine docuimus intelligi indolem & ingenium cujusq; diximusq; requiri bonos, convenientes, & æquabilis tenoris. Sententia significat sensus, qui genuini Morū partus esse solent, ac proinde debent esse illis imprimis accomodati. Dictio est dicendi ratio, quæ Dramati conveniat: de qua in Tragœdia & Comœdia.

D. Quó sensu Melodia, & Apparatus dicuntur esse partes Dramatis?

M. Quia quamvis extra Drama esse censeantur: ad ejus tamen splendorem cum conferant plurimum (sicut ad commotionē affectuum) duæ quoq; Dramatis partes vocantur à Philosopho (a) Quare de aliis cùm

(a) Cap. 4.

egerimus superiùs: de his quoq; modò agendum est.

CAPUT V.

De Choro in Dramate.

D. *QUid est Chorus in Dramate?*

M. Est pars Fabulæ, quæ sequitur, vel etiam præcedit Actum cum concentu. Dicitur 1. pars Fabulæ eo sensu, quò dictum est jam in fine proximè superioris capitis 2. Sequi Actum, aut etiam præcedere: quòd Actui soleat postponi. raro præponi. 3. Cùm concentu, quòd, qui chorum agunt, concinere soleant, atq; etiam aliquando loquantur.

D. *Quid canitur à Choro?*

M. Non canitur quidlibet, sed aliquid cũ Fabula conjunctum. & affine argumẽto, quod tractatur. Nam vel ferebant judicium de iis, quæ agerentur in Fabula: vel favebant bonis & lugentibus: vel monebant iram esse frenandam, insanosq̃, motus côercendos: vel lugebant cum miseris, vel superos deprecabantur. Chori officia expressit Horatius his versibûs:

Actoris partes Chorus, officiumq; virile
Defendat: non quid medios intercinat Actus,
Quod non proposito conducat: & hæreat aptè.
Ille bonis faveatq; & consilietur amicis,
Et regat iratos, & amet peccare timentes.
Ille dapes laudet mensæ brevis, ille salubrem

Ju-

Justitiam, legesq; & apertis otia portis.
Ille tegat commissa, Deosq; precetur & oret
Ut redeat miseris, obeat fortuna superbis.

CAPUT VI.
De Scenico Apparatu.

D. *Quid est Aparatus Dramatis?*

M. In Fabulæ partibus reponitur â Philosopho Apparatus ille, qui rectè dici potest ornatus ille omnis, quò & Scena, & Personæ instruuntur ad exhibendam ex arte Fabulam.

D. *Qualis debet esse Scenæ ornatus?*

M. Per Scenam hic intelligitur locus, ubi exhibentur Dramata: de quo difficile est aliquid præcipere, ob multiplicem Dramatum varietatem. Agebantur ludi scenici in theatro, quod in modum hemicycli erat: in eo tria spectabantur maximè: Scena, Orchestra, Proscenium. Scena est frons theatri ab uno cornu ad alterum cum coopertura. Orchestra locus est, in quo spectatores Drama intuebantur. Proscenium item locus ante Scenam porrectus, in quem Actores dicturi prodibant Scena itaq; altior erat pulpitô, pulpitũ prosceniô proscenium Orchestrâ.

D. *Qualis debet esse Personarum ornatus?*

M. A diverso vestium genere diversas quoq; sortiebantur appellationes Dramata, sive Fabulæ: palliatæ vocabantur Græcorũ Fabulæ; quôd palliô Græci Actores uterentur; Latinorum togatæ; quòd togas illi adhiberent

dicebantur item apud eosdem Latinos prætextæ Fabulæ, quæ Regũ, Principum, & Virorum illustrium actiones imitabantur; quòd personarũ istiusmodi esset prætexta. Togatæ tantùm vocabantur, quæ actiones privatorum hominum exhibebant; quia toga erat vestis popularis juxta illud Horatii: *vel qui prætextas, vel qui docuêre togatas.* De vestium forma, ornatuq; in Dramate nihil certi jam potest afferri; quòd varientur vestes pro diversitate regionum, ac personarum, quæ in Scenam inducuntur.

Postquâm ea protulimus, quæ ad Drama spectant universè: nunc de Tragœdia & Comœdia, quæ sunt ejus partes, videamus.

CAPUT VII.

Definitio Tragœdiæ.

D. *Quid est Tragœdia?*

M. 1. Secundùm vim vocis Tragœdia est cantus ob hircũ: deducitur enim à vocabulis *Trœgos Hircus ódy cantus*; quòd Tragœdia prius fieret cantando in honorem Bacchi, cui hircus vinearum hostis mactabatur; sive quòd hircus præmium esset certantibus, juxta illud Horatii;

Carmine, qui tragico vilem certavit ob hircum.

Deducitur etiam Tragœdiæ vox, juxta alios, à nomine *Trox Fæx:* quia ora fæcibus perlinebant Actores ante usum perso-

na-

narum ab Æschylo repertum, juxta hæc Horatii carmina:

Ignotum Tragicæ genus invenisse camœnæ
Dicitur: & plaustris vexisse Poëmata Thespis,
Quæ canerent, agerentvé perunčti fœcibus ora.

2. Definitur (a) Tragœdia: *Imitatio Actionis unius, totius; veræ, verisimilis, & insignis: quæ metrô, & harmoniâ, non narrando, sed agendo, misericordiam ciet, ac terrorem; ut affectuum expiationem, seu purgationem inducat.*

D. *Explica, quæso, singulas definitionis partes.*

M. 1. Dicitur *Imitatio Actionis*, quia Poësis maximè Dramatica, Actiones humanas imitatur: ût diximus superiùs,

2. Dicitur *Actionis unius, totius, veræ, verisimilis, insignis:* quibûs verbis notatur materia Tragœdiæ, qua partim convenit cum Epopœia, & Comœdia, partim ab iisdem discrepat. Nam materia Epopœiæ est Actio, quæ habet quidem omnes illas dotes, sed debet insuper felici exitu terminari: quod in Tragœdiam non cadit, quæ sæpius infelicem, rarò admodù felicem habet exitum. Comœdiæ verò Actio vulgaris est, & obscura,

3. Dicitur *Metro, & harmonia perfici Tragœdia:* quô sermonem non qualemcumq; sed metro adstrictum, ût alia Poëseos genera,

(a) *Arist: Cap. 4.*

requirat; item & harmoniam. seu cantū, qui ad affectuum commotionem faciat imprimis.

4. Dicitur *non narrando, sed agendo* exhiberi Tregœdia: quia, cùm sit pöëma dramaticum, tota debet esse in Actione: quò pacto ab Epopœia discrepat, quæ partim in rerū narratione, partim in actione sita est: Pöëta modô narrante per se, modò alios narrantes, agentesvè inducente,

5. Dicitur *excitare misericordiam & terrorem, ut affectuum expiationem purgationemq; inducat;* quibùs verbis Tragœdiæ finis attingitur: de quo postea pluribùs.

CAPUT VIII.
De Materia Tragœdiæ.

D. *Quæ est Materia Tragœdiæ?*

M. *Est Actio una, tota, vera, verisimilis insignis, & infelix.* (a)

D. *Quo sensu ActioTragœdiæ debet esse una?*

M. Eo sensu 1. ut sit quædam Actio primaria, quæ in plures alias dividi non possit. 2. ut omnia, quæ sunt illius Actionis primariæ, in uno eodemq; loco facta esse videantur; in eodem cubiculo *v. g.* in eadem domo, in eadem urbe, in iisdem castris: unde Teagœdiæ apponi solet; Scena est Romæ, vel Corinthi, vel Athenis, vel alibi, ubi res gesta est. Sed quo modò Actio debeat esse una & tota; diximus aliàs. (b)

D.

(a) *Arist. c. 5.* (b) *Lib. 2. § 2. & 3.*

D. Quo modo debet esse Vera & Verisimilis Actio Tragœdiæ?

M. Eo sensu, ut verè contigerit Actio primaria: alioqui non multùm moveret Tragœdia: si falsa esse crederentur, quæ referrentur in scena: crederentur autem esse falsa, si talia essent; quia sunt Actionis insignis, quæ non solet ignorari. Non ita dicendum de Episodiis, quæ, cùm sint actiones adjectitiæ, per se sæpe non adeò spectabiles, nihil opus est esse vera.

D. Possuntnè esse falsa Actionis primariæ, quæ dicuntur Adjuncta?

M. Duplex genus est hujusmodi Adjunctorum. Primum est eorum, quæ sunt per se spectatissima: atq; illa tam vera esse debent, quàm ipsa Actio, cujus Adjuncta sunt; non licet *v. g.* fingere à patre filium, vel à filio matrem fuisse interfectam: nisi fide historiæ id constet; pro falso enim habetur, quod istiusmodi est, nisi consignetur Historiæ monumentis, quæ non debuit illud omittere. Alterum genus est eorum, quæ sunt minùs spectabilia, adeoq; non solent, aut certè non debent necessariò in Historia notari: quæ si verosimilia sint, facilè vera esse credentur. Peccabit itaq; contra hanc præceptionē, qui Cæsarem naturali morte, non violenta extinctum induxerit; non peccabit, qui eundē singulos interfectores alloquentem exhibuerit; quòd primum, non item alterum Historia notare debuerit, Quâ ratione debeat esse

Verisimilis Actio Tragoediæ, satis indicatũ est superiùs cap. 3. in materia Dramatis universè spectata.

D. Quó sensu Insignis erit illa Actio?

M. Insignis erit non ratione tantùm personarum, quæ inducuntur; sed etiam, & quidem præcipuè, ratione sui. Nimirum id requirit propositus Tragoediæ finis: cùm meliùs multo cieantur affectus, purgenturque quando illustriores inducuntur personæ, quæ à summa felicitate ad infelicitatẽ maximam deveniunt, ùt inferiùs (a) docebitur. Insignem certè notamq; vult esse Horatius hanc Actionem:

Rectius Ilia cum Carmen deducit in Actus,
Quam si proferres ignota, indictaq; primus.

Quamquam & suus sit in Tragoedia, ut in Epopoeia, locus personis ignobilioribus, seu iis, quæ Actores Episodici appellantur.

D. Quo sensu debet esse Actio Tragœdiæ infelix?

M. Eô sensu 1. ut sit Actio illa plena luctûs, & terroris. 2. Ut infelici plerumq; terminetur exitu: quia misericordiam & terrorem debet concitare; ut animi affectus ex fine suo purget.

D. Quo modò delectabit, quæ plena luctûs erit Tragœdia?

M. Non quidem res ipsæ tragicæ voluptatem afferent, ùt notavit Aristoteles: (b) sed excellens illarum delectabit imitatio. Nam

(a) *Cap.* 10. (b) *Poët: c.* 2.

Nam eorũ, quæ vel fugimus, vel detestamur, imagines, ùt ferarum formas, & cadaverum affabre factas non sine lætitia intuemur: quòd insitum sit à natura hominibus imitari, ùt idem observavit Philosophus. Adde quòd tantæ calamitatis expertes nos esse, ac doceri, quæ cavere oporteat, non mediocriter gaudeamus.

D. Numquid licet aliquando felici exitu claudere Tragœdiam?

M. Quamvis latiùs sit exitum Tragœdiæ esse terribilem, & inexpectata felicis fortunæ in luctuosam mutatione stupendum; volũt aliqui tamen licere ab ea, lege deflectere in gratiam auditorum, qui domum redire malint læti, quàm tristes; adeoq; indigniùs non habitum *v. g.* primarium Actorem expedire se posse é magna, quam incurreret, calamitate; atq; id unum inquiri contendunt: ut luctuosa sit tota Tragœdiæ facies, ad illius finem obtinendum.

CAPUT IV,

De Forma Tragœdiæ.

D. Quænam est Forma Tragœdiæ?

M. Est Fabula, sive compositio Actionis Tragicæ.

D. Qualis debet esse illa Fabula sivè Compositio?

M. Debet esse una, simplex, justæ cujuidã magnitudinis, in suas partes ritè distributa, & variis Fabulæ ornamentis conspicua:

quæ

quæ dotes explicatæ sunt superiùs; cùm egimus universè de Forma Dramatis.

D. *Quid speciatim præcipitur circa Fabulā Tragicam?*

M. Ut Fabula illa sit implexa, id est, ut annexam habeat peripetiam, vel agnitionem, vel utramq; simul; atq; etiam vult talem esse Philosophus, (a) ut ex peripetia & agnitione oriatur maxima affectuum perturbatio; unde tres Tabulæ illius partes designavit, peripetiam, agnitionem, & perturbationem.

D. *Qualia debent esse ornamenta Fabulæ Tragicæ?*

M. 1. Peripetiæ, & Agnitiones, ût diximus sunt adhibendæ concitandis affectibus cùm primis idoneæ. 2. Inferenda Episodia pauciora, & breviora ut suprà monuimus. 3. Machinæ usurpandæ, modò non in solutione Fabulæ; sed in nexu, ùt docuimus, 4. Circa mores præcipitur non tantùm ut boni sint, convenientes, & æquabilis tenoris: sed etiam graviores; severioresq; pro rerum, quæ inducuntur, natura. Unde matronæ gravi confertur Tragœdia apud Horatium,

Effutire leves indigno Tragœdia versus,
Uti festis matrona moveri jussa diebus.
Intererit satyris paulùm pudibunda protervis.

De eadem sic habet Ovidius. (b)
Omne genus scripti gravitateTragœdia vincit.

5.

(a) Arist. c. 11. (b) 2. Trist. l. 1. c. 9.

5. Aspergendæ Sententiæ, quæ graves personas deceant: qua cautione, superiùs tradidimus. 6. Dictio tam gravis esse debet, quàm res ipsæ, quæ tractantur; versus jambicus trimeter usurpandus, quem vocat post Aristotelem Horatius *alternis aptum sermonibus*: quòd ille numerus familiaris sit, & in omnē facilè sermonem incurrat. Demitit tamen se decenter Tragœdia, uti se attollit Comœdia: ùt idem observavit Horatius:

Interdum tamen & vocem Comœdia tollit.
Iratusq; Chremes tumido delitigat ore;
Et Tragicus plerumq; dolet sermone pedestri.

CAPUT X.

De Fine Tragœdiæ

D. *Quis est Finis Tragœdiæ?*

M. Finis Tragœdiæ est concitare quosdam animi affectus ad reliquos omnes purgandos. Hanc affectuum expiationem, purgationemq; quam vocat, Tragœdiæ. ùt finem, indicit Aristoteles: cui consentiunt alii, qui ea de re scripsêre Authores. Atq; hic finis tam accuratè, quam dilucidè breviterq; dicutiendus est: cùm exquisitus ab eo, tum argumentorum, tum personarum, qui solet hic præcipi, delectus, atq; adeo optima pendeat Fabulæ Tragicæ constitutio. Quare disquirendum 1, Qui affectus in Tragœdia 2. A quibus: 3. Quo modò debent concitari.

§

§ I. QUI AFFECTUS CONCITENTUR IN TRAGOEDIA.

D. *Qui affectus concitantur in Tragœdia?*
M. Misericordia & Terror, quorum operâ purgantur omnes alii Affectꝰ; Unde scena appellata est quædam quasi palæstra humanorum affectuum, ubi præparantur illi, & perficiuntur.

D. *Quo modò purgant alios Affectus Misericordia, & Terror?*

M. Misericordiâ tangimur, cùm videmꝰ aliquem grandi aliqua calamitate pressum, præsertim immerentem: timemusq; ne quid simile nobis contingat, quod alteri nobis quodammodò æquali accidit; & sic misericordia parit timorem, cautumq; præstat, quem afficit; ne gerat aliquid, unde tanta sibi miseria proveniat. Jtem ad objectam gravis infortunii speciem terror incussus, ejusmodi vitandi mali desiderium injicit: quô desiderlô efficitur, ut affectibus moderemur, qui sunt veræ omnium germanæq; causæ nostrarum calamitatum.

§ II. A QUIBUS CONCITENTUR AFFECUS IN TARGOEDIA.

D. *Quinam debent concitare Misericordiam, & Terrorem in Tragœdia?*
M. Multò meliùs Actores, qui neq; improbi, neq; admodùm probi sunt, sed inter illos medii, & qui cum amicis rem habebunt, aut

con-

consangvineis, illos affectus commovebunt.

D. Quare minùs commovebunt, qui sunt improbi?

M. Quia ùt improborũ felicitas indignationem parit; sic non parit infelicitas misericordiam, aut terrorem; non misericordiam; quia dignum existimat quisq; improbum calamitate, quâ premitur; non terrorẽ: quia nemo sibi eventurum putat, quod improbi culpà factum esse videt; terreatur esto, qui scelestum affligi scelestus aspicit: sed vulgò non sunt aut censentur improbi, qui adsunt spectatores, adeoq; non est existimandũ improbi calamitate illos esse perterrendos.

D. Non poterunt igitur improbi in scenam produci?

M. Poterunt utiq; ùt jam præmonuimus, sed ea adhibitâ cautione: ut: si minùs misericordiam, terrorem saltem vel probis spectatoribus incutiant, quod sanè fiet, si non tam ex culpa, quàm ex errore humano lapsi videantur.

D. Quare minùs apti sunt movendæ commiserationi, incutiendoq; terrori, qui sunt maximè probi?

M. Quia qui probus est imprimis, cùm sit infelix, non parit misericordiam: cùm solam pariat indignationem, eamq; maximam, si abominando facinore tollatur è vivis; non terrorem: quia; ùt tradit Aristoteles, nemo sibi propter probitatem idem eventurum esse putat, cujus præmium est felicitas.

D.

D. *Non licebit ergo probos in Scenam producere?*

M. Constat Christianos Martyres datos esse aliquando feliciter in theatrum, uti & viros alios probos, qui semel aut amore ducti impotentius, aut irâ abrepti vehementiùs, caeco quodam impetu mortem aliis intulerunt. Quare lex illa, quae improbos, probosvè arcet à theatro, pro optima Tragoediae forma posita est: nec quidquam aliud voluit Philosophus, cùm sic praecepit, quàm quid sit ea in re praestantissimum, indicare.

D. *Quem facis Actorem medium probum inter & improbum?*

M. Is est, juxta eundem Philosophum, qui nec virtute, nec vitiô admodũm excellit, qualẽ Oedipum fuisse accipimus: cujus neq; magnae virtutes, neq; summa vitia commemorantur, quae abripere in contrarium affectus auditoris solent.

2. Qui peccat imprudens, ac proinde nec viri boni nomen meretur, quia illius officium est transgressus: nec contrà improbi, quia inconsultò peccat. Sic idem Oedipus, cùm parricidium summum esse crimen non ignoraret: Lajum tamen miser per ignorantiã peremit. Debet etiam summa ille dignitate praecellere: ut hac ratione major calamitas terrorem simul, & commiserationem augeat.

D. *Quare amicos inter, & consanguineos res geri debet in Tragoedia?*

M. Quia 1. si inimicus inimicum occidat nul-

nulla excitabitur commiseratio; nisi quatenus factum ipsum communi humanitatis recordatione commovet; atq; etiam facilè ferent homines in alio, quòd essent ipsi quoq; facturi. 2. Si nec amicus, nec inimicus alteri mortem inferat, sed ignotus ignoto, cùm hoc agat sine affectu: nec ipse movebit affectus. 3. Si nec affinitate, aut sangvine conjunctus occidat, non adeo commovebit. Quare præstat, ut inter amicos, & cognatos res geratur; ut si frater fratrem, parens filiũ, filius parentem aut occidat, aut invadat. Ab amicis, enim ista cum fiunt: movebunt commiserationem: à consangvineis; atrocia etiã videbuntur: ùt cùm Clytemnestram Orestes, Eriphylem tollit Alcmæon.

§ III. QUO MODO CONCITENTUR AFFECTUS IN TRAGOEDIA.

D. *Quo modò concitantur Affectus in Tragœdia?*

M. In hoc variant Tragœdi, (a) apud quos vel committit Actor facinus, vel non committit; iterum vel committit ignarus rei vel conscius; itêm sic committit: ut factum vel post. vel ante agnoscat. Item ante agnoscit, ut animum mutet, prinsquàm id conficiat, aut pœnitentiam agat.

Atq; his variis modis concitandorũ affectuum ortæ sunt variæ species Tragœdiarum; quatuor celebrantur imprimis 1. est quando

a.

(a) *Arist.* C. 11.

agnoſcitur qui occiditur; ùt cum Medea liberos occidit. 2. quando agnoſcitur poſt mortem, qui occiſus eſt: ùt cùm Oedipus Lajum ſua manu peremptũ audit, 3. quando agnoſcitur eô tantùm momento, quô perire debet, & periculo eripuit, ùt cum Iphigenia agnitũ Oreſtem morti ſubducit. 4. quando agnoſcitur, qui periturus eſt, & ad mortem quæritur; nihil tamen conficitur: ùt cùm Æmon apud Sophoclem ſtricto enſe parentem inſequitur, neq; tamen quidquam agit.

D. Licetnè oculis objicere atrociora ſpectacula, quibus ſangvis effunditur, & horror animis incutitur?

M. Non licet: neq; enim debent induci in theatrum aut incredibilia quædam, ùt ſunt metamorphosês: aut fœda aſpectu, aut viſu atrocia juxta illud Horatii:

Nec pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palàm coquat exta nefarius Atreus:
Aut in avem Progne mutetur, Cadmus in angvem.
Quodcumq; oſtendis Mihi ſic, incredulus odi.

D. Qui referri poterunt, quæ oculis non licebit ſubjicere?

M. 1. Prænunciabuntur gerenda vel ab eo qui facinus patraturus eſt, vel ab aliquo alio 2. poſtquam geſta fuerint: narrabuntur, quòd Nunciorum munus eſſe ſolet: ſic præceperat Horatius:

. . . . . . *Non tamen intus.*

Di-

Digna geri, promes in Scenam, multaq; tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens

D. An non licebit aliquid ob oculos ponere, quod speciem aliquam habeat crudelitatis?

M. Licebit vincula, ipsumq; demortui Principis cadaver deferre in mediũ, ad commovendum auditorem; item verbera, aliaque sævitiæ instrumenta licebit coram exhibere: at non percutere, aut perimere, nisi post Scenam id fieri simuletur.

CAPUT XI.

Præceptorũ usus in scribenda Tragœdia.

D. TRaditas hactenùs de Tragœdia præceptiones, quæso te, ad usum ut revoces: & scribendæ Tragœdiæ unum aliquod Paradigma proponas.

M. Si velis ex arte Tragœdiam scribere: nudam primùm ac sine ullo ornamento delineabis Actionem, quæ est materia Tragœdiæ; deinde ad Fabulã, quã voles inducere, attẽdes videbisq; sitnè simplex, an implexa, si implexa an peripetiã simul, & agnitionẽ & qualem utramq; admittat; & cũ superioribus an benè cohæreat; an terror ex rebus oriatur, ac commiseratio, aut quomodò possint aliunde commoveri; cũ personas conquires, earũ ipse habitus, affectusq; animô indues. Episodia postmodùm excogitabis. Postquàm sic fuerit constituta Fabula: quid in Nexu, quid in Solutione inducere necesse sit, examinabis; nam in Nexu, non in solutione debent esse e-

pi-

pisolia: neq; etiam prolixa illa, aut otiosa, sed brevia, & cũ Actione primaria ritè connexa. Si simplex fuerit Fabula, curabis artificio eam desinat: sin implexa, agnitionem ut habeat, & peripetiam elegantem, & quæ tragices affectus, seu perturbationes ipsa per se excitare possit.

D, Profer, quæso, exemplum tum simplicis, tum implexæ Fabulæ:

M. Fabulæ simplicis exemplum sit Troadum Tragœdia apud Senecam, quæ sic habet. Græci, expugnatâ Trojâ, Calchante consulunt, quo pacto salvi domum pervenire, ac faventes sibi Deos redituri habere possint. Calchas Polyxenam, & Astyanacta necandos esse pronuntiat: atq; id conficitur. Reliqua sunt episodia, aptè illi Fabulæ intexta; sic Episodium est Agamemnonis cũ Pyrrho colloquium, quod ex Calchantis de mactanda Polyxena consilio nascitur; item episodium est tota illa scena, in qua ab Ulysse quæritur Astyanax, ac tandem invenitur: quod pariter è consilio de præcipitando Astyanacte oritur.

Fabulæ implexæ exemplũ esto Oedipi Tragœdia apud eundem Senecã Oedipo disquirens, qui Laii interfector: se & illius filium, & interfectorem, atq; etiam Jocastæ Matris suæ maritum esse agnoscit; quare effossis sibi præ pudore, & irâ oculis abit in exilium, & Jocasta se gladiô confodit. Hæc est Actio prima ia; ad quam non spectat necessariò Oedipi in prologo de pestilentia sermo: quamvis

cum

cum eadem apte cohæreat. Item ejuſdem Oedipi cum Creonte, & Tireſia colloquium, tũ prolixa illa inferorũ deſcriptio, umbrarumque evocatio ſunt Epiſodia: niſi forte cum nominatim de Laji cæde agitur: Oedipi autem, & Senis, & Phorbantis ex parte colloquium ad mutationem paulatim deducunt: ad Nexum tamen referri poſſunt: reliqua ſunt in ſolutione, ubi eſt peripetia, & agnitio mirabilis.

CAPUT XII.

De Comœdia.

D. *QUid eſt Comœdia?*

M. Comœdia ſecundùm vim vocis eſt paganus cantus: *Comy* enim Græcè, ſignificat *pagum*, Latini, & *ody cantum* ſic appellata; quòd in pagis habuerit originẽ; vel ut alii volunt, à Como hilaritatis, ac temulentiæ Deo dicta eſt Comœdia, quaſi *Comedion* ſit, *canere Como digna.*

D. *Quo modo definitur Comœdia?*

M. Definitur: *Imitatio Dramatica Actionis unius, totius, civilis, aut privatæ. & vulgaris, ſtylo populari exhibita, & læto ſemper exitu terminata ad proponendum vitæ privatæ exemplum.* Atq; hæc definitio, Comœdiæ materiam, formam, & finem attingit; de quibus breviter admodùm agendum eſt: cùm ſatis ea ſint expoſita in Materia, Forma, & Fine pôematis dramatici, universè ſpectati, & alibi paſſim pluribus in locis.

D.

D. Quid habes circa materiam Comœdiæ?

M. Est actio, cujus jam recensitæ sunt in definitione, & superius explicatæ in materia dramatis variæ affectiones Veritatem, vel falsitatem admittit illa; quia privati hominis est actio, obscura per se, & ignota; neq; imitatur res illustres, & terribiles, aut admirabiles, sed civiles & privatas; ùt avaritiam senum, fraudes servorum, & similes: quæ alios sollicitudine, lætitiâ alios impleant: quare debet esse insuper jocularis, ut delectet, & ea vitia exagitare, quæ risũ potius, quàm misericordiam moveant.

D. Quid præcipis circa Formam Comœdiæ?

M. Præterea, quæ dicta sunt in Forma pòëmatis dramatici, curandum est: ut intexantur, 1. quædam peripetiæ, non quæ magnos, ac vehementes, sed remissiores, leniores q; cieant animorum motus. 2. Agnitiones, non eæ, unde oriantur maximæ perturbationes, sed quæ levioribꝰ de causis ortæ, non admodùm moveant: ut in Plautinis Comœdiis, quæ fit è crepundiis, nonnunquam cistulis, aut annulis, agnitio, 3. Episodia brevia & apta. 4. Mores solutiores & jocis, salibusq; conditi: in quibus magno opus est delectu: videndumq; nè sint frigidi, multò minꝰ obscœni: quòd jure in Plauto reprehendit Horatius:

At nostri proavi Plautinos & numeros &
Laudavêre sales nimium patienter utrumq;
Ne dicam stultè mirati; si modò ego, & vos

Sci-

Scimus inurbanum lepido se pônere dicto.
5. Sententiæ rariores, ac vix aliæ, quàm pertinentes ad vitam quotidianam & in frequentiori usu positæ, ut sunt trita, ac vulgaria Proverbia. 6. Dictio apta rebus, adeoq; non grandis, ùt in Tragœdia; sed contrà humilis, suavis, & mediocri ornatu contenta: quàmvis possit aliquandò altiùs assurgere: cùm graviores affectus sunt exprimendi, ùt ait Horatius:
Interdum tamen & vocem Comœdia tollit,
Iratusq; Chremes tumido delitigat ore.
Adeoq; metrum optimum erit, quod proximè accedit ad solutam orationem.
D. Quid statuis circa Finem Comœdiæ?
M. Vult Philosophus, Comœdiæ esse ex inimicis amicos efficere; quod universè dictum esse oportet: ut cùm pater filio reconcilietur, aut cùm fraude aliqua, vel casu ex ipsa Actionis natura exorto à se invicem disjuncti duo homines mutuò in gratiam redeunt. Sed istud est officium Comœdiæ potiùs quã Finis, qui in eo positus est, ut vitæ privatæ exemplum proponatur; ut inde mores quisq; suos corrigat.
Ex dictis colliges, à Tragœdia potissimũ differre Comœdiam, a Materia; Tragœdia res grandiores, Comœdia tractat humiliores, 2. Personis; in Tragœdia nobiles sunt in Comœdia humiles, & obscuræ. 3. Dictione; grandior est in Tragœdia, vulgaris in Comœdia. 4. Exitus; funestus esse solet in Tragœdia in Comœdia felix est atq; hilaris. *D.*

D. Quid si personæ illustres inducantur in Scenam, quæ Fabulam Comicam peragant?

M. Non erit hæc Tragœdia, aut Comœdia, sed tertium Dramatis genus, ortum ex utraq; quòd appellabitur Tragicocomœdia, cujus finis est semper lætus; personæ partim illustres, partim vulgares; res modò ludicræ, modò tristes. Amphitruonem vocat Tragicocomœdiam Plautus, ubi sic loquitur in Prologo Mercurius:

Faciam ut commixta sit Tragicocomœdia.
Nam me perpetuò facere, ut sit Comœdia,
Reges quo veniant, & Dii, non par arbitror.
Quid igitur? quoniam hic servus quoq; partes habet:
Faciam proinde, ùt dixi, Tragicocomediam.

INSTITUTIONUM

POETICARUM

LIBER IV.

De Reliquis Pöëmatis.

M. POst Epicam, & Dramaticam Pöësin celebrantur multa minora pöëmata; quorum Alia sic à se invicem differunt, ut singula singulis, easq; maximè diversas constituant species, ùt Elegia, Epigram-

gramma, Satyra, Ode, &c. alia verò cùm sint ùt plurimũ in genere heroico: majorem habent inter se conjunctioem, ac velut affinitatem: quamquam ad Oden quoq; referri possint, cùm commodè canantur ad Lyram; sunt hæc: Epithalamia, Genethliaca, Epicedia, Epinicia, Soterica, Propemptica, Parænetica: &c. de quibus omnibus breviter modò, pro dicendi instituto, disputabimus.

CAPUT PRIMUM
De Elegia.

D. *QUid est Elegia?*

M. Elegia propriè est *funebris cantus*, à flebili lugentium sono sic dicta, qui crebro, èè legusin ingeminant.

Quæ est materiæ Elegiæ?

M. Est propriè res funebris, & tristis, unde Ovidius in mortem Tibulli canit:

Flebilis indignos Elegieia solve capillos:
Ah! nimis ex verò nunc tibi nomen erit:

Et 5. Tristium:

Flebilis ùt noster status est, ita flebile carmen.

Factum est tamen deinde, ùt non tantùm res funebres, ac tristes; sed res quoq; lætæ, amores, vota, preces, gratulationes, & convitia elegiaco carmine scriberentur; ùt videre est apud ipsum Ovidium. De materia primisq; Elegiæ Authoribus sic statuit Horatius.

Versib9 impariter junctis querimonia primũ,

Pòst etiam inclusa est voti sententia compos.
Quis tamen exiguos Elegos emiserit Author?
Grammatici certant, & adhuc sub judice lis est.

D. *Quæ est Forma Elegiæ?*

M. Forma Elegiæ, est ipsius constitutio, & compositio, seu quædam eorum, quæ canuntur elegiacè, dispositio; de qua sic præcipi potest, ut pòema illud tersum sit: lene, perspicuum, dictio mollis, & æquabilis, morata, tenera, affectibûs plena, & delicata quadam svavitate condita. Quamquam pro ratione rerum, quæ celebrantur, magnificè etiã procedat Elegia: ùt quæ apud Propertium scripta est in Actiacam victoriam, & alibi passim apud Authores probatissimos.

CAPUT II.

De Epigrammate.

D. *QUid est Epigramma?*

M. Si vocis etymon attendas, est inscriptio quævis: *Epigraphein* enim Græcè est, *inscribere* latinè. Si definitionem quæras, dicitur breve pòema cum simplici cujuspiam rei, vel personæ, vel facti indicatione, aut aliquid ex propositis deducens.

D. *Quotuplicis generis est Epigramma?*

M. Duplicis, ùt indicat definitio; aliud enim simplex est, quod simplici rei, personæ, aut facti indicatione continetur: ùt sunt inscriptiones denariorum, & statuarum, ùt ista clypei:

Æne-

Æneas hæc de Danais victoribus arma.

Alterũ compositũ dicitur, quod in ratione ducenda colligendaq; & quasi in argumentatione positum est.

D. Quæ est materia Epigrammatis?

M. Sunt res universæ, personæ, facta, quæ exornari, reprehẽdi, fieri, probarive possunt.

D. Quæ est ejus Forma?

M. Est ipsa ratio tractandi Epigrammatis, quod solet scribi carmine vel hexametro; vel elegiaco, vel phaleucio, vel jambico.

D. Quis est Finis?

M. Est communis omni Pöësi, delectare docendo, seu laudet, seu vituperet Pöëta, qui ab hoc fine non debet recedere.

D. Quot sunt Epigrammatis dotes?

M. Tres numeranrur præcipuæ, Brevitas, Perspicuitas, & Acumen.

CAPUT III.

De Satyra.

D. *Quid est Satyra?*

M. Satyra videtur nomen ducere à Satyris, Diis petulcis, lascivis, & dicacibꝯ: qui inter Actus Tragœdiarum, ac postea Comœdiarum inducti in theatrum, non tantùm sermone parùm verecundô, liberô, aculeatô, vultu ac corpore risum movebant; verùm etiam cives improbos nominatim carpebant; unde Satyra ab aliquibus ad pôëma dramaticum revocatur. Videtur etiam dicta Satyra; quasi Satura; quôd varium complectantur argumenti genus. Quare definitur Satyra: *Pöëma,*

ema jocosum, liberum, & aculeatum, ad reprehendendos, corrigendosque mores corruptos.

D. Quæ est materia Satyræ?

M. Dici potest turpitudo risu digna, vel odiô; exagitant enim Satyrici Poëtæ, Inertes, Parasitos, Deformes, Loquaces, Ingratos, Ambitiosos: Prodigos, Avaros, &c. Materiã Satyræ his duobûs versibûs definivit Juvenalis:

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus, nostri farrago libelli.

D. Quæ est Forma Satyræ?

M. Est ipsius constitutio, & compositio, in qua illinendæ sunt quibusdam svavitatibus objurgationes, ut æquiore animo excipiantur; adeoq; versutum, sagax callidum, disertum, acutum ingenium requiritur. Amat Satyra crebras sententias, acutas & acres, puritatẽ, & elegantiam in verbis, remissos; mollioresq; numeros, dictionem submissam; quotidianæ locutioni similem: unde Horatius, qui in Odis usq; adeo numero studuit, ut idcirco numerosus vocetur ab Ovidio; idem tamen in satyris numerum illum neglexit; non quia aliter non posset, sed quia hunc neglectũ Satyris putaret convenire. Nullæ certæ partes in hoc Pöëmate assignantur: aliquando insinuatio, sæpius abruptum & incitatum principium adhibetur.

D. Quis est Finis Satyræ?

M. Est objurgando, & irridendo absterrere homines à vitiis; & ad virtutem incitare. Videndum tamen: ut joci, ac sales saty-

ri-

rici careant obſcœnitate: ne, dũ animos vult purgare Pôëta, ad morum turpitudinem invitet.

CAPUT IV.
De Pôëmate Lyrico.

D. *Quid eſt Póëma Lyricum?*

M. Dictum eſt Pôëma Lyricum à Lyra, quæ inter organa muſica celebris eſt, adhibeturq́; ad hujuſmodi carmen concinnendum. Quare vocatur etiã illud pôëma Ode, & Melos, id eſt cantus; unde Pôëtæ Lyrici, & Melici.

D. *Quæ eſt materia pòëmatis Lyrici?*

M. Longè, lateq́; patet hæc materia: continet enim laudes Deorum, & hominũ, vota, preces, exhortationes ad virtutem capeſſendam, ad vitia fugienda, deplorationes calamitatum, deſideria, conquæſtiones, fontiũ, montium, villarum aliorumq́; locorum amœniorum laudes, & deſcriptiones, deliberationes item, & invitationes; aliaq́; innumera, quæ brevi pôëmate concludi poſſunt, comprehendit. Nam, ut docet Horatius:

Muſa dedit fidibus Divos, puerosq́; Deorũ,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et juvenum curas, & libera vina referre,

D. *Quæ eſt forma pòëmatis Lyrici?*

M: Eſt ipſa compoſitio, ſeu ratio ſcribendi illius pôëmatis: ubi notandum eſt, quod eſt Epopœiæ gravitas, Tragœdiæ vehementi-

or affectus, Comœdiæ jocus, Elegiæ mollities, Satyræ acerbitas, Epigrammati acumen: idem esse poëmati Lyrico svavitatem. Quare debent adhiberi verba florida, polita, non sine majestate, induci sententiæ, vitari litterarum collisiones duriores, aliaq; observari, quæ diximus facere ad svavitatem Narrationis Epicæ, & ad dotes dictionis Poëticæ.

D. *Quot sunt Versuum genera in Odis?*

M. Sunt sane quàm plurima: quæ suas ducunt appellationes vel ab Authoribus: ut Alcaici ab Alcæo, Sapphici à Sappho, Asclepiadei ab Asclepiade, &c. vel à metris, quibus constant: ut Trochaici à Trochæo, Dactylici à Dactylo, Anapæstici ab Anapæsto, &c. sed illorum metrorum leges à Grammaticis petendæ sunt.

D. *Quid est Strophe, Antistrophe, & Epodos?*

M. Ode dividebatur in Strophē, Antistrophen, & Epodū. Strophe erat pars illa Odæ, quam Chorus in lustrandæ ara in Deorū laudē modulabatur, progrediendo ab oriente in occidentem. Antisttophe vocabatur, cùm Chorus revertebatur canendo ab occidēte in orientem. Epodus fiebat, cùm in medio consistebat Chorus, & quod supererat carminis, persolvebat. Verùm jam nomine Epodi intelligitur illud genus carminis, in quo singulis versibus singulæ clausulæ subjiciuntur, & veluti accinnuntur, idq; fere alio genere carminis, & plerūq; breviori: cujusmodi sunt pleraq; apud Horatiū in libro Epodon, jambicô dimetro post heroicum, aut trimetrum jambicum statim succedente.

D.

D. *Quid est Ode distrophos, tristrophos, & tetrastrophos?*

M. Ode dicitur distrophos, quæ plures habet strophas, seu clausulas: quarum singulæ continent duo carmina: quæ clausulæ strophæ dicuntur; quod post duos versus ad duos alios reverti oporteat, ùt in hac Odâ Horatiis v. gr.

Sic te Diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ lucida sidera.

Post hæc duo carmina, eodem modô duo alia succedunt:

Ventorumq; regat Pater,
Obstrictis aliis, præter Japyga;

Et sic deinceps ad finem Odæ. Ita dicitur illa Ode tristrophos, quæ continet plures strophas, sive conversiones, quarũ singulæ habent tria carmina, & tetrastrophos, cujus singulæ strophæ quatuor includunt versus.

D. *Quid est Ode monocolos, dicolos, & tricolos?*

M. Ode dicitur monocolos, seu uniformis, quæ unius ejusdemq; generis habet carmina: talis est prima Ode Horatii:

Mæcœnas atavis edite Regibus,
O. & præsidium, & dulce decus meum, &c.

Cujus omnia carmina sunt asclepiadica. Dicitur Dicolos, quæ habet strophas, quarum carmina sunt duplicis generis, tricolos, cujꝰ strophæ continent carmina triplicis generis.

CAPUT V.

De Hymno, Parodia, & Carmine Intercalari.

D. *QUid est Hymnus?*

M. Est Ode ad Dei laudes, virorumq; Illustrium celebrandas instituta; *ymein* enim Græcè est, *Celebrare* Latinè.

D. *Quid est Parodia?*

M. Est imitatio versuum, ubi sententia tamen ad contrarium sensum detorquetur. Istud genꝰ carminis frequētavit imprimis Joannes Baptista Masculus; profanos sensus ad religiosa ferè argumenta convertens. Sarbievius. Itē Odas Horatii aliquot improbas ad pietatem traduxit per parodiam.

D. *Quid est Carmen Intercalare?*

M. Intercalere carmen, quod & Regiū dicitur, est illud; in quo post aliquod versuū intervallū, idē semper recurrit; ùt apud Virgiliū in Eclogis ille versus sæpiꝰ usurpatur:

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus, & ille deinde,

Ducite ab urbe domū, mea carmina, ducite Daphnim.

CAPUT VI.

De Eclogis, Sylvis & Diris.

D. *Quid est Ecloga?*

M. Ecloga, quæ & Bucolicum Carmen à Bubulco, & Pastoricum à Pastore dicitur, est imitatio rusticarum actionum stylô mediocri, & svavi vel per meram enuntiationem, vel per dramaticam personarum effictionem. Ecloga vocâtur à delectu, & concinnitate sermonis; *Eklegin* enim Greæcè est, *seligere* Latinè. Cum autem Bucolicum Carmen initiô inconditum esset, ùt plurimum puriora quæ-

dam

dam, elegantioraq; seligebantur: unde huic generi carminum indita est appellatio.

D. Quæ sunt leges hujus Poëmatis?

M. Tractantur in eo vota, gratulationes, altercationes, pollicitationes, conquæstiones, gaudia: sed videndum, ut omnia agrũ redoleant. Dicendi character debet esse humilis, frequentes adhibendæ comparationes ex agris deductœ, jucundæ item descriptiones inserendæ. Hexametrum carmen adhibendum, modò ne adsit granditas, nevê longiore ambitu circumducatur. Ducẽ habes in hoc genere Poëseos, ùt in heroico, Virgilium, qui quantò sublimior videtur in Æneide, tantò se submissiûs de industria deprimit in Bucolicis.

D. Quid vocas Sylvas?

M. Sunt Carmina subito calore effusa, neque anxiâ curâ castigata. Sylvæ dicũtur, quod oblatam quasi temerè materiem ex tempore, & stylo veloci percurrat, tractet Poëta, dum calor menti insidet Statius certè initiô suarum silvarum libellos, qui subito calore, & quadam festinandi voluptate sibi fluxerunt, sylvas vocat, additq; illa pòëmata solum habere gratiam celeritatis.

D. Quid intelligis per Diras?

M. Diræ sunt quoddam Carminis genus, quò quidquid furoris, imprecationũ, querelarũ, convitiorũ in mentẽ venit, effundit Poëta. Sic Dido Æneam apud Virgiliũ, Medea Jasonẽ apud Senecam diris prosequuntur,

Expeditos, de quibꝰ libri hujꝰ initii, väriis carminum generibus illud unũ superest,

ût de Pôëmatibus, quæ ad heroicam Pôësim commodè revocantur, quamvis ad lyrã quoq; venustè cani possint, breviter, disseramus: sunt hæc Epithalamia, Genethliaca, Epicedia, &c.

CAPUT VII.

De Epithalamio, Genethliaco, Epicedio.

D. *Quid est Epithalamium?*

M. Est Pôëma pro nuptiali pompa conscriptum, sic dictum à vocibus Græcis *Epy Thalamos* nuptiale cubiculum.

D. *Quo modò conficiendum est illud Pôëma?*

M. Laudes conjugum celebrandæ, faustũ augurium capiendum, fructus illarum nuptiarum prædicandus, vota concipiẽda pro connubii felicitate, & futura prole. Consule Pôëtas, qui scripsêre Epithalamia, Catullum, Statium; Claudianum, &c.

D. *Quid est Genethliacum?*

M. Est Carmen, quod nascentibus accinitur, *genetli* enim Græcè est, *nativitas* Latinè; unde Genethliacon natale carmen.

D. *Quo modò scribendum est hujusmodi Carimen?*

M. Parentum virtutes celebrantur, spes de puero excitantur, variæ loci: ac temporis notantur circumstantiæ.

D. *Quid est Epicedium?*

M. Est Carmen funebre, quæ Nænia Romanis, Græcis Epicedium dicitur ab *epi* & *kidos cura*, quæ mortuis præcipuè debet impendi.

D. *Quæ sunt leges Epicedii?*

M.

M. Narrantur demortui, laudes, pompa funebris describitur conditur Epitaphium, Pöëta deniq; apprecatur æternitatem.

CAPUT VIII.

De Epinicio, Eucharistico, Propemptico.

D. *Quid est Epinicion?*

M. Est Carmen pro reportatata victori conscriptum, sic dictum ab *Epi* & *Niki victoria*. A variis circumstantiis loci, temporis, hostium multitudinis &c. celebranda est victoria; observanda tradita posteris imperatoriæ prudentiæ, & fortitudinis monumenta; exponendum, qui fructus ex victoria consequantur: vota preces(q; pro patriæ, Victoris(q; incolumitate fundendæ.

Habes passim apud Authores exempla, quæ in hoc genere Carminis imiteris.

D. *Quid est Eucharisticum?*

M. Est pöëma, quo gratias alicui agimus ob præstitum beneficium, sic dictum ab *Evkaristèin gratias agere:* debet eo in carmine prædicari acceptum beneficium, dantis humanitas & beneficentia extolli, accipientis necessitas non debet omitti; Jtem miscenda vota in gratiam dantis.

Hujus Carminis passim exempla suppetunt apud Authores.

D. *Quid est Propempticum carmen?*

M. Propempticum à *Propempo deduco:* est Carmen in gratiam aliquò abeunt ũ scriptum: in quo vota concipiuntur eorum causa, vel ad avertendũ malum aliquod, vel ad bo-

bonum, aliquod, ac præcipuè fortunatũ iter apprecandum. Talis est Ode Horatii (a) in gratiam Virgilii Athenas navigaturi, quæ sic habet:

Sic te Diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida sidera,
Ventorumq; regat pater,
Obstrictis aliis, præter Japyga;
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem, precor;
Et serves animæ dimidium meæ.

Egregia habet Vallius (b) hujus generis poëmata, quibus Amicos, atq; unum imprimis sub Amyntæ persona in Indiam proficiscentem prosequitur, quæ tu consule.

CAPUT IX.
De Carmine Soterico, Protreptico, & Parænetico.

D. *QUid est Sotericum Carmen?*

M. Est Carmen pro salute recepta, & vitato gravi aliquo periculo, dicitur Sotericum, quod *Sotyria* Græcè *salutem* sonet Latinè; in eo debet expendi periculi magnitudo, in eo subeundo fortitudo, in vitando solertia, vel felicitas, bona ex vitato exorta celebrari Habes absolutissima huj9 carminis exempla apud Frizoniũ in quatuor Odis, quæ ad Franciam, ad Christianissimum Regẽ, Augustissimam Reginam Matrem, post recuperatam Regis sanitatem inscripsit, quarum prima sic incipit: Pæ-

(a) l. 1. *Od.* 3. (b) *Heroi:* 3. *lib.* 3.

Pæane ovantes junge lyræ modos,
Et Martiales, Francia, laureas:
Defuncta fatali periclo,
Magnifici rea surge voti, &c.

D. Quid est Carmen Protrepticum?

M. Idem est atq; Adhortatorium Carmen, à verbo *Protrego adhortor*; cùm scilicet alios ad aliquid suscipiendum impellimus. Nihil est usitatiùs ejusmodi carmine apud Pòëtas. Formam habet illius exquisitam Frizonius in Sacra Expeditione ad Principes Christianos:

Surgite magnanimi Proceres, quos æthere ab alto.
Increpuêre sacrum spirantia classica Martem &c.

Quæ Carmina, si qua alia, vim habent ad promovendos animos; dicitur enim adhortatio ab Ottomanici hostis ferocitate, & successu funeste felici: ab amplitudine regionum ab eo devastatarum, ab Solymææ urbis sanctitate, ab eo tam fœda servitute oppressâ futuræ victoriæ certis conjecturis, &c.

D. Quid est Carmen Paræneticum?

M. Est Monitorium Carmen à *Paraineo admoneo.* sic dictum, in quo præcepta sapientiæ continentur. Sic Pòëta pro suo officio alios monet. v. gr. ne se periculis temerè objiciant, ne majora viribꝰ suscipiant, ne quid aliud aggrediantur, cujus ipsos postea pœnitere possit Habes ejusmodi Carmina passim apud Pòëtas tum veteres, tum recentiores: ac proinde nihil est opus, festinanti præsertim, exempla proferre. IN-

INSTITUTIONUM POETICARUM

LIBER V.

Exempla varia, & Observationes ad Artē Pöëticam spectantes, complectens.

CAPUT PRIMUM:

PöëtarumLatinorum Præstantiorum nomina, ætas stylus

CUm Pöësis lectione summorū Pöëtarū, & imitatione potissimū comparetur: juvat cognoscere, quinam Pöëtæ frequentiùs & strictim volvēdi, aut etiam omninò prætereundi sint. Id ex Indice, quē subjicio, patebit.

MARCUS ACCIUS PLAUTUS, natione Umber, patriâ Sarsinas, obiit annôUrbis conditæ quingentesimô septuagesimo, qui fuit mundi termilesimus octingentesimus septuagesimus. Non temerè legēdus est, propter nequitias, & impuros amores; atq; adeo propter sales invenustos, quibûs scatent ejꝰ Comœdiæ

P. TERENTIUS, Author est Latinitatis tersissimæ: non legatur tamē, nisi repurgatus. Ortus est Carthagine, in Africa, annô U. C. 560 In pingendis hominum moribus, & arte coagmentandæ fabulæ, cæteros vincit Comicos.

TITUS LUCRETIUS CARUS insignis est ob Latinū sermonē & sententiarū gravitatē: versus habet paulò horridiores, interdū

on-

obſcœnos, & impios. Scripſit Phyſica. Romæ natus eſt Annô ejuſdem: Urbis 658.

CAJUS VALERIUS CATULLUS, Veronenſis, novẽ poſt Lucretiũ annis ortus ſcripſit Odas, Elegias, Epigrammata, &c. Sermo benè Latinus eſt: verſus aliquando duriores, ſæpè obſcœni.

P. VIRGILIUM annus U. C. 684 edidit, futurũ olim principẽ Latinæ Pöëſeo; Patria tanti viri, Andes vicus propè Mantuam.

Q. HORATIUS FLACCUS quinque poſt Virgiliũ annis editus Venuſii, in Apulia omnia ingenioſè, ſplẽdidè, luculenter ſcripſit; non pauca tamen habet lutulẽta, & inquinandis moribꝰ, niſi delectꝰ habeatur, opportuna.

ALBIUS TIBULLUS & SEXTUS AURELIUS PROPERTIUS, nati ſunt circa annum U. C. 710 hic in Umbria, ille Romæ, uterq; Pöëta melior, quàm caſtior; atq; ideo abſegandus à puerorũ Scholis, niſi qui fortè locus benè repugatus excerpatur

P. OVIDUS NASO patriã habuit Sulmonẽ urbẽ Pelignorũ in Italia annò U. C. 711. amœnus vates, copioſus, ingenioſus, & illaborata facilitate gratꝰ, utinam æquè caſtꝰ & modeſtus; quamobrẽ periculoſè legitur non ſolùm in iis libris, ubi nequitiã apertè profitetur; ſed in Metamorphoſibꝰ, epiſt. lis &c. Triſtia & libri de Põto minꝰ habet periculi.

MANILIUS, incertũ quo annô natꝰ rectè in extrema Auguſti tẽpora rejicitur, cui ſuũ opus videtur dedicare. Scripſit Aſtronomica verſibꝰ ſatis concinnè, ac faciliter in argumento per ſe horrido, & intentato.

Phædrus origine Thrax, libertus Augusti floruit sub Tiberio. Lucet in eo nativus quidã latini sermonis lepos, aureo Augusti sæculo dignissimus. Vide, quæ de illo & aliis nonnullis Pöëtis scripsit P. Franc. Vavassor Soc. JESU, in suo de Ludicra dictione libro. Multa quoq; de Pöëtis disserit eruditè Possevinus noster in suæ Bibliothecæ parte 2. l. 7. Addi solent ad Phædri calcẽ Avieni fabulæ. Js Theodosio Seniore imperãte vixit, hoc est, annis post Phædrum circiter 350. Ejus latinitas immanè quantum à Phædri nitore discrepat.

Seneca, Patriâ Cordubensis, Lucii Annæi Senecæ Philosophi, ùt multis placet, filius, vixit Neronis ævô. Artẽ tragicã ignorat Ampullata sunt ejus Carmina, plerumq; tamen plena spiritûs & odoris: latinitas non ignobilis: in sententiis & orationibus, quas actoribus suis & heroibus affingit, modũ vix tenet; multô præstantior futurus si temperare ingenio suo, quàm indulgere maluisset.

Marcus Annæus Lucanus, Senecæ Philosophi fratris filius, patriâ itẽ Cordubensis, Historiam civilis belli Cæsarẽ inter & Pompejum versus scripsit elato, & sæpè turgido, nonnunquam acri & ingenioso. Cur illi Pöëtæ nomen abrogent eruditi, & oratoribus, vel historicis annumerandum censeant, intelligitur ex iis, quæ de Pöësi diximus. Non enim pöëmatis sui materiam quasi facit, & rerum variarum inventione, ac mutatione illustrat, sed acceptam ab Historia ornatè prosequitur. Multos fallit ambitiosus ille sententiarum

tumor, & argutiarum fucus, ad pompam potiùs, & fastum, quàm ad veritatē cōparatus.

Petronius Arbiter, civis Romanus prædives, Neronis familiaris, ejus flagitia descripsit, versibûs impurissimis & argumentô convenientibus, uterquè dignus oblivione & execratione.

A. Persius Flaccus, Volaterranus eodem Neronis tempore Satyras scripsit, sed multò conditas sale: tuto legi, pauca si demas, possunt.

Silius Jtalicus, ab Jtalica, Bæticæ Hispaniæ urbe, sic appellatus, ultimo Neronis annô consulatum gessit, iterumquè sub Domitiano Pòëma composuit de secundo Bello Punico. Virgilium, cujus cultor insignis erat, imitari studuit ac sequi; multùm abest, quin assequatur.

P. Papinius Statius, Neapoli, ùt veriùs creditur, oriundus, sub Nerone & Domitiano scripsit Sylvas, Thebaidem, & Achilleidem, stylô sæpe confragoso, & obscuro. Ejus Sylvæ sunt amœniores & cultiores.

C. Valerius Flaccus, Setinus, edidit libros octo Argonauticon, quos Vespasiano dedicavit. Statio purior & Melior est.

Marcus Valerius Martialis, Bilbilitanus, Romæ annis quinque, & triginta vixit, usq; ad Trajani tempora, cùm in Hispaniam suam rediit: mores & ingenium perpolire potest ejus lectio: si obscœna deleas epigrammata.

Decius Junius Juvenalis, Aquinas, Pòëta do-

doctus & eloquens, majestatem, & aculeos, interdum declamatorios, habet: minus Horatio politus ac pressus, Persio uberior est. Cave illum, nisi expurgatum legas,

Claudianus fuisse Alexandrinus fertur, sub Theodosio magno, ejusq; liberis claruit, à quibus ei statua in Romano Foro posita. Poëticos spiritus ingentes & meliore sæculo dignos habet, ac si tumoris non nihil detrahas, vix ulli Poëtarum Latinorum, præsertim in iis, quæ postremò locô scripsit, secundus est.

Aurelius Prudentius, sub eodẽ Theodosio, in rebus Christianam ferè pietatem & religionem spectantibus operam posuit, barbaro sæpè, licet ingenioso & erudito carmine.

Quintiliani judicium de Poëtis latinis habes libro ejus institutionum X.

CAPUT II.
De Stylo Poëtico.

STylus vocatur propria quædã dicendi, seu scribendi forma. Sunt enim qui breviter & strictim loquuntur & scribunt; sunt qui fundunt latiùs orationem solutam perinde, ac vinctam: alii magnificè & splendidè alii nitidè ac parcè amant scribere. In quo suã quisquè indolè fere sequitur. Hinc styli tanta varietas, præsertim in Poëtis, qui genio plusculum indulgere solent. Oritur etiam illa è variis carminũ generibus. Alius enim stylus convenit Epopœiæ, & versui Heroico ali-

lius tragico, & Comico: alius Lyrico: suus est Epigrammati, suus Elegiæ, suus Dithyrambo, &c. Quis autem singulorum istarum sit proprius, aliunde cognosci meliùs nequit, quam Poëtis ipsis legendis. Caput est legere ultimos in unoquoq; gēere exempli causa Virgilium in Heroico pöëmate, quem recentiores quidam egregiè sunt imitati; ùt Sannazarius, Bembus, Heinsius; & alii, quorum carmina extant collècta in libello, cujus titulus est *Deliciæ Heroicæ Pöësços*. Item Jacobus Valtius, Carolus Ruæus: & in Elegiaco, Ovidius, Sidronius Hoschius; & in Comico Terentius; in Tragico, Seneca, Petavius, Malapertinus &c. In Lyrico Horatius, Sarbievius, Jonius, &c. In Epigrammate, Martialis, in sylvis Statius, &c. Consule Quintilianum librò præsertim 12.c. 10. ubi de stylo, ejusquè diversis formis agit: & P. Nicolaū Caussinum in suis divinæ & humanæ eloquentiæ Parallelis Lib: XI sed præcepta haud multū juvant. Optimum stylum consequeris, si multum & attentè legeris & diligenter scripseris.

CAPUT III.

De Variis Versuum generibus.

PRæter usitatos versus, Hexametrum, Pentametrum, & Jambicum, qui nihil, aut parum difficultatis habent, alii quidam sunt reconditiores, partim à Comicis, partim à Lyricis vatibus usurpati: de utriusq; pauca observabimus.

§ I.

§ I. *De Versibus Comicis.*

CUm Poësis ad delectationem maximè comparata sit: uti versibus debet, quæ est oratio omnium suavissima. Tragici utuntur Jambicis perfectis, iis nempe, qui in pedibus paribus Jambos habent, nempe in 2. 4. & 6. in imparibus verò spondæos, vel Anapæstos, Dactylos, aut Jambos; quia omnes isti pedes plus habent gravitatis & dignitatis. Comici utuntur Jambicis imperfectis, idq; satis habent, si in fine sit pes Jambus; in aliis locis adhibent promiscuè Jambos, Spondæos, Dactylos Tribrachos, Anapæstos, qui locum habent in Jambicis perfectis. Præterea utuntur Amphimacrè, seu Cretico, qui constat duabus extremis syllabis longis & media brevi, ut *Pamphilum, ambiunt.* Interdum Proceleusmatico, sive duobus Pyrrichiis hoc est quatuor brevibus; quia quatuor breves respondent duabus longis, è quibus constat Spondæus, cui locus est in Jambico versu Exemplum Proceleusmatici habes in Andria A. J. Sc. J. sub finem.

Mala mens-malus ani-mus quem-quidem ego si sen-sero,

In hac enim scena sunt omnes Senarii, sive Trimetri. Itaq; in secundo pede est Proceleusmaticus.

Item in eadem Andria Act. 3. Sc. 3. in primo pede:

Tibi generum firmum, & filiæ invenies virum.

Utun-

Utuntur etiam Comici versibûs Jambicis; dimetris, id est, qui quatuor tantùm pedes habeant; nam antiqui vocabant duos pedes, unam mensuram: interdum Tetrametris. id est, qui habeant quatuor mensuras, sive qui constent octo pedibûs: unde octonarii & quadrati appellantur:

Interdum totis quatuor, aut sex, aut octo pedibus non constat illorum versus, sed deest aliquando una syllaba in principio, aut in fine; & ii versus vocantur Catalecti, sive desinentes, penduli & semimutili: ùt *Musæ Jo-vem-cane-bant*, est dimeter catalectus; deest enim ultima syllaba: item, *Non-eburneq; au-reum*, deest enim prima syllaba. Observandũ hic tantùm est, eum pedem, qui proximus est syllabæ relictæ, & pendenti, Jambum esse oportere,

Aliquando deest unus pes iiq; versus vocantur Branchycatalecti, sive mutili; ùt

Musæ-Jovis nat-æ,

est dimeter Brachycatalectus, deest quippe pes quartus, Hoc idem in Tetrametris contingit; v. gr, in illo.

Vos precor-vulgus-silentum vos-què fe-rales Deos:

deest prima syllaba. Quod sic metiaris aliter, at velis deesse syllabam in fine potius quàm in principio: facies Trochaicum versum, qui nempe Trochæum pedem pro Jambo iisdem locis, atque Jambicus, ponit:

Vos præcor vul-gus si len tum vosq; ferales Deos.

Sic

Sic in adelphis Act. 2. Sc. 2.

Cæte-ros rue-rem, agerem, raperem, tunde-rē & prosterne rem·

Dividi etiam aliter potest prior versus: si ponatur amphimacer in principio:

Vos præcor vulgus silent tum, &c.

Et tunc deerit ultimus pes: eritq; Terrameter Brachycatalectus. Quemadmodū illi versus Andriæ, Act. 4. Sc. 1. qui Muretū, Scaligerum, Erasmum, & cæteram eruditorum familiam adeò torserunt, dici commodè possunt Trimetri Brachycatalecti. Sic metire.

Hoccine credibi-le est aut-memorabile.

Tanta ve cordia in nata cui quam ut fiet.

Faceliant enim ii, qui ut suum quemdam, quem sibi fingunt ipsi, numerum inveniant, tollunt, mutant, vellicant miseros versus, irato Terentio, & veteribus libris reclamantibûs.

In quibusdam sive Dimetris, sive Tetrametris abundat syllaba una, vel pes unus, vocanturque Hypercatalecti, sive Hypermetri, qui nempè habent aliquid supra communē mensuram. Ita longior est iste unâ syllaba:

Musæ soro-res sunt Miner væ.

Ad inveniendum quoq; numerum Comicorū versuum, juvabit observare, quæ sequuntur.

1. Sæpissimè literam S. elidi. Ita: ut legē-dum sit magi, pro magis; sati, pro satis &c. Sexcenta sunt exempla, imò interdum ex trito S. vocalis præcedens eliditur. Sic in Andria:

Bonum ingenium-narras-adole scentis opti-mum.

ita

ita ut *ſcentis op* Spondæus ut *ſcente op;* niſi malis Amphimacrum ponere in eadem Andria:

Semper enim dicta eſt ejus atq; habita eſt ſoror.

Quo in verſu voces *eſt ejus at*, fiunt tres longæ; Item:

Sed quid opus eſt verbis?
Sed quid op, eſt verbis?

2. Voces quaſdam dyſſyllabas in unam ſyllabam concreſcere v. gr. *fuit, fiet, puer; rei, eho, meus, tuus, ſuus, ſuo, Deus, &c.* Sic metire verſum Andriæ Scena I. Act. I.

Liberi-us vi-vendi,-fuit potes-tas, nam antea

Nonnulli volunt eſſe Amphimacrũ in voce, *liberius*, in quo duæ mediæ ſyllabæ coëant in unam, quaſi ſi eſſet Librius: alii Dactylum, ſi expugantur S. *Libriu.* Sic illum ejuſdem Comœdiæ qui eſt in Act. 4. S. 1.

Ut malis gaudeat a-lienis, atq; ex incommodis;

in *gaudeat*, duæ ultimæ ſyllabæ in unã breve coaleſcunt, quaſi *gaudet* legeretur; in *alienis* duæ mediæ concreſcunt in unã longam. Sic Verea *quieſci melius, potius* pro diſſyllabis ponuntur; *grandiuſcula* pro triſyllabo: ita Virgilius vocem *ſtellio* diſſyllabam poſuit. Horatius *pituita* triſyllabam. Contra verò voces quædã monoſyllabæ in duas ſyllabas porriguntur. ut *jam* quaſi eſſet *j am.*

3. Sæpe vocales non elidi cum in ſequenti voce: occurrunt aliis, neq; litteram M.

4. Voces *illum, illam, eccum eccam*, &c. aliquando primam habere breve; quia olim unica litera L. & C. scribebantur, *i:llum, cũ*

5. M. &R. in media dictione interdum elidi. Sic in Andria Act. 1. Sc. 3.

Enim vero, Dave, nihil loci est segnitiæ, &c. Primus pes anapæstus est. Littera verò M. in fine interdum eliditur ante consonantem. Andria A. 3. Sc. 2.

Certe eni-mscio non- satis me-pernôsti, &c. ubi *primus pes dactylus. Certᶜ eni.*

6. Vocales quasdam corripi, quæ non eliduntur, v. gr. in Andria Act: 4. Sc. 4.

Reliquit me homo. atqu' ab it.

ubi *me* breve est; quia non eliditur more Græco Et Sc. 6.

Quæ se in hones-te opta-vit, &c.

voces illæ *quæ se in* . . . . . Dactylũ efficiunt. Nonnulli ut hiatum hunc effugiant, addi volunt, Plautino more, litteram D. *Reliquit med homo.*

7. Nota *eho, hem,* & alias quasdam id genus interjectiones, extra metrum aliquando censendas, neq; cùm metiri voles versum, annumerandas aliis vocibus.

§. II. DE VERSIBUS LYRICIS.

LYricorum vatum pöemata vocantur Odæ, quæ vox Græca significat cantilenam; quia Odæ ad Lyram, sive citharã vulgò canebantur. Odæ istæ proprium quoddam carminis genus habent, immò constant aliquando è tri-

bus

bus planè diversis. Ab inventoribus vulgô nomen sortiuntur. Sic Ode Alcaica dicitur, cujus auctor Alcæus, Pòëta Græcus; Saphica, quã invenit Sappho: & singula Odarum, & versuum, è quibꝰ componuntur, genera breviter percurro.

Primum genus Odarum est earum, in quibus sunt omnes versus Choriambici Asclepiadei Tetrametri: qualis est apud Horatiũ Ode Lib. 1. *Mecœnas atavis &c.* Vocantur Choriambici; quia in illis præcipuum locũ obtinet pes Choriambus, qui componitur ex Choræo, sive Trochæo, & Jambo, id est, longa, & brevi, & brevi & longa. Asclepiadei vocantur ab auctore: inventus enim fertur iste versus à quodam Asclepiade. Tetrametri deniq; quia pedes 4. habent, quorum 1. est Spondæus, 2. & 3. Choriambus: 4. Pyrrichius, constans è 2. brevibus:

Mecœ-nas atavis-edite Re-gibus.

Potest etiam aliter idem versus dividi, si nempè interponatur cæsura in medio:

Mecœ nas ata-vis-edite-Regibus.

Porro cùm Ode unius generis versibꝰ ita constat, vocatur Monocolos: quæ vox Græca significat, esse partes omnes unius formæ ac speciei. Quando duplicis generis sunt versus in Ode, vocatur illa Dicolos: quando triplicis, Tricolos: quadruplicis, Tetracolos, &c.

Rursum, quando versus iidem & ejusdem generis recurrunt, si alternis id fiat, id est, si post alterum quemq; versum; vocatur Ode Distrophos, quæ vox Græca id significat; si

post tertium quemq; versum, Tristrophos, si post quartum, Tetrastrophos: quia ille ordo versuum, qui identidem revertitur, Græcis est *Strophe*.

Deniq; si pes nullus, nulla syllaba desit, aut abundet: versus vocatur Acatalectus: si desit una syllaba, vocatur Catalectus: si pes totus desit, Brachycatalectus: si abundet unus pes, Hypercatalectus, vel Hypermeter.

II. Genus Odarũ est earum, in quib9 primi quiq; tres versus sunt Hendeca-syllabi (hoc est undecim syllabarum) Sapphici (à Sappho inventi) Acatalecti; sive quibus nihil deest; pentametri, sive quinque pedibus constantes, quorum 1. est Trochæus 2. Spondæus, 3. Dactylus 4. & 5. Trochæi: Quart9 autè quisq; vers9 est Adonius (ab Adone inventus) Dimeter hoc est, 2. constans pedibus, nempè Dactylo, & spondæo. Talis est Ode 2. lib. 1. apud eundem Horatium:

Jam sa-tis ter-ris ni-vis-atque diræ:

Similes sunt duo sequentes; quartus:

Terruit-urbem.

Tota Ode est Dicolos Tetrastrophos.

III. Gen9, Ode, DicolosDistrophos, in qua primus quisq; versus est Choriambicus Glyconius (ab Glicone inventore) Acatalectus, Trimeter, id est pedes ternos habens: quorũ primus est Spondæus, 2. Choriamb9, 3. Pyrrichius. Secundus verò quisq; versus est Asclepiadeus, de quo dictum est in primo genere Odarum. Talis est Ode 3. lib. 1.

Sic te Diva-potens-Cypri.

Sic Fratres Hele-næ lucida sidera.

IV. Ode Dicolos Distrophos; in qua primus quisq; versus est Dactylicus, Archilochius, Heptameter. Dactylicus dicitur, quia in eo maximè regnat pes Dactylus. Archilochius, quia inventus, & usurpatus ab Archilocho Poëta Græco Lyrico: Heptameter, quia 7. constat pedibûs, quorum 4. primi sunt Dactyli mixtis tamen ad arbitrium, ùt in versu Heroico fit, Spondæis: tres postremi sẽper sunt Trochæi: Secundus verò quisq; versus, Jambicus, Hexameter; Catalectus constans sex pedibûs, demptâ una syllabâ. Primus est Spondæus, vel Jambus, 2. Jambus, 3. Spondæus. 4. 5. & 6, Jambi: Talis est Ode 4. Lib. 1.

Solvitur-acris hi-ems gra-ta vice-veris-& Fa-voni;

Trahunt-que sic-cas machinæ-cari-nas.

Secundus versus aliter explicari potest, nempè interposita in medio versu cæsurâ; & sic tres pedes ultimi erunt Trochæi:

Trahunt que sic-cas machi næ ca-rinas.

V. Ode Tricolos Tetrastrophos: in qua primi quiq; duo versus sunt Asclepiadei, qualis est in primo genere explicatus. Tertius autẽ quisq; Pherecratius, authore Pherecrate sic dictus: Heroicus, quia videtur esse pars versûs Haroici, seu Hexametri: Trimeter; quia tres pedes habet, Spondæum, Dactylum, Spondæum. Quartus quisq; est Glyconius: de quo dictum in 3. genere. Talis est Ode 12. Lib: 1.

O na-vis refe-rent-in mare te novi.

Fluctus: o quid a gis?-fortiter-occupa
Portum:-nonne vides: ut
Nudum remigi-o latus.

VI. Ode Dicolos Tetrastrophos, Primi quiq; tres versus sunt Asclepiadei, quartus Glyconius. Talis est Ode 5. libri 1.

Scriberis Vario, &c.

VII. Dicolos Distrophos. Primus versus Hexameter; secundus est Dactylicus Alcmanius, Tetrameter. Dicitur Dactylicus, quia frequentiores in eo sunt Dactyli; Alcmanius, quia inventus ab Alcmane, Græco Poëta; Tetrameter, quia 4. habet pedes, nempè similes 4. ultimis versibus Heroicis Hexametri. Talis est Ode 6. lib: 1.

3. *Lauda-bunt ali-i cla-ram Rhodon aut Mi-ty-lenem.*
Aut Ephe sum, bima-risve Co-rinthi, &c.

VIII. Ode Dicolos Distrophos: Primꝰ quisque versus est Aristophanius, Dimeter, constans è duobus pedibûs, nempè Choriambo, & Bacchio. Pes autē Bacchius ita dicitur; quia in hymnis Bacchi sæpè adhibebatur: constat ex una brevi, & 2. longis. Talis est versus. Ode 7. lib: 1.

Lydia dic per omnes,

Aristophanius appellatur, ab authore illius Aristophane, Poëta Comico apud Græcos celeberrimo. Secundus quisq; versus est Alcaicus. (ab Alcæo inventus) Tetrameter, quia 4. pedes habet. Primus est Epitritus, 2. & 3. Choriambus. 4. Bacchius,

Te Deos o ro, Sibarim-cur propere sa-mādo,

Porro pes Epitritus ita vocatur; quia supra 3 syllabas, unam habet. Quadruplex est: 1. ex Jambo & Spondæo compositus, ùt *voluptates*. 2. Ex Trochæo, & Spondæo ùt *concitatos*. 3. è Spondæo & Jambo, ùt *communicant*. 4. è Spondæo, & Trochæo, ùt *expectare*: Potest hujus Odæ versus aliter dividi nempe.

Lydia dic per omnes.

IX. Ode Alcaica Tricolos Tetrastrophos,
Dicitur Alcaica: quia inventa fuit ab Alcæo, LyricoPoëta clarissimo. Primi quiq; duo versus sunt Jambici SenariiBrachycatalecti, qui appellari quoq; possunt Dactylici Pentametri Catalecti. Constant illi ex Jambo, vel spondæo, deinde Jambo, postea Spondæo, tum Anapæsto, deniq; Jambo. Si aliter metiaris, ac esse Dactylicos velis; constabunt ex Jambo vel Spondæo; tum Jambo cæsura, & duobus Dactylis. Talis est Od, 3. lib 1.

Vides ut al-ta stet nive can didum.

Vides ut al ta stet nive candidum.

Tertius quisq; versus est Jambicus dimeter sive 4. pedibûs constans: (nam in versibus Jambicis, una mensura duos pedes complectitur) hypercatalectus, sive abundans unâ syllaba post 4. pedes.

Silvæ labo-rantes gelu-què.

Quartus quisq; versus est Dactylicus Alcaicus constans pedibûs quatuor, duobûs Dactylis, & duobûs Trochæis.

Flumina constite-rint a-cutò.

X. Ode Monocolos, in qua sunt omnes

versus Choriambici Alcaici Pentametri; qui constant è spondæo, tribûs Choriambis & Pyrrichio. Talis est Ode 10 lib: 1.

Tu ne quæsieris-scire nefas-quem mihi, quê tibi.

Potest etiam dividi versus iste aliter, cæsuris interpositis:

Tu ne quæsie-ris scire ne-fas, quem mihi, quem tibi.

XI. Ode Dicolos Distrophos; in qua primus quisq; versus est Jambicus dimeter Catalectus: constat enim 4. pedibus; sed una syllaba deest, nêpe prima. Talis est Ode 15. lib: 2.

Non ebur-neque' au-reum.

Si velis pendulam, & abundantem syllabam in finem versûs rejicere: facies ex Jambico Trochaicum, & sic metieris:

Non è bur neque-aure-um.

Secundus versus est Jambicus Trimeter Catalecto, cõstans 6. pedib9, dẽptâ una syllabâ.

Mea reni-det in domo lacu nar.

XII. Ode Dicolos Distrophos: in qua primus quisq; versus est Heroicus Hexameter; secundus quisq; est Dactylicus Dimeter Hypercatalectus, constans 2. Dactylis & syllaba. Talis est Ode 6. lib: 4.

Diffu-gere ni ves, rede-unt jã-gramina cãpis.

Arbori-busq; comæ.

XIII. OdeDicolos Distrophos: in qua primus versus est Jambicus Trimeter, sivè sex pedibus constans; secund9 Jambic9 dimeter,

dua-

duabûs constans mensuris, sive pedibûs 4. Ejus generis est Ode 1. Epodon.

Ibis-Libur-nis-in-ter-al-tana-vium,
ami-ce. pro pu-gnacula.

Aliud quoddam genꝰ est huic simile, in quo pro versu primo Jambico, ponitur Heroicus Hexameter:

Mollis in-ertia cur tan-tam dif-fuderit imis obli-vio-nem sensibus.

XIV. OdeDicolos Distrophos; in qua primꝰ quisq; versꝰ est Heroicus Hexameter; secundus verò Archilochius Hexameter Hypercatalectus, constans 4. Jambis, 2. Dactylis; & una syllaba. Talis est Ode 10 Ep.

Horrida tempes tas Cælum con-traxit, & imbres:
Nives que de-ducunt Jovem:
Nunc mare-nunc sylv-æ.

Quidam hanc Oden faciunt Tricolon Tristrophon, & secundum versum in duos secāt; quorum primus est Jambicus Dimeter:

Nives-què de-ducunt Jovem.

Alter est Dactylicus, Archilochius, de quo dictum in duodecimo genere.

Nuuc mare nunc silvæ,

Huic affine est generi aliud, in quo Dactylicus Archilochius præponitur Jambico Dimetro: & in primo loco pro Heroico Hexametro ponitur jambicus Trimeter.

Petti, nihil-me si-cut ant-ea, juvat scribere versiculos,
amo-re per culsum gravi.

In quo genere, quidam duos illos versus in

 u-

unum constant hoc modo:

Scribere versieu-los amo-re per-culsū gravī.

XV. Ode Dicolos Distrophos, cujus primus quisq; versus est Heroicus, secundus verò Jambicus. Talis est Od. 17. lib: Epod:

Altera jam teri-tur bel-lis ci-vilibus ætas;
Suis-et-ip-sa Ro-ma-vi-ribus-ruit.

Ultimum genus est earum, in quibus sunt omnes versus Jambici Trimetri. Talis est Ode 17. lib: Epod: *Jam jam efficaci &c.*

§ III. De aliis quibusdam usitatiorum versuum generibꝰ Ex lib: IV. Prosodiæ Bononien: P. Joan: Bap. Riccioli.

ANapæsticum *Archilochium* carmen est constans quatuor pedibus, quorū quilibet potest esse Anapæstus, aut spondæus: primus verò & tertius etiam dactylus. Sit exemplum ex Seneca in Herc: fur: ch. 1.

Turbine magno spes sollicitæ
Urbibus errant, trepidiq; metus,
Ille superbos aditus Regum
Durasq; fores expers somni
Colit, ac nullo fine beatus
Componit opes, gazis inhians,
Et congesto pauper in auro est.

Qui quidē Seneca admisit secundô locô, sed rarò, tribrachum & dactylum, & in illo Medeæ versu 2. in fine dactylum sic:

Non erat usus. Nondum Plejadas.

Idem in choro ejusdem Medeæ separatum Adonium subjecit. De

De *Glyconio* dictum est supra. Constat spondæô & dactylis duobus. At Seneca chorô 4. Oedipi tricies ponit choreum primo locô: quod & sæpe fecit Catullus; rarus verò Horatius, ùt in illo. *Ignis Iliacas domos.* Imò Seneca aliquando 2. locô posuit spondæum.

Anakreonticum constat tribûs jambis & syllaba: recipit tamen primo locô spondæum ac anapestum, & raro tribrachũ. Utitur hoc Theocritus Idyll. 27. Anacreon verò sæpissimè, ex quo illud latinitate donatũ accipe:

O ter, quaterq; felix
Cicada, quæ supremis
In arborum viretis.
Roris parum ùt bibisti,
Cantare dulce gaudes.

Jambicũ Arechilochium dimetrum acatalectũ constat quatuor jambis; recipit tamē primô & tertio loco spondæũ rarò autē anapæstũ, aut tribrachum. Habes exempla passim in Horatio lib: epod: ubi jambis trimetris subjicit dimetros sic:

Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium;
Paterna rura bobũs exercet suis
Solutus omni fœnore, &c.

Utitur hoc Ecclesia in Hymnis. Tale est illud Sabb: ante Domin: Passionis ad Vesperas:

Vexilla Regis prodeunt,
Fulget Crucis mysterium:
Quo vita mortem pertulit:
Et morte vitam protulit.

Jambicũ Hiponacteum constat quinq; pedib9

 dys-

dyſſyllabis, & una in fine ſyllaba: quorum ſecundus, quartus, & quintus ſunt jambi: primus verò & tertius vel jambi, vel ſpondæi. Tale eſt illud elegantiſſimum:

Ternos vetuſti congios falerni,
Uno die conviviis peractis,
Hauſit potentum Romuli nepotum
Regnator audax, arbiterq; regum.
Exinde plebs Quiritium vocavit
Non Claudium Tiberium Neronem,
Sed Caldium Biberium Meronem.

Jambicũ ſenarium, ſeu archilochium acatalectum ſi purum eſt, conſtat ſolis jambis; ſi mixtum requirit locis paribus, id eſt, ſecũdo; quarto, & ſexto, jambum: imparibus verò, præter jambum, excipit anapæſtum, tribrachum, ſpondæũ & dactylum; imò ſecundò & quarto non recuſat tribrachũ. Tragicũ verò, ut ſit gravius, non debet, niſi rariſſimè conſtare ex puris jambis: comicum autẽ modô in fine retineatur fere ſemp r jamb9, reliquis quinq; locis recipit jambũ, ſpo dæũ, anapæſtũ; tribrachum, dactylum, Exẽpla ſint jambici puri ex Catullo:

Phaſelus ille, quem videtis hoſpites,
Ait fuiſſe navium celerrimus

Tragici verò jãbici ex Seneca Herc. fur. act. 2.

O magne Olympi rector, & mundi arbiter,
Jã ſtatue, pande gravib9 ærumnis modum.

Comici deniq; jambici exemplũ ſit ex Terentio in Andria:

Qui utramvis rectè norit, ambas noverit.
Accuſant, quos hic noſter auctores habet.

Per-

Perduxere illuc secum ut una esset mecum:
Nihil ista opus est arte ad hanc rẽ, quã paro.

Et in Eunuchi prologo.

Si quisquam est, qui placere se studeat bonis
Quam plurimis, & minimè multos lædere:
In his Poëta hic nomen profiteri vult suum.

Phaleucium hendecassyllabũ est, & constat spõdæô, dactylô, & tribꝰ choreis. Mart. l. 1.

Hic est, quam legis ille, quem requiris.
Toto notus in orbe Martialis.
Cui, lector studiose, quod dedisti
Viventi decus atq́ sentienti,
Rari post cineres habent Poëtæ.

Admittit tamen aliquando prima in sede jambũ, ut apud Catullum penè tricies; apud Martialem fortasse non nisi semel in illo libri 3. epigr: 21.

Veterno resinaq́ pigriores.

Apud eũdẽ Catullũ primô loco videbis choreum, & quidẽ duodecies: & ibidẽ dactylum bis, anapestũ semel. Apud Senecam verò in Oedipi 2. Choro anapæstum secundô loco.

De *Sapphico* itẽ dictum est paragrapho superiore. Hic addã nonnulla. Solis sapphicis Catullꝰ, Seneca, Statius usi sunt, Adoniô nõ interjecto. *Secũda* sede pro spòndæo, Sappho inventrix, & Catullus non semel, & Seneca choreũ adhibuêre. Sit exemplũ ex Catullo:

Otium Catulle, tibi molestum est.
Seu Sacas sagittiferosq́ Parthos,

Quid? quòd Sappho quartô loco spondæũ, rarò tamen posuit, ùt docet Gretserus, & secũdô loco dactylũ? quod fecit Seneca in choro

actû 3. Medeæ, & in choro actus 3. Troadis sic:

Sumere innumeros solitum figuras,
An feras varii Lapidis Caristos.

Imò idem Seneca, teste Martino Delrio, primô locò admisit spondæum; dactylũ, & anapæstum; secundò jambum.

Scazon, seu Choliãbicũ carmen est jãbicũ, senariũ: sed claudicans, quia locò ultimi, jãbi habet spondæum, ita tamẽ: ut penultimô loco sit jãbus. In cæteris servat leges jãbici Senarii: atq; adeo in secũda & 4ta sede habet jãbũ vel tribrachũ; in prima & 3tia jãbũ, aut spondæũ, aut etiã anapæstũ, & dactylũ, quia tẽpore sunt cõpares spondæo, quũ duæ breves uni longæ æquivaleant; & tribrachũ; quia cõpar est jambo. Pro exemplo sit illud Persii.

Nec labra fonte prolui caballino.
Nec in bicipiti somniasse Parnasso
Memini, ut repente sic Poëta prodirem.
. . . . Quod si dolosi spes refulserit nummi
Corvos Poëtas & Poëtridas Picas
Cantare credas Pegaseium melos,

Hoc *melós* torquet Grammaticos: est enim jambus in ultima sede contra leges Scazontis. Manutius, Emmanuel, & Gretserus putant imitatione Græcorũ productam primam in *Melos* sicut ab Homero producta fuit in hymnis. Politianus legendũ censet *nectar* Alii alia.

Trochaicum Alemanium dimetrum est & acatalectũ, constatq; quatuor trocheis; recipit tamen secundô & quartô locô spondæum &

pri-

primo loco Pyrrichiū. Tale illud Ecclesiæ:
Pange lingva gloriosi. Tale & illud Catuli.
Age cuncta nuptiali.

Trochaicum Hipponacteum est tetrametrum acatalecticum, & constat octo pedibûs, quorū impares sunt trochei; reliqui aut trochei, aut spondæi apud Comicos verô, omnibus locis recipit compares spondæo, nempè anapæstum & dactylum: & compares trocheo, nempè jambum & tribrachum, exceptô ultimô. Sit exemplum purioris:

Pelle tonsis terga Ponti, vela tende-jā peragamus.

Troichaicū Galliambicum, tetrametrum est, constatq; vel trocheis, vel partim trocheis, partim Pyrrichiis, & raro admittit pedes his compares. Exemplum esto illud Catulli:

Super alta vectus Atys celeri tate maria.

Alia versuū genera, quæ sunt innumerabilia si velis cognoscere: adito Serviū, & Terētianū in Centimetro Nebrisēsē l. 8. c. 8. Despauteriū l. 5. Scaligerū in Poëtica. lib. 2. &c. Pauca modo de Dithyrambo subnectam.

§ IV. DE DITHYRAMBO.

DIthyrambus canebatur in honorē Bacchi, â quo nomen est sortitus. Bacchus enim ab antiquis dictꝰ est Dithyrambus: quasi duabus januis in lucē emissꝰ. Fabulas consule. Bacchum igitur, India perdomita, redeuntē in Gratiā Satyri cū Mænadibꝰ comitati sunt Hi vino graves, & mente ac voce parū constantes, carmina sine modò ac numero victori

Bac-

Baccho d antabant. Jllos imitati Poëtæ, & entheo furore correpti, carmina quædã audaci tumidô, vario ſtylo, ſcripsère, quô canere modò ebrioſi ſolent; permixtis in unũ verſibûs omnis generis & metri. Hæc origo Dithyramborum, & forma. Exemplum habes in ſeneca Tragœdo. poſt ſecundum. Actũ Tragœdiæ, cui nomen facit *Oedipus*: Chorus, qui actum illum ſequitur, merus eſt Dithyrambus: *Effuſam redimite comam.*

Vates recentior partam de Turcis victoriam annô 1716. hoc genere carminis celebravit: Quos enim effert lætitia, ii mentis & vocis ægrè ſunt compotes.

Surge, Phœbe, pone curas,
  Sume plectra, funde lætum
  Ore carmen, uſitatis
  Parce modis agitare cantus.
  Clio docta cur moratur?
Cur Thalia lenta ceſſat?
  Otioſa cur ſororum
  Turba monte torpet alto?
  Huc ad ſte, convolate,
  Queis Apollo labra ſacro
  Fonte tingit, huc adeſte,
  Turca mari fugit atq; terra.
Huc proterva turba, Fauni,
  Huc, amœna turba, Nymphæ:
  Ferte ſerta, ferte flores,
  Turca mari jacet, atq; terra.
Ferte ſiſtra, barbitoſq;
  Fiſtulaſq; tibiaſq;,
  Et canendo, luſitando,

Sal-

Saltitando prædicate:
Turca mari fugit atq; terra.
Audiat Æther.
Gaudeat Æther;
Te Duce, Clemens,
Roma triumphet;
Turca mari jacet atq; terra.
Italia festis
Æra resultent
Undiq; templis:
Turca mari fugit atq; terra.
Audiat Ister,
Littora multo
Flore coronet.
Plaudat Iberus,
Et Tagus almam
Vertice flavo;
Nectat olivam.
Tum sua Nereo
Lætus uterquê
Gaudia portet.
Turca mari fugit atq; terra.
Curre, fama, clange, clama.
Gaudiaq; extremum, & plausus, & carmina longè
Differ in orbem

§ V. DE SYMBOLO HEROICO.

SYmbolũ Heroicũ, Italis vulgô *Impresa*, Gallis *une Divise*, definitur picta metaphora, sive imago quædã picta; significans rẽ aliam non pictam, propter utriusq; similitudinẽ, addita voce seu sententiâ, quæ utriusq;

con-

nexionē ostendat. Exempli causâ Sol pictus cum hac epigraphe: *Sufficit Orbi:* rectè designat imperato rem aliquē Romanum, v. gr. Cæsarem Augustum: sicut enim sol satis habet lucis ad Orbem totum collustrandum, & caloris ad fovendū; sic Augustus satis habuit sapientiæ ad gubernandū orbē: & potentiæ ad continendū. Figura picta corpus symboli appellatur. Verba seu sententia, dicitur anima: ùt enim homo constat ex anima & corpore: ita symbolum heroicum componitur ex figura & verbis. Ubi nulla intercedit similitudo inter figuram pictam & rem illā significatam: nullū est symbolum propriè ac verē dictum. It. q; illud Caroli V. *Plus ultra*, sententia est, non symbolū. Inter figuras, è quibus symboli corpus constat negant periti locū esse humano corpori vivo: Statuam, quæ corpus repræsentet, adhiberi posse non negant: v. gr. si statuam ponas, quam sculptor crebris ictibus format, politq; & addas: *Perficitur dū cæditur:* Rectè sic exprimas virū probū, qui rebūs adversis ad virtutē proficit.

Figuræ sumuntur è rebus naturalibus, iisq; vulgò notis, non fabulosis, aut peregrinis.

Voces, quæ figuræ adduntur, & ejus similitudinē cum re significata indicant, non solū Latino Græcoq; sermone, sed etiam vulgari & vernaculo scribi possunt. Placent in primis hemistichia sive partes primæ, aut ultimæ alicujus versus: v. gr. Hexametri. Videndum, ut voces illæ sint paucæ, claræ, & accommodatæ rei, quæ significatur. Interdū

opta-

optativo efferantur modô: nonnunquam infinito: fere indicativo.

Res significata exprimi non debet in ipsis, quæ lemma sive Epigraphen componunt, verbis; sed generali quodã efferri modô, qui cõveniat figuræ significanti, & rei significatæ. Sic, penè lucernæ, adde, *Lucet & ardet:* significabis S. Joannẽ Baptistam, aut quemvis Apostolicũ virũ; quod enim propriè convenit lucernæ, , ùt ardeat & luceat: hoc per metaphoram congruit viro Apostolico. Aliquando figura ipsa loquens inducitur. Sic idem vir Apostolicus virtutum famâ & prodigiorũ, peccatores blandè trahẽs significabitur, si magnetem pingas cũ hoc lemmate; seu inscriptione: *Ad me dura traho.*

Placet milites laudare, quos Regis præsentis exẽplũ accendit ad rẽ bene gerendã? Pinge pullos aquilæ. solẽ adversũ intuentes, cum hoc lemmate: *Crescunt Vires animiq; videndo.* Vir dives & Probꝰ insigni aliqua dignitate auctus, notabitur flumine majori alveo decurrente: *Utilior quo major.* Princeps fœmina ad sollum evecta signabitur picta lunâ & plena *In publica commoda crevit.*

Victoriam de Turcis annô 1716. felicissimè reportatã, CLEMENTIS XI. Pontificis Maximi auspiciis, precibus, & consiliis, ita describit Romanus vates: Exhibet regẽ apũ, qui aculeô carere dicitur, fucos alveari abigentẽ; Subjicit hæc verba: *Vincit inermis.*

D. In quo Emblema discrepat à symbolo Heroico, cui videtur esse simillimum?

M.

M. In hoc maximè discrepat, quòd Emblemate significantur quæcũq; ad virtutẽ, pietatẽ, & mores pertinent: neq; tam religiosẽ observantur in eo leges Symbolis heroicis præscriptæ. De voce si quæris: Emblema, Græca vox, significat elegans opus, arte, & manũ elaboratum, quod mensæ, pavimẽto, vasis, & parietibꝰ inseritur & immittitur, quales sunt figuræ Hieroglyphicæ, tessellatæ imagines, & alia id genus.

CAPUT V.

Acrostychis, Anagramma Griphus &c.

§ I. DE ACROSTICHIDE.

D. *QUid est Acrostichis, & quo modò fit?*
M. Acrostichis Græca vox est, & significat breve pöëma, in quo primæ cujusque versus literæ nomen aliquod sive sententiam exhibent. Exempli causa si S. Carolũ laudare velis: primi carminis 1ma Litera erit C secundi A. 3tii R. 4ti O. 5ti L. 6ti U, septimi S. Ita primæ cujusq; Versus litteræ; seorsim sumptæ, dabũt vocẽ *Carolus*. Sic nomen Sacrũ JESUS offeret Acrostichis;

Ille, sacrũ, cujꝰ legis hoc in carmine nomẽ;
Virginis castæ sinu
Servator mundi, nostrũ productus in orbẽ;
Et omnibus vitam daret,
Se moriens totũ indulsit mortalibus ægris.

Sic in omniũ Sanctorũ laudẽ vates recentior hanc sententiã Acrostichide explicuit:

Vi-

Vivite felices, quibus eſt fortuna poracta
Jam ſua: nos alia ex aliis in bella vocamur.

Vivite felices, quibus eſt fortuna peracta
Jam ſua, ſecuram cœleſtes ducite vitam.
Valles Elyſias læti, ſaltuſq; beatos
Incolite; æternis eja indulgete choreis,
Tellure optata tandem, portuq; potiti;
Erepti ex undis pelagi, ridete furentes
Fluctus, & ventos, tempeſtateſq; ſonoras,
Et quidquid ſævũ Neptunia mõnſtra minãtur.
Latrantes Scyllã effugiſſ', truceq; Charybdĩ;
Iraſq; ũdiſoni horrẽdas, rabiẽq; tridentis.
Cantibũs ætheriã mulcete perennibꝰ aulã,
Et Pæana ſimul canite, æternũq; triumphũ.
Succis ambroſiæ ſaturati, & nectaris hauſtũ,
&c.

Interdum geminatur Acroſtichis ita: ut extrema cujuſq; verſûs littera ſit eadem ac prima: ut, ſi dicas:

Ille, ſacrum cujus nomẽ tibi carmine pinx I
E miſſus alto ex æther E, &c.

Totum hoc carminis genus laboriſum eſt & exiguæ frugis.

§ II. DE ANAGRAMMATE.

D. *Quid vocat Anagramma?*

M. Anagramma fit, cùm ex alicujus nomine eruitur aliqua ſententia in ejus laudẽ, aut vituperationem, ſervatis nom nis literis ſed vatis arbitriô tranſpoſitis. Licet unã, alteramvê addere, aut mutare litterã Exempla ſubjicio: Logica *Caligo*; Urſula, *Laurus*; Calvinus; *Lucianus*; Corpus, *Porcus*; Sacramen-

tū Eucharistiæ *Chara ceres in JESUM mutata.* Ignatius de Lojola, *O ignis à Deo illatus.* Sic lusit vates in Galenū: Galenus, *Angelus.*

Angelus es, bonus anné malus, Galene? salutis
Humanæ custos; Angelus ergò bonus,
Humanā tamen heu! quoties, Galene, salutē
Arte mala turbas? Angelus ergò malus.
Gregorius decimus quartus.
Murus custodiaq; gregis.
Ni Dominus alto cinxerit murô domum,
Cingentis est vanus labor.
Nisi sit ovilis tutor & custos Deus;
Frustra excubat pastor vigil:
Gaudere fas est missus è cœlo gregi,
Est *Murus & custodia.*

Vir pie ingeniosus, & ingeniosê plus, centum anagrammata pura in laudem Immaculatæ Conceptionis Deiparæ ante aliquot annos deprompsit ex illis verbis, *Ave Maria gratiâ plena* Pura vocantur anagrammata, in quib9 nulla mutatur littera, nulla additur, vel demitur.

§ III. DE GRIPHO, LOGOGRIPHO, & INSCRIPTIONE.

D. *RE scire cupio, quid sibi velint istæ voces, quibûs nostræ vulgo scholæ personant. Griphus, Logogriphus, &c.*

M. Griphus aliud nihil est, quàm ænigma scriptò adumbratum, sed obscurius tamen & intricatius, adeo: ut negotium facessere homini, etiam acuto, possit. Nomen invenit à

vo-

voce Græca *Gryftôs*, Latinè *rete*; quia explicantes implicat irretitq; sic appellatur etiam quælibet obscura propositio, præsertim jocosa & ludicra.
Suppeditabit exempla P. Laurentius Le *Brũs* in sua eloquentia Poëtica.

Logogriphus non versatur in rebus ipsis, eruditô vocum aut colorum velô tegendis, sed in ipsis vocibus celandis, earum syllabas aut literas resecando, trajiciendo, & variè commutando: Sic in voce, *Ovis*, si demas primum elementum, restabit *vis*; unde natꝰ versiculus:

Imbellis tota est, caput exime, vis erit illi.
Sic à verbo *navē*, si tollas primam, & ultimā litterulam: habebis *Ave* ũde aliquis ad amicũ scribens ajebat: *Mitto tibi navem prorâ puppiq; carentem.*

In vocabulo *Aper* invenies *pera, aer, per:* Hujus obscuritatis acumẽ quia in meris vocibus consistit, logogriphus appellatur: quasi dicas, vocis ambages & lusus.

Griphꝰ vocãtur, figuræ, voces litteræ, quæ sua dispositione, numero, actione, vel colore, verbum, sensũ parœmiam, aut aliud quidpiam exprimunt non sine aliquo sale. Ita Cupidinem aliquis pinxit, qui Orbem terrarum ligat; cũ hoc lẽmate: *Omnia vincit Amor.* Hoc genꝰ facilè in pueriles ineptias excidit.

D. Libenter aliquid audirem de Inscriptione, quam á te prætermissam esse miror.

M. Non est illa tantũm opus Poëtarũ, sed etiã Oratorũ; etsi versum non respuat. Duplex

plex illius dos; Brevitas & Perspicuitas. Optima est, quæ necessaria personæ, loci temporis, & modi adjuncta paucis complectitur. Parco exempla congerere, quæ totis collecta voluminibus leguntur.

INDEX

LIBER I.

LIBER II.

§.

LIBER III.

LIBER IV.

C.

LIBER V.

IN-

INDEX
CAPITUM.
Elementa Rhetoricæ.

Pro-

LIBER I.

De Elocutione

§. VI.

L I B E R. II.
De Inventione.

L I B E R. III.
De Dispositione.

§. I.

L I B E R. IV.

De Diversis Orationum generibus.

§. V.

LIBER V.

De Pronuntiatione.

APPARATUS ELOQUENTIÆ

Seu Latinorum Auctorum Ætatis Aureæ loca exquisitissima.

A D
M. D. G.